Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

M. Tvllii Ciceronis Orationvm Pars ...

Cicero, Marcus Tullius

Coloniae Agrippinae, 1629

urn:nbn:de:bsz:31-116557

Visual Library

Pc 157
42 A 1223,2 R

CIC
ORA

ALE

Sco

BIBLIOTH
CAROLINA

COLON
la officina

H

AN

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

M. TVLLII

CICERONIS ORATIONVM

Pars II.

ALEXANDRI

Scot Scoti studio dissecta.

HOF-BIBLIOTHEK CARLSRUHE

COLONIAE AGRIPPINAE,
In officina Birckmannica, sumptibus
Hermanni Mylij.

ANNO M.DC.XXIX.

1942 Jc 157

42 A 1223,2

Landesbibliothek Karlsruhe

M. TVLLII CICERONIS Orationum, quæ Secundo volumine continentur,

INDEX.

PRo lege Manilia ad populum, Oratio XIII.
Pro A. Cluentio Habito, Oratio XIV.
De lege agraria contra P. Seruilium Rullum Trib. pleb. ad populum. Oratio XV.
De lege agraria contra Rullum Trib. pleb. ad populum Oratio XVI.
De lege agraria contra Rullum Trib. pleb. ad populum, Oratio XVII.
Pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites, Oratio XVIII.
In L. Catilinam in Senatu, Oratio XIX.
In L. Catilinam ad Quirites. Oratio XX.
In L. Catilinam ad Quirites, Oratio XXI.
In L. Catilinam in Senatu, Oratio XXII.

Pro L. Muræna, Oratio XXIII.
Pro L. Flacco. Oratio XXIV.
Pro P. Sylla, Oratio XXV.
Pro A. Licinio Archia poeta. Oratio XXVI.
Ad Equites Rom. antequam iret in exilium, Oratio XXVII. quam tamen Ciceronis non esse, manifestum est.
Ad Quirites post reditum suum, Oratio XXVIII.
Post reditum suum in senatu, Oratio XXIX.
Pro domo sua ad Pontifices, Oratio XXX.
De aruspicum responso, in senatu, Oratio XXXI.
Pro Cn. Plancio, Oratio XXXII.

M.TVL-

M. TVLLII CICERONIS PRO LEGE Manilia, ad Populum.

ORATIO XIII.

QVanquam mihi semper frequens conspectus vester multò iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maximè patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineūte ætate susceptæ prohibuerunt. nam cùm antea per ætatem nondū huius auctoritatē loci contingere auderem: statueremq;, nihil huc, nisi perfectū ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum tēporibus transmittendum putaui: *ita neq; hic locus vacuus vnquā ab ijs, qui vestrā caussam defenderēt, fuit: & meus labor in priuatorū periculis castè integreq; versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimū consecutus, nam cùm propter dilationem comitiorum ter prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum, facilè intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nunc, cùm & auctoritatis in me tantum sit, quantū vos honoribus mandatum esse voluistis: & ad agendū facultatis tantū, quantū homini vigilanti ex forensi vsu propè quotidiana dicendi exercita-

1 Exordium.

2

citatio potuit afferre: certè & si quid etiã dicendo
consequi possum, ijs ostendã potissimùm, qui ei quo-
que rei fructũ suo iudicio tribuendum esse censue-
rũt. * atq; illud in primis mihi lætandũ iure video,
quod in hac insolita mihi ex hoc loco oratione dicẽ-
di, caussa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse
posset: dicendũ est enim de Cn. Pompeij singulari
eximiaq; virtute: huius autem orationis difficilius
est exitum, quàm principium inuenire. itaq; mihi
non tam copia, quàm modus in dicendo quærendus
est. * Atque vt inde oratio mea proficiscatur, vnde
hæc omnis caussa ducitur: bellũ graue & periculo-
sum vestris vectigalibus, atque socijs à duobus potẽ-
tissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane:
quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionẽ si-
bi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur.
equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex
Asia quotidiè litteræ, quorum magnæres aguntur,
in vestris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad
me, pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine,
caussam Reipublicæ periculaq; rerum suarum de-
tulerunt. * Bithynia, (quæ nunc vestra prouincia
est) vicos exustos esse complures: regnũ Ariobarza-
nis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum
esse in hostiũ potestate: Lucullum magnis rebus ge-
stis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non
satis esse paratũ ad tantũ bellum administrandum:
vnũ ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum im-
peratorem depasci atq; expeti: eundem hunc vnũ
ab hostibus metui, præterea neminem. * Caussa quæ

fit,

fit. videtis: nunc quid agendum sit considerate. Primùm mihi videtur de genere belli: deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendũ. genus est enim eiusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atq; inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria, qua vobis à maioribus cùm magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est. agitur salus sociorum atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna & grauia bella gesserunt: aguntur certissima populi Romani vectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli frustra requiretis: aguntur bona multorum ciuium quibus est à vobis, & à moderatoribus reip. consulendum. * & quoniam semper appetentes gloriæ, præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atque inueterauit in populi Rom. nomine, quod is, qui vna die, tota Asia tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum significatione ciues Rom. necandos, trucidandosque denotauit, non modò adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & vigesimũ regnat, & ita regnat, vt se non Ponto, neq; Cappadocia latebris occultare velit, sed emergere è patrio regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est, in Asiæ luce versari. * etenim adhuc ita vestro cum illo rege contenderunt imperatores, vt ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarint, triumphauit L. Sylla, triumphauit L.

Partitio

Confirmationis pars. 1. Propositio

Assũptio.

Murena de Mithridate, duo fortißimi viri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt, vt ille pulsus, superatusq; regnaret. verunt amen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerũt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllam in Italiã respublica, Murænam Sylla revocauit. * Mithridates autẽ omne reliquum tempus non ad obliuionem veteris belli, sed ad comparationem noui cõtulit. qui posteaquam maximas ædificasset ornassetq; classes, exercitusque permagnos, quibuscunq; ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranis finitimis suis bellũ inferre simulasset: vsq; in Hispaniam legatos & literas misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: vt cum duobus in locis disiunctißimis, maximeq; diuersis, vno consilio, ab vno hostium copijs, bellum terra, mariq́ue gereretur, vos ancipiti contentione distracti, de imperio dimicaretis. * sed tamen alterius partis periculum Sertoriana atq; Hispaniẽsis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari virtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo, summo viro est administrata, vt initia illa gestarum rerum magna atq; præclara non felicitati eius, sed virtuti, hæc autem extrema quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse videantur. sed de Lucullo dicã alio loco, & ita dicam, Quirites, vt neq; vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afflicta esse videatur. * Sed pro vestri imperij dignitate atq; gloria, quoniã is est exorsus orationis meæ, vide-

videte, quem vobis animum suscipiendum putetis, maiores vestri sapè, mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserūt: vos, tot ciuium Ro. millibus vno nuncio atque vno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? legati quod erāt appellati superbius, Corinthum patres vestri, totius Græciæ lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi R. consularem, vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? illi libertatē ciuium R. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? ius legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Ro. omni supplicio interfectum, inultū relinquetis? videte, ne, 12
vt illa pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conseruare nō posse. Quid, quòd salus sociorum summum in periculū ac discrimen vocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Rom. atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ, non solū vobis inimicissimi: sed etiam vestris sociis, atque amicis: ciuitates autem omnes, cuncta Asia, atq; Græcia, vestrum auxilium expectare, propter periculi magnitudinem, cogūntur: imperatorem à vobis certum deposcere, cùm præsertim vos alium miseritis, neq; audent, neq; se
id facere summo sine periculo posse arbitrantur: * 13
vident, & sentiunt hoc idem, quod & vos, vnū virū esse, in quo summa sint omnia, & eum propè esse (quo etiam carent agrius) cuius aduentu ipso atq;

nomine, tametsi ille ad maritimū bellū venerit. tamē impetus hostiū repressos esse intelligūt, ac retardatos hi vos. quoniā liberè loqui nōlicet, tacitè rogāt, vt se quoq; sicut ceterarū prouinciarū socios, dignos existimetis, quorum saltem tali viro commendetur: atq; hos etiam magis quàm ceteros, quod eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, vt, etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præsentem vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate vt ij beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissimè
14 cōmoratur. * quare, si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos studio conuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem vna cum imperij vestri dignitate defendere, præsertim cùm de vestru maximis vectigalibus agatur? nam cæterarum prouinciarum vectigalia, Quirites, tanta sunt, vt ijs ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia vero tam opima est, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat. itaque hæc vobis prouincia, Quirites, si & belli vtilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modò à calamitate, sed etiā à metu calamitatis est defendenda. * nam ceteris in rebus, cùm venit calamitas, tum
15 detri-

detrimentum accipitur: at in vectigalibus nō solum aduentus mali, sed etiā metus ipse affert calamitatem. namcùm hostium copiæ nō longè absunt, etiamsi irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorū nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neq; ex decumis neq; ex scriptura vectigal conseruari potest: quare sæpè totius anni fructus vno rumore periculi, atque vno belli terrore amittitur. * quo tandē animo esse existimatis, aut eos, qui vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent, atq; exigunt: cùm duo reges cum maximis copijs prope adsint? cùm vna excursio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre possit? cùm publicani familias maximas, quas in syluis habent, quas in agris, quas in portubus, atq; custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? potatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conseruaueritis non solum, (vt antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? * ac ne illud quidem 17
vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cùm essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium Romanorum pertinet, quorum vobis pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligēter. nam & publicani, (homines & honestissimi, & ornatissimi) suas rationes, & copias in illam prouinciā contulerunt: quorum ipsorū per se res, & fortunæ curæ vobis esse debent. etenim si vectigalia neruos esse reip. semper duximus, eum certè ordinē, qui exercet illa, firma-

16

men-

18 mentum ceterorum ordinum rectè esse dicemus.* deinde ceteris exordinibus homines naui & industriÿ partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus cõsulere debetis: partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere: sapientiæ, videre multorum ciuium calamitatẽ à rep. seiunctã esse non posse. etenim illud primũ parui refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoria recuperare. neq; enim ÿsdẽ redimendi facultas erit, propter calamitatem: neq; alÿs voluntas, propter timorẽ.

19 * deinde, quod nos eadem Asia atq; idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id certè calamitate docti memoria retinere debemus. nam tum, cùm in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romæ, solutione impedita, fidẽ cõcidisse. non enim possunt vna in ciuitate multi rem atq; fortunas amittere, vt nõ plures secum in eandem calamitatẽ trahant. à quo periculo prohibete rempublicã, & mihi credite id, quod ipsi videtis: hæc fides, atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecunÿs Asiaticis, & cohæret. ruere illa non possunt, vt hæc non eodem labefactata motu concidant. quare videte, nũ dubitandũ vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium

20 cum rep. defenduntur. * Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicã, potest enim hoc dici: belli genus esse ita necessariũ, vt sit gerendum,

dum, non esse ita magnum, vt sit pertimescendum. in quo maximè laborandum est, ne fortè à vobis, quæ diligentissimè prouidenda sunt, contempta esse videantur. Atqui vt omnes intelligãt me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atq; instructas, esse deletas: vrbemq; Asiæ clarissimam, nobisq; amicissimam, Cyzicenorũ, obsessam ab ipso rege maxima multitudine & oppugnatam vehementissimè, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam. * ab eodem imperatore classem 21
magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium prætereà copias multis prælijs esse deletas. patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui antè populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopen atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, ceterasq; vrbes Ponti, & Cappadociæ permultas vno aditu, atque aduentu esse captas: regem spoliatum regno patrio atque auito ad alios se reges atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia, salutis populi Romani socijs atque integris vectigalibus esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, vt hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. * Requiritur fortasse 22
nunc

nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum, cognoscite, Quirites: nõ enim sine caussa quæri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, vt ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicãt in fuga fratris sui membra in ijs locis, quà se parens persequeretur, dissipauisse, vt eorum collectio dispersa, mœrorque patrius celeritatem persequendi retardaret sic Mithridates fugiens, maximam vim auri atq; argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suũ regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. ita illam in persequendi studio
23 mœror, hos lætitia tardauit. *hunc in illo timore & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq; recreauit. cuius in regnum postea quam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiã gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt: erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus Ro. neq; lacessendas bello, neque tentandas putauit: erat etiam alia grauis atq; vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararũ peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi caussa in eas oras nostrum exercitũ esse adductũ. ita nationes multæ atq; magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi vrbem ex Tigranis regno ceperat, & prælijs

vsus

ýsus erat secundũ, tamẽ nimia longinquitate locorum ac desiderio suorum cõmouebatur 24. * hic iã 24
plura non dicam. fuit enim illud extremum, vt exýs locis à militibus nostris reditus magũ maturus, quàm processus longior quæreretur. Mithridates autẽ & suam manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitýs multorum regum & nationum copýs iuuabatur. hoc iam ferè sic fieri solere accepimus, vt regnũ afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeq́ eorum, qui aut reges sunt, aut viuũt in regno, quod regale ýs nomẽ magnum & sanctum esse videatur. * itaq; tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam 25
est ausus optare. namcùm se in regnũ recepisset suum, nõ fuit eo contentus, quòd ei præter spem acciderat, vt illam, postea quam pulsus erat, terrã vnquam attingeret, sed in exercitum vestrũ clarum atq; victorem impetum fecit. finite hoc loco, Quirites (sicut Pœtæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me vestram calamitatẽ: quæ tanta fuit, vt eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuncius, 26
sed ex sermone rumor afferret. * hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliquã ex parte ýs incõmodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quod imperij diuturnitati modum statuendum, veteri exemplo putauit, partem militum, qui iam stipendýs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. multa præterea consultò, sed ea vos coniectura perspicitis,

quan-

quantum illud bellum futurum putetis, quòd coniungant reges potentißimi, renouet agitata nationes, ſuſcipiat integræ gentes, nouus imperator veter accipiat, vetere expulſo exercitu. * Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellū eſſet genere ipſo neceſſariū, magnitudine periculoſum. reſtat, vt de imperatore ad id bellū deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum eſſe videatur. Vtinam, Quirites, virorum fortium atq; innocentium copiam tantam haberetis, vt hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potißimùm tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. nunc verò, cum ſit vnus Cn. Pompeius, qui non modò eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiā antiquitatis memoriā virtute ſuperārit: quæ res eſt, quæ cuiuſ-
28 quam animum in hac cauſſa dubiū facere poſſit? * ego enim ſic exiſtimo, in ſūmo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiā rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. quis igitur hoc homine ſcientior vnquā aut fuit, aut eſſe debuit? qui e ludo atq; pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atq; in militiæ diſciplinā profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris? ineunte adoleſcētia maximi ipſe exercitus imperator? qui ſæpiùs cum hoſte cōflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit? plura bella geſſit, quàm ceteri legerunt? plures prouincias confecit, quam alij concupierunt? cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs: non offenſionibus

belli,

belli, sed victoriÿs: non stipendiÿs, sed triumphis est tradu-
cta? quod denique genus belli esse potest, in quo illum
non exercuerit fortuna reip.? Ciuile, Africanum,
Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus
atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, manuale, va-
ria & diuersa genera, & bellorum, & hostium, non
solùm gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam
rem esse declarant in vsu militari positam, quæ huius
viri scientiam fugere possit. + Iam verò virtuti Cn. 29
Pompeÿ quæ potest par oratio inuenirí? quid est, quod
quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cui-
quam inauditum possit afferre? non enim illæ sunt so-
læ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, la-
bor in negotiÿs, fortitudo in periculis, industria in a-
gendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouiden-
do: quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reli-
quis imperatoribus quos aut vidimus, aut audiuimus,
non fuerunt. * testis est Italia quam ille victor L. 30
Sylla huius virtute, & consilio confessus est liberatam.
testis est Sicilia, quam multis vndique cinctam perí-
culis, non terrore belli, sed celeritate consilÿ explica-
uit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium co-
pÿs, eorum ipsorum sanguine redundauit. testis est
Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter,
Gallorum internecione, patefactum est. testis est
Hispania, quæ sæpissimè plurimos hostes ab hoc supe-
ratos prostratosque conspexit. testis est iterum, & sæ-
pius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosoque
premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod
bellum expectatione Pompeÿ attenuatum atque im-

 minue-

31 nimium est aduentu sublatum ac sepultum. * tes-
tes verò iam omnes oræ, atque omnes exteræ gen-
tes, ac nationes, denique maria omnia tum vniuersa,
tum in singulis oris omnes sinus atque portus. quis e-
nim toto mari locus per hos annos aut tam firmum
habuit præsidium, vt tutus esset: aut tam fuit abdi-
tus, vt lateret? quis nauigauit, qui non se aut mortis,
aut seruitutis periculo committeret? cùm aut hyeme,
referto prædonum mari nauigaretur? hoc tantum
bellum tam turpe, tam vetus, tam latè diuisum atq;
dispersum quis vnquam arbitraretur, aut ab omnibus
imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno
32 imperatore confici posse? * quam prouinciã tenuistis à
prædonibus liberam per hosce annos? quod vectigal
vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsi-
dio classibus vestris fuistis? quàm multas existimatis
insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas,
aut à prædonibus captas vrbes esse sociorum? sed quid
ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit
proprium populi Rom. longè à domo bellare, & propu-
gnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta de-
fendere. socijs vestris ego mare clausum per hosce an-
nos dicam fuisse: cùm exercitus nostri Brundusio nun-
quã nisi summa hyeme trãsmiserim? quid, ad nos cùm
ab exteris nationibus venirent captos querar, cùm le-
gati pop. Rom. redempti sint? mercatoribus tutum
mare non fuisse dicam? cum duodecim secures in præ-
33 donum potestatem peruenerint? * quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas vrbes innumerabilesque alias captas esse commemorem: cùm vestros portus,

tus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum ducit-
tis, in prædonum fuisse potestate sciatis? an verò ignora-
tis portum Caietæ celeberrimum, atque plenissi-
mum nauium, inspectante prætore à prædonibus esse
direptum? ex Misseno autem, eius ipsius liberos, qui,
cum prædonibus antea ibi bellū gesserat, à prædonibus
esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommodum,
atque illam labem, atque ignominiam reip. querar,
cum prope inspectantibus nobis, classis ea, cui consul
populi Rom. præpositus esset, à prædonibus capta atque
oppressa est? Pro dij immortales, tantamne vnius ho-
minis incredibilis ac diuina virtus tam breui tempo-
re, lucem afferre reip. potuit, vt vos, qui modo ante
ostium Tiberinum classem hostium videbatu, ij nunc
nullam intra Oceani ostium prædonum nauem esse
audiatis? * atque hæc, qua celeritate gesta sunt, 34
quamquam videtis, tamen à me in dicendo præ-
terunda non sunt. quis enim vnquam aut obeundi
negotij, aut cōsequendi quæstus studio, tam breui tem-
pore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit,
quam celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus naui-
gauit? qui Siciliam adijt, Africam exploauit, inde
Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad
nauigandum mari: atque hac tria frumentaria sub-
sidia reip. firmissimis præsidijs, classibusque muniuit
* inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispa- 35
nis, & Gallia cisalpina præsidijs, ac nauibus confir-
mata, missis item in oram Illyrici maris, & in
Achaiam, omnemque Graciam nauibus, Italia duo
maria maximis classibus, firmissimisque præsidijs

adornauit: ipse autem, vt à Brundusio profectus est à
vnde quinquagesimo die totam ad imperium populi
R. Ciliciam adiunxit: omnes, quibuspradones fu-
erunt, partim capti, interfectiq; sunt, partim vnius
huius imperio ac potestati se dediderunt. idem Cre-
tensibus, cùm ad eum vsque in Pamphyliam legatos
deprecatoresq; misissent, spem deditionis non ademit,
obsidesq; imperauit. ita tantum bellum, tam diutur-
num, tam longè lateq; dispersum, quo bello omnes gen-
tes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema
hyeme apparauit, ineunte vere suscepit, media aestate
36 confecit. * Est hac diuina atque incredibilis virtus
imperatoris. quid cetera, quas paulò antè commemo-
rare cœperam, quanta atque quam multa sunt? non
enim solum bellandi virtus in summo atque perfecto
imperatore quærenda est, sed multa sunt artes exi-
mia, huius administra comitesq; virtutis. Ac primum,
quanta innocentia debent esse imperatores? quanta
deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide?
quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humani-
tate? qua breuiter, quanta sint in Cn. Pompeio consi-
deremus: summa enim omnia sunt, Quirites, sed ea
magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per sese, co-
37 gnosci atque intelligi possunt. * Quem enim possumus
imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exer-
citu veneant centuriatus atque venierint? quid hunc
hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui
pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminis-
trandum, aut propter cupiditatem prouinciæ magi-
stratibus diuiserit, aut propter auaritiam Romæ in

qua-

quæ tu reliquerit? vestra admurmuratio facit, Quirites, vt agnoscere videamini, qui hæc fecerunt. ego autem neminem nomino. quare iratsci mihi nemo poterit, nisi quis antè de se voluerit confiteri. itaque propter hanc auaritiam imperatorum, quantas calamitates quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? * itinera, quæ per hosce annos in Italia 38
per agros atq; oppida ciuiũ R. nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exteras nationes fieri existimetis. vtrũ plures arbitramini per hosce annos militũ vestrorũ armis hostiũ vrbe, an hyberuis, sociorum ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet, neq; seuerus esse iudicando, qui alios in se seuerus esse iudices non vult: * hic miramur 39
hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt nõ modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? iam verò quemadmodum milites hybernent, quotidiè sermones ac literæ perferuntur: non modo, vt sumptum faciat in militem, nemini vis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur: hyemis enim, non auaritiæ perfugium maiores nostri in sociorum atq; amicorũ tectis esse voluerunt. * Age 40
verò ceterũ in rebus quali sit temperantia considerate. Vnde illam tantam celeritatẽ, & tam incredibilẽ cursum inuentum putatis? non enim illum eximiæ vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas terras pertulerunt: sed hæres, quæ ceteros remorari solẽt, nõ

vetardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit: non libido ad voluptatem: non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremò signa, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimauit. * itaq; 41
omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium sicut aliquem nõ ex hac vrbe missum, sed de cælo delapsum intuentur: nunc denique incipiunt credere fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile, ac falsò memoriæ proditum videbatur. nũc imperij nostri splendor illis gentibus lucet. nunc intelligunt, non sine caussa maiores suos tum, cùm hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo Rom. quam imperare alijs maluisse. Iam verò ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, vt is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. * iam quantum consilio, 42
quantum dicendi grauitate & copia valeat, in quo ipso ineſt quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpè cognostis. fidem verò eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarunt? humanitate iam tanta est, vt difficile dictu sit, vtrum hostes magis virtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint: & quisquam dubitauit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, quia ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda diuino

diuino quodam consilio natus esse videatur?* & quo- 43
niam auctoritas multum in bellis quoque adminis-
trandis, atque imperio militari valet: certè neminí
dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimùm possit, vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus vestris existiment, qui ignorat, cum sciamus homines, in tantis rebus, vt aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certa ratione commoueri? quod igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maximè facit auctoritatem, tanta & tam præclara iudicio. fecistis?* an verò vllam vsquam esse oram tam deser- 44
tam putatis, quò non illius diei fama peruaserit, cum vniuersus populus Rom. referto foro, repletisq; omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, vnum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? itaque vt plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur, qui quo die à vobis maritimo bello præpositus est imperator, tanta repentè vilitas annonæ ex summa inopia & caritate rei frumentariæ consecuta est, vnius spe & nomine, quantam vix ex summa vbertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. *Iam ve- 45
rò acceptain Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulò antè inuitus admonui, cum socij perculsi essent, hostium opes animiq; creuissent, cum satis firmum

mum præsidium prouincia non haberet, amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi Rom. attulisset. huius aduentus Mithridatem insolita inflammatum victoria continuit, & Tigranem magnis copijs minitatem Asiæ retardauit. & quisquam dubitauit quid virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate perfecerit? aut quam facilè imperio atque exercitu socios, & vectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomi-
46 ne ac rumore defenderit? * Age verò, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes populi Ro. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamq; diuersis, tam breui tempore omnes vnà huic se dediderunt? quod Cretensium legati, cùm in eorum insula noster imperator, exercitusque esset, ad Cn. Pompeium in vltimas prope terras venerunt, eiq; se omnes Cretensium ciuitates dedere velle dixerunt? quid? idē ipse Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompeium legatum vsque in Hispaniam misit? eumq; Pompeius legatum semper iudicauit: ij quibus semper eras molestum ad eum potissimum esse missum speculatorem, quàm legatum iudicare maluerunt. Potestis igitur iam constituere, Quirites, hanc auctoritatem multis posteà rebus gestis, magnisq; vestris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exte-
47 ras nationes valituram esse existimetis. * Reliquum est, vt de felicitate, quam præstare de seipso nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus: sicut æquū est homini de potestate deorum, timidè & [illegible] dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo Marcello,

cello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mandata, atque exercitus esse commissos: fuit enim profectò quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas benè gerendas diuinitus adiuncta fortuna: de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac vtar moderatione dicendi: non vt in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed vt præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse viddeatur. *itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæq;, terra mariq́ue 48
quantaque felicitate gesserit, vt eius semper voluntatibus non mudò ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesq́ue obsecundarint. hoc breuissimè dicam, neminem vnquam tam impudentem fuisse, qui à dijs immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. quod vt illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cùm communis salutis atque imperij, tum ipsius hominis caussa (sic vti facitis) velle, & optare debetis. * quare cùm & bellum ita necessarium sit, vt negligi non possit. ita magnum, vt accuratissimè sit ad- 49
ministrandum: & cùm ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à dijs immortalibus oblatum & datum est, in remp. conseruan-

50 dam, atque amplificandam conferatis? * quod si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus atque mittendus. nunc cùm ad cæteras summas vtilitates hæc quoque oportunitas adiungatur, vt in ijs ipsis locis adsit, vt habeat exercitum, vt ab ijs, qui habent, accipere statim possit, quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute reip. commissa sunt, hoc quoque bellum regium

51 committimus? * At enim vir clarissimus reip. & vestris beneficijs amplissimus affectus, Q. Catulus, itemq; summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenij praditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ergo auctoritatem apud vos multis plurimum locis valuisse & valere oportere confiteor: sed in hac caussa tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum & clarissimorum, tamen omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem, atque hoc facilius, quòd ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, ijdem isti vera esse concedunt: & necessarium bellum esse, & magnum, & in vno Cn.

52 Pompeio summæ esse omnia. * quid igitur ait Hortensius? si vni omnia tribuenda sunt, vnum dignissimum esse Pompeium: sed ad vnum tamen omnia deferri non oportere. obsoleuit iam ista oratio, re multò magis, quàm verbis refutata, nam tu idem, Q. Hortensi, multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra virum fortem A. Gabinium grauiter ornateq́ue dixisti, cùm is de vno imperatore contra prædones constituendo legem promul-

mulgasset: & ex hoc ipso loco per multa idem contra
legem verba fecisti * quid tum, per deos immortales 53
si plus apud populum Rom. auctoritas tua, quam ip-
sius populi Rom. salus & vera causa valuisset, hodiè
haec gloriam atque hoc orbis terrae imperium tene-
remus? an tibi tum imperium esse hoc videbatur,
cùm populi Romani legati, praetores, quaestoresq; ca-
piebantur? cùm ex omnibus prouincijs commeatu &
priuato, & publico prohibebamur? cùm ita clausa
erant nobis omnia maria vt neq; priuatam rem mari-
timam neque publicam iam obire possemus? * quae ciui- 54
tas antea vnquam fuit, non dico athenienstium, quae
satis latè quondam mare tenuisse dicitur: non Car-
thaginensium, qui permultum classe maritimisque
rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum vsque
ad nostram memoriam disciplina naualis & gloria
remansit: quae ciuitas antea vnquam tam tenuis,
quae tam parua insula fuit, quae non portus suos, &
agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ
per se ipsa defendere? at hercle aliquot annos
continuos ante legem Gabiniam, ille populus Roman.
cuius vsque ad nostram memoriam nomen inuictum
in naualibus pugnis permanserat, magna ac multo
maxima parte non modò vilitatis, sed dignitatis
atque imperij caruit * nos quorum maiores Antio- 55
chum regem classe, Perseq; superarunt, omnibusque
naualibus pugnis Carthaginenses, homines in mari-
timis rebus exercitatissimos paratissimosq; vicerunt,
ij nulli in loco tam praedonibus pares esse poteramus:
nos quoque, qui antea non modò Italiam tu-

tam

tam habebamus, sed omnes socios in vltimis orù auctoritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cum insula Delos tam procul à nobis in AEgæo mari posita, quo omnes vndiq; cum mercibus atque oneribus cõmeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: ijdem non modò prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia iam via carebamus. & his temporibus non pudebat magistratus pop. Ro. in hunc ipsum locum ascendere, cùm eum vobis maiores vestri exuuijs nauticis, &
56 classium spolijs ornatum reliquissent. * Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Rom. & ceteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis, sed tamen in salute communi idem populus R. dolori suo maluit, quam auctoritati vestræ obtemperare. itaque vna lex, vnus vir, vnus annus, non modò nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiam effecit, vt aliquando vere videremur omnibus
57 gentibus ac nationibus terra mariq; imperare. * quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an vtrique? (id quod est verius) ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti. vtrum ille qui postulat legatum ad tantum bellum quem velit, idoneus non est, qui impetret, cùm ceteri ad expilandos socios, diripiendasq; prouincias, quos voluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo Ro. atq; omnibus gentibus cõstituta est, expers esse debet gloria eius imperatoris, atque eius exercitus, qui con-
58 silio ipsius atque periculo est constitutus? * an Cn. Falcidius,

cidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latinienſis, C. Lentulus, quos omnes honoris cauſſa nomino, cùm tribuni pl. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc vno Gabinio ſunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore atq; exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit: etiam præcipuo iure eſſe deberet? de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur. ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiuſquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus fretus vobis, veſtrum ius, beneficiumq; defendam, neque præter interceſſionem quicquam audiam: de qua (vt arbtror) iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam quî id liceat conſiderabunt. mea quidem ſententia, Quirites, vnus A. Gabinius (belli maritimi rerumq; geſtarum auctor) comes Cn. Pompeio adſcribitur, propterea, quòd alter vni id belliū ſuſcipiendū veſtrū ſuffragijs detulit, alter delatū ſuſceptumq; confecit. * Reliquum eſt 59
vt de Q. Catuli auctoritate, & ſententia dicendum eſſe videatur. qui cùm ex vobis quæreret, ſi in vno Cn. Pompeio omnia ponereti, ſi quid de eo factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri: cepit magnum ſuæ virtutis fructum ac dignitatis, cùm omnes propè vna voce, in eo ipſo vos ſpem habituros eſſe dixiſtis. etenim talis eſt vir, vt nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo vehementiſſimè diſſentio, quòd quo minus certa eſt hominum ac minus diuturna vita hoc magis reſpub. dum per deos immortales licet, frui debet ſummi hominis vita atque

vir-

60 virtute. * at enim inquit nihil noui fiat contra exempla atque instituta maiorum. non dico hoc loco maiores vestros semper in pace consuetudini, in bello vtilitati paruisse: semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab vno imperatore esse confecta, duas vrbes potentissimas, quæ huic imperio maximo minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas, non commemorabo, nuper ita vobis patribusq; vestris esse visum, vt in vno C. Mario spes imperij poneretur, vt idem cum Iugurtha, idem cum Cymbris,
61 idem cum Theutonis bellum administraret. * in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constituti nihil vult Q. Catulus, quam multa sint noua, summaq; Catuli voluntate constituta, recordamini, quid tam nouum, quàm adolescentulum priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optimè ductu suo gerere? gessit. quid tam præter cõsuetudinem, quàm homini peradolescenti, cuius à senatorio gradu ætas longè abesset, imperium atq; exercitum dari? Siciliam permitti atq; Africam bellumq; in ea administrandum? fuit in his prouincijs singularis innocentia, grauitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit: victorem exercitum deportauit. quid verò tam inauditum, quàm equitem Ro. triumphare? at eam quoq; rem populus R. non modò vidit, sed etiam
62 studio omni visendam putauit. * quid tam inusitatum, quàm vt, cùm duo consules clarissimi fortissimiq; essent, eques R. ad bellum maximum formidolosissimũq;

pro

pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cùm esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule: L. Philippus dixisse dicitur. non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reipublicæ benè gerendæ spes constituebatur, vt duorum consulum munus vnius adolescentiæ virtuti committeretur. quid tam singulare, quàm vt ex Senatu consul. legibus solutus, consulante esset, quàm vllum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quàm vt iterum eques Rom ex S.C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc vno homine vidimus. * atque hæc tot exempla, tanta ac tam noua, 63
profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo atque à ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate: quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate à vobis comprobatam semper esse: vestrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq; Rom auctoritatem improbari: præsertim cum iam suo iure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quòd, istis reclamantibus vos vnum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. * hoc si vos temerè fecistis, & reip. parum 64
consuluistis: rectè isti studia vestra suis consilijs regere conantur. sin autem vos plus tum in rep. vidistis, vos his repugnantib. per vosmetipsos dignitatem huic imperio

perio salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi, & ceteris populi Ro. vniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico & regio non solùm militaris illa virtus, quæ est in Cn. Pompeio singularis, sed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. * difficile est in Asia, Cilicia, Syria, regnisq; exterarum nationum ita versari vestrum imperatorem, vt nihil aliud, quàm de hoste ac de laude cogitet. deinde etiam, si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores: tamen vos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. difficile est dictu. Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam demum satis clausam, ac munitam fuisse? vrbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus caussa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. * Libenter hæc coram Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis viris. nouerunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt; pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia quæ non modò vnius imperatoris, aut legati, sed vnius tribuni militum animos ac spiritus capere possit? quare etiamsi quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur, tamen, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum,

qui

ingibus ac liberis, qui ab auro, gazaq; regia, manus, oculos, animum cohibere possit: non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq; mittatur: * ecquam 67
putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solùm propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisiuit, videbat enim populũ Ro. nõ locupletari quotannis pecunia publica præter paucos, neque eos quicquam aliud esse qui classium nomine, nisi vt tetrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine videremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad vnum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi verò Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum etiam alienis vitijs magnum esse videamus. * Quare 68
nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui, inter annos tot, vnus inuentus sit, quem socij in vrbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quòd si auctoritatibus hanc causam, Quirites, confirmandam putatis: est vobis auctor, vir bellorum omnium, maximarumq; rerum peritissimus P. Seruilius: cuius tantæ res gestæ terra mariq; extiterunt: vt cum de bello deliberetis, auctor vobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, virtu-

 coll-

te, constantia singulari. quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, re-
69 spondere posse videamur. * Quae cum ita sint, C. Manili, primum istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimeq; comprobo: deinde te hortor, vt auctore pop. Romaneas in sententia, neue cuiusquam vim aut minas pertimescas. primùm in te satis esse animi, constantiaq; arbitror: deinde, cùm tantam multitudinem, cùm tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine praficiendo vidimus, quid est, quod aut de re, aut de praficiendi facultate dubitemus? ego autem, quicquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij, quicquid hoc beneficio pop. R. atque hac potestate praetoria, quicquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, &
70 pop. R. polliceor & defero: * testorq; omnes deos (& eos maximè qui huic loco temploque praesident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maximè perspiciunt) me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quòd mihi, ex cuiusquam amplitudine aut praesidia periculis, aut adiumenta honoribus quaeram: propterea, quòd pericula facilè, vt hominem praestare oportet, innocentia tecti pellemus, honores autem neque ab vno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima
71 ratione vitae, si vestra voluntas feret, consequemur. * Quamobrem, quicquid in hac causa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reip. causa susce-

pisse

pisse confirmo: tantumq; abest, vt aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar: vt multas etiam simultates partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi non necessarias, vobis non inutiles suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficijs affectum, statui, Quirites, vestram voluntatem & reipub. dignitatem, & salutem prouinciarum, atque sociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO.

ORATIO XIV.

ANimaduerti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti & magnopere confidere videbatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis caussa timidè & diffidenter attingere rationem veneficij criminum: qua de re lege est hæc quæstio constituta. itaque mihi certum est hanc eandem distributionem, inuidiæ & criminum, sic in defensione seruare, vt omnes intelligant, nihil me nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. *sed cùm considero quo modo

mihi in vtraque re sit elaborandum: altera pars, ea, quæ propria est iudicij vestri, & legitimæ veneficij quæstionis, per mihi breuis, & non magna in dicendo contentionis fore videtur: altera autem, quæ procul à iudicio remota est, quæ concionibus seditiosè concitatis accommodatior est, quam tranquillis, moderatisq; iudicijs, prospicio quantum in agendo difficul-
3 tatis, & quantum laboris sit habitura. * sed in hac tanta difficultate, illa me res tamen, iudices, consolatur, quòd vos de criminibus sic audire consueuistis, vt eorum omnem dissolutionem ab oratore quæratis, vt non existimetis plus vos ad salutem reo largiri oportere, quàm quantum defensor purgandis criminibus consequi, & dicendo probare potuerit. de inuidia autem sic inter vos disceptare debetis, vt, non quid dicatur à nobis, sed quid oporteat dici, consideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum: in inuidia, caussa communis. quamobrem alteram partem causæ sic agemus, vt vos doceamus: alteram sic, vt oremus. in altera diligentia vestra nobis adiungenda est: in altera fides imploranda. nemo est enim, qui inuidiæ, sine vestro, ac sine talium virorum subsidio, possit resistere. * Equidem, quod ad me
4 attinet, quo me vertam, nescio. negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in conciombus? tractatam in iudicijs? commemoratam in senatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? non est nostri ingenij: vestri auxilij est iudices, huius innocentiæ sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua per-

perniciosissima flamma, atque in communi incendio, subuenire. * etenim sicut alijs in locis parum 5
firmamenti & parum virium falsitas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs: valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum, ab ingenijs prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus, spatio interposito, & caussa cognita, consenescat: denique illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis à maioribus tradita est, retineatur, vt in iudicijs & sine inuidia culpa plectantur, & sine culpa inuidia ponatur. * quamobrem à vobis, iudices, 6
antequam de ipsa caussa dicere incipio, hoc postulo: primùm id, quod æquissimum est, vt ne quid huc præiudicati afferatis. etenim non modò auctoritatem, sed etiam nomen iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis caussis iudicabimus, ac si ad caussas iudicia iam facta domo deferemus: deinde, si quam opinionem iam vestris mentibus comprehendistis, si eam oratio conuellit, si ratio labefactabit, si denique veritas extorquebit, ne repugnetis, eamque animis vestris aut libentibus, aut æquis remittatis: tum autem cùm ego vnaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi, quæ contraria sunt, taciti cogitationis vestræ subijciatis, sed ad extremum expectetis, & me meum dicendi ordinem seruare patiamini: cùm perorauero, tum, si quid erit præteritum, à me requiratis. * Ego me, iudices, ad 7
eam caussam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque ipsa opinione hominum, tanta propè conuicta æque damnata

fit, facilè intelligo. sed si quis mihi Deus vestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit, efficiam profectò, vt intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quàm inuidiam: nihil innocenti, susceptæ inuidiæ, tam optandum, quàm æquum iudicium, quod in hoc vno denique falsæ infamiæ finis aliquis atque exitus reperiatur. quamobrem magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in caussa explicare, atque omnia dicendo consequi potuero, hunc locum, consessumque vestrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt, eum tandem eius fortunæ miseræ, multumq; iactatæ portum ac perfugium futurum. * tametsi permulta sunt, quæ mihi, antequam de caussa dicam, de communibus inuidiæ periculis dicenda esse videantur, tamen de diutius oratione mea suspensa expectatio vestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione, iudices, quæ mihi sapius vtendum esse intelligo: sic vt me audiatis, quasi hoc tempore hæc caussa primum dicatur, sicuti dicitur: non quasi sæpè iam dicta, & nunquam probata sit. hodierno enim die primùm veteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac caussa atque inuidia versata est. quamobrem, dum multorum annorum accusationi breuiter, dilucideq; respondeo, quæso vt me, iudices, sicuti facere instituistis, benignè, attenteq; audiatis. * Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium condemnaret. ostendam, iudices, primùm, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentem pecunia circumuentum: neminem vnquam maio-

ribus

ribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium vocatum: deinde eade eo praiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, à quibus condemnatus est, vt non modò ab ijsdem, sed ne ab alijs quidem vllis absolui vllo modo posset. cùm hæc docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatum, non à Cluentio, sed contra Cluentium: faciamque, vt intelligatis, in tota illa caussa, quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflârit. * Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere caussa confidere, quòd certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandum descenderit. hoc loco faciendum mihi, iudices, est, vt vobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, vt me inuitum de patris tui caussa dicere existimes, adductum fide atque officio defensionis. etenim tibi si in præsentia satisfacere non potuero, tamen multa mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, contra damnatum & mortuum pro incolumi, & viuo dicere: cùm illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit, mors verò etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore vitæ, ac turpitudine? * atque vt intelligatis Cluentium non accusatorio animo, non ostentatione aliqua, aut

10 Confirmationis pars prima.

11

aut gloriæ adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos vitæ periculo, nomen Oppianici detulisse, paulò longius exordium rei demonstrandæ repetam: quòd quæso, iudices, ne moleste patiamini. principijs enim cognitis, multò facilius extrema intelligetur. A. Cluentius Habitus, fuit pater huiusce, iudices, homo non solùm municipij Larinatis ex quo erat, sed etiam regionis illius, & vicinitatis virtute, existimationis, nobilitate facilè princeps. is cùm esset mortuus, Sylla & Pompeio coss, reliquit hunc annos 15. natum. grandem autem & nobilem filiam, quæ breui tempore post patris mortem nupsit A. Aurio Melino consobrino suo, adolescenti inprimis, vt tum habebatur, inter suos & honesto, &
12 nobili: * cùm essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè est exorta mulieris importuna nefaria libido, non solum edecore, verumetiam scelere coniuncta. nam Sassia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater inquam appellabitur: neque vnquam illa ita de suo scelere, & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat: quo enim est ipsum nomen amantius, indulgentiusque maternum, hoc illius matris, quæ multos iam annos, & nunc, cùm maximè filium interfectum cupit singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis) ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis generi sui, contrà quàm fas erat, amore capta, primò, neque id ipsum diu, quoquo modo perat, in illa cupiditate continebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflammata

mata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate reuocaret. + animum adolescentis, nondum consilio ac 13
ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ non solùm illo communi dolore, muliebri in eiusmodi viri iniurijs angeretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, ceteros sui tanti malignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus & gremio, mœrore & lacrymis conseneſcebat.* 14
ecce autem subitum diuortium, quod solatium malorum omnium fore videbatur. discedit à Melino Cluentia: vt in tantis iniurijs, non inuita: vt á viro, non libenter. tum verò illa egregia, ac præclara mater palàm exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. itaque diutius suspicionibus obscuris lædi famam suam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ suæ nubenti straurat, in eadem domo sibi ornari, & sterni, expulsa atque exturbata filia, iubet, nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus funestis omnibus omnium. * ô mulieris scelus incre- 15
debile, & præter hanc vnam, in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam & indomitam. ô audaciam singularem. non timuisse, si minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos superiorum testes

nuptiarum. perfregit ac prostrauit omnia cupiditate ac furore? vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. * tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, grauiter filius. angebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris grauius faciendum, quàm vt illa matre ne vteretur: ne, quam videre sine summo animi dolore non poterat, ea si matre vteretur, non solum videre, sed etiam probare suo iudicio putaretur. * Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audiuistis. pertinuisse hoc ad caussam, tunc, cùm reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non praeterit: cuiusmodicunque mater sit, tamen in iudicio filij, de turpitudine parentis dici vix oportere. non essem ad vllam caussam idoneus, iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positum atque infixum est, id ego, cùm ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderem, facilè intelligo, non modò reticere homines parentum iniurias, sed etiam animo aquo ferre oportere. sed ego ea, quæ ferri possunt, ferenda, quæ taceri, tacenda esse arbitror. * nihil in vita vidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum à matre esset conflatum, & perfectum. quæ hoc tempore fileret omnia, atque ea si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur: sed ea verò sic agit, vt prorsus reticere nullo modo possit: hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accu-

accusatio omnis, testium copia, quæ futura est, à matre initio est adornata, à matre hoc tempore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur: ipsa denique nuper Larino huius opprimendi caussa Romam aduolauit: præsto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores: instruit testes: squalore huius & sordibus lætatur: exitium exoptat: sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodo profusum huius antè videat. hæc nisi omnia perspexeritis in caussa: temerè à nobis illam appellari putatote, sint autem erunt & aperta, & nefaria, Cluentio ignoscere debetis, quòd hæc à me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerem. * Nunc iam summatim exponam, quibus crimi- 19
nibus Oppianicus damnatus sit: vt & constantiam A. Cluentij, & rationem accusationis perspicere possitis. Ac primùm, caussa accusandi qua fuerit, ostendam, vt id ipsum A. Cluentium vi & necessitate coactum fecisse videatis. * Cùm manifestò venenum deprehendisset, quod vir matris Oppianicus ei parauisset, & res non coniectura, sed oculis ac manibus teneretur, neque in caussa vlla dubitatio posset esse: accusauit Oppianicum, quam constanter, & quàm diligenter postea dicam: nunc hoc scire vos volui, nullam huic aliam accusandi caussam fuisse, nisi vti propositum vitæ periculum, & quotidianas capitis insidias hac vna ratione vitaret. atque vt intelligatis ijs accusatum esse criminibus Oppianicum, vt neque accusator timere, neque reus sperare debuerit, pauca vobis illius iudicij crimina exponam:

quibus

quibus cognitis, nemo vestrum mirabitur, illum diffidentem rebus suis ad Stalenum, atque ad pecuniam
21 confugisse. * Larinas quædam fuit Dinea, socrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergij senatoris, eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater mortuus est, hæredemque Cn. Magium fratrem suum reliquit. postea Magia vxor Oppianici mortua est. postremò, vnus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius est mortuus. is fecit hæredem illum adolescentem Oppianicum sororis suæ filium, eumque partiri cum Dinea matre iussit, interim venit index ad Dineam, neque obscurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium eius, M. Aurium viuere, & in a-
22 gro Gallico esse in seruitute. * mulier amissis liberis, cum vnius filij recuperandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filijque sui necessarios conuocauit, & ab his flens petiuit, vt negotium susciperent, adolescentem inuestigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantùm vnum ex multis fortuna reliquum esse voluisset, hæc cum agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentum fecit, eiusmodi, vt illi filio H-S CCCCIↃↃↃↃ millia legaret: hæredem institueret eundem illum Oppianicum nepotem suum: atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum viua Dinea instituerant, ita mortua illa, ad inuestigandum Aurium cum eo-

deus

dem illo indice in agrum Gallicum profecti sunt. *interim Oppianicus, vt erat, sicut multis ex rebus reperietis, singulari scelere, & audacia, per quendam Gallicanum familiarem suum, primùm illum indicem pecunia corrupit: deinde ipsum Aurium non magna iactura facta tollendum interficiendumque curauit illi autem, qui erant ad propinquum inuestigandum, & recuperandum profecti, literas Larinum ad Aurios, illius adolescentis propinquos, suosq; necessarios mittunt: sibi difficilem esse inuestigandi rationem, quòd intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum, quas literas A. Aurius, vir fortis & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palàm, multis audientibus, cùm adesset Oppianicus, recitat, & clarissima voce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. * interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum esse M. Aurium renunciant. animi non solùm propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & istius adolescentis misericordia commouentur. itaque cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset: Larino profugit, & se in castra clarissimi viri Q. Metelli contulit. * post illam fugam & sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nunquam legibus, nunquam inermem inimicis committere ausus est: sed per illam L. Syllæ vim, atque victoriam Larinum in summo timore omnium cum armatis aduolauit: quatuor viros, quos municipes

23

24

25

cipes fecerant, sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse imperatum, vt Aurium illum, qui sibi delationem nominis & capitis periculum ostentarat, & alterum Aurium, & eius C filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo iudice corrumpendo dicebatur esse vsus, proscribendos interficiendosque curaret. itaque illis crudelissimè interfectis, non mediocri ab eo ceteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur, his rebus in caussa iudicioque patefactis quis est, qui illum absolui potuisse arbitraretur? Atque hæc parua sunt: cognoscite reliqua, vt non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem
26 fuisse miremini. * primùm videte hominis audaciam. Sassiam in matrimonium ducere Habitis matrem, illam, cuius virum A. Aurium occiderat, concupiuit. virum impudentior hic, qui postulet, an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamen vtriusque humanitatem, constantiamque cog-
27 noscite.* petit Oppianicus, vt sibi Sassia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici dexteram, viri sui sanguine redundantem reformidat: sed, quòd haberet tres ille filios, iccirco se ab his nuptijs abhorrere respondit. Oppianicus, qui pecuniam Sassiæ concupiuisset, domo sibi quærendum remedium existimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia infantem filium, alter autem eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, (quod abest à Larino de-

decem & octo millia passuum) apud matrem educaretur: accersit subitò sine caussa puerum Theano, quod facere nisi ludis publicis aut festis diebus antea non solebat. mater nihil mali misera suspicans, mittit. ille se Tarentum proficisci cùm simulasset, eo ipso die puer, cùm hora vndecima in publico valens visus esset, ante noctem mortuus, & postridie, antequam luceret, combustus est. * atq; hunc tantum 28
mœrorem matri prius hominum rumor, quàm quisquam ex Oppianici familia renunciauit. illa cum vno tempore audisset sibi non solùm filium, sed etiam exequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata venit, & ibi de integro funus iam sepulto filio fecit, dies nondum decem intercesserant, cùm ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuò Sassia, lætanti iam animo, & spe optima confirmata: nec mirum, quæ se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delinitam videret. itaque, quod ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores, solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum esse duxit. * Sentio iudi- 29
ces, vos pro vestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis vehementer esse commotos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, verùm etiam iudicandum? vos auditis de eo, in quem iudices non estis: de eo, quem non videtis: de eo, quem odisse iam non potestis: de eo, qui & naturæ, & legibus satis fecit: quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab inimico: auditis

sine

sine testibus: audiuis, cùm ea, quæ copiosissimè dici possunt, breuiter à me strictimq; dicuntur. illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebãt: de eo cuius præsentis nefarium, & conscelerati vultum intuebantur; de eo, quem oderant, propter audaciam: de eo, quem omni supplicio dignum esse dicebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant verba multorum testium: audiebant, cum vnaquæque de re à P. Cantio homine eloquentissimo, grauiter & diu diceretur. * & est quisquam, qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circumuentum esse innocentem? accerimæ tam reliqua, iudices, dicam, vt adeam ad ea, quæ propiora huius caussæ, & adiunctiora sunt, perueniam. vos quasi memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, vt accusem Oppianicum mortuum, sed cum hoc persuadere vobis velim, iudicium ab hoc non esse corruptum, hoc vti initio ac fundamento defensionis, Oppianicum, hominem sceleratissimum, & nocentissimum, esse damnatum, qui vxori suæ Cluentiæ, quæ amica huius Habitus fuit, cùm ipse poculum dedisset, subitò illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori, nec diutius vixit, quàm locuta est: nam in ipso sermone hoc, & ve in ipsa oratione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, vocemq; morientis, omnia præterea, quæ solent esse indicia, & vestigia veneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. * eademq; veneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus prætermissum videtur: tamen,

men, vt ab hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus antè muniuit: nam cùm esset grauida Auria fratris vxor, & iam appropinquare partus videretur, mulierē veneno interfecit, vt vna illa, & quod erat ex fratre conceptum, necaretur: postea fratrem aggressus est: qui serò, iam exhausto illo poculo mortis, cùm & de suo, & de vxoris interitu clamaret, testamentumque mutare cuperet, in ipsa significatione huius voluntatis est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius vita priuauit, quàm illi hanc à natura propriam lucem accipere potuerunt: vt omnes intelligerent nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne matrem quidem corporis custodia tegere potuisset: * memoria teneo, Milesiam quandam 32
mulierem, cùm essem in Asia: quòd ab hæredibus secundis accepta pecunia partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria: quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum reip. ciuem sustulisset: quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? si quidem illa, cùm suo corpori vim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. ceteri non videntur in singulis hominib. multa parricidia suscipere posse: Oppiani 33
inuentus est, qui in vno corpore plures necaret. *
que cùm hanc eius consuetudinem audaciamque cognosceret, auunculus illius adolescentis Oppi-

Cn. Magius, ùque graui morbo affectus esset, & hæredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis præsente matre sua Dinea, vxorem suam interrogauit, esset ne prægnans: quæ cùm se esse respondisset, ab ea petiuit, vt se mortuo, apud Dineã, quæ tũ ei mulieri socrus erat, quo ad pareret, habitaret: diligentiamque adhiberet, vt id, quod conceperat, seruaret, vt saluum parere posset. itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio, si qui natus esset: à se-
54 cundo hærede nihil legat. * quid de Oppianico suspicatus sit, videtis: quid iudicarit, obscurum non est. nam cùm eius filium faceret hæredem, eum tutorem liberis non adscripsit. qui Oppianicus fecerit, cognoscite, vt illum Magium intelligatis longè animo prospexisse morientem: quæ pecunia mulieri legata erat à filio, si quis natus esset, eam præsentem Oppianicus non debitam mulieri soluit: si hac solutio legatorũ, & non merces abortionis appellanda est. quo illa pretio accepto, multisque præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in aluo commendatam à viro continebat, victa auaritiæ, sceleri Oppianici vendidit. * nihil
55 posse iam ad hanc improbitatem addi videtur. attendite exitum. quæ mulier, obtestatione viri, legem illis mensib. ne domum quidem vllam, nisi [illegible] sua, nosse debuit, hac quanto mense post viri [illegible] ipsi Oppianico nupsit, quæ nuptiæ non
56 [illegible]næ fuerunt: erant enim non matrimonij dig[illegible], sed sceleris societate coniunctæ. * Quid? [illegible]edes Asinij Latinatis, adolescentis pecuniosi, quàm

quàm clara, cùm recens fuit, quàm omnium sermõne celebrata? Fuit Aiulius quidam Larinas, perdita nequitia, & summa egestate, arte quadam praditus ad libidines adolescentulorum excitandas accommodata: qui vt se blanditijs & assentationib. in Asinij consuetudinem penitus immersit, Oppianicus continuò sperare cœpit, hoc se Aiulio tamquã aliqua machina admota capere Asinij adolescentiam, & fortunas eius patrias expugnare posse. ratio excogitata Larini est, res translata Romam, imiri enim id consilium facilius in solitudine, perfici remetusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos vestigijs Oppianicus consecutus est. iam vt Romæ vixerint, quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quàm profusis sumptibus, non modò conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti, exitum huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. * cùm 37
esset adolescens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem posterum commoraretur, Aiulius, vt erat constitutum, simulat se ægrotare, & testamentum facere velle, Oppianicus obsignatores ad eum, qui neque Asinium, neque Aiulium nossent, adducit, & illum Asinium appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Aiulius illicò conualescit. Asinius autem breui tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdã extra portam Esquilinam, perductus, occiditur. * qui 38
cùm vnũ iam, & alterum diẽ desideraretur, neq; in

ijs locis, vbi ex consuetudine quærebatur, inuenire-
tur, & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret,
nuper se, & suos amicos testamentum eius obsignas-
se: liberti Asiuij, & nonnulli amici (quod eo die, quo
postremum Asinius visus erat, Aiulium cum eo fuisse,
& à multis visum esse cõstabat) in eum inuadunt, &
hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat tri-
umuir, constituunt, atque ille continuò nullo teste,
nullo iudice, recentis maleficij conscientia perterritus,
omnia, vt à me paulò antè dicta sunt, exponit, Asi-
niumque à se consilio Oppianici interfectum fatetur:
39 * extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio:
index Aiulius ex altera parte coram tenetur: hic iam
quid reliqua quæritis? Manilium plerique norãt:
non ille honorem à pueritia, non studia virtutis, non
vllum existimationis bonæ fructum vnquam cogita-
rat, sed ex petulanti, atque improbo scurra, in dis-
cordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam mul-
torum sæpè conuicijs perductus erat, cum suffragijs
populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico tran-
sigit: pecuniam ab eo accipit: causſam & susceptam,
& manifestam relinquit. at tum in Oppianici caus-
sa crimen hoc Asinianum cum testibus multis, tum
verò indicio Aiulij probabatur. in quo inter allega-
tos Oppianici nomen primum esse constabat eius,
quem vos miserum, atque innocentem falso iudicio
40 circumuentum esse dicitis. Quid? animam tuam, Op-
pianice, Dineam, cui tu es hæres, pater tuus non ma-
nifesto necauit? ad quam cùm adduxisset medicũ il-
lum suum iam cognitum, & sæpè victorem, (per quem

inter-

interfecerat plurimos) mulier exclamat se ab eo nullo modo velle curari, quo curante suos omnes perdidisset. tum repentè Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolam circumforaneum, qui casu tum Larinũ venisset, aggreditur, & cum eo H S quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem conficit: prima potione mulierem sustulit, neque postea Larini punctum est temporis commoratus. * eadem hac Dinea testamentum faciente, cùm tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset, digito legata deleuit: & cum id multis locis fecisset, post mortem eius, ne lituris coargui posset, testamentum in alias tabulas transcriptum signis adulterinis obsignauit. Multa prætereo consultò: etenim vereor, ne hæc ipsa nimium multa esse videantur: vos tamen eum similem sui fuisse in ceteris vitæ partibus existimare debetis. illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones vniuersi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem vllam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, & affinibus tutorem vnquam liberis suis scripsit: nemo illum adstu, nemo congressione, nemo sermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes vt aliquam immanem ac perniciosam bestiam, pestemque fugiebant. * hunc tamen hominem tam audacem, tam nefariũ, tam nocentem nunquam accusasset Habitus, iudices, si id prætermittere saluo capite suo potuisset? erat huic inimicus Oppia-

41

42

pianicus, erat, sed tamen erat vitricus: crudelis & huic infesta mater: attamen mater. postremò nihil tam remotum ab accusatione, quàm Cluentius, & natura, & voluntate, & institutâ ratione vitæ sed cùm esset hæc illi proposita conditio, vt aut iustè pieque accusaret, aut acerbè indigneque moreretur: accusare, quoquo modo posset, quàm illo modo emori,
43 maluit.* atque vt hæc ita esse perspicere possitis, exponam vobis Oppianici facinus manifestò compertum atque deprehensum: ex quo simul vtrumque, & hunc accusare, & illum condemnari necesse fuisse intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur. ministri publici Martis, atque ei Deo veteribus institutis religionibusq; Larinatium consecrati. quorum cùm satis magnus numerus esset, cumque item vt in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repentè Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq; Rom. cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatium, cunctiq; municipes tulerunt: itaq; ab Habito petiuerunt, vt eam causam susciperet, publicèq; defenderet. Habitus cùm se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo, quod se non solum suis commodis, sed etiam suorum municipum, ceterorumque necessariorum natum esse arbitrabatur, tantæ voluntati vniuersorum Lari-
44 natium deesse noluit.* susceptâ caussâ, Romamq; delatâ, magnæ quotidiè contentiones inter Habitum & Oppianicum ex vtriusque studio defensionis excitabantur, erat ipse immani acerbaque naturâ Oppiani-

pianicus: incendebat eius amentiam infesta atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc à caussa Martialium dimouere. suberat etiam alia caussa maior, quæ Oppianici, hominis auarissimi, atque audacissimi, mentem maximè commouebat. * nam Habitus vsque ad illi- 45
us iudicij tempus, nullum testamentum vnquam fecerat: neque enim legare eiusmodi matri poterat in animum inducere, neque testamento nomen omninò prætermittere parentis. id cùm Oppianicus sciret, (neque enim erat obscurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem esse ventura: quæ à sese postea, aucta pecunia, maiore præmio, orbata filio, minore periculo necaretur. itaque his rebus incensus, qua ratione Habitum veneno tollere conatus sit, cognoscite. *C. & L. Fabricij fratres gemini 46
fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cùm forma, tum moribus similes, municipum autem suorum dissimilimi, in quibus quantus splendor sit, quàm propè aquabilis, quàm ferè omnium constans, & moderata ratio vitæ, nemo vestrûm, vt mea fert opinio, ignorat, his Fabricijs semper vsus est Oppianicus familiarissimè. iam hoc ferè scitis omnes, quantam vim habeat ad coniungendas amicitias studiorum ac naturæ similitudo. cùm illi ita viuerent, vt vllum quæstum turpem esse arbitrarentur: cùm omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionesque adolescentium nascerentur: cumque essent vitijs atque improbitati omnibus noti: studiosè, vt dixi, ad eorum se familiaritatem

47 multis iam antè annis Oppianicus applicârat. * itaque tunc sic statuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. erat illo tempore infirma valetudine Habitus, vtebatur autem medico ignobili, sed spectato homine Cleophanto: cuius seruum Diogenem Fabricius ad venenum Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed vt ipsa res declarauit, frugi atque integer, sermonem Fabricij non est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cùm M. Bebrio senatore familiarissimo suo communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse vos arbitror. ei placuit, vt Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quò facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: venenum diebus paucis (multi viri boni cùm ex occulto interuenissent, pecuniaq; obsignata, quæ ad eam rem dabatur) in manibus Scamandri liberti Fabriciorum deprehendi-
48 tur. * Prô dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit esse? quis vnquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defensio huic vni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin hac re comperta, manifestoq; deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? * Satis esse arbitror demonstratum, iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppia-

pianicum, vt honestè absolui nullo modo potuerit. cognoscite nunc ita reum citatum esse illum, vt re semel atque iterum præiudicata, condemnatus in iudicium venerit. Nam Cluentius, iudices, primùm nomen eius detulit, cuius in manib. venenum deprehenderat: is erat libertus Fabriciorum, Scamander. integrum consilium, iudicij corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium caussa, certa res, verum crimen allatum est. hic tum Fabricius, is, de quo antè dixi, qui liberto damnato sibi illud impendere periculum videret, quòd mihi cum Alternatibus vicinitatem, & cum plerisq; eorum magnum vsum esse sciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. qui quanquam de homine, sicut necesse erat, existimabant: tamen, quòd erat ex eodem municipio, suæ dignitatis esse arbitrabantur, eum, quibus rebus possent, defendere: idq; à me, vt facerem, & vt caussam Scamandri susciperem, petebant: in qua caussa patroni omne periculum continebatur. * ego qui neque illis, talibus viris, 50
ac tam amantibus mei rem possem vllam negare, neque illud crimen tantum ac tam manifestum esse arbitrarer. sicut nec illi quidem ipsi, qui mihi tum illam caussam commendabant, arbitrabantur: pollicitus ijs sum, me omnia, quæ vellent, esse facturum. res agi cœpta est: citatus est Scamander reus: accusabat P. Canutius, homo inprimis ingeniosus, & in dicendo exercitatus: accusabat autem ille quidem Scamandrum, verbis tribus, venenum esse deprehensum. omnia tela totius accusationis in Oppianicum conijciebantur: aperiebantur caussa

insidiarum. Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis vita & audacia proferebatur: denique omnis accusatio varie grauiterq; tractata, ad extremum manifesta veneni deprehensione
51 conclusa est. * hic ego cùm ad respondendum surrexi qua cura dij immortales, qua solicitudine animi? quo timore? semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiescunque dico, toties mihi videor in iudicium venire, non ingenij solùm, sed etiam virtutis atq; officij: ne aut id profiteri videar, quod non possim implere, quod est impudentia, aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidia, aut negligentia. tum verò ita sum perturbatus, vt omnia timerem, si nihil dixissem, ne infantissimus, si multa in eiusmodi caussa dixissem, ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum, illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiamsi in minus firmis caussis hominum periculis non defuissem: itaque feci: sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia ac perfugia caussarum, vt hoc, quod timidè dicam, consecutus sim, ne quis illi caussæ patronum defuisse arbitraretur. *sed vt quidquid ego apprehenderam, sta-
52 tim accusator extorquebat è manibus. si quæsieram, an inimicitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur nullas fuisse, sed Oppianicum, cuius ille minister fuisset, huic inimicissimum fuisse, atque esse dicebat. sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrū mortē Habiti venturum emolumentum fuisse: concedebat,

debat, sed ad vxorem Oppianici, hominis in vxoribus necandis exercitati, omnia bona Habiti venturæ esse dicebat. cum illa defensione vsus essem, quæ in libertinorum causis honestissimæ semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum: fatebatur. sed quærebat, cui probatus esset ipse patronus. * cum ego pluribus verbis in eo commoratus 53
essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitutumque inter eos de alia re fuisse, vt medicamentum non venenum, Diogenes afferret, hoc cuiuis vsu venire posse: quærebat, cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cum obsignata pecunia venisset? denique hoc loco caussa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum veneno, pecuniaque deprehensum esse dicebat. P. Quinctius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidijs, quæ fierent Habito, & de solicitationi Diogenis recentire secum Cleophantum locum esse dicebat. * atque in illo iudicio, cum Scamandrum 54
nos defendere videremur, verbo ille reus erat, re quidem vera & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neque id obscurè ferebat, nec dissimulare vllo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni studio gratiaq; pugnabat: postremò, id quòd maximo malo illi caussæ fuit, hoc ipso loco quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensas, incer-

certusque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta ac manifesta faciebant.
55 * Cùm in consilium iri oporteret, quæsiuit à reo C. Iunius. Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiam ferri vellet? de Oppianici sententia responsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clàm velle ferri. itum est in consilium, omnibus sententijs præter vnam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factum esse arbitraretur? quid est illa damnatione iudicatum, nisi venenum id, quod Habito daretur, esse quæsitum? quæ porrò tenuissima suspicio collata in Scamandrum est, aut conferri potuit, vt is sua sponte necare vo-
56 luisse Habitum putaretur? * atque hoc tum iudicio facto, & Oppianicore, & existimatione iam lege, & pronunciatione nondum condemnato, tamen Habitus Oppianicum reum statim non fecit: voluit cognoscere, vtrum iudices in eos solos essent seueri, quos venenum habuisse ipsos comperissent, an etiam consilia conscientiasque eiusmodi facinorum supplicio dignas iudicarent. itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conscium illi facinori fuisse arbitrabatur, reum statim fecit: vtque ei locus primus constitueretur, propter caussa coniunctionem impetrauit. hic tum Fabricius non modò ad vrbem meos vicinos, & amicos, Aletrinates non adduxit, sed ipse ijs neq; defensoribus vti postea,

strea, neque laudatoribus potuit: *rem enim integram 57.
hominis non alieni, quamuis suspiciosam, defendere,
humanitatis esse putabamus, iudicatam labefactare
conari, impudentiæ. itaque tum ille inopia & necessi-
tate coactus, in caussa eiusmodi ad Cepasios fratres
confugit, homines industrios, atque eo animo, vt,
quæcunque dicendi potestas esset data in honore, at-
que in beneficio ponerent. tam hoc quoque propè ini-
quissimè comparatum est: quod in morbis corporis,
vt quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus,
atque optimus quæritur: in periculis capitis, vt quæ-
que caussa difficillima est, ita deterrimus obscu-
rissimusque patronus adhibetur. nisi fortè hæc causs-
sa est, quòd medici nihil præter artificium, oratores
etiam auctoritatem præstare debent. *citatur reus: 58
agitur caussa: paucis verbis accusat, vt de re iudi-
cata. Caxutius. incipit longo, & altè petito pro-
œmio respondere maior Cepasius. primò attentè au-
ditur eius oratio: erigebat animum tam demissum,
& oppressum Oppianicus: gaudebat ipse Fabricius:
non intelligebat animos iudicum, non illius eloquen-
tia, sed defensionis impudentia commoueri, postea-
quam dicere cœpit dicere, ad ea, quæ erant in caussa,
addebat etiam ipse noua quædam vulnera. hoc quan-
quam sedulò faciebat, tamen interdum non defen-
dere, sed prævaricari accusationi videbatur. ita-
que cum calidissimè se dicere putaret, & cùm illa
verba grauissima ex intimo artificio deprompsisset:
Respicite, iudices, hominum fortunas, respicite du-
bios varioscq; casus, respicite C. Fabricij senectutem:
cùm

cùm hoc respicite, ornandæ orationis caussa sæpè dixisset, respexit ipse ac C. Fabricius à subsellijs de-
59 missoque capite discesserat. * hic iudices ridere, stomachari, atque acerbè ferre: patronus caussam sibi eripi & se cetera de illo loco. Respicite iudices, non posse dicere: nec quicquam proprius est factum, quam vt illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret, vt reliqua posset perorare iam tum Fabricius primum suo iudicio, quod est grauissimum, deinde legis vi, & sententijs iudicum est condemnatus. quid est, quod iam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cùm is duobus præiudicijs iam damnatus esset, ab ijsdem autem iudicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quæ à me breuiter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc emitto: accusatus est apud eos, qui & Scamandrum ministrum Oppianici, & Fabricium
60 conscium maleficij condemnarant. * vtrum per deos immortales, magis est mirandum, quòd is condemnatus est, an quòd omninò respondere ausus est? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocentes Fabricios condemnassent, tamen in Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iudicijs debuerunt. an verò illi sua per se iudicia rescinderent, cùm ceteri soleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs discrepent, prouidere? & illi qui Fabricij libertum, quia minister in maleficio fuerat, patronum, quia conscius, condemnassent: ipsum princi-

pem

pem atque architectum sceleris absoluerent? & qui ceteros, nullo praeiudicio facto, tamen ex ipsa caussa condemnassent: hunc, quem his condemnatum iam acceperant, liberarent? * tum verò illa iudicia se- 63
natoria non falsa inuidia, sed vera atque insigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullum reliquissent. quid enim tandem illi iudices responderent, si quis ab ijs quaereret? condemnastis Scamandrum, quo crimine? nempe quòd Habitum per seruum medici veneno necare voluisset. quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil: sed administer erat Oppianici. condemnastis C. Fabritium: quid itaë quia, cùm ipse familiarissimè Oppianico vsus, libertus autem eius in maleficio deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse non probabatur. si igitur ipsum Oppianicum bis suis iudicijs condemnatum absoluissent, quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconstantiam rerum iudicatarum, quis tantam libidinem iudicum ferre potuisset? * quòd si hoc videtis, quod tam omni oratione 62
patefactum est, illo iudicio reum condemnari, praesertim ab ijsdem iudicibus, qui duo praeiudicia fecissent, necesse fuisse simul illud videatis necesse est, nullam accusatori caussam esse potuisse, cur iudicium vellet corrumpere. quaero enim abs te, T. Acti, relictis iam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter à Staleno solo absolutus est, alter etiam

ipse

ipse se condemnauit? age si nocentes, cuius maleficij? nunquid præter venenum quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nunquid aliud in illis iudicijs versatum est, præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, nihil inquam aliud, iudices reperietis. extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce in illorum iudicijs quid præter hoc venenum Oppianici non modò in criminis, sed in maledicti loco sit
63 obiectum.* multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram expectationi vestræ, iudices, nam etsi à vobis sic audior, vt nunquam benignius, neque attentius quenquam auditum putem: tamen vocat me aliò iamdudum tacita vestra expectatio, quæ mihi obloqui videtur. Quid ergo? negas ne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed ab hoc corruptum non esse, confirmo. à quo igitur est corruptum? opinor, primùm si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, verisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset, ne ipse condemnaretur, quàm illum, qui veritus esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium quid iudicari necesse esset, cum certè potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quàm eum, qui omni ratione confideret: postremò certè potius illum, qui bis apud eosdem iudices offendisset, quàm illum, qui bis caussam ijs probauisset.
64 *vnum quidem certè, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse

esse corruptum. si doceo, non ab Habito, vinco ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico, purgo Habitum. Quare etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamen de illo ipso separatim cognoscite. Atque ego illa non argumentabor, quæ sunt grauia vehementer: eum corrupisse. qui in periculo fuerit: eum qui metuerit: eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit: eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: verum cum habeam rem non dubiam, sed apertam atque manifestam, enumeratio singulorum argumentorum non est necessaria. * Dico C. Aelio Staleno iudici pecuniam 65
grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. nunquis negat? te appello Oppianice, te T. Acti: quorum alter eloquëtia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco, quid reticetis? ac negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis, quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cùm ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? * quoniam igitur hæc modo gesta sunt? repetã 66
paulo altius iudices: & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerunt sic aperiam, vt ea cernere oculis videamini. vos quæso, vt adhuc me attentè audistis, itẽ, quæ reliqua sunt audiatis: profectò nihil à me dicetur, quod non dignũ hoc cõuentu & silentio, dignum vestrũ studijs, atque auribus esse videatur. Nam vt

primùm Oppianicus ex eo, quòd Scamander reus erat factus, quid sibi impenderet, cœpit suspicari: statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati. tum autem iudicij, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum Scamandro reo, tantum donis datis, muneribusque profecerat, vt eo auctore vteretur cupidiore, quàm fides iudicis postulabat. 67 * pòst autem cùm esset Scamander vnius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri, ne sua quidem sententia liberatus, acriorib. saluti suæ remedijs subueniendum putauit. tum à Staleno, sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audiendum impudentissimo, ad efficiendum acerrimo, (hac enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxilium capiti & fortunis suis petere cœpit. iam hoc non ignoratis, iudices, vt etiam bestiæ fame dominante plerunque ad eum locum, vbi pastæ aliquando 68 sint, reuertantur. * Stalenus ille biennio antè, cum caussam bonorum Safinij Atellæ recepisset, sexcentis millibus nummûm se iudicium corrupturum esse dixerat. quæ cùm accepisset à pupillo, suppressit, iudicioq; facto nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit, quam cùm pecuniam profudisset, & sibi nihil non modò ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset, statuit ad eadem sibi prædas ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaque cùm Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs videret, promissis eum suis excitauit abiectum, & simul saluti

luti desperare vetuit. Oppianicus orare hominem
cœpit, vt sibi rationem ostenderet iudicij corrum-
pendi. * Ille autem (quemadmodum ex ipso Oppia- 69
nico postea est auditum) negauit quenquam esse in
ciuitate præter se, qui id efficere posset: sed primò
grauari cœpit, quòd ædilitatem se petere cum ho-
minibus nobilissimis, & inuidiam atque offensio-
nem timere dicebat: pòst exoratus, initio permagnâ
pecuniam popposcit, deinde ad id peruenit, quod con-
fici potuit, & H-S. sexcenta quadraginta millia
deferri ad se domum iußit. quæ pecunia simul atque
ad eum delata est, homo impurißimus statim cœpit
in eiusmodi mente & cogitatione versari: nihil esse
suis rationibus vtilius, quàm Oppianicum condem-
nare: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dis-
pertiendam, aut ipsi esse reddendam: damnato re-
petiturum esse neminem. * Itaque rem excogitat 70
singularem, atque hæc, iudices, quæ verè dicuntur à
nobis, facilius credetis, si cum animis vestris longo
interuallo recordari C. Staleni vitam & naturam
volueritis: nam perinde vt opinio est, de cuiusque
moribus, ita, quid ab eo factum & non factum sit,
existimari potest. cum esset egens, sumptuosus, au-
dax, callidus, perfidiosus, & cum domi suæ, miserri-
mus & inanißimus: tantum nummorum positum
videret, ad omnem malitiam, & fraudem versare
mentem suam, hæc secum cogitans, cœpit: Demne iu-
dicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ & infamiam,
quid quæretur? nihil excogitem quamobrem Oppia-
nico damnari necesse sit? quid tandem, (nihil enim est,

quod fieri non posit) si quis eum fortè casus ex periculo eripuerit, nonne reddendum est? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum prosternamus. * capit hoc consilium, vt pecuniam quibusdam
71 iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat: vt quoniam graues homines, sua sponte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet. itaque, vt erat semper præposterus, atque peruersus, initium facit à Bulbo, & cum quòd iam diu nihil quæsierat, tristem atque oscitantem leuiter impellit, quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis reipub. seruiamus? ille vero, simul atque hoc audiuit, ne gratis, quò voles, inquit, sequar, sed quid affers? tum ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur, & eum, vt ceteros appellet, quibuscum loqui consuesset, rogat: atque etiam ipse conditor totius
72 negotij Guttam aspergit huic Bulbo.* itaque minimè amarus is visus est, qui aliquid ex eius sermone specula degustarat. vnus & alter dies intercesserat, cum res parum certa videbatur, sequester & confirmator pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari vultu hominem Bulbus, vt blandissimè potest. quid tu, inquit, Pacete? (hoc enim sibi Stalenus cognomen, ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quam generis vti cognomine videretur) qua de re mecum locutus es, quærunt à me vbi sit pecunia, hic ipse planus improbissimus, quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, spe iam atque animo incumbaret, contrahit fron-

frontem (recordamini faciem, atque illos eius fictos simulatosque vultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quique ea vitia, quæ à natura habebat, etiam studio atque artificio quodam malitiæ condiuisset, pulchrè asseuerat, se ab Oppianico destitutum: atque hoc addit testimonij, sua illum sententia, quam palàm omnes laturi essent, condemnatum iri.* manarat sermo in consilio, pecuniæ quandam mentionem inter iudices esse versatam: res neque tam fuerat occulta, quàm erat occultanda: neque tam erat aperta, quàm reipublicæ caussa aperienda: in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptum esse sensisset, neque dum rem perfectam arbitraretur, placuit repentè iudices pronunciare. iudices, se id velle dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectam esse arbitrabatur. * in consilium erant ituri iudices triginta & duo: sententijs decem & sex absolutio confici poterat: H-S. quadraginta millia nummum in singulos iudices distributa, eum numerum sententiarum conficere debebant, vt ad cumulum spe maiorum præmiorum ipsius Staleni sententia septima decima accederet. atque etiam casu tũ, quod illud repentè erat factũ, Stalenus ipse non aderat, causam nescio quam apud iudicem defendebat, facilè hoc Habitus patiebatur. facilè Canutius: at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quinctius: qui cùm esset eo tempore tribunus pl. conuicium C. Iunio iudici

73

74

quæstionis maximum fecit, vt ne sine Staleno in consilium iretur: cumq; id ei per viatores consultò negligentius agi videretur, ipse à publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit: Stalenum ipse ad
75 subsellia adduxit.* consurgitur in consilium, cùm sententias Oppianicus, quæ tum erat potestas, palàm ferri velle dixisset, vt Stalenus scire posset, quid cuique deberetur: varia iudicum genera: nummarij pauci, sed omnes irati. vt enim qui accipere in campo consueuerant, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse: sic eiusmodi iudices infesti tum reo venerant: cæteri nocentissimum esse arbitrabantur: sed spectabant sententias eorum, quos corruptos putabant. vt ex ijs constituerent, à quo iudicium corruptum videretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, vt in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset iudicandum. summa omnium expectatio, quidnam sententiæ ferrent leues, ac nummarij iudices,
76 atq; illi omnes sine vlla dubitatione condemnant.* h tum iniectus est hominib. scrupulus, & quædam dubitatio, quidnam esset actum. deinde homines sapientes ex vetere illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluere hominem nocentissimum possent, neq; eum, de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa ncognita primò condemnare vellent, non liquere, dixerunt. nonnulli autem, seueri homines, hoc statuerunt, quoquisq; animo quid faceret, spectari oportere: & si alij pecunia accepta verũ iudicabant,

bant, tamen nihilominus se superioribus suis iudicijs constare putabant oportere: itaq; damnarunt. quinque omninò fuerunt, qui illum vestrum innocentem Oppianicum siue imprudentia, siue misericordia, siue aliqua suspicione, siue ambitione adducti, absoluerent. * condemnato Oppianico statim L. Quinctius, homo maximè popularis, qui omnes rumorum & concionum ventos colligere consuesset, oblatam sibi facultatem putauit, vt eximuidia senatoria posset crescere, quòd eius ordinis iudicia minùs iam probari populo arbitrabatur. habetur vna atque altera concio vehemens & grauis: accepisse pecuniam iudices, vt innocentem reum condemnarent, tribunus plebis clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla esse iudicia: qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem esse neminem posse. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum nunquam vidissent, virum optimum, & hominem prudentissimum, pecunia oppressum arbitrarentur, incensi suspicione rem in medium vocare cœperunt, & caussam illam totam deposcere. * atque illo ipso tempore in ades T. Annij hominis honestissimi, necessarij, & amici mei, noctu Staleni accersitus ab Oppianico venit, iam cetera nota sunt omnibus: vt cum illo Oppianicus egerit de pecunia: vt ille se redditurum esse dixerit: vt eorum sermonem omnem audierint viri boni, qui tum consultò propè in occulto stetissent: vt res patefacta, atq; in forum prolata, & pecunia omnis à Staleno exterta, atq; erepta sit. huius Staleni persona populo iam nota

77

78

atque perspecta, à nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniam, quam pro reo pronuntiasset, qui erant in concione non intelligebant: neq; enim docebantur: versatam esse in iudicio mentionem pecuniæ sentiebant: innocentem reum condemnatum esse audiebant: Staleni sententia condemnatum videbant: non gratis id ab eo factum esse, quòd hominem norant, iudicabant: similis in Bulbo,
97 in Gutta, in alijs nonnullis suspicio consistebat.* itaq; confiteor, (licet enim iam impunè hoc præsertim in loco confiteri) quòd Oppianici non modò vita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuisset: indignissimum porrò videretur, circumuentum esse innocentem pecunia: hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, & nonnullorum eius similium iudicum turpitudo: caussam autem ageret L. Quinctius, homo cùm summa potestate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus, summam illi iudicio inuidiam infamiamque esse conflatam, atq; in hanc flammam recentem, tum C. Iunium qui illi quæstioni præfuerat, iniectum esse memini, & illum, hominem ædilitium, iam prætorem opinionib. hominum constitutum, non disceptati ne dicendi, sed clamore hominum de foro, atq; adeò de ciuitate esse sublatum.*
80 neq; me pœnitet, hoc potius tempore quàm illo, caussam A. Cluentij defendere. caussa enim manet eadē, quæ mutari nullo modo potest. temporis iniquitas atque inuidia recessit: vt quòd in tempore mali fuit, nihil obsit: quod in caussa boni fuit, prosit. itaque

nunc

nunc quemadmodum audiar, sentio, non modò ab
ijs quorum iudicium atque potestas est; sed etiam
ab illis, quorum tantùm est existimatio. at tum si
dicerem, non auderer, non quòd alia res esset, imò ea-
dem, sed tempus aliud. id adeò sic cognoscite. quis
tum audiret dicere, nocentem condemnatum esse
Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum pos-
set arguere, ab Oppianico tentatum esse iudicium
pecunia? quis in hoc tempore inficiari potest? cui
tum liceret docere, Oppianicum reum factum
esse, tum denique, cùm duobus proximis præiu-
dicijs condemnatus esset? quis est, qui id hoc tem-
pore infirmare conetur? * quare inuidia remota, 81
quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, ve-
stra fides, atque æquitas à veritatis disceptatione
reiecit, quid est præterea, quod in caussa relinquatur?
versatum esse in iudicio pecuniam constat:
ea quæritur, vnde profecta sit, ab accusatore, an à
reo. accusator dicit hæc: primùm grauissimis cri-
minibus accusabam, vt nihil opus esset pecunia:
deinde, condemnatum adducebam, vt ne eripi
quidem pecunia posset: postremò, etiamsi absolutus
esset, mearum tamen omnium fortunarum status
incolumis maneret. quid contrà reus? primùm
ipsam multitudinem & atrocitatem criminum
pertimescebam: deinde Fabricijs propter consci-
entiam mei sceleris condemnatis, me esse condem-
natum sentiebam: postremò in eum casum vene-
ram, vt omnis mearum fortunarum status vnius iu- 82
dicij periculo contineretur. * age, quoniã corrumpẽdi

iudicij causſas ille multas,& graues habuit, hic nullam, profectò ipſum pecunia requiretur. Confecit tabulas diligentiſsimè Cluentius. hæc autem res habet hoc certè,vt nihil poſsit neque additum, neque detractum de familiari latere.anni ſunt octo, cum iſta cauſſa in iſta meditatione verſatur : cùm omnia, quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis,tractatis, inquiritis : cùm interea Cluentiano pecuniæ veſtigium nullum inuenitis. quid? Albiana pecunia veſtigijſne vobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile vobis ducibus venire poſſumus? tenentur vno in loco H-S. ſexcenta quadraginta millia nummûm: tenentur apud hominem audaciſsimum : tenentur apud iudicem. quid vultis
83 amplius? * at enim Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad iudicium corrumpendum conſtitutus. cur eum, cùm in conſilium iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cur cum in conſilium mittebant, Stalenum iudicem,cui pecuniam dederant,non requirebant? Oppianicus quærebat? Quinctius flagitabat? ſine Staleno ne in conſilium iretur, tribunitia poteſtate perfectum eſt? at condemnauit. hanc enim damnationem dederat obſidem Bulbo, & ceteris, vt deſtitutus ab Oppianico videretur. Quare ſi iſtinc cauſſa corrumpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus & audacia eſt : hinc pudor, honeſta vita,& nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrumpendi iudicij cauſſa : patiamini, veritate patefactâ, atque omni errore ſublato, eo tranſire illius turpitudinis infamiam, vbi

ce-

cetera maleficia consistant: ab eo inuidiam discedere aliquando, ad quem nunquam accessisse culpam videtis.* at enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationem gratiæ. téne hoc, Acti, dicere, tuli prudentia, etiam vsu atque exercitatione præditum? sapientissimum esse dicunt, eum, cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem: proximè accedere illum, qui alterius benè inuentis obtemperet. in stultitia contrà est. minus enim stultus est is, cui nihil in mentem venit, quàm ille, qui quod stulte alteri venit in mentem, comprobat. istam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit: siue, vt homines tum loquebantur, à P. Cethego admonitus, istam dedit conciliationis & gratiæ fabulam.* nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum, quòd hominem odisset, & quòd eius improbitatem versari in rep. nollet, & quòd videret eum, qui se à reo pecuniam, cùm iudex esset, clàm atque extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse, minus ei fidele consilium dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit, videtur mihi aduersarium remouere voluisse. sinerat eiusmodi caussa, vt Stalenus, nùmos se accepisse, negare non posset, nihil autem erat periculosius, nec turpius, quàm, ad quam rem accepisset, confiteri, non est consilium Cethegi reprehendendum.* verum alia caussa tùm Staleni fuit, alia nunc, Acti, tua est, illé, cùm premeretur, quodcunque diceret, honestius dice-

84

85

86

diceret, quam si quòd erat factum, fateretur, te verò illud idem, quod tum explosum & eiectum est, nunc retulisse demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus, & accusator: condemnati erant Fabricij: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calumniæ relinquere accusationem Cluentius. an, vt prævaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omninò, quamobrem tota ista res per Stalenum potiùs, hominem ab vtroque alienissimum, sordidissimum, turpissimum, quàm per bonum aliquem virum ageretur, & amicum ne-
87 cessariumq; communem? * Sed quid egohæc pluribus, quasi dere obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua, non modò quanta fuerit, sed etiam ad quam rem data fuerit, ostendat? sexdecim dico iudices, vt Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse: ad Stalenum sexcenta & quadraginta millia nummûm esse delata: si, vt tu dicis, gratiæ conciliandæ causa quadraginta istorum accessio millium quid valet? sin vt nos dicimus, vt DCXL. millia nummûm sexdecim iudicibus darentur: non Archimedes melius potuit
88 describere. * At enim iudicia facta permulta sunt à Cluentio iudicium esse corruptum. imò verò ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium nunquam est vocata: ita multum agitata, ita diu iactata ista res, vt hodierno die primùm causa illa

illa defensa sit, hodierno die primùm veritas vocem contra inuidiam his iudicibus freta miserit. veruntamen multa ista iudicia quæ sunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & sic paraui, vt docerem, quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ similiora, aut tempestati, quam iudicio, & disceptationi fuisse: partim nihil contra Habitum valere: partim etiam pro hoc esse: partim esse eiusmodi, vt neque appellata vnquam iudicia sint, neque existimata. * hic ego, magis vt consuetudinem seruem, quam quod vos non vestra hoc sponte faciatis, petam à vobis, vt me dum de his singulis disputo iudicijs, attentè audiatis. Condemnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat, adde etiam illud, si placet: tum est condemnatus, cùm esset iudex quæstionis. non modò caussa, sed ne legi quidem quicquam per tribunum pleb. laxamenti datum est, quo tempore illum à quæstione ad nullum aliud reipubl. munus abduci licebat, eo tempore ad quæstionem ipse abreptus est. at quam quæstionem? vultus enim vestri, iudices, me inuitant, vt quæ reticenda putaram, libeat iam liberè dicere. * quid? illa tandem quæstio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuisse. dicat, hui vult, hodie de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius caussam dixerit. quemcunque rogaris, hoc respondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentem circumuenerit. est hæc opinio. at si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus: at ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quinctius, at neque priua-

89

90

priuatus accusare, nec sedata iam inuidia vo-
lebat. videris igitur, non in caussa, sed in tem-
91 pore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse.*
mulctam petiit: qua lege? quod in legem non iu-
rasset, quae res nemini vnquam fraudi fuit: &
quòd C. Verres praetor vrbanus, homo sanctus, &
diligens, subsortitionem eius in eo codice non habe-
ret, quem tum interlitus proferebatur. his de caussis C.
Iunius condemnatus est, iudices, leuissimis, & infir-
missimis, quas omninò in iudicium afferri non o-
92 portuit: itaq; oppressus est non caussa, sed tempore.*
hoc vos Cluentio iudicium putatis obesse oportere?
quam ob caussam? si ex lege subsortitus non erat Iu-
nius, aut si in legem aliquando non iurauerat, iccir-
cò illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur?
non inquit: sed ille iccircò his legibus condemna-
tus est, quod contra aliam legem commiserat. qui hoc
confitentur, possunt, illud idem iudicium non fuisse,
defendere. ergo iccircò, inquit, infestus tum praetor
Iunio fuit, quòd illud iudicium corruptum per eum
putabatur. num igitur hoc tempore caussa mutata
est? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natu-
ra totius negotij nunc est, ac tum fuit? non opinor ex
ijs rebus, quae gestae sunt, rem vllam potuisse mutari.
93 * quid ergò est caussae, quod nunc nostra defensio au-
diatur tanto silentio, tunc Iunio defendendi sui po-
testas erepta sit? quia tum in caussa nihil erat praeter
inuidiam, errorem, suspicionem, conciones quotidia-
nas, seditiosè ac populariter concitatas, accusabat
tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia:
ad iu-

ad iudicium non modò de concione, sed etiam cum ipsa concione veniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quasi pro theatro illi iudicio adificati videbantur. quos vbi accusator concitatis hominibus complerat, non modò dicendi à reo, sed ne surgendi quidem potestas erat. * nuper apud C. Orchinium, 94
collegam meum, locus à iudicibus Fausto Sylla de pecunijs residuis non est constitutus: non quò illi aut exlegem esse Syllam, aut caussam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: sed quod accusante tribuno pleb. conditione aqua disceptari posse non putauerunt. quid? conferam Syllamne cum Iunio, an hunc tribunum pleb. cum Quinctio, an vero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quæsita, atque collecta. sic tribunus pl. modestus, pudens, non modò non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidia tempestatibus concitatum. quæ cùm ita essent, in Fausto tamen illi iudices statuerunt, iniqua conditione reum caussam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa vis potestatis accederet. 95
*quam quidem rationem vos, iudices, diligenter pro vestra sapientia, & humanitate cogitare, & penitus perspicere debetis, quid mali, quantum periculi vnicuique nostrum inferre possit vis tribunitia, cõflata præsertim inuidia & concionib. seditiosè cõcitatis, optimis

timis herclè temporibus, tum cùm homines se non iactatione populari, sed dignitate atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clarissimi viri, vim tribunitiam sustinere potuerunt, nedum his temporibus, his moribus, his magistratibus sine vestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui
96 esse possumus. * non fuit igitur illud iudicium, iudicij simile, iudices, non fuit: in quo non modus est adhibitus, non mos, consuetudoque seruata, non caussa defensa. vis illa fuit, &, vt sæpè iam dixi, ruina quædam atque tempestas, & quiduis potius, quam iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. quòd si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc caussam ab illa debet seiungere, ab illo enim, siue quòd in legem non iurasset, siue quòd ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus à Iunio multa petita est, nulla potest ex patre esse
97 coniuncta. * At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: vt intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. at est hoc illi crimen obiectum, fateor: sed etiam legionem esse ab eo solicitatam in Illyrico, C. Cosconij literis, & multorum testimonijs planum factum est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, & quæ res lege maiestatis tenebatur. atq, hoc obfuit ei maximè. iam ista diuinatio est: qua si vti licet, vide ne mea coniectura multo sit verior: ego enim sic arbitror, Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus, multis contami-

taminatus in iudicium sit adductus, iccirco facilius esse damnatum. tu mihi ex tota caussa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, vt id esse secutos iudices dicas. * quapropter hoc Bulbi iudicium non plus ob- 98
esse huic caussæ debet, quàm illa, quæ commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popilÿ & T. Gutta, qui caussam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt abÿs, qui erant ipsi ambitus condemnati: quos ego non iccirco esse arbitror in integrum restitutos, quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse: sed quòd iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis venire oportere. quapropter neminem dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus, nulla ex parte cum caussa Cluentÿ, vestroque iudicio coniuncta esse possit. * Quid, 99
quod Stalenus est condemnatus? non dico hoc tempore iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse damnatum: non recito testimonia hominum honestissimorum, quæ in Stalenum sunt dicta abÿs, qui M. AEmilio, clarissimo viro, legati, & præfecti & tribuni militares fuerunt: quorum testimoniÿs planum factum est maximè eius opera, cùm quæstor esset, in exercitu seditionem esse conflatam. ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt de H-S. C. D. millibus, quæ ille cùm accepisset nomine iudicÿ Safiniani, sicut in Oppianici iudicio postea, retinuit atque suppressit:
* Omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo iu- 100
dicio in Stalenum dicta sunt. hoc eandem tum fu-

 isse

isse P. & L. Comminijs, equitibus Rom. honestissimis hominibus, & disertis, controuersiam cum Staleno, quem accusabant, quæ nunc mihi est cum Actio. Comminij dicebant idem quod ego dico: Stalenum ab Oppianico pecuniam accepisse, vt iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ caussa se accepisse dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & persona viri boni susceptа, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: quibus subscripsit, reges à se in gratiam esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota vita in eiusmodi ratione versata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forensis in medium proferebatur, nummarius interpres pacis & concordiæ non probabatur. itaque tum Stalenus, cùm idem defenderet quod Actius,
101 condemnatus est. * Comminij, cùm hoc agerent, quod nos in tota caussa egimus, probauerunt. quamobrem si Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere voluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniam, iudicatum est, cùm ita constitutum sit: vt in illa culpa aut Cluentius sit, aut Oppianicus: Cluentij nummus nullus iudici datus vllo vestigio reperitur: Oppianici pecunia post iudicium factum à iudice ablata est: potest esse dubium, quin illa damnatio Staleni non modò non sit contrà Cluentium, sed maximè nostram
102 caussam defensionemque confirmet? * ergo adhuc Iunij iudicium video esse eiusmodi, vt incursionem potius seditionis, vim multitudinis, impetum tribunitium, quàm iudicium appellandum putem. quòd si quis

si quis illud iudicium appellet, tamen hoc confitea-
tur necesse est, nullo modo illam multam, quæ à Iu-
nio petita sit, cum Cluentij caussa posse coniungi:
illud igitur Iunianum per vim factum est: Bulbi, &
Popilij, & Guttæ contra Cluentium non est: Staleni,
etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudi-
cium, quod pro Cluentio sit, proferre possimus.* Di- 103
xitne tandem caussam C. Fidiculanius Falcula? qui
Oppianicum condemnarat. cùm præsertim, id quòd
fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies
ex subsortitione sedisset? dixit, & bis quidem dixit: in
summam enim L. Quinctius inuidiam concionibus
eum quotidianis, seditiosis, & turbulentis adduxe-
rat. vno iudicio multa est ab eo petita, sicut à Iu-
nio, quòd non sua decuria munere, neque ex lege se-
disset. paulò sedatiore tempore est accusatus, quàm
Iunius, sed eadem ferè lege & crimine, quia nulla
in iudicio seditio, neque turba versata est, prima
actione facillimè est absolutus. non numero hanc
absolutionem: nihilo minus enim potest, vt illam
multam non commiserit, accepisse tamen ob rem
iudicandam pecuniam, quam cœptam nusquam
Staleno eadem lege dixit. proprium crimen illud
quæstionis eius non fuit. * Fidiculanius quid feciſſe 104
dicebatur? accepisse à Cluentio H S C C C C: cu-
ius erat ordinis? senatorij qui non lege in eo genere
à senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetun-
dis, in ea lege accusatus, honestissimè est absolu-
tus. acta est enim caussa more maiorum, sine
vi, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita,

& demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honestè ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil sciisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constaret, audire præterea nihil debuisse. * tum etiam illi quinque, qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus si qui quæreret, sedissent ne iudices in C. Fabricium, sedisse se dicerent. si interrogarentur, num quo crimine is esset accusatus, præterquam veneni eius, quod quæsitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent rogati, quid iudicassent: condemnasse se dicerent: nemo enim absoluit. eodem modo quæsitum si esset de Scamandro, certè idem respondissent: tametsi ille vna sententia est absolutus: sed illam vnam nemo tum istorum suam dici vellet. * veteri igitur facilius suæ sententiæ rationem redderet? isne, qui se & sibi, & rei iudicatæ constitisse dicit: an ille, qui se in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios vehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia non debeo disputare: neque enim dubito, quin ij tales viri suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarent. quare eorum, qui absoluerunt, misericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt, sua sponte, non Staleni fraude, constantiam comprobo: eorum vero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorant, & quem ipsi bis iam

bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset iniecta, paulo posterius, patefactare, maluerunt.* ac ne ex facto solùm sapientes 107
illos iudicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissimè, ac sapientissimè factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior commemorari potest? non absoluit, quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atq; eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis versari debet peritior? quis virtute, consilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum virtute ita dicere, quæ quia cognita sunt ab omnibus, verborum ornamenta non quærunt: qualis vir M. Iuuencius Pedo fuit ex vetere illa iudicum disciplina? qualis L. Caulius Morgus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente repub. floruerunt. ex eodem numero L. Cassius, Cn. Neuius, pari & integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus, atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. * ô innocentiam Oppianici singularem: quo in 108
reo, qui absoluit, ambitiosus: qui distulit, cautus: qui condemnauit, constans existimatur. hæc tum, agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonstrata sunt: neque enim ipse dici patiebatur, nec per multitudinem concitatam consistere cuiquam

in dicendo licebat. itaque ipse postquam Iunium peruertit, causſam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipse priuatus est factus, & hominum studia deferbuisse intelligebat. quòd si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare voluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidem omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. * iam insolentiam noratis hominis, noratis animos eius, ac spiritus tribunitios. quod erat odium, dij immortales? quæ superbia, quanta ignoratio sui, quàm grauis atque intollerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbè tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi ac defensioni suæ condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus, tum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset; erat enim Romæ summa copia patronorum, hominum eloquentißimorum, atque amplißimorum: quorum certè aliquis defendisset equitem R. in municipio suo nobilem, si honestè putâsset eiusmodi causſam posse defendi. * nam Quinctius quidem quam causſam vnquam antea dixerat, cùm annos ad quinquaginta natus esset? quis eum vnquam non modò in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco viderat? qui, quòd Rostra iam diu vacua, locumque illum post aduentum L. Syllæ à tribunitia voce desertum oppresserat, multitudinemque iam desuefactam à concionibus ad veteris consuetudinis similitudinem reuocauerat, idcirco cuidam hominum generi paulisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea

ſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum
aſcenderat? neque iniuria: *facite enim, vt non ſo- 111
lùm mores eius, & arrogantiam, ſed etiam vultum,
atque amictum atque illam vſque ad talos demiſ-
ſam purpuram recordemini. is, quaſi non eſſet vllo
modo ferendum, ſe ex iudicio diſceſſiſſe victum, rem
à ſubſellijs in Roſtra detulit. & iam querimur,
ſæpè hominibus nouis non ſatis magnos in hac ci-
uitate eſſe fructus? nego vſquam fuiſſe maiores. v-
bi, ſi quis, ignobili loco natus, ita viuat, vt nobilita-
tis dignitatem virtute tueri poſſe videatur, vſque eò
peruenit, quoad eum induſtria cum innocentia pro-
ſecuta eſt. *ſi quis autem hoc nititur, quòd 112
ſit ignobilis, procedit ſæpe longius, quam ſi idem ille
eſſet cum ijſdem ſuis vitijs nobiliſſimus. vt Quin-
ctius (nihil enim dicam de ceteris) ſi fuiſſet homo
nobilis, quis eum cum illa ſuperbia, atque intole-
rantia ferre potuiſſet? quòd eo loco fuit, ita tule-
runt, vt, ſi quid haberet à natura boni, prodeſſe
ei putarent oportere: ſuperbiam autem atque ar-
rogantiam eius deridendam magis arbitrarentur
propter humilitatem hominis, quàm pertimeſcendam. Sed, vt illuc reuertar: quo tem-
pore Fidiculanius eſt abſolutus, tu, qui ea iudi-
cia facta commemoras, quæro quid tum eſſe
exiſtimas iudicatum? certè, gratis iudicaſſe. * 113
at condemnarat: at cauſſam totam non audie-
rat: at in concionibus omnibus à L. Quinctio vehe-
menter erat & ſæpè vexatus. illa igitur omnia
Quinctiana iniqua, falſa, turbulenta, popularia, ſedi-
tioſa

tiosa iudicia fuerunt. esto, potuit esse innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse & tamen Oppianicum gratis condemnasse. verùm si innocens Falcula, quaeso quis nocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem esse vllam in quenquam illorum obiectam quae Fidiculanio obiecta non sit: neque aliquid fuisse in Fidiculanij causa, quod idem non esset in ceterorum. * aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti videbatur, necesse est: aut si hoc verum esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quanquam satis magno argumento esse debet, quod ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cùm primùm illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus. nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege caussam dicerent: certè, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. * deinde, si tanta vis fuit istius criminis, vt qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accusatorum, tantis praemijs ceteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oporteat: P. Septimio Scaeuolae litem eo nomine esse aestimatam. cuius rei quae consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos

114

115

tißimos dico, pluribus verbis docere non debeo. nunquam enim ea diligentia, quæ solet adhiberi in cæteris iudicijs, eadem reo damnato adhibita est.* 116
in litibus æstimandis fere, iudices, aut quòd sibi eum, quem semel condemnarunt, inimicum putant esse, si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quòd se perfunctos iam esse arbitrantur, cùm de reo iudicârunt, negligentius attendunt cetera. itaque & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites essent æstimatæ: & hoc quotidiè fieri videmus, vt, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant, quod cùm fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium non esse iudicium. Scæuola condemnatus est alijs criminibus, frequentißimis Apuliæ testibus, omni contentione pugnatum est, vt lis hæc capitis æstimaretur: quæ res si rei iudicatæ pondus habuisset, ille postea vel ijsdem, vel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset.* Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem nostri nunquam neque iudicium nominârunt, neque perinde vt rem iudicatam obseruauerunt, animaduersio, atque auctoritas censoria. qua de re antequam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio verba facienda sunt, vt à me cùm huiusce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conseruata esse videatur. nam mihi cum viris fortibus, qui censores proximè fuerunt, ambobus est 117

amicitia, cum altero verò (sicuti & plerique vestrûm sciunt) magnus vsus, & summa veriusque
118 officijs constituta necessitudo est. *quare quicquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, vt omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione censoria habitam existimari velim: à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia sua virtute, summisque honoribus, quos à populo R. adeptus est, honoris caussa nominatur, facilè hoc iudices impetrabo, vt, quam ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem & diligentiam, tum vim animi, libertatemque dicendi, in hac mihi concedat, vt tantum mihi sumam, quantum sine huius periculo præterire non possum, à me tamen, vt æquum est, omnia cautè, pedetentimque dicentur. vt neque fides huius defensionis relicta, neque cuiusquam aut dignitas læsa, aut amicitia
119 violata esse videatur. *Video igitur, iudices, animaduertisse censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cùm istam ipsam causam subscriberent. hic primum illud commune proponam, nunquam animaduersionibus censorijs hanc ciuitatem ita contentam, vt rebus iudicatis fuisse. neque inre nota consumam tempus exemplis: ponam illud vnum: C. Getam, cùm à L. Metello, & Cn. Domitio censoribus ex senatu eiectus esset, censorem ipsum postea esse factum: & cuius mores à censoribus erant reprehensi, hunc postea & populi R. & eorum, qui in ipsum animaduerterant, moribus præfuisse. quòd si illud iudicium putaretur, vt ceteri turpi iudicio damnati

nati in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, sic hominibus ignominia notatis, neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset. * 120
nunc si quem Cn. Lentuli aut Gellij libertus furti condemnarit, is omnibus ornamentis amissis, nunquam vllam honestatis suæ partem recuperabit. quos autem ipse L. Gellius, & Cn. Lentulus duo censores, clarissimi viri sapientissimique homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modò in senatum redierunt, sed etiam illarum ipsarum rerum iudicijs absoluti sunt. neminem voluerunt maiores nostri non modò de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus causis aut magistratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accusare, hac ignominia causa prætermissa est: timoris enim caussam, non vitæ pœnam in illa potestate esse voluerũt. * itaq; non solum, iudices, 121
illud ostendam, quod iam videtis, populi Rom. suffragijs sæpenumero censorias subscriptiones esse deletas, verùm etiam iudicijs eorum, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primùm, iudices, senatores, equitesque Roman. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suæ potius religioni, quàm censorum opinioni, paruerunt. deinde prætores vrbani, qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem

censo-

censoriam ignominiam impedimento esse oportere
122 duxerunt. * censores denique ipsi sæpenumero superiorum censorum iudicijs (si ista iudicia appellare vultis) non steterunt. atque etiam ipsi inter se censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, vt alter alterius iudicium non modò reprehendat, sed etiam rescindat: vt alter de senatu mouere velit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet: vt alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter vetet. quare qui vobis in mentem venit, hæc appellare iudicia, quæ à populo Romano rescindi, à iuratis iudicibus repudiari, à magistratibus negligi, ab ijs qui eandem potestatem adepti sunt, commutari, inter collegas dis-
123 crepare videatis? * quæ cùm ita sint, videamus quid tandem censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primùm illud statuamus: vtrum, quia censores subscripserint, ita sit: an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripserint: videte, quid agatis: ne in vnumquenque nostrûm censoribus in posterum potestatem regiam permittatis: ne subscriptio censoria non minus calamitatis ciuibus, quàm illa acerbissima proscriptio possit afferre: ne censorium stylum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt, aquè posthac, atque illum dictatorium gladium, perti-
124 mescamus. * sin autem quòd subscriptum est, quia verum est, idcirco graue debet esse: hoc quaramus, verum sit, an falsum: remoueantur auctoritates censoria: tollatur id ex caussa, quod in caussa

non

non est, doce quam pecuniam Cluentius dederit, vnde dederit, quemadmodum dederit: vnum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ vestigium ostende. vince deinde virum bonum fuisse Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo vnquam secus esse existimatum, nihil denique præiudicatum. tum auctoritatem censorum amplexato, tum illorum iudicium cum re coniunctum esse defendito.* 125
dum verò eum fuisse Oppianicum constabit, qui tabulas publicas municipij sui corrupisse iudicatus sit: qui testamentum interleuerit, qui suppositâ persona falsum testamentum obsignandum curarit: qui eum cuius nomine id obsignatum est, interfecerit: qui auunculum filij sui in seruitute, ac vincula necarit: qui municipes suos proscribendos, occidendosq; curarit: qui eius vxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit: qui pecuniam pro abortione dederit. qui socrum, qui vxorem, qui vno tempore fratris vxorem, sperato sque liberos, fratremq; ipsum, qui denique suos liberos interfecerit: qui cùm venenum priuigno suo quæreret, manifestò sit deprehensus, cuius ministris consciisque damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicum corrumpendas: dum hæc inquam de Oppianico constabunt, nec vllo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid est quòd re ista censoria, siue voluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere posse videatur? * quid igitur censores secuti sunt? ne 126
ipsi quidem, vt grauissimè dicam, quicquam aliud

di-

dicent, praeter sermonem atque famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperisse, nihil denique caussa cognita statuisse dicent. quòd si ita fecissent, tamen id non ita fixum esse deberet, vt cuiquam non liceret. non vtar exemplorum copia, quae summa est: non rem veterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam, nuper hominem tenuem scribam aedilitium, D. Matrinium cùm defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium praetores, & M. Pletorium, C. Flaminium aediles curules: persuasi, vt scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti censores aerarium reliquissent, cùm enim in homine nulla culpa reperiretur, quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quarendum esse duxerunt. * nam hac quidem, quae de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquilium, & in T. Guttam video esse subscriptum: quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia. quid? ceteri videlicet gratis condemnarunt. non est igitur circumuentus, non est oppressus pecunia: non, vt illa Quinctiana conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac in suspicione ponendi. duos solos video auctoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. nam, vt illud afferant, nihil est, quod de ijs duobus habuerint compertum, de ceteris comperisse. * nam illud quidem minimè probandum est, ad notationes auctoritatemq; censoriam exemplum illos à consuedine

dine militari transtulisse statuerunt enim ita maiores nostri, vt, si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione vitiorum, quî conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hostium impetum, vimque pertimuit, potest idem postea, & miles esse melior, & vir bonus, & ciuis vtilis. quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis subirent, iccirco illa sortitio comparata est. * hoc tu quidem facies censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint: vt non animaduertas in omnes, sed carpas vt velis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur te sciente & vidente curia senatorem, populus Roman. iudicem, respublica ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? & qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoria seueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus? tu magister veteris disciplinæ & seueritatis, si aut retines quenquam sciens in senatu, scelere tanto contaminatum, aut statuis, quis in eadem culpa sit, non eadem pœna affici oportere? & quam conditionem supplicij maiores in bello timiditati mi- 129

militis propositam esse voluerunt, eandem tu in pace constitues improbitati senatoris? quod si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriam transferendum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem sortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ iudicio committere, minimè censorium est, certè in multorum peccato carpi, paucos ad ignominiam &
130 turpitudinem non oportet. * verum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus ventum quendam popularem esse quæsitum. iactata res erat in concione à tribuno seditioso: incognita caussa probatum illud erat: multitudini illicitum erat contradicere: nemo denique, vt defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia venerant: etenim paucis postea mensibus alia vehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia versata. prætermitti à censoribus & negligi macula iudiciorum posse non videbatur. homines quos ceteris vitijs atque omni dedecore infames videbant, eos hac quoque subscriptione notare voluerunt: & eo magis quod illo ipso tempore, illis censoribus erant iudicia cum equestri ordine communicata: vt viderentur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum eque-
131 stri ordine reprehendisse. * quod si hanc apud eos ipsos censores mihi aut alij caussam agere licuisset, hominibus tali prudentia certè probatuissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil comperti, ex tota ipsa subscriptione rumorem quen-

quendam & plausum popularem esse quæsitum. nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, subscripsit L. Gellius, quod is pecuniam accepisset, quò innocentem condemnaret. iam id ipsum quanta diuinationis est, scire innocentem fuisse reum, quem fortasse nunquam viderat? cum homines sapientissimi iudices (vt nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) caussa cognita sibi dixerint, non liquere: * verum esto, condemnat Popillium Gellius, iudicat accepisse à Cluentio pecuniam: negat hoc Lentulus: nam Popillium, quòd erat libertini filius, in senatum non legit. locum quidem senatorium ludis & cetera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cùm facit, iudicat eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum, & eundem Popillium postea Lentulus in ambitus iudicio pro testimonio diligentissimè laudat. quare si neque L. Gellij iudicio stetit Lentulus, neque Lentuli existimatione contentus fuit Gellius: & si vterque censor censoris opinione standum non putauit, quid est quamobrem quisquam nostrûm censorias subscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet esse oportere? * at in ipsum Habitum animaduerterunt, nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius vitæ non dicam vitium, sed erratum: (neque enim hoc homine sanctior, neque probior, neque in omnibus officijs retinendi diligentior esse quisquam potest: neque illi aliter dicunt: sed eandem illam famam iudicij corrupti secuti sunt) neque ipsi secum existimant, quàm

132

133

nos existimari volumus, de huius pudore, integritate, virtute: sed putarunt praetermitti accusatorem non potuisse, cùm animaduersum esset in iudices. qua de re tota si vnum factum ex omni antiqui-
134 tate protulero, plura non dicam. *non enim mihi exemplum summi & clarissimi viri P. Africani praetereundum videtur. qui cùm esset censor, & inequitum censu C. Licinius Sacerdos prodijsset, clara voce vt omnis concio audire posset, dixit se scire illum verbis conceptis peieraasse: si quis contra dicere vellet, vsurum esse eum suo testimonio, deinde cùm contrà nemo diceret, iussit equum traducere: itaque is cuius arbitrio & populus R. & exteræ gentes contentæ esse consueuerunt, ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quòd si hic Habito facere licuisset, facilè illis ipsis iudicibus, & falsæ suspitioni, & inuidiæ populariter excitata
135 testi iisset. *Vnum etiam est, quòd me maximè conturbat, cui loco respondere posse vix videor, quòd elogium recitâsti de testamento Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi videlicet, & sapientissimi, iccirco se exhæredâsse filium, quod is ob Oppianici damnatione pecuniam accepisset. de cuius hominis leuitate & inconstantia plura non dicam. hoc testamentum ipsum, quod recitas, eiusmodi est, vt ille, cùm eum filium exhæredaret, quem oderat, ei filio cohæredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. sed tu, Acti, consideres censeo diligenter, vtrum censorium iudicium graue velis esse, an Egnatij? si Egnatij: leue est, quod censores

sores de ceteris subscripserunt: ipsum enim Egnatium, quem tu grauem esse vis ex senatu eiecerunt: sin autem censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exhæredauit, censores in senatu, cùm patrem eiicerent, retinuerunt. * at enim 136
senatus vniuersus iudicauit illud corruptum esse iudicium: quo modo? suscepit caussam. an potuit rem delatam eiusmodi repudiare? cùm tribunus plebis populo concitato rem penè ad manus reuocasset, cùm vir optimus, & homo innocentissimus, pecunia circumuentus esse diceretur, cùm inuidia flagraret ordo senatorius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo reipubl. repudiari? at quid est decretum? quàm iustè? quàm sapienter? quàm diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM EST, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. vtrum videtur senatus id factum iudicare, an si factum sit, moleste grauiterque ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atq, ij dixerunt, quorum 137
sententijs Cluentium condemnatum esse dicitis.* sed quæro à vobis, num istam legem ex isto S.C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus, tulerit? num anno post M. Lucullus & C. Cassius? in quos cum consules designatos idem illud senatus decreuerit, non tulerunt, & quod tu Habiti pecunia factum esse arguis, neque id vlla tenuissima suspicione confirmas: factum est primò illorum æquitate, & sapientia consulum, vt id, quod senatus decreuerat ad illud inui-

dia præsens incendium restinguendum, id postea referendum ad populum non arbitrarentur. ipse deinde populus Romanus, qui L. Quinctij tribuni plebis fictis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concursu totam illam legem, & quæstionem repudiauit. * ex quo intelligi potuit id, quod sæpè dictum est: vt mare, quod sua natura tranquillum sit, ventorum vi agitari atque turbari, sic & populum Rom. sua sponte esse placatum, hominum seditiosorum vocibus vt violentissimis tempestatibus concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter penè præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio quæ Actius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honestè iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium, aut cùm de infamia iudiciorum, quæ probata non essent, disputarem: potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore prætermittere. * ego verò, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum commemoraui: neque pro testimonio dixi, & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij & auctoritatis fuit. cum enim accusarem, & mihi initiò proposuissem, vt animos & populi Rom. & iudicum cõmouerem: cumq; omnes offensiones iudiciorum, non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem.

338

339

vem, istam rem, quæ tam populariter esset agitata, prætorire non potui. sed errat vehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus: auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur: omnes enim illæ orationes caussarum, & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam si caussæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, vt ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituantur, sed quæ ex re ipsa caussaq; ducantur. * hominem ingeniosum M. Antonium aiunt solitum esse dicere, iccirco se nullam vnquam orationem scripsisse, vt si quid aliquando, quod non opus esset, à se esse dictum, posset se negare dixisse: perinde quasi, quid à nobis dictum, aut actum sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendantur. ego verò in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi L. Crassi auctoritatem sequor: qui cùm L. Plancium defenderet accusante M. Bruto, homine in dicendo vehementi, & callido: cùm Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curâsset, quòd in dissuasione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonemsem ferebatur, quantum potest de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliæ summis ornat senatum laudibus: & multa in equites Roman. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur: aliquantum esse commotus dicitur. * 140 141

itaque in respondendo primùm exposuit vtriusque rationem temporis, vt oratio ex re, & caussa habita videretur: deinde, vt intelligere posset Brutus, quem hominem, & non solùm qua eloquentia, verùm etiam quo lepore, & quibus facetijs præditum lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cum singulis libellis, quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. eorum initia cùm recitarentur ea, quæ vobis nota esse arbitror, FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS. fundum Priuernatem flagitabat. IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS. Albanum poscebat: IN TIBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS, Tiburtem fundum requirebat: Brutum autem hominem sapientem, quòd filij nequitiam videret, qua prædia ei relinqueret, testificari dicebat voluisse. quòd si potuisset honestè scribere, se in balneis cum id ætatis filio fuisse. non præterijsset: eas se tamen ab eo balneas nō ex libris patris, sed ex tabulis, & ex censu quærere. Crassus tum ita Brutum vltus est, vt illum recitationis suæ pœniteret: molestè enim fortasse tulerat, se in ijs orationib. reprehensum, quas de republica habuisset, in quibus forsitan magis requiratur constantia. 142 *ego autem illa recitata esse non molestè fero: neq; enim ab illo tempore, quod tum erat, neq; ab ea caussa, qua tum agebatur, aliena fuerunt, neque mihi quicquam oneris suscepi, cum ista dixi, quo minus honestè hanc caussam, & liberè possem defendere. quòd si velim confiteri,

me

me cauſſam A. Cluentij nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim, iudices, cùm à vobis quoque ipſis hoc impetrare ſit æquiſſimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, vt ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis hanc, cauſſa perſpecta atque omni veritate cognita, deponatis. * Nunc quoniam ad omnia, quæ abs te 143
dicta ſunt; T. Acti, de Oppianici damnatione, reſpondi: confiteare neceſſe eſt, te opinionem multum fefelliſſe, quòd exiſtimaris me cauſſam A. Cluentij non facto eius, ſed lege defenſurum: nam hoc perſæpè dixiſti, tibi ſic renunciari, me habere in animo cauſſam hanc præſidio legis defendere. itáne eſt? ab amicis videlicet imprudentes prodimur: & eſt neſcio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad aduerſarios deferat? quiſnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, vt opinor, in culpa eſt: ſed nimirem tibi iſtuc lex ipſa renunciauit. ſed num tibi ita defendiſſe videor, vt tota in cauſſa mentionem vllam fecerim legis? num ſecus hanc cauſſam defendiſſe, ac ſi lege Habitus teneretur? certè vt hominem confirmare oportet, nullus eſt locus à me purgandi iſtius inuidioſi criminis prætermiſſus. * quid ergo eſt? quæ- 144
ret fortaſſe quiſpiam, diſpliceátne mihi legum præſidio à capite periculum propulſare? mihi verò, iudices, non diſplicet: ſed vtor inſtituto meo in hominis honeſti, prudentiſque iudicio. non ſolùm meo conſi-

filio vti consueui, sed multùm etiam eius, quem defendo, & consilio, & voluntati obtempero. nam vt me ad hæc causa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus versamur, nôsse deberem, dixi Habito statim, de eo qui coisset, quo quis condemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare cœpit, vt ne se lege defenderem. cùm ego, quæ mihi viderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam: affirmabat enim lacrymans, non se cupidiorem esse ci-
145 uitatis retinendæ, quàm existimationis. * morem homini gessi, & tamen iccirco feci, (neque enim id semper facere debemus) quod videbam per se ipsam caussam copiosissimè sine lege posse defendi: videbam in hac defensione, qua iam sum vsus, plus dignitatis, in illa, qua me hic vti noluit, minus laboris futurum. quòd si nihil aliud esset actum, nisi vt hanc caussam obtinerem: lege recitata perorassem: neque me illa oratio commoueret, quòd ait Actius, indignum est facinus, si senator iudicio quemquam circumuenerit, legibus eum teneri: si
146 eques Rom. hoc idem fecerit, non teneri: * vt tibi concedam hoc indignum esse, (quod cuiusmodi sit, iam videro) tu mihi concedas necesse est, multò esse indignius in ea ciuitate quæ legibus teneatur, discedi à legibus: hoc enim vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis: mens, & animus, & consilium, & sententiæ ciuitatis posita est in legibus, vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege,

lege, suis partibus, vt neruis, ac sanguine, & membris, vti non potest. legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique iccirco omnes serui sumus, vt liberi esse possimus: *quid est Q. 147
Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ vis est, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceantur? vos autem, iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis sententiam feritis? quo iure Actius, quæ voluit, dixit? cur mihi tam diu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid ceteri, quos apparere huic quæstioni video volunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumque hoc iudicium, (vt antea dixi) quasi mente quadam regi, & administrari. quid ergo est? hac quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu caussa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circumspicite omnes reipubl. partes: omnia legum imperio & præscripto fieri videbitis: *si quis apud 148
me te, T. Acti, reum velit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hac tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, vide. Iubet ea lex, qua lege hac quæstio constituta est, iudicem quæstionis, hoc est, Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (vos appellat iudices) quærere de veneno: in quem quærere? infinitum

est. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT quid eadem lex statim adiungit? recita. DEQVE EIVS CAPITE QVAERITO: cuius? qui coierit? conuenerit? non ita est. quid ergo est? dic, QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVIVE QVAESTOR, TRIBVNVS PL. deinceps omnes magistratus nominauit: QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: quid tum? QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. qui eorum? quorum? videlicet, qui suprà scripti sunt. quid interest vtro modo scriptum sit? etsi est apertum, tamen ipsa lex docet: vbi enim omnes mortales alligat, ita loquitur. QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. omnes viri, mulieres, liberi, serui in iudicium vocantur. si item de coitione voluisset, adiunxisset, Quiue coierit. nunc ita est. DEQVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT COIE-
149 RIT. *num is est Cluentius? certè non est. quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi caussam suam lege noluit: itaque abiicio legem: morem Cluentio gero. tibi tamẽ, Acti, pauca, quæ ab huius caussa seiuncta sunt respõdebo: est enim quiddam in hac caussa, quod Cluentius ad se, est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sua putat interesse, se reipsa & gesto negotio,

non

non lege defendi: ego autem mea existimo interesse, me nulla in disputatione ab Actio videri esse superatum. non enim mihi hac causa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicunque hac facultate defensionis contenti esse possunt. nolo quenquam eorum, qui adsunt, existimare, me quae de lege ab Actio dicta sunt si reticuerim, comprobare. quamobrem, Cluenti, de te tibi obsequor: neque ego legem recito: neque hoc loco prote dico: sed ea, quae à me desiderari arbitror, non relinquam. * Iniquum tibi videtur, Acti, esse, non iisdem legibus omnes teneri. Primum, vt id iniquissimum esse confitear, huiusmodi est, vt commutatis eis opus sit legibus, non vt iis, quae sunt, non pareamus. deinde quis vnquam hoc senator recusauit, vt, cùm altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. esset consecutus, eo se putaret durioribus legum conditionibus vti non oportere? quàm multa sunt commoda, quibus caremus: quàm multa molesta ac difficilia quae subimus. atque haec omnia tantum honoris & amplitudinis commodis compensantur. Conuerte nunc ad equestrem ordinem atque in ceteros ordines: eisdem vitae conditiones non perferent: putant enim minus multos sibi laqueos legum, & conditionum, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui summum locum ciuitatis aut non potuerunt ascendere, aut non petiuerunt. * Atque vt omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe, non in plebem tulit,

150

151

tulit. postea L. Sylla, homo à populi caussa remotissimus, tamen, cùm eius rei quæstionem hac ipse lege constituneret, qua vos hoc tempore iudicatis, popul. Rom. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus non est: quòd si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod habuit in equestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quàm omnem illam acerbitatem proscriptionis suæ, (quæstus in veteres iudices) in hanc vnam quæstionem contu-
152 lisset.* nec nunc quicquam agitur (mihi credite, iudices, & prospicite id quod prouidendum est) nisi vt equester ordo in huiusce legis periculum includatur. neque hoc agitur ab omnibus, sed à paucis: nam ij senatores, qui se facilè tuentur integritate & innocentia, quales, (vt verè dicam) vos estis, & ceteri, qui sine cupiditate vixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordiâ coniunctissimos esse cupiunt: sed ij, qui se volunt posse omnia, neque præterea quicquam esse aut in homine vllo, aut in ordine, hoc vno metu se putant equites R. in potestatem suam redacturos, si constitutum est, vt de ijs, qui rem iudicarent, huiusmodi iudicia fieri possint: vident enim auctoritatem huius ordinis confirmari, vident iudicia comprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeum seueritatis vestræ posse
153 confidunt.* quis enim de homine audeat paulò maioribus opibus prædito verè & fortiter iudicare, cùm videat sibi de eo, quòd coierit aut consenserit, caussam esse dicendam? ô viros fortes equites Ro. qui homini clarissimo, ac potentissimo M. Druso trib. pleb.

pleb. restiterunt, cùm ille nihil aliud ageret, cùm illa cuncta, quæ tum erant nobilitate, nisi vti, qui rem iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudicium vocarentur, tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Mecœnas, illa robora populi Ro. ceteriquehuiusmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, vt aliquid culpæ suscipere se putarent recusando: sed apertissimè repugnârunt, cùm hæc recusarent, & palàm fortissimè atque honestissimè dicerent, se potuisse iudicio populi Roman. in amplissimum locum peruenire, si suastudia ad honores petendos conferre voluissent: sese vidisse, in ea vita qualis splendor inesset, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ se non contempsisse, sed ordine suo patrumque suorum contentos fuisse, & vitam illam tranquillam & quietam, remotam à procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse. * aut si 154
bi ad honores petendos ætatem integram restitui oportere: aut, quoniam id non posset, eam conditionem vitæ, quam secuti, petitionem reliquisse, manere: iniquum esse eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: senatorem hoc quæri non posse, propterea quòd ea conditione proposita petere cœpisset, quodque permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouincia, quibus in rebus cùm sum-

summum rectè factis maiores nostri præmium, tum plura peccatis pericula proposita esse voluerunt: illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, quæ nunc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia: nunc est Cornelia: intelligebant enim ea lege equestrē ordinem non teneri: sed ne nouæ lege alligarentur, la-
155 *borabant.* * *Habitus ne hoc quidem vnquam recusauit, quò minus vel ea legerationem vitæ suæ redderet, qua non teneretur. quæ si vobis conditio placet, omnes id agamus, vt hæc quàm primùm in omnes ordines quæstio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniam omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legibus obtinemus, à legibus non recedamus, simul & illud, quam sit indignum cogitemus, populum Ro. aliud nunc agere, vobis remp. & fortunas suas commisisse, ipsum sine cura esse, non metuere ne lege ea, quam nunquam ipse iusserit, & quæstione, qua se solutum liberumque esse arbitretur, per paucos iudices astrin-*
156 *gatur.* * *agit enim sic caussam T. Actius, adolescens bonus, & disertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: vos attenditis, & auditis silentio sicut facere debetis. A. Cluentius eques R. caussam dicit ea lege, qua lege senatores, & ij, qui magistratum habuerunt, soli tenentur. mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia constituere defensionis meæ non licet. si obtinuerit caussam Cluentius (sicuti vestra æquitate nixi confidimus) omnes existimabunt id, quod erit, obtinuisse propter innocentiam. quoniā ita defensus sit: in lege aūt, quam attingere noluerit, præsidij nihil*

fa-

fuisse, Hic nunc est quiddam quòd ad me pertineat, de quo antea dixi, quod ego populo Ro. præstare debeam, quoniam is meæ vitæ status est, vt omnis mihi cura, atque opera posita sit in omnium periculis defendendis. Video quanta & quàm periculosa, & quàm infinita quæstio tentetur ab accusatoribus, cùm eam legem, quæ in nostrum ordinem scripta sit, in populum Romanum transferre conentur, qua in lege est: QVI COIERIT: quòd quàm latè pateat, videtis: CONVENERIT: atque infinitum & incertum est: CONSENSERIT: hoc verò cum incertum & infinitum, tum obscurum & occultum est: FALSVM VE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana testimonium dixit vnquam, cui non hoc periculum T. Actio auctore paratum esse videatis? nam dicturum quidem certè, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem vnquam esse confirmo. * sed hoc 158
polliceor omnibus, si cui fortè hac lege negotium facessetur, qui lege non teneatur, si is vti me defensore voluerit, me eius caussam legis præsidio defensurum, & vel his iudicibus, vel eorum simulibus facilè probaturum, & omni me defensione vsurum esse legis: qua nunc vt vtar, ab eo, cuius voluntati mihi obtemperandum est, non conceditur. non enim debeo dubitare iudices, quin, si qua ad vos caussa huiusmodi delata sit, eius, qui lege non teneatur, etiamsi is inuidiosus, aut multis offensus esse videatur, etiamsi eum oderitis, etiamsi inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni

potius

159 potiùs vestra, quam odio pareatis: * est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem: cogitare, tantum sibi à populo Ro. esse permissum, quantum commissum, & creditum sit, & non solùm sibi potestatem datam, verùm etiam fidem habitam esse, meminisse: posse, quem oderit, absoluere, quem non oderit, condemnare: & semper, non quid ipse velit, sed quid lex, & religio cogat, cogitare: animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæres in quæstione versetur. cùm hæc sunt videnda, tùm verò illud est hominis magni, iudices, atque sapientis, cùm illam iudicandi caussa tabellam sumpserit, non se putare esse solùm, neque sibi, quodcunque concupierit, licere, sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesque omnes amouere: maximique æstimare conscientiam mentis suæ quam à dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest, quæ si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni vita nobis erit, sine vllo metu, & summa cum hone-

160 state viuemus. * hæc si T. Actius cognouisset, aut cogitasset, profectò ne conatus quidem esset dicere id, quod multis verbis egit, iudicem, quod ei videatur statuere, & non deuinctum legibus esse oportere, quibus de rebus mihi pro Cluentij voluntate nimium, pro reipublicæ dignitate parum, pro vestra prudentia satis dixisse videor. Reliqua perpauca sunt, quæ quia vestræ quæstionis erant, iccirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil præter inui-

diam

diam attulissent. Atque vt existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse verbis, attendite reliqua: profectò intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari potuerunt, breuissimè esse defensa. * Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, 161
iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. à nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atque hoc cùm ipse, tum omnes eius amici, necessariique cognorunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius villicos vim, & manus attulisse. Cùm quædam in collibus (vt solet) controuersia pastorum esset orta, Habiti villici rem domini, & priuatam possessionem defenderunt. cùm esset expostulatio facta, caussa illis demonstrata, sine iudicio controuersiaq; discessum est. * P. Aelij 162
testamento propinquus exhæredatus cùm esset, hæres hic alienior institutus. P. Aelius Habiti merito fecit: neq; hic in testamento faciendo interfuit: idq; testamentum ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento, inficiatum esse. Non est ita: sed cùm H S XXX. scripta essent, pro H-S CCC. neque ei satis cautum videretur, voluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suæ: primò debere se negauit, post sine controuersia soluit. Cœlij cuiusdam Samnitis vxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cùm emisset de sectoribus, quo tempore eam primùm liberam esse audiuit, sine iudicio reddidit Cœlio. * Ennium esse 163
quendam, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius

egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit. deinde aliquando cum seruo Habiti furti egit, nuper ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, (mihi credite) nobis ijsdem fortasse patronis calumniam non effugiet. Atque etiam, vt nobis renunciatur, hominem multorum hospitum, A. Binnium quendam carpenem de via Latina, subornatis, qui sibi à Cluentio seruisque eius in taberna sua manus allatas esse dicet, quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si minuit auerit, id quod solet, sic hominem
164 accipiemus, vt molestè ferat, se de via decessisse.* Habetis, iudices, quæ in totam vitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum volunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quàm leuia genere ipso? quam falsa re? quàm breuia responsu? cognoscite nunc id, quod ad vestrum iusiurandum pertinet, quod vestri iudicij est, quod vobis oneri imponit ea lex qua coacti huc conuenistis, de crimimibus veneni: vt omnes intelligant, quàm paucis verbis hæc causa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta sint, quæ ad huius voluntatem maximè, ad vestrum iudicium minimè
165 pertinerent.* obiectum est, C. Vrbium Capacem ab hoc A. Cluentio veneno esse sublatum. Opportunè adest homo summa fide, & omni virtute præditus, L. Pletorius senator, qui illius Capacis hospes fuit, & familiaru. apud hunc ille Romæ habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi est mortuus. haud hares est Cluentius: intestatum dico esse mor-

mortuum, possessionemq; eius bonorum prætoris edicto huic illius sororis filio, adolescenti prudentissimo, & in primis honesto, equiti R. datam, Numerio Cluentio quem videtis. * Alterum veneficij crimen, 166
Oppianico huic adolescenti, cùm eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum prandaret, venenum Habiti consilio paratum: id cùm daretur in mulso, Balbutium quendam eius familiarem intercepisse, bibisse, statimque esse mortuum. Hæc ego si sic agerem, tanquam mihi crimen esset diluendum: hac pluribus verbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. * quid vnquam Habitus in se admisit, 167
vt hoc tantum ab eo facinus non abhorrere videatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cùm ille verbum omnino in hac ipsa caussa nullum facere potuerit, huic autem accusatores matrem viua deesse non possent? quod iam intelligetis, an vt de caussa eius periculi nihil decederet, ad caussam nouum crimen accederet? quod autem tempus veneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porrò datum? vnde sumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa sunt, quæ dici possunt: sed nec committam, vt videar non dicendo voluisse dicere: res enim ipsa
defendat. * Nego illum adolescentem, quem statim 168
epoto poculo mortuum esse dixistis, omnino illo die esse mortuum, magnum & impudens mendacium. perspicite cetera. dico illum, cùm ad illud prandium crudior venisset, &, vt ætas illa fert, sibi tum non pepercisset, aliquot dies ægrotasse, & ita esse

mortuum, quis huic rei testis est? idem qui sui lu-
ctus, pater, pater, inquam, illius adolescentis: quem
propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset
ex illo loco testem in A. Cluentium constituere. is
hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem,
nisi molestum est, paulisper exurge, & perfer hunc
dolorem commemorationis necessariæ: in qua ego
diutius non morabor: quoniam, quod fuit viri opti-
mi feci sti, vt ne cui innocenti mœror tuus calami-
169 tatem, & falsum crimen afferret. * vnum etiam
mihi reliquum eiusmodi crimen est, iudices, ex quo
illud perspicere possitis, quod à me initio orationis
meæ dictum est, quicquid mali per hos annos A.
Cluentius viderit, quicquid hoc tempore habeat soli-
citudinis ac negotij, id omne à matre esse conflatum.
Oppianico veneno necatum esse. quod ei datum sit in
pane per M. Asellium quendam familiarem illius,
idque Habiti consilio factum esse, dicitis. in quo
primùm illud quæro, quæ caussa Habito fuerit,
cur interficere Oppianicum vellet. inimicitias
enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines ini-
micos suos morte affici volunt, vel quòd metuunt,
170 vel quòd oderunt. * quo tandem igitur Habitus me-
tu adductus, tantum in se facinus suscipere conatus
est? quid erat, quòd iam Oppianicum pœna affectum
pro maleficijs, eiectum è ciuitate, quisquam ti-
meret? quid metuebat? vt oppugnaretur à per-
dito, an ne accusaretur à condemnato, an ne exulis
testimonio læderetur? sin autem, quòd oderat, Ha-
bitus, iccirco illum vita frui noluit: adeóne erat stul-
tus,

tus, vt illam, quam tum ille viuebat, vitam esse arbitraretur damnati, exulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo audire, nemo alloqui, nemo respicere vellet? huius igitur vitæ Habitus inuidebat. * hunc si acer- 171
bè & penitus oderat, non eum quam diutissimè viuere velle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi vnum in malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi ac virtutis habuisset (vt multi sæpè fortes viri in eiusmodi dolore) mortem sibi ipse consciisset. huic quamobrem id vellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? nisi fortè ineptijs ac fabulis ducimur, vt existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, quàm hic reliquisse: à socrus, ab vxorum, à fratris, à liberûm pœnis actum esse præcipitem in sceleratorum sedem, atq; regionem. quæ si falsa sunt, id quod omnes intelligunt; quid ei tandem aliud mors eripuit, præter sensum dolorũ? * Age 172
verò venenum per quem datum? per M. Asellium. quid huic cum Habito? nihil. atque adeò, quòd ille Oppianico familiarissimè est vsus, potius etiam contra simultas. ei ne igitur, quem sibi offensionem, Oppianico familiarissimum sciebat esse, potissimum, & suum scelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandum excitatus es, hunc Asellium esse inultum tam diu finis? cur non Habiti exemplo vsus es, vt per illũ, qui attulisset venenũ, de hoc præiudicaretur. * iam verò illud quã nõ probabile, quã 173

inusitatum, iudices, quam nouum? in pane datum venenum? faciliúsne potuit, quàm in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quàm si totum colliquefactum in potione esset? celerius potuit comesum, quam epotum, in venas, atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum, quam in poculo, cum ita con-
174 fusum esset, vt secerni nullo modo posset? * at repentina morte periit. quod si esset ita factum, tamen ea res, propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam veneni suspicionem non haberet: si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. verùm in eo ipso homines impudentißimè mẽtiuntur. id vt intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum post mortem in Habitum sit crimen à ma-
175 tre quæsitum, cognoscite.* Cùm vagus, & exul erraret, atque vndique excluſus Oppianicus in Falernum se ad C. Quinctilium contulisset, ibi primùm in morbum incidit, ac satis vehementer, diuque ægrotauit. cùm esset vnà Sassia, & Statio Albio, quodam colono, homine valente, qui simul esse solebat, familiarius vteretur, quàm vir dissolutißimus incolumi fortuna pati posset, & ius illud matrimonij castum, atque legitimum damnatione viri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minimè mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cùm iam conualescceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc ad vrbem profectus esset, (solebat enim extra

per-

portam aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma valetudine latus offendisse vehementer, & posteaquam ad vrbem cum febri venerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio, iudices, eiusmodi est, vt aut nihil habeat suspicionis, aut si quid habet, id intra parietes in domestico scelere versetur. * post mortem eius Sassia statim mo- 176
lirì nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionem habere de viri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat vsus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi vt idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodam seruo quæsturum esse dixit; præterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulauit. hic cùm esset illo tempore puer, & illa quæstio de patris sui morte constitui diceretur, & si illum seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare, aduocantur amici, & hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus vehementissimis quæritur. cùm essent animi seruorum & spe & metu tentati, vt aliquid in quæstione dicerent, tamen, vt arbitror, auctoritate aduocatorum, & vi tormentorum adducti, in veritate manserunt, neque se quicquam scire dixerunt. * quæstio 177
illo die de amicorum sententia dimissa est. satis longo interuallo pòst iterum aduocatur. habetur

de integro quæstio : nulla vis tormentorum acerrimorum prætermittitur, auersari aduocati, & iam vix ferre posse : furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaquam, vt speraſſet, ea quæ cogitaſſet, procedere. cùm iam tortor, atque essent tormenta ipsa defessa, neque tamen illa finem facere vellet : quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa virtute præditus, intelligere se dixit, non id agi, vt verum inueniretur, sed vt aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam ceteri comprobarunt, ex omnium sententia constitu-
178 tum est, satis videri esse quæsitum. *redditur Oppianico Nicostratus : Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mœrens, quòd iam certè incolumem filium forte putabat, ad quem non modò verum crimen, sed ne ficta quidem suspicio perueniret, & cui non modò aperta inimicorum oppugnatio, sed ne occultæ quidem matris insidiæ nocere potuissent. Larinum postquam venit, quæ à Stratone illo venenum antea viro suo datum sibi persuasum esse simulasset, instructam ei continuò & ornatam Larini medicinæ exercendæ caussa tabernam dedit. vnum, alterum, tertium annum Sassia quiescebat, vt velle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quàm
179 id struere, & moliri videretur. * cùm interim, Hortensio, Metello consulibus, vt hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam, illam quam ex genero susceperat, vt eum nuptijs alligatum, simul & testamenti spe deuinctum

ctum posset habere in potestate. hoc ipso ferè tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & eadem eiusmodi. cùm esset in ædibus armarium, in quo sciret esse nummorum aliquantum, & auri, noctu duos conseruos dormientes occidit, in piscinamque deiecit, ipse armarij fundum execuit. & H-S. & auri quinq; pondo abstulit, vno ex seruis puero non grandi conscio. * furto postridie cognito, omnis suspicio in eos seruos, qui non comparebant, commouebatur. cùm exactio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuisset. quidam ex amicis Saßiæ recordatus est, se nuper in auctione quadam vidisse in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuosam venire serrulam, qua illud potuisse ita circumsecari videretur. ne multa: perquiritur à coactoribus, inuenitur ea serrula ad Stratonem peruenisse. hoc initio suspicionis orto, & apertè insimulato Stratone, puer ille conscius pertimuit, rem omnem dominæ indicauit: homines in piscina inuenti sunt: Strato in vincla coniectus est: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. * constituitur quæstio de furto: nam quid quisquam suspicari aliud potest? an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata occisis hominibus, instituiam esse quæstionem de morte Oppianici? cui probatis? quid est, quod minus verisimile proferre potuistis? deinde, vt omittam cetera, triennio post mortem Oppianici de eius morte quærebatur? atque etiam incensa odio

180

181

pristino Nicostratum eundem illum tum sine caussa in quæstionem postulauit. Oppianicus primò recusauit: postea quam illa abducturam se filiam, mutaturam esse testamentum minaretur, mulieri crudelissimæ seruum fidelissimum non in quæstionem tulit, sed plane ad supplicium dedit.* post trienniu igitur agitata denique quæstio de viri morte habebatur: & de quibus seruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidem homines in suspicionem vocati sunt. de Stratone, & de Nicostrato. quid? Romæ quæsitum de istis hominibus non erat? istáne tandem? mulier iam non morbo, sed scelere furiosa, cùm quæstionem habuisset Romæ, cùm de T. Annij, T. Rutilij, P. Saturij, & ceterorum, honestissimorum virorum, sententia constitutum esset, satis quæsitum videri: eadem de re, triennio pòst, ijsdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam viro (ne colonum fortè abfuisse dicatis) sed bono viro in filij caput quæstionem habere conata est. *an hoc dicitis? (mihi enim venit in mentem, quid dici posit, tametsi adhuc non esset dictum) cùm haberetur de furto quæstio, Stratonem aliquid de veneno esse confessum? hoc vno modo iudices, sapè multorum improbitate depressa veritas emergit, & innocentiæ defensio intercluſa respirat: quod aut ij, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantum excogitant: aut illi, quorum eminet audacia atque proiecta est, à consilijs malitiæ deseruntur, quòd si aut considens astutia, aut callida esset audacia, vix vllo obsisti modo posset. vtrum, furtum factum non est?

est? at nihil clarius Larini fuit an ad Stratonem suspicio non pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & à puero conscio est indicatus. an id actum non est in quærendo? quæ fuit alia igitur caussa quærendi? an id, quod dicendum vobis est, & quod tum Sassia dictitabat, cùm de furto quæreretur, tum Strato ijsdem in tormentis dixit de veneno? *en hoc illud 184
est, quod ante dixi, mulier abundat audacia, consilio, & ratione deficitur: nam tabella quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ vobisque editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixit; in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non venit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, pòst aliquid adiungere dictum de veneno, quod non per contationem quæsitum, sed dolore expressum videretur. quæstio de furto est, veneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat; quæ vt Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maximè ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. +cum 185
igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, verbum nullum fecit? de veneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quæstionis verbum fecit vllum? Iam video, illam nefariam mulierem, iudices, eadem manu, qua si detur potestas, interficere filium cupiat, hanc ficlam quæstionem

nem conscripsisse. atque istam ipsam quæstionem, dicite, quis obsignauit? vnum aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominem, quem ego proferri malim, quàm neminem nomi-
186 nari. * quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indicium sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium affers: neque earum auctorem literarum, neque obsignatorem, neque testem vllum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales viri comprobabunt? esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid ipsa quæstio iudicibus: quid? amicis hostibusque Oppianici, quos adhibuerat antea: quid? huic tandem ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis
187 hominibus factum est, Stratone & Nicostrato? * quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cùm hunc breui tempore accusaturus esses, Romam deducere, dare potestatem iudicandi, incolumem denique seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic tempori debuisti, nam Stratonem quidem iudices in crucem actum esse exacta scitote lingua: quod nemo est Larinatium, qui nescat, timuit mulier amens non suam conscientiam, non odium municipum, non famam omnium, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent
188 futuri, sic metuit, ne condemnaretur extrema seruuli voce morientis. * quod hoc portentum, dij immortales? quod tantum monstrum in vllis locis? quod tam infestum scelus, & immane, aut vnde natum esse dicamus? iam enim videtis profecto,

iudi-

tudices, non sine necessarijs me aut maximis causis principio orationis meæ de matre dixisse: nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiusce vitæ periculum, sed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror: quorum illa cùm obsides filios ab eo mortuos accepisset, tum demique in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupsit: prætereo, quòd Aurium Melinum, cuius illa quondam socrus, paulò antè vxor fuisset, cum Oppianici esse opera proscriptum, occisumq; cognosceret, eam sibi domum sedemq; coniugij delegit, in qua quotidie superioris viri mortis indicia, & spolia fortunarum videret. *189
Illud primùm queror, de illo scelere, quòd nunc denique patefactum est, Fabriciani veneni, quod iam tum recens suspiciosum ceteris, huic incredibile, nunc verò apertum iam omnibus, ac manifestum videtur. non est profectò de illo veneno celata mater: nihil est ab Oppianico sine consilio mulieris cogitatum. quòd nisi esset, certè postea, deprehensa re, non illa vt ab improbo viro discessisset, sed à crudelissimo hoste fugisset, domumque illam in perpetuum scelere omni affluentem reliquisset. *non 190
modò id non fecit, sed ab illo tempore nullum locum prætermisit, in quo non instrueret insidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes, tota mẽte mater de pernicie filij

cogi-

cogitaret. quæ primùm, vt istum confirmaret Oppianicum accusatorem filio suo, donis, muneribus, collocatione filiæ, spe hæreditatis obstrinxit: itaque apud ceteros nouis inter propinquos susceptis inimicitijs sæpè fieri diuortia, atque affinitatum dissidia vidimus: hæc mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit, nisi qui in matrimonium sororem eius antè duxisset. ceteri nouis affinitatibus adducti, veteres inimicitias sæpè deponunt: illa sibi ad confirmandas inimicitias affinita-
191 tis coniunctionem pignori fore putauit. * neque in eo solùm diligens fuit, vt accusatorem filio suo compararet: sed etiam cogitauit, quibus eum rebus amaret. hinc enim illæ solicitationes seruorum & minis, & promissis: hinc illa infinitæ crudelissimæque de morte Oppianici quæstiones, quibus finem aliquando non mulieris modus, sed amicorum auctoritas fecit: ab eodem scelere illæ triennio post habitæ Larini quæstiones: eiusdem amentiæ falsæ conscriptiones quæstionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa
192 est & inuenta & adornata comparatio criminis. * atque his rebus cùm instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paulisper conquirendorum, & conducendorum testium caussa Larini est commorata: postea autem, cùm appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit, ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset, aut ne fortè mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque luctus, & tanti squal-

squaloris amitteret. iam verò quòd iter Romam ei-
us mulieris fuisse existimatis? quod ego propter vi-
cinitatem Aquinatium & Venafranorum ex mul-
tis audiui, & comperi: quos concursus in ijs oppi-
dis? quantos & virorum, & mulierum gemitus esse
factos? mulierem quandam Larino, atque illam vs-
que à mari supero, Romam proficisci, cum magno
comitatu & pecunia, quò facilius circumuenire iu-
dicio capitis atque opprimere filium posset. *nemo 193
erat illorum, penè dicam, quin expiandum illum lo-
cum esse arbitraretur, quàcunque illa iter fecisset:
nemo, quin terram ipsam violari, qua mater est
omnium, vestigijs conscelerata matris putaret. ita-
que nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo
ex tot hospitibus inuentus est, qui non contagionem
aspectus fugeret. noctí se potius ac solitudini, quàm
vlli aut vrbi, aut hospiti, committebat. *nunc verò 194
quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie co-
gitet, quem ignorare nostrum putat? quos appella-
rit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pre-
tio labefactare conata sit, tenemus, quin etiam no-
cturna sacrificia, qua putat occultiora esse, scelera-
tasque eius preces, & nefaria vota cognouimus, qui-
bus illa etiam deos immortales de suo scelere testa-
tur. neque intelligit pietate & religione, & iustis pre-
cibus deorum mentes, non contaminata superstí-
tione, neque ad scelus perficiendum casis hostijs posse
placari: cuius egò furorem, atque crudelitatem deos
immortales à suis aris, atque templis aspernatos esse
confido. *Vos, iudices, quos huic à Cluentio quos- 195
dam

dam alios deos ad omne vitæ tempus fortuna esse voluit, huius importunitatem matris à filij capite depellite. multi sæpè in iudicando peccata liberûm parentum misericordiæ concesserunt: vos ne huius honestißimè actam vitam matris crudelitati condonetis, rogamus: præsertim cum ex altera parte totum municipium videre poßitis. omnes scitote, iudices, (incredibile dictu est, sed à me verißimè dicitur) omnes Larinates, qui valuerunt, veniss' Romam, vt hunc studio, frequentiaq; sua, quantum possent, in tanto eius periculo subleuarent. pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum scitote esse traditum, idq; in præsentia in communi Italiæ pace domesticis copijs esse tutum. quos tamen ipsos æquè & eos, quos præsentes videtis huius expectatio iudicij dies
196 noctesque solicitat. * non illi vos de vnius municipis fortunis arbitrantur, sed de totius municipij statu, dignitate, commodisq; omnibus sententias esse laturos: summa est enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter suos, locumque à maioribus traditum sic tuetur, vt maiorum grauitatem, constantiam, gratiam, libertatem assequatur. Itaque ijs eum verbis publicis laudant, vt non solùm testimonium suum, iudiciumque significent, verum etiam curam animi ac dolorem, quæ dum laudatio reci-
197 tatur, vos quæso, qui eam detulistis, assurgite. * ex lacrymis horum, iudices, existimare potestis, omnes hæc decuriones decreuisse lacrymantes. Age verò vicino-

vicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis
beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis lau-
dationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſi-
mos quo noſſemus omnes huic frequentes adeſſe, &
hunc præſentes laudare voluerunt. adſunt Ferenta-
ni, homines nobiliſſimi, Marrucini item: pari dig-
nitate Theano Apollo. atque Luceria equites R. ho-
neſtiſſimos homines, laudatores videtis: Bouiano,
totoq; ex Sammo cùm laudationes honeſtiſſimæ miſ-
ſæ ſunt, tum homines ampliſſimi nobiliſſimique ve-
nerunt. * iam qui in agro Larinati prædia, qui ne- 198
gotia, qui res pecuniarias habent, honeſti homines,
& ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quàm
ſint ſolliciti, quàm laborent. non multi mihi ab vno
ſic diligi videntur, vt hic ab his vniuerſis. Quàm, non
abeſſe ab huius iudicio L. Voluſienum, ſummo ſplen-
dore hominem, ac virtute præditum, vellem? præſen-
tem poſſem P. Heluidium Ruſum, equitem Roma-
num omnium ornatiſſimum nominare: qui cùm
huius cauſſa dies noctesq; vigilaret, & cùm me hanc
cauſſam doceret, in morbum grauem periculoſumque
incidit, in quo tamen non minus de capite huius, quàm
de ſua vita laborat: Cn. Tudici ſenatoris, viri optimi
& honeſtiſſimi, par ſtudium & teſtimonio & lau-
datione cognoſcetis. eadem ſpe, ſed maiore verecun-
dia de te, P. Volumni, quoniam iudex es in A. Clu-
entium, dicimus, &, ne longum ſit, omnium vici-
norum ſummam eſſe in hunc beneuolentiam con-
firmamus. * horum omnium ſtudium, curam, di- 199
ligentiam, meumque vnà laborem, qui totam hanc

causſam vetere instituto solus peroraui, vestramque simul, iudices, aequitatem, & mansuetudinem vna mater oppugnat. at quae mater? quam caecam crudelitate, & scelere ferri videtis: cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit: quae vitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. atque etiam nomina necessitudinum non solum naturae nomen, & iura mutauit, vxor generi, nouerca filij, filia pellex, eò iam denique adducta est, vt sibi, praeter formam, nihil ad
200 similitudinem hominis reseruarit. * Quare, iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris à filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex victoria liberûm: patiamini matrem, ne orbata filio laetetur, victam potius vestra aequitate discedere. sin autem, id quod vestra natura postulat, pudorem, bonitatem, virtutemq; diligitis: leuate hunc aliquando supplicem vestrum, iudices, tot annos in falsa inuidia, periculiq; versatum: qui nunc primùm post illam flammam, aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe vestrae aequitatis erigere animum, & paulùm respirare à metu coepit: cui posita sunt in vobis omnia: quem seruatum esse plurimi cu-
201 piunt, seruare soli vos potestis, * orat vos Habitus, iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiae, quae in iudicijs valere non debet, ne matri, cuius vota & preces à vestris mentibus repudiare debetis, ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam & mortuo, condonetis.

bis. quòd si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: ne iste miser, iudices (si, id quod difficile factu est, in vita remanebit) sapè, & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabricianum venenum: quod si tum iudicatum non esset, non huic arumnosissimo venenum illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremò etiam fortasis mater exequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc verò quid erit perfectum, nisi vt huius ex medijs mortis insidijs vita ad luctum reseruata, mors sepulchro patris priuata esse videatur? *satis diu fuit in miserijs, iudices: satis 201
multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus praeter parentem fuit, cuius animum non iam expletum esse putemus. vos, qui aequi estis omnibus, qui, vt quisque crudelissimè oppugnatur, eum leuissimè subleuatis, conseruate A. Cluentium, restituite incolumem municipio, amicis, vicinis, hospitibus, quorum studia videtis, reddite: vobis in perpetuum liberis, vestris obstringite. vestrum est hoc, iudices, vestra dignitatis, vestra clementia. rectè hoc repetitur à vobis, vt virum optimum, atque innocentissimum, plurimisque mortalibus carum atque iucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis: vt omnes intelligant, in concionibus esse inuidiae locum, in iudicijs veritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERuilium Rullum Trib.Pl.in Senatu.

ORATIO XV.

Desunt multa.

3 *quæ res apertè petebatur, ea nunc occultè cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur à multis, & sæpè dictum est: post eosdem consules, regis Alexandri testamento regnum illud populi Rom. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clàm petentib. ijs, quibus apertissimè pugnantibus restitistis? hæc per deos immortales, vtrum esse vobis consilia siccorum, an vinolentorum somnia: & vtrum cogitata sapientum, an optata furiosorum vi-*
2 *dentur? * Videte nunc proximo capite, vt impurus helluo turpet remp. vt à maioribus nostris possessiones relictas disperdat, & dissipet: vt sit non minus in populi Ro. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege vectigalia, quæ decemuiri vendant: hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum: agros emi vult, qui diuidantur: quærit pecuniam. videliret excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi Rom. violabatur, nomen*

nomen imperij in commune odium orbis terræ vocabatur: vrbes pacatæ, agri sectorum, regum status decemuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur, * expecto, quid tribunus pl. vigilans & acutus excogitet. veneat, inquit, sylua Scantia. vtrum tandem hanc syluam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inueniſti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris, quanquam iniquum est, tamen consume sanè, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attuliſti. syluam verò tu Scantiam vendas, nobis consulibus, atque hoc senatu? tu vllum vectigal attingas? tu populi Rom. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum verò hoc me inertiorem consulem iudicabo, quàm illos fortißimos viros, qui apud maiores nostros fuerunt: quòd, quæ vectigalia illis consulibus populo Rom. parta sunt, ea me consule ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. * Vendidit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sanè est in eo diligens: nullam enim prætermittit: persequitur in tabulis censorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audiſtis auctionem populi Rom. præscriptam à tribuno pleb. constitutam in mensem Ianuarium, & credo, non dubitatis, quin ideirco hæc ærarij causſa non vendiderimij, qui armis, & virtute pepererunt, vt esset quod nos largitionis causſa venderemus. * Videte nũc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea. nam superiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, à me iudicati sunt: nunc iam se ipsi iudicabunt. Iubent venire agros Attalensium atque Olym-

3

4

5

penorum: hos populo R. P. Seruilij, fortißimi viri, victoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminij, partim L. Pauli, qui Perſen vicit, virtute parti ſunt, deinde agrum optimum, & fructuoſißimum Corinthium, qui L. Mummij imperio ac felicitate ad vectigalia populi R. adiunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Carthaginem nouam duorum Scipionum eximia virtute poſſeſſos: tum ipſam veterem Carthaginem vendunt, quam P. Africanus nudatam tectis ac mœnibus, ſiue ad notandam Carthaginenſium calamitatẽ, ſiue ad teſtificandam noſtram victoriã, ſiue ad oblatã aliquã religionem ad æternam hominum memoriã conſecrauit.

6 * his inſignibus atque inſulis imperij venditis, quibus ornatam vobis maiores veſtri remp. tradiderunt, iubent eos agros venire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; poſſederit. nũc obſcurè, videtur propè haſta præconis inſectari Cn. Pompeij exercitum, qui venire iubeant eos ipſos agros, in qui-

7 bus ille etiam nunc bellum gerat, atque verſetur? * hoc verò eiuſmodi eſt, quòd eius auctionis, quã conſtituũt, locum ſibi nullum deſiniunt? nam decemuiris, quibus in locis ipſis videatur, vendendi poteſtas lege permittitur, cenſoribus vectigalia locare, niſi in conſpectu pop. R. non licet: his vendere, vel in vltimis terris licebit? at hoc etiam nequißimi homines conſumptis patrimonijs faciunt, vt in atrijs auctionarijs potius, quã in triuijs aut in cõpitis auctionẽtur. hic permittit ſua lege decemuiris, vt, in quibus commodum ſit tenebris

aut

aut in qua velint solitudine, bona populi Roma- 8
ni possint dimendere. * iam illa omnibus in pro-
uincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm
formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decem-
uirilis futura sit, non videtis? hæreditatum obe-
undarum caussa quibus vos legationes dedistis, qui
& priuata & priuatum ad negotium exierunt non
maximis opibus, neque summa auctoritate prædi-
ti, tamen auditis profectò, quàm graues eorum ad-
uentus socijs vestris esse soleant. * quamobrem quid 9
putatis impendere hac lege omnibus gentibus ter-
roris & mali, cùm mittantur in orbem terrarum
decemuiri summo cum imperio, summa cum auari-
tia, infinitaque omnium rerum cupiditate? quo-
rum cùm aduentus graues, cùm fasces formidolosi,
tum verò iudicium ac potestas erit non ferenda:
licebit enim, quod videbitur, publicum iudicare,
quod iudicarint, vendere: etiam illud, quod ho-
mines sancti non facient, vt pecuniam accipiant,
ne vendant, tamen id ijs ipsum per legem lice-
bit, hinc vos quas spoliationes, quas pactiones,
quam denique in omnibus locis nundinationem iu-
ris ac fortunarum fore putatis? * etenim, quod supe 10
riore parte legis præfinitum fuit, Sylla & Pompeio
coss. id rursus liberum, infinitumque fecerunt. iubet
eosdem decemuiros omnibus agris publicis per grande
vectigal imponere, vt ijsdem possint & liberare a-
gros, quos commodum sit, &, quos ipsis libeat, publi-
care, quo in iudicio perspici non potest, vtrum
seueritas acerbior, an benignitas quæstuosior sit

futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ, non tam iniquæ, quàm suspicioſæ: excipit de vectigali imponendo agrum Recentoricum Sicilienſem, in vendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. bi ſunt in Africa, qui ab Hyempſale poſſi-
11 dentur. * hic quæro, ſi Hyempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus eſt, quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnunquam eſſe publicus, quem putet exiſtimaturum duas cauſſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? nunc quiſnam tam abſtrusus vſquam nummus videtur, quem non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus vectigalibus populi Rom. non eſt ſatis. * audite vos, qui ampliſſimo populi, ſenatusq; iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis, quod ad quemque peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monimento, neque in ærarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, hæredesque eorum quæſtionem ſuo iudicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe à fausto ablaturos arbitrantur. quam cauſſam ſuſcipere iurati iudices noluerunt, hanc iſti decemuiri ſuſcepêre. iccirco à iudicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur, quòd ſit ipſis
13 reſeruata. * deinde etiam in reliquum tempus diligentiſſimè ſancit, vt quod quiſque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen

ex-

excipit Pompeium, simillimè, vt mihi videtur, atque in illa lege, qua peregrini Romæ eiiciuntur, Glaucippus excipitur: non enim hac exceptione vnus afficitur beneficio, sed vnus priuatur iniuria: sed cui manubias remittit, huius vectigalia inuadit; iubet etenim pecuniam, si qua post nos consules ex nouis vectigalibus recipiatur, hac vti decemuiros. quasi verò non intelligamus, hæc eos vectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, vendere cogitare. * Videtis iam P. 14
C. omnibus reb. & modis constructam & coaceruatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorum emptionibus optimè. quis ergo emet agros istos? idem decemuiri: tu Rulle (missos enim facio ceteros) emes, quos voles: vendes, quos voles: vtrumque horum facies quanti voles: cauet enim vir optimus ne emat ab inuito, quasi verò non intelligamus, ab inuito emere iniuriosum esse: à non inuito quastuosum. quantum tibi agri vendet, vt alios omittam, socer tuus? & si ego eius æquitatem animi probè noui, vendet non inuitus. facient idem ceteri libenter, vt possessionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt: dent, quod retinere vix possunt. * Nunc prospi- 15
cite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam, pecunia coacta est ad agros emendos: ij porrò ab inuitis non ementur, si consenserint possessores non vendere, quid futurum est? reseretur pecunia? non licet: exigetur? vetat. verum esto: nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum velit venditor. spoliemus orbem terrarum, vendamus

vectigalia, effundamus ærarium, vt locupletatis aut
invidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen e-
16 mantur.* quid tum? quæ erit in istos agros deductio?
qua totius rei ratio, atque descriptio? deducentur,
inquit, coloniæ: quò? quorum hominum? in quæ loca?
quis enim non videt, in colenijs esse hæc omnia con-
sideranda? tibi nos, Rulle, & istis tuis harum omni-
um rerum machinatoribus, totam Italiam iner-
mem tradituros existimasti, quam præsidijs confir-
maretis, colonijs occuparetis, omnibus vinclis de-
uinctam, & constrictam teneretis? vbi enim cauë-
tur, ne Ianiculo coloniam constituatis? ne vrbem hanc
vrbe alia premere, atque vrgere possitis? non facie-
mus, inquit, primùm nescio: deinde timeo: postremò
non committam, vt vestro beneficio potius, quàm
17 nostro consilio, salui esse possimus.* Quòd verò to-
tam Italiam vestris colonis complere voluistis, id
cuiusmodi esset, neminemne nostrum intellecturum
existimatis? scriptum est enim, quæ in municipia,
quæsque in coloniam decemuiri velint, deducant co-
lonos, quos velint, & ijs agros assignent, quibus in lo-
cis velint: vt, cum totam Italiam militibus suis occu-
parint, vobis non modò dignitatis retinendæ, sed ne
libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur.
atque hæc à me suspicionibus, & coniectura coar-
19 guuntur.* Iam omnis omnium tolletur error: iam
apertè ostendent, sibi nomen huius reipub. sedem vr-
bis atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi
Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displi-
cere, Capuam deduci colonos volunt. illam vrbem
huic

huic vrbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant, qui locus, propter vbertatem agrorum, abundantiamq; rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur: ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, à decemuiris, collocabuntur. & credo, qui in vrbe homines in veteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre nō potuerūt, in ea isti vestri satellites modestè insolentiam suam continebunt. * maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia reipub. sustulerunt, neque aliud quicquam nisi inane nomen Capua reliquerunt: non crudelitate (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus victis sua sapissimè reddiderunt?) sed consilio, quòd videbant, si quòd reipublicæ vestigium illis mœnibus contineretur, vrbem ipsam imperio domicilium præbere posse. vos hæc, nisi euertere rempublicam cuperetis, ac vobis nouam dominationem comparare, credo quàm pernicioſa essent, non videretis. * quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries, Annibalem ipsum Capuæ corrupit? si superbia, nata inibi esse ex Campanorum fastidio videtur? si præsidium, non præponitur huic vrbi ista colonia, sed opponitur. at quemadmodum armatur? dij immortales? nam bello Punico quicquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes vrbes, quæ circum Capuam sunt, à colonis per eosdem decemuiros occupabuntur: hanc enim ob caussam permittit ipsa lex, & omnia, quæ velint, oppida colonos vt decemuiri deducant,

cant, quos velint. atque his colonis agrum Campa-
21 num & Stellatem campum diuidi iubet. * non quer-
ror diminutionem vectigalium, non flagitium huius
iacturæ atque damni: prætermitto illa, quæ nemo est
quin grauissimè & verissimè conqueri possit, nos ca-
put patrimonij publici, pulcherrimam populi Rom.
possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub
signo claustrisque reip. positum vectigal seruare non
potuisse: eum denique nos agrum P. Rullo concessisse,
qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, &
Gracchorum largitioni restitisset. non dico solum hoc
in rep. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, in-
termissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non
obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimes-
cat: prætermitto omnem hanc orationem, & con-
cioni reseruo: de periculo salutis ac libertatis loquor;
22 * quid enim existimatis integrum vobis in rep. fore,
aut in vestra libertate, ac dignitate retinendum, cùm
Rullus, atque ij, quos multo magis quàm Rullum ti-
metis, cum omni egentium atque improborum ma-
nu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro
Capuam occuparint? his ego rebus P. C. resistam ve-
hementer atque acriter, neque patiar homines ea me
consule expromere, quæ contra remp. diu cogitârunt.
23 * Erraſtis, Rulle, vehementer, & tu, & nonnulli colle-
gæ tui, qui speratis vos contra consulem, veritate, nõ
ostentatione populârem, posse in euertenda rep. po-
pulares existimari. Lacesso vos, in concionem voco:
populo Ro. disceptatore vti volo. etenim, vt circum-
spiciamus omnia, quæ populo grata atque iucunda
sunt,

sunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium, reperiemus: solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam vestris legibus & conciombus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de rep. sustulistis.* 24 hoc motu atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo Rom. vox, & auctoritas consulis repentè in tantis tenebris illuxerit: cùm ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam venditionem vectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperij nobis consulibus futuram, summamque tranquillitatem pacis atque otij: verendum, credo, nobis erit, ne vestra ista praclara lex Agraria magis popularis esse videatur: * cum verò scelera consiliorum vestrorum, fraudemque legis & insidias, quas ipsi populo Rom. à popularibus tribunus pleb. fiant, ostendero; pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra vos in concione consistere, præsertim cùm mihi deliberatum & constitutum sit, ita gerere consulatum, quo vno modo geri grauiter & liberè potest, vt neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem vllam, quæ à tribunopl. impediri possit, appetiturus sim. * dicit frequentissimo senatu consul Kalend. Ian. sese, si status hic reip. maneat, neque aliud negotium extit erit, quòd honestè subterfugere non posset, in prouinciam non iturum. sic

25

26

me

mè in hoc magistratu geram P.C. vt possim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quamobrem per deos immortales, colligite vos tribuni pl. deserite eos, à quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum, consentite cum bonis: communem remp. communi studio atque amore defendite. multa sunt occulta reip. vulnera, multa nefariorum ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non rex, non gens vlla, non natio pertimescenda est. inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisq; nostrùm mederi,
27 atq; hoc omnes sanare velle debemus. Si erratis, si senatum probare ea, quæ dicuntur à me, putatis, populum autem esse in alia voluntate omnes, qui se incolumes volent, sequentur auctoritatem consules soluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus, quòd si quis vestrùm spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori vilificari suo: primum me consule id sperare desistat, deinde habeat me ipsum sibi documento, quem equestri ortum loco consulem videt, qua vita via facillimè viros bonos ad honorem dignitatemq; perducat. quòd si vos vestrùm mihi studium P.C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maximè resp. desiderat, vt huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. restituta esse videatur.

DE

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERuilium Rullum Trib. Pl. ad populum.

ORATIO XVI.

EST hoc in more positum, Quirites, 1
institutoque maiorum, vt ij, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum seruorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur, plerique autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum esse videatur, vnde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidem apud vos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos videtis: sed quod laude populari, atq; honoris vestri luce caruerunt. * de me autem ipso vereor ne 2
arrogantius sit, apud vos dicere: ingrati, tacere. nam & quibus studijs hanc dignitatem consecutus sim, memetipsum commemorare perquàm graue est: & silere de tantis vestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur à me certaratio, moderatioq; dicendi vt quid à vobis acceperim, cõmemorem: quare dignus vestro

vestro summo honore, singularique iudicio sim, ipse modicè dicam, si necesse erit: vos eosdem existimatu-
3 ros putem, qui iudicauistis. * Me perlongo interuallo propè memoriæ, temporúmque nostrorum primum hominem nouum, consulem fecistis: & eum locum, quem nobilitas præsidijs firmatum, atque omni ratione munitum tenebat, me duce rescidistis, virtutique in posterum patere voluistis: neque me tantummodo consulem, quod est ipsum per se amplissimum, sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profectò si recordari volueritis de nouis hominibus, reperietis eos, qui sine repulsa consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cùm multis annis pòst petissent, quàm prætores fuissent, aliquanto serius, quàm per ætatem, ac per leges liceret: qui autem anno suo petierint: sine repulsa non esse factos: me esse vnum ex omnibus nouis hominibus de quibus meminisse possumus, qui consulatum petierim, cùm primùm licitum sit: consul factus sim, cùm primum petierim: vt vester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus effla-
4 gitatus, sed dignitate impetratus esse videatur. * est illud amplissimum. quod paulò ante commemorauit, Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me multis pòst habitis affecistis, quòd prima petitione, quòd anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quòd meis comitijs non tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed

vocem

vocem viuam præ vobis indicem vestrarum erga me voluntatum; ac studiorum tulistis, itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus, neque singulæ voces præconum, sed vna voce vniuersus populus Ro. consulem declarauit. * hoc ego 5
tam insigne, tam singulare vestrum beneficium, Quirites, cùm ad animi mei fructum, atque latitiam duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemque multo maius. versantur enim, Quirites, in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ, neque nocturnæ quietis impertiunt. primùm tuendi consulatus: quæ cùm omnibus est difficilis, & magna ratio, tum verò mihi prater ceteros, cui errato nulla venia, rectè facto exigua laus; & ab inuitis expressa proponitur. non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. * quòd si solus 6
in discrimen aliquod adducerer ferrem. Quirites, animo æquiore: sed mihi videntur certi homines, si qua in re me non modò consilio, verum etiam casu lapsum esse arbitrabuntur, vos vniuersos, qui me ante tuleritis nobilitati, vituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda esse duco, quàm non ita gerendum consulatum, vt in omnibus meis factis, atque consilijs vestrum de me factum, consiliumque laudetur, accedit etiam ille mihi summus labor; ac difficillima ratio consulatus gerendi, quòd non eadem, quæ superioribus consulibus, lege, & conditione vtendum esse decreui: quia aditum huius loci conspectumque vestrum partim magnopere fugerunt,

partim non vehementer secuti sunt. ego autem non
solùm hoc in loco dicam, vbi est id dictu facillimum,
sed in ipso senatu, in quo esse locus huic voci non vi-
debatur, popularem me futurum esse consulem pri-
7 ma me illa oratione Kalend. Ianu. dixi. * neque e-
nim vllo modo possem, cum me intelligam non ho-
minum potentium studia, non excellentibus gratijs
paucorum, sed vniuersi populi Romani iudicio con-
sulem ita factum, vt nobilißimis hominibus lon-
gè præponerer, non & in hoc magistratu, & in om-
ni vita essem popularis, sed mihi ad huiusce verbi vim,
& interpretationem vehementer opus est vestra sa-
pientia: versatur enim magnus error propter in-
fidiosas nonnullorum simulationes, qui cùm popu-
li non solùm commoda, verùm etiam salutem op-
pugnant, & impediunt, oratione assequi volunt, vt
8 populares esse videantur. * ego qualem Kalend. Ian.
acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam solici-
tudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, ni-
hil aduersi, quod non boni metuerent, improbi ex-
pectarent, omnia turbulenta consilia contra hunc
reip. statum, & contra vestrum otium partim iniri,
partim nobis consulibus designatis inita esse dicebun-
tur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo noua
calamitatis, sed suspicione ac perturbatione iudicio-
rum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ domi-
nationes, extraordinaria non imperia, sed regna
9 queri putabantur. * quæ cùm ego non solum suspi-
carer, sed planè cernerem, neque enim obscurè ere-
bantur, dixi in senatu, in hoc magistratu me 8 pu-

poem

larem consulem futurum: quid enim est tam popularo, quàm pax? qua non modò ij quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. quid tam populare quàm libertas? quam non solùm abhominibus, verùm etiam à bestijs expeti atque omnibus rebus anteponi videtis. quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir, maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio possit esse, præsertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus nostris præcipuam laudem gratiamq; debemus, quòd eorum labore est factum, vt impunè in otio esse possemus. quare quis possum non esse popularis, cùm videam hæc omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis ac nominis vestri, otium domesticum, denique omnia, quæ vobis cara atque ampla sunt, in fidem, & quodammodo in patrocinium mei consulatus esse collata? * neque enim, Quirites, illud vobis iucundũ aut populare debet videri: largitio aliqua promulgata: quæ verbis ostentari potest, reuera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neque vero illa popularia sunt existimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus: neque, si qui agros populo Romano pollicentur, si aliud quiddam obscurè moliuntur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam verè dicam, Quirites, genus ipsum legis agra-

ria vituperare non possum: venit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebi Romanæ viros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis anteà possidebantur: non sum autem ego is consul, qui, vt plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilys, sapientia, legibus, multas esse video
11 reipublicæ partes constitutas.* itaque vt initio mihi designato consuli nunciabatur, legem agrariam tribunos plebis designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos benè administranda
12 reipub. societatem.* cùm familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & cum ostenderem, si lex vtilis plebi Romanæ mihi videretur, auctorem me atq; adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc libertatem meam: negabant me adduci posse, vt illam largitionem probarem, finem feci offerendi mei, ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens videretur. interea non desistebant clàm inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos cœtus occultos noctem adiungere, & solitudinem, quibus rebus quanto in
13 metu fuerimus, ex vestra solicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facilè assequi cõiectura poteritis.* ineunt tandem magistratus tribuni pleb. concio tandem expectata P. Rulli, quòd & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm ceteri: iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse

esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto & horrido, capillatior quàm antè, barbâq; maiore, vt oculis & aspectu denunciare omnibus vim tribunitiam, & minitari reip. videretur, legem hominis, concionemq; expectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet, summa cum expectatione concurritur. explicat orationem sanè longam, & verbis valde bonis. vnum erat, quod mihi vitiosum videbatur, quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille vtrum insidiarum caussa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, nescio, tamen si qui acutiores in concione steterant, de lege Agraria nescio quid voluisse eum dicere suspicabantur. aliquando tandem me designato lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures vno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. * omni hoc vobis 14
ratione confirmare possum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem cognoscendamque venisse, vt, si eam vobis accommodatam atque vtilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem: non enim natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellum nescio, quod habet susceptum consulatus cum tribunatu: quia persæpè seditiosis atque improbis tribunis pleb. boni & fortes consules obstiterunt, & quia vis tribunitia nonnunquam libidini restitit consulari, non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit. * itaque hoc animo le- 15
gem sumpsi in manus, vt eam cuperem esse aptam vestris commodis, & eiusmodi, quam consul re, non o-

ratione popularis, & honestè, & libenter posset defendere. atqui ego à primo capite legis vsque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi vti decem reges, araui, vectigalium prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur legis Agrariæ simulatione, atque nomine: sic confirmo, Quirites, hac lege Agraria, pulchra atque populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia: ostentari populo Rom. agros, eripi etiam libertatem, priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri: denique, quod est indignissimum, per trib. pl. quem maiores præsidem libertatis, custodemq; esse voluerunt, reges in ciuita-
16 te constitui. * qua cum exposuero, si falsa vobis videbuntur esse, sequar auctoritatem vestram, mutabo meam sententiam: sin insidias fieri libertati vestræ simulatione largitionis intelligetis, nolite dubitare plurimo sudore, & sanguine maiorum vestrorum partam vobisq; traditam libertatem, nullo vestro labore, consule adiutore defendere. Primum caput est legis Agrariæ: quo, vt illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis vestræ diminutionem ferre possitis: iubet enim, trib. pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus septemdecim, vt quem nouem tri-
17 bus fecerint, is decemuir sit.* hic quæro quam ob causam initium rerum ac legum suarum hinc duxerit, vt populus R. suffragio priuaretur? toties legibus Agrariis curatores constituti sunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro, à populari tribuno pl. ecquan-

doniſi per XXXV. tribus creati ſint? etenim cum omnes poteſtates, imperia, curationes ab vniuerſo populo Rom. proficiſci conuenit, tum ea profectò maximè quæ conſtituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum: in quo & vniuerſi deligant, quem populo R. maximè conſulturum putent: & vnuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo viam ſibi, ad beneficium impetrandum munire poſſit. hoc tribuno pl. potiſſimum venit in mentem, populũ R. vniuerſum priuare ſuffragijs, paucas tribus non certa conditione iuris, ſed ſortis beneficio fortuitò ad vſurpandam libertatem vocare. * Item, inquit, eademq; modo, capite altero, Vt Comitijs pontificis maximi, ne hoc quidem vidit maiores noſtros tam fuiſſe populares, vt quod per populum creari fas non erat, propter religionem ſacrorũ, in eo tamen, propter amplitudinem ſacerdotij, voluerint populo ſupplicari. atque hoc idem de ceteris ſacerdotijs Cn. Domitius trib. pl. vir clariſſimus tulit: quòd populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi vocaretur, ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur. * videte, quid interſit inter Cn. Domitium trib. pl. hominem nobiliſſimum, & P. Rullum, qui tentauit, vt opinor, patientiam veſtram, cùm ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per ceremonias pop. fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, vt id, quoad poſſet quoad fas eſſet, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros eſſent aſſignaturi, antè acciperẽt à populo beneficium,

18

19

cium, quàm darent, id totum eripere vobis atque è manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat pateſtate,
20 quadam ratione eripere conatur, * quæret quiſpiam in tanta iniuria tantaq; impudentia quid ſpectârit, non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in vos libertatemque veſtram vehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius, iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum, nondum reprehendo. video feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, videte. habebit comitia: volet eos renunciare, quibus regia poteſtas hac lege quæritur. vniuerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum auctores committi rectè putant
21 poſſe. * ſortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet quas volet, tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum (vt iam oſtendam) dominos habebimus. atque ij, vt grati ac memores beneficij eſſe videantur, aliquid ſe nouem tribuum notis hominibus debere conſitebuntur: reliquos vero ſex & XX. tribubus, nihil erit, quod non putent poſſe ſuo iure denegare. quos tandem igitur decemuiros creari vult? ſe primum, qui licet? leges enim ſunt veteres, neque ea conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribunitiæ, vobis maioribusq; veſtris vehementer gratæ, atque iucundæ, Licinia eſt lex, atque altera Aebutia: quæ non modo

eum,

eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatióue mandetur. * etenim si populo 22
consulis, remoue te à suspicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil nisi populi vtilitatem, & fructum quærere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem vix est liberi populi, vix vestrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas voluit, vocauit, nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos voluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. vix, me hercule, seruis hoc eum suis, non vobis omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine vlla exceptione tollentur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos volet, atq; in ijs seipsum, renunciabit: & videlicet collegas suos, adscriptores legis Agrariæ, non repudiabit, à quibus ei locus primus inuidiæ in præscriptione legis concessus est: ceteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, communi cautione, atque æqua sibi parte retinentur. * at videte hominis diligentiam, si aut Rul- 23
lum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem venire arbitramini. viderunt ij, qui hæc machinabantur, si vobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quæcunq; res esset, in qua fides, integritas, virtus, auctoritas quæreretur, vos eam sine dubitatione ad

Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem
tam ex cunctis delegissetis, vt eum omnibus omni-
um gentium bellis, terra & mari præponeretis, certè
in decemuiris faciendis, sine fide haberetur, sine bo-
nos, & committi huic optimè, & ornari hunc iustis-
simè posse intelligebant. * itaque excipitur hac lege
24 non adolescentia, non legitimum aliquod impedi-
mentum, non potestas, non magistratus vllus, alijs ne-
gotijs, ac legibus impeditus, non res denique, quò-
minus decemuir fieri possit, præsentem eum profiteri iu-
bet. quod nulla alia in lege vnquã fuit, ne in ijs quidẽ
magistratibus, quorum certus ordo est. timebat enim
Pompeius ne si adesset, ferri non posset: aut ne si acce-
pta lex esset, illum sibi collegam adscriberetis custodem
ac vindicem cupiditatum. Hoc quoniam video vos
hominis dignitate, & contumelia legis esse commo-
tos: renouabo illud, quod initio dixi, regnum compa-
25 rari, libertatem vestram hac lege funditus tolli. * an
vos aliter existimabitis, cùm ad omnia vestra pauci
homines cupiditatis oculos adiecissent, non eos in pri-
mis id acturos, vt ex omni custodia vestra libertatis,
ex omni potestate, curatione, patrocinio vestrorũ cõ-
modorum Cn. Pomp. depelleretur? viderunt, & vi-
dent, si per imprudentiam vestram, negligentiã meã,
legem incognitam acceperitis, fore vt postea cognitis
insidijs, cùm decemuiros crearetis, tum vitijs omni-
bus, & sceleribus legis, Cn. Pompeij præsidium opponẽ-
dum putetis. & hoc paruum argumentum vobis erit, à
certis hominibus damnationem, potestatemq; omni-
um rerum quari, cùm videatis eum, quem custodem
vestra

vestra liberalis fore videant, expertem fieri dignitatis? * Cognoscite nunc, quæ potestas decemuiris, & quanta detur. primum lege curiata decemuiros ornat. iam hoc inauditum, & planè nouo more, vt ei curiata lege magistratus detur, qui nullis comitijs ante sit datus. eam legem ab eo prætore, qui sit primus factus, ferri iubet: at quomodo? vt ij decemuiratum habeant, quos plebs designauerit. oblitus est nullos à plebe designari. & in orbem terrarum constringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, nō meminit in tertio: atque hic perspicuum est, quid turis à maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pleb. vobis relinquatur, maiores de omnibus magistratibus bis vos sententiam ferre voluerunt. nam centuriata lex censoribus ferebatur, cum curiata & ceterū patricijs magistratibus: tum iterum de ijsdem iudicabatur, vt esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui pœniteret. * nunc quia primum illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auspiciorum causa remanserunt. hic autem trib. pl. quia videbat potestatem neminem iussu populi, aut plebis posse habere, curiatis ea comitijs, quæ vos non sinitis, confirmauit: tributa, quæ vestra erant, sustulit. ita cùm maiores binis comitijs voluerint vos de singulis magistratibus iudicare, hic homo popularis ne vnam quidem populo comitiorū potestatem reliquit. * sed videte hominis religionem, & diligentiam. vidit, & perspexit sine curiata lege decemuiros habere potestatē non posse, quoniam per nouem trib. essent cōstituti. iubet ferri de his legem curiatam

26

27

28

ætam: prætori imperat. quàm idipsum absurdè, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus sit prætor factus, eum legem curiatam ferre: sin is ferre non possit, qui postremus sit: vt aut lusisse in tantis rebus, aut profectò nescio quid spectâsse videatur, verùm hoc quod est aut ita peruersum, vt ridiculum, aut ita malitiosum, vt obscurum sit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. videt, sine lege cu-
29 riata nihil agi per decemuiros posse.* quid postea, si ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, vt in hac ciuitate, quæ longè iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quisquam nullis comitijs imperium, aut potestatem assequi possit: quid attinet tertio capite, legem curiatam ferre iubere, quoniam quarto permittas, vt sine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent, si optima lege à populo essent creati? reges cõstituuntur, non decemuiri, Quirites: hiq; ab ijs initijs fundamentiq; nascuntur, vt non modò cùm gerere cœperint, sed etiam cùm constituentur, omne vestrum ius, potestas, liber-
30 tasq; tollatur.* at videte, quàm diligenter retineat ius tribunitiæ potestatis. Consulibus legem curiatam ferentibus à tribunis pl. sæpè est intercessum. neque tamen nos id querimur, esse hanc tribunorum pl. potestatem: tantummodo, si quis ea potestate temerè est vsus, existimamus. hic trib. pleb. legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedendi potestatem, atque hoc cùm in eo reprehendendum est, quod per trib. pl. tribunitia potestas minuitur: tum in eo deridendum,

dum, quòd cōsuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet: hic, qui vetat intercedere potestatem, etiam si intercessum sit, tamen eādem constituit, quam si lata esset lex: vt non intelligam, quare aut hic vetet intercedere, aut quenquam interceſſurum putet, cùm interceſsio ſit ultitiam intercessoris significatura ſit, non rem impeditura.* Sint 31
igitur decemuiri neque veris comitijs, hoc est populi ſuffragijs, neque ad ſpeciem atque ad vſurpationem vetuſtatis per XXX. lictores auſpiciorum cauſſa adumbratis conſtituti. videte nunc eos, qui à vobis nihil poteſtatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quàm omnes nos affecti ſumus, quibus vos ampliſſimas poteſtates dediſtis. iubet auſpicij coloniarum deducendarum cauſſa decemuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt treſuiri lege Sempronia. audes etiam, Rulle, mentionē facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa commouet, treſuiros illos XXXV. tribuum ſuffragio eſſe creatos? & cùm tu à Ti. Gracchi aequitate ac pudore longiſſimè remotus ſis: id, quod diſſimillima ratione factum ſit, eodem iure putas eſſe oportere?* dat præterea pote- 32
ſtatem, verbo prætoriam, re vera regiam: definit in quinquennium: facit ſempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, vt inuitis eripi nullo modo poßit: deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, ſupellectili: ſumptum haurit ex ærario: ſuppeditat à ſocijs: ianitores ex equeſtri loco ducētos in annos ſingulos, ſtipatores corporis conſtituit, eoſdē mi-

ministros, & satellites potestatis, formam adhuc habetis, Quirites, & speciem ipsam tyrannorum: insignia videtis potestatis, nondum ipsam potestatem. dixerit enim fortasse quispiam: quid me ista laduut, scriba, lictor, praeco, pullarius? omnia sunt haec huiusmodi, Quirites, vt ea qui habeat sine vestru suffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus
33 esse videatur: *perspicite quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicetis. primùm permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniae conficiendae de vestris vectigalib. non frugendis, sed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq; omnium datur cognitus sine consilio, poena sine prouocatione, animaduersio sine
34 auxilio. *iudicare per quinquennium vel de consulibus, vel de ipsis tribunis pleb. poterunt. de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit. causam dicere non licebit. emere agros à quibus volent, vel quos volent, quam volent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare veteres, totam Italiam suis colonijs, vt complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum & dandorum summa potestas datur: cùm velint Romae esse, cùm commodum sit: quascunq; velint, summo cum imperio, iudicioq; omnium verum vagari vt liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos velint: singuli de maximis rebus iudicent: quaestori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod fi-
35 nitor vni, à quo missus erit, renunciauerit. *verbum

bum mihi deest, Quirites, cùm ego hanc potestatem
iam appello: sed profectò maior est quadam: nul-
lum enim regnum fuit vnquam, quod non si mi-
nus iure aliquo, at regionibus tamen certis contine-
retur. hoc verò infinitum est, quo & regna omnia,
& vestrum imperium, quod latissimè patet, & ea,
quæ partim libera à vobis, partim etiam ignorata
vobis sunt, permissu legis continentur.* datur igitur 36
eis, primùm vt liceat eis vendere omnia, de quibus
vendendis Senatusconsulta facta sunt, M. Tullio,
C. Cornelio consulibus. cur hoc tam obscurum,
atque cæcum? quid? istæ omnia, de quibus sena-
tus censuit, nominatim in leges perscribi nonne po-
tuerunt? duæ sunt huius obscuritatis causse, Qui-
rites, vna pudoris: si quis pudor esse potest in tam
insigni impudentia: altera sceleris: nam neque ea,
quæ senatus nominatim vendenda censuit, au-
det appellare. sunt enim loca publica vrbis, sunt
sacella, quæ post restitutam tribunitiam potestatem
nemo attigit, quæ maiores in vrbe passim pericu-
li perfugia esse voluerunt. hac lege tribunitia de-
cemuiri vendent, accedet eò mons Gaurus: accedent
salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa via
vendibilis Herculanea multarum deliciarum &
magnæ pecuniæ, permulta alia, quæ senatus pro-
pter angustias ærarij vendenda censuit, consules pro-
pter inuidiam non vendiderunt. * verùm hæc fortasse 37
propter pudorem in lege reticentur, sed illud magis
est credendum, & pertimescendum. quòd audacia
decemuirali corrumpendarum tabularum publi-
ca-

earum, fingendorumque S. C. quæ facta nunquam sunt, cùm ex eo numero, qui per eos annos consules fuerunt, multi mortui sunt, magna potestas permittitur. nisi fortè nihil est æquum vos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse videatur. * Habetis vnum venditionis genus, quod magnum videri vobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quæ consequuntur: hunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cætera factum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, QVAE AEDIFICIA, quid est præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, veste, supellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominâsset? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, nè quid præteriret: adscripsit, ALIVDVE QVID. qua breuitate rem nullam esse acceptam videtis. quicquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi Roman. factum sit L. Sylla, Q. Pompeio consu-
39 libus, aut postea, id decemuiros iubet vendere.* hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, prouincias, regna, decemuirûm ditioni, iudicio, potestatique permissa, & condonata esse dico. primùm hoc quæro, qui tandem locus vsquam sit, quem non possint decemuiri dicere publicum populi Rom. esse factum? nam cùm idem possit iudicare, qui dixerit: quid est, quod non liceat ei dicere. cui liceat eidem iudicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralleis, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam, quæ post L. Syllam, Q. Pompeium coss. recuperata sit.

sit, populi Ro. factam esse dicere. * vtrum, oratio ad 40
eius rei disceptationem desrit, an, cùm idem & dissereret, & iudicabit, impelli non poterit, vt falsum iudicet? an si condemnare Asiam volet, terrorem damnationis & minas, non quanti volet; æstimabit? quid (quod disputari contrà nullo pacto potest; quoniam statutum à vobis est, & iudicatum: quam hæreditatem iam creuimus) regnum Bithyniæ, quod certè publicum est populi Rom. factum? numquid caussa est, qvin omnes agros, vrbes, statiua, portus, totam denique Bithiniam decemuiri venditurisint? quid Mitylenæ, quæ certè vestræ, Quirites, belli lege, ac victoriæ iurè factæ sunt, vrbs & natura, & situ, & descriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis, agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite inclusi continentur. * quid Alexandria, cun- 41
ctaq; Aegyptus? vt occultè latet? vt recondita est? vt furtim tota decemuiris traditur? quis enim vestrûm hoc ignorat? dici, illud regnum testamento regis Alexandri populi Rom. esse factum? hic ego consul populi Rom. non modò nihil iudicio, sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi vis non modò ad statuendum, sed etiam ad dicendum videtur esse. video, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum quando Alexandro mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpè in senatu confirmasse, memoriæ teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio esse,

inter omnes ferè video conuenire, dicitur contrà nul-
lum esse testamentum: non oportere populum Rom.
omnium regnorum appetentem videri: demigraturos
in illa loca nostros homines propter agrorum bonita-
42 tem & omnium rerum copiam. * hac tanta de re P.
Rullus cum ceteris decemuiris, collegis suis, iudicabit?
& verum iudicabit? nam vtrunque ita magnum est,
vt nullo modo neque concedendum, neque ferendum
sit. volet esse popularis, pop. Ro. adiudicabit. ergo idem
ex sua lege vendet Alexandriam, vendet Aegyptum
vrbis copiosissimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex,
arbiter, dominus, rex denique opulentissimi regni re-
perietur. non sumet sibi tantum, non appetet: iudica-
bit Alexandriam regi esse à populo Rom. adiudicabit:
43 * primùm populi Rom. hæreditatem decemuiri iudi-
cent, cùm vos volueritis de priuatis hæreditatibus cen-
tumuiros iudicare? deinde quis aget causſam populi
Ro.? vbi res ista agitur? qui sunt isti decemuiri, quos
perspiciamus regnum Alexandrię Ptolemæo gratis ad-
iudicaturos? quòd si Alexandria petebatur, cur non
eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torqua-
to coss. concurrerunt? cur non apertè, vt antè? cur
non item vt cum directo & palàm regionem illam pe-
tierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum
tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine
44 se Alexandriam peruenturos arbitrati sunt? * atque
illud circumspicite vestris mentibus, vnaq;

)*(Legatos nostros, homines

auctoritate tenui qui rerum priuatarum causſa legationes libras obeunt, tamen extera nationes ferre vix possunt. graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quòd vestro, non suo nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur: quid censetis cùm isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum vagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras?* est in imperio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. Illud verò quantum est, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in vrbem, aut expectatus, vt hospes, aut repentè, vt dominus, venerit: illum ipsum locum, quò venerit, illam ipsam sedem hospitalem: in quam erit deductus, publicam populi Rom. esse dicet? at quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipse quaestus, si negarit? atque ijdem, qui haec appetunt, queri nonnunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa, simile verò est, multa committi, an condonari omnia: vel labori, & negotio praponi, an prada, & quaestui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique, si quis est honos singularis, nihil ne interest, vtrum populus R. eum, cui velit deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem surripiatur?* Intellexistis, quot res, & quàtas decemuiri legis permissu vendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cùm exterarum nationum, cùm regnum sanguine impleuerint, nerues populi R. adhibeant manus ve-

45

46

ctigalibus vestris, irrumpant in ærarium: sequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, si fortè desit pecunia, quæ tanta ex superioribus recipi potest, vt deesse non debeat: sed planè, quasi ea res vobis saluti futura sit, it acogit atq; imperat, vt decem-
47 uiri vestra vectigalia vendant nominatim. * quam tu mihi ex ordine recita de legù scripto populi Rom. auctionem. quam me hercule ego præconi huic ipsi luctuosam & acerbam recitationem futuram puto, AVCTIO. vt in suis rebus ita in rep luxuriosus nepos, qui prius syluas vendat, quàm vineas. Italiam percensuisti: perge in Siciliam, AVCTIONIS PARS EA, QVAE AD SICILIAM PERTINET. nihil est in hac prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint, quin id
48 venire iubeat. * quod partum recenti victoria maiores vobis sociorum vrbibus ac finibus, & vinculum pacis, & monimentum belli reliquerunt, id vos ab illis acceptum hoc auctore vendetis? Hic mihi parumper mentes vestras, Quirites, commouere videor, dum patefacio vobis, quas isti penitus abstrusas insidias se potuisse arbitrantur. contra Cn. Pomp. dignitatem. & mihi quaso ignoscite. si appello talem virum sapius. vos mihi prætori biennio antè, Quirites, hoc eodem in loco personam hanc imposuistis, vt quibuscunque rebus possum, illius absentis dignitatem vobiscum vnà tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimæ dignitatis, quam ego etsi libente illo, tamen
49 absente, per vos consecutus sum. * quamobrem, cùm in-

intelligam hanc totam ferè legem ad illius opes euertendas tanquam machinam comparari, & resistam consiliis hominum: & perficiam profectò, quod ego video comparari, vt id vos vniuersi non solùm videre, verùm etiam tenere possitis. Iubet venire quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerunt, agrumque Agerensem, & Orindicium, & Geduſanum. hæc P. Seruilij imperio, & victoria clarissimi viri vestra facta sunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherroneſo: in Macedonia, qui regis Philippi siue Persæ fuerunt: qui item à censoribus locati sunt, & certißimum vectigal. * adscribit 50
eidem actioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenenses, qui Appionis fuerunt: & agros in Hiſpania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipſam veterem Carthaginem vendit: quam videlicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum, ac vetuſtatis de consilij sententia consecrauit, sed vt ipse locus eorum, qui cum hac vrbe de imperio certarunt, vestigia calamitatis ostenderet. sed non fuit tam diligens, quàm est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. verùm, inter hos agros regios, captos veteribus bellis, virtute summorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, vt eos decemuiri vendant. * itáne ve- 51
rò? non legibus datis, non auditis verbis imperatorijs, nondum denique bello confecto, cùm rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in vltimis

terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Maotide. & illis paludibus, & itinerum angustijs atque altitudine montium defendatur: cùm imperator in bello versetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, decem-
52 uiri vendent? * & credo. P. Rullus (is enim sic se gerit, vt sibi iam decemuir designatus esse videatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is videlicet, antequam veniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompeium mittit: quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PLEB. DECEMVIRIS. D. CN. POMPEIO, CN. F. non credo adscriptum esse, Magno: non enim videtur id: quod imminuere lege conatur, concessurus verbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TV TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia vendet manubias imperatoris? ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto, inter vestra, atque hostium castra, hasta posita, cum suis formosis finito-
53 ribus auctionantem. * neque in hoc solum inest contumelia, qua vehementer & insignis est, & noua, vt vlla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modò venierit, verùm etiam locata sit. plus spectant homines

mines certè, quàm contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij, cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solùm alijs in locis vagari, verùm etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cùm viderit earum rerum omnium potestatem, ad decemuiros esse translatam. * patior non molestè, tam 54
stultos esse, qui hæc sperent: tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me abijs esse contemptum, vt hæc portenta me consule potissimùm cogitarent. atque in omnibus his agris: ædificijsq; vendendis permittitur decemuiris, vt vendant quibuscunque in locis videatur. ô perturbatam rationem: ô libidinem refrenandam, ô consilia dissoluta atque perdita, vectigalia locare nusquam licet, nisi in hac vrbe, hoc ex loco, hac vestrûm frequentia: venire vestras res proprias, & in perpetuum à vobis alienari, in Paphlagonia tenebris, atque in Cappadociæ solitudine licebit? * L. Sylla cùm bona indemnatorum ciuium fu- 55
nesta illa auctione sua venderet, & se prædam suam diceret vendere, tamen ex hoc loco vendidit: nec quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est: decemuiri vestra vectigalia non modò ne vobis quidem arbitris, sed ne præcone quidem publico teste vendent? Sequitur, omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non, vt antea, à

Sylla & Pompeio coſ. cognitio decemuirûm, priuatus ſit an publicus: ſicque agro per grande vectigal im-
56 ponitur. * hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium ſit, quem præterit? poſſe quibuſcunque locis velint, nulla diſceptatione, nullo conſilio priuata publicare, publica liberare? Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum neceſsitudinem, & propter æquitatem, Quirites, ſanè vehementer gaudeo: ſed quæ hæc impudentia? qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate poſſeſsionis ſe, non iure, miſericordia ſenatus, non agri conditione, defendunt. nam illum agrum publicum eſſe fatentur: ſed moueri poſſeſsionibus, amiciſsimis ſedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at ſi eſt priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? ſin autem publicus, qua eſt iſta æquitas, ceteros, etiamſi priuati ſint, permittere, vt publici iudicentur, hunc excipere nominatim, quem qui poſsident, publicum eſſe fateantur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione valuerunt: ceteri agri omnes, qui vbique ſunt, ſine vllo delectu, ſine populi Roman. notione, ſine iudicio ſenatus, de-
57 cemuiris addicentur. * Atque etiam eſt alia ſuperiore capite, quo omnia veniunt, quæſtuoſa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum eſt. audiuit hanc rem non à me, ſed ab alijs agitari ſæpè in ſenatu, nonnunquam ex hoc loco, poſsidere agros in ora maritima regem Hyempſalem, quos P. Africanus populo Roman. adiudicarit: & tamen poſtea per C. Cottam conſulem cautum eſſe fœdere. hoc quia

vos fœdus non iusseritis, veretur Hyempsal vt satis firmum sit & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur vestrum iudicium. fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd regi amico cauet, non reprehendo: quod non gratis sit, indico. * volitat enim ante oculos isto- 58
rum Iubæ regis filius, adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam videtur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud decemuiros, & adeos referre. iubet hoc capite etiam quæstionem de clarissimis viris, qui populi Rom. bella gesserunt, iudicium q̃ de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum videtis. horum erit edico iudicum, quantæ cuiusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum verò lex hæc imperatoribus vestris constituitur, vt, quicunque de prouincia decesserit, apud eosdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij profiteatur. * hic 59
tamen vir optimus eum, quem amat, excipit. Cn. Pompeium. vnde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur propè nominatim: cuius iudicium, legum q̃ datio, captorum agrorum ipsius virtute cognitio tollitur: cuius non in prouinciam, sed in ipsa castra decimuiro cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur: cui ius impe-

ratorium, quod semper omnibus imperatoribus est
conseruatum, soli eripitur: is excipitur vnus, ne ma-
nubias referre debeat. vtrum tandem, hoc capite, bo-
60 nos habere homini, an inuidia quari videtur? re-
mittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis,
benignitate decemuirali nihil vtitur. nam si est
aequum, praedas ac manubias suas imperatores non
in monimenta deorum immortalium, neque in vr-
bis ornamenta conferre, sed ad decemuiros, tanquam
ad dominos, reportare: nihil sibi appetit praecipuè
Pompeius, nihil: vult se in communi, atque in eodem
quo ceteri iure versari. sin est iniquum, Quirites, si
turpe, si intolerandum, hos decemuiros portitores
omnibus omnium pecuniis constitui, qui non modò
reges, atque exterarum nationum homines, sed e-
tiam imperatores nostros excutiant: non mihi
videntur honoris caussa excipere Pompeium, sed
metuere, ne ille eandem contumeliam, quam cete-
61 ri, ferre non posit.* Pompeius autem, cùm hoc a-
nimo sit, vt quicquid vobis placeat sibi ferendum
putet: quod vos ferre non poteritis, id profectò perfi-
ciet, ne diutius inuiti ferre cogamini. veruntamen
cauet, vt si qua pecunia post nos consules ex nouis ve-
ctigalibus recipiatur, ea decemuiri vtantur. noua
porrò vectigalia videt ea fore, qua Pompeius adiun-
xerit. ita remissis manubijs, vectigalibus eius virtu-
te partis, se frui putat oportere. parta sit pecunia,
Quirites, decemuiris tanta quanta sit in terris: nihil
praetermissum, sed omnes vrbes, agri, regna
denique: postremò etiam vectigalia vestra venierint:

acces-

acceſſerint in cumulum manubia veſtrorum imperatorum: quanta & quàm immanes diuitæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita poteſtate rerum omnium quarantur, videtis.* Cognoſcite nunc alios immenſos atque intolerabiles quæſtus: vt intelligatis ad ceterorum hominibus importunam auaritiam, hoc populare legis Agrariæ nomen eſſe quæſitum. Hac pecunia iubet agros emi, quò deducamini? Non conſueui homines appellare aſperius, Quirites, niſi laceſſitus, velim fieri poſſet, vt à me ſine contumelia nominarentur ij, qui ſe decemuiros ſperant futuros: iam videretis, quibus hominum omnium rerum & vendendarum & emendarum poteſtatem permitteretis. ſed, quod ego nondum ſtatuo mihi eſſe dicendum, vos tamen id poteſtis cum animis veſtris cogitare.* vnum hoc certè videor mihi verißimè poſſe dicere. tum cùm haberet hac reſp. Luſcinos, Calatinos, Acilinos, homines non ſolùm honoribus populi, rebuſq; geſtis, verùm etiam patientia paupertatis ornatos: & tum cùm erant Catones, Philippi, Lælij, quorum ſapientiam, temperantiamque in publicis, priuatisque forenſibus, domeſticisq; rebus perſpexeratis: tamen huiuſcemodi res commiſſa nemini eſt, vt idem iudicaret, & venderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum: idemque agros vectigales pop. R. abalienaret: &, cùm ſummam tantæ pecuniæ nullo teſte ſibi ipſe ex ſua voluntate faciſſet, tum denique emeret à quibus vellet, quod videretur.* committite vos nunc, Quirites, hoc hominibus hac omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſuſpicamini: re-

62

63

64

reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumendum nihil satis esse videatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem, Quirites, non esse hanc nobis à maioribus relictam consuetudinem, vt emantur agri à priuatis, quò plebs publicè deducatur: omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos: huiusce vnodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. exspectasse: hanc verò emendi & vendendi quaestuosissimam, ac turpissimam mercaturam, alienam
65 dignitate populi Ro. semper putaui. * Libet agros emi. primùm quaro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertam plebem Romanam obscura spe & caca exspectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus Venafranus, Allifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros & ceteros horum similes non modò emere, verùm etiam coacernare possis: cur eos non definis, neque nominas? vt salutem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in vendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam, satis certa regio. etenim quantulum interest verum in Masici radices, aut in Italiam alióue deducami-
66 ni? * Agè verò definis locum: quidnam agri? agri verò, inquit, qui arari, aut coli possit. qui possit arari, inquit, aut coli, non qui aratus aut cultus sit. vtrum hac lex est, an tabula Veratianæ auctionis? in

qua

qua scriptum fuisse aiunt, iugera CC. in quibus oliuetum fieri potest: iugera CCC. vbi institui vineæ possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia, quod arari aut coli posit? quod solum tam exile & macrum est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? iccirco, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito. hoc quoque multò est quæstuosius, quàm si ab inuito sumeret: inuenietur enim ratio quæstus de vestra pecunia, & tum denique ager emetur, cùm idem expedierit emptori & venditori. * Sed videte vim legis Agrariæ: 67
ne ij quidem, qui agros publicos possident, decedent de possessione, nisi erunt deducti optima conditione, & pecunia maxima. conuersa ratio. antea, cùm erat à tribuno pl. mentio legis Agrariæ facta. continuò, qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant, pertimescebant: hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quàm multos enim, Quirites, existimatis esse, qui latitudinem possessionum tueri, qui inuidiam Syllanorum agrorum ferre non possint? qui vendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua velint? qui paulò ante diem noctemq; tribunitium nomen horrebant, vestram vim metuebant, mentionem legis Agrariæ pertimescebant, ij tunc etiam vltrò rogabuntur, atque orabuntur, vt agros partim publicos partim plenos inuidiæ, plenos periculi, quanti ipsi velint, decemuiris tradant. atque hoc carmen hic tribunus pl. non vobis, sed sibi intus canit. * habet 68
soce-

*socerum virum optimum, qui tantum agri in illiu reip. tenebru occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire vult succumbenti iam atque oppresso Syllanis oneribus, gravibus sua lege, vt liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere, & vos non dubitatis, quin vectigalia vestra ventatis, plurimo maiorum vestrorum sanguine & sudore quæsita, vt Syllanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? *nam ad hanc emptionem decemuiralem duo*
69 *genera agrorum spectant, Quirites, eorum vnum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter vastitatem. Syllanus ager à certis hominibus latissimè continuatus tantam habet inuidiam, vt vertac fortis trib. pl. stridorem vnum perferre non possit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia vobis inducetur. alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter p. stilentiam vastum atque desertum, emetur ab ijs, qui eos vident sibi esse, si non vendiderint, reliquendos. & nimirum istud est, quod ab hoc tribuno pl. dictum est in senatu, vrbanam plebem nimium in rep. posse, exhauriendam esse: hoc enim verbo est vsus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuium genere loque-*
70 *retur. * vos verò, Quirites, si me audire vultis, retinete istam possessionem gratia, libertatis, suffragiorum, dignitatis, vrbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum, nisi fortè mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina ficcitate, aut in Salpinorum pestilentia finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros em-*

empturus sit: ostendat, & quid, & quibus daturus sit. vt verò cùm omnes vrbes, agros, vectigalia, regna vendiderit tum arenam aliquam, aut paludes emat, id vos potestis quæso concedere? quanquam illud est egregium, quod hac lege ante omnia venebunt, antè pecunia coguntur, & coarceruantur, quàm gleba vna ematur. deinde emi iubet, ab inuito vetat.

* Quæro, si, qui velint vendere non fuerint, quid pecunia fiet? referre in ærarium lex vetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt: vobis ager non emetur. vectigalibus abalienatis, socijs vexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, vos agros non habebitis. facilè, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, vt velint vendere. ergo ea lex est, qua nostra vendamus quanti possumus: aliena emamus, quanti possessores velint.* atque in hos agros, qui hac lege empti sint, coloniás ab ijs decemuiris deduci iubet. quid? omninone eiusmodi locus est, vt nihil interfit reip. colonia deducatur in eum locum, necne: an est locus, qui coloniam postulet, est qui planè recuset? quo in genere sicut in ceteris reip. partibus, est operæ pretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, vt esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij viderentur. hi deducent colonias in eos agros, quos emerint.* etiámne, si reip. non expediat? & in qua loca præterea videbitur? quid igitur est caussæ, quin coloniam in Ianiculum possint deducere, & suum præsidium in capite, atque ceruicibus ve-

71½

72

73

vestris collocare? tu non definias, quot colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis? tu occupes locum quem idoneum ad vim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo velis? populi Rom. vectigalibus, atque omnibus copijs ipsum populum Ro. coerceas? opprimas? redigas in istam
74 decemuiralem ditionem ac potestatem? * Vt verò totam Italiam suis præsidijs obsidere atque occupare cogitet, quæso, Quirites, cognoscite. permittit decemuiris vt in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos velint: ijsq; colonis agrum dari iubet. num obscurè maiores opes, quàm libertas vestra pati potest, & maiora præsidia quæruntur? num obscurè regnum constituitur? num obscurè libertas vestra tollitur? nam cùm ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, id est, totam Italiam, suis opibus obtinebunt. ijdem vestram libertatem suis præsidijs & colonijs intercluſam tenebunt: quæ spes tandem, quæ facultas recuperandæ
75 vestræ libertatis relinquetur? * At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, vrbem amplissimam atque ornatissimam. atqui quid ad hæc possumus dicere? de commodo vestro prius dicam. Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: vt, si quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet: si quem rei dignitas commouet, vt huic simulatæ largitioni resistat. ac primum de oppido dicam: si quis est forte, quem Capua magis, quàm Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam scribi iu-

iubet. ad hunc numerum quingentos sibi singuli sument. * quaeso nolite vosmetipsos consolari: verè & 76
diligenter considerate, num vobis, aut vestri similibus, integris, quietis, ociosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus vobis, aut maiori vestrûm parti: quanquam me, vester bonos vigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omnes reip. partes intueri iubet: tamen paulisper si ita commodum vestrum feret, conniuebo. sed si quinque hominum millibus ad vim, facinus, cædemque delectis, locis atque vrbs, quæ bellum facere atque instruere possit, quæritur: tamènne patiemini, vestro nomine contra vos firmari opes, armari præsidia, vrbes, agros, copias, comparari? * nam agrum quidem Cam- 77
panum, quem vobis ostentant, ipsi concupiuerunt: deducent suos, quorum nomine ipsi teneant, & fruantur: coement præterea: ista dena iugera continuabunt. nam si dicent per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at videmus (vt longinqua mittamus) agrum Prænestinum à paucis possideri: neq; istorum pecuniis quicquam aliud deesse video, nisi eiusmodi fundos, quorum subsidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum prædiorum sumptum sustinere possint. quòd si vestrum commodum spectat, veniat, & coràm mecum de agri Campani diuisione disputet. * quæsiui ex 78
eo Kalendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum esset distributurus, respondit, à Romilia tribu se initium esse facturum. primùm, quæ est ista superbia, & contumelia, vt populi pars

amputetur, ordo tribuum negligatur? antè rusticis detur ager, qui habent, quàm vrbanis, quibus ista agri spes & iucunditas ostenditur? aut si hoc à se dictum negat, & satisfacere omnibus vobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, à Suburana vsque ad Arnensem nomina vestra proponat. si non modo dena iugera dari vobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum intelligetis, tamen vexari rempublicam, contemni maiestatem populi Rom. diludi vosmetipsos diutius à tribuno pleb. patiemini? * quod si
79 posset ager iste ad vos peruenire, nónne eum tamen in patrimonio vestro remanere malletis? vrúmne fundum pulcherrimum populi Ro. caput vestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum vectigalium, horreum legionum, solatium annonæ, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis ceteris vectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus aluerit is? an ignoratis, cetera illa magnifica populi Rom. vectigalia, perleui sæpè momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina vectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonum, at hostium iniecta? * aut verò hoc
80 agri Campani vectigal cum eiusmodi est, vt domi sit, & omnibus præsidijs oppidorum tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus varium, nec cœlo ac loco calamitosum esse solet. maiores nostri non solùm id, quod de Campanis cœperant, non imminuerunt, verùm etiam, quod ij tenebant, quibus adimi iure non

po

poterat, coemerunt, qua de cauſſa nec duo Gracchi, qui de plebis Rom. commodis plurimùm cogitauerunt: nec L. Sylla, qui omnia ſine vlla religione, quibus voluit, eſt dilargitus, agrum Campanum attingere auſus eſt: Rullus extitit, qui ex ea poſſeßione remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisſet. quem agrum nunc prætereuntes veſtrum eſſe dicitis: & per quem iter qui faciunt externi homines, veſtrum eſſe audiunt: is, cùm erit diuiſus, neque erit, neque veſter eſſe dicetur. * at qui homines poßidebunt? primò ij qui acres, ad vim prompti, ad ſeditionem parati, qui ſimul ac decemuiri conſeruerint, armati in ciues, & expediti ad cædem eſſe poßint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluentes totum agrum Campanum perferri videbitis. vobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas vectigalium ſedes armis captas accepiſtis, gleba nulla de paternis, atque auitis poſſeßionibus relinquetur: ac tantum intererit inter veſtram & priuatorum diligentiam, quòd, cùm à maioribus noſtris P. Lentulus, is qui princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, vt priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciaſſe, nulla ſe pecunia fundũ cuiuſquam emere potuiſſe: eumq; qui nollet vendere, ideò negaſſe ſe adduci poſſe, vti venderet, quòd, cùm plures fundos haberet, ex illo ſolo fundo nunquã malũ nuncium audiſſet. * itáne verò? priuatum hæc cauſſa commouit: populus Rom. ne agrum Campanum, priuatis gratis Rullo rogante tradat, non com-

mouebit? atqui idem populus Ro de hoc vectigali pa
test dicere, quòd ille de suo fundo d xisse dicitur. Asia
multos annos fructum Mythridatico bello non tu-
lit, Hispaniarum vectigal temporibus Sertorianis
nullum fuit: Sicilia ciuitatibus bello fugitiuorum,
M. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at
ex hoc vectigali nunquam malus nuncius auditus
est, cetera vectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc
83 vectigal etiam belli facultates sustentantur.* deinde
in hac assignatione Agrorum ne illud quidem dici po-
test, quod in ceteris, agros desertos à plebe, atq; à cul-
tura hominum liberorum esse non oportere. sic enim
dico, si Campanus ager diuidatur, exturbari & ex-
pelli plebem ex agris, non constitui, & collocari: to-
tus enim ager Campanus colitur, & possidetur à ple-
be optima, & modestissima: quod genus hominum optimè moratum, optimorum & aratorum, & mi-
litum, ab hoc plebicula tribuno funditus eijcitur.
atque illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis
subigendis exercitati, quò se subi ò conferant, non
habebunt: his robustis & valentibus, & audacibus
decemuirum satellitibus agri Campani possessio to-
ta tradetur, &, vt vos nunc de vestris maioribus pra-
dicatis: hunc agrum nobis maiores nostri reliquer-
unt: sic vestri posteri de vobis prædicabunt: hunc a-
grum patres nostri acceptum à patribus suis perdi-
84 derunt.* equidem existimo, si iam campus Martius
diuidatur, & vnicuiq; vestrum, vbi consistat, bini
pedes assignentur: tamen promiscuè toto, quàm pro-
priè parua frui parte malletis, quare etiamsi ad vos
esset

esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui vobis ostenditur, alijs comparatur: tamen honestius eum vos vniuersi, quàm singuli possideretis. nunc verò cùm ad vos nihil pertineat, sed paretur alijs, eripiatur vobis: nónne acerrimè, tanquam armato hosti, sic huic legi pro vestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera, quasi verò paulum differat ager Campanus à Stellati. * & multitudo Quirites quæritur, qua illa oppida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, vt quæ velint municipia, quas velint veteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Atellam, Cunas, Neapolim, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos verò, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq; vtuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ, vehementer huic imperio timendum, Capuam à decemuiris inferetur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrûm, illa altera Roma quæretur. * in id oppidum homines nefarij rempub. nostram transferre conantur. quo in oppido maiores vestri nullam omninò remp. esse voluerunt: qui tres solùm vrbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatem ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quòd cùm hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis in- 85 86

sulis populi Rom. videbatur. Corinthi vestigium vix relictum est: erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Graciæ, sic, vt terra claustra locorum, teneret, & duo maria maximè nauigationi diuersa penè coniungeret. cùm pertenui discrimine separarentur. hæc quæ procul erant à conspectu imperij, non solùm afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exurgere atque erigere se possent, funditus, vt
87 dixi, sustulerunt.* de Capua multum & diu consultum. extant literæ, Quirites, publicæ: sunt S. C. complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent magistratus, publicum ex illa vrbe consilium sustulissent, imaginem reipublicæ nullam reliquissent, nihil fore quòd Capuam timeremus. itaque hoc perscriptum in monumentis veteribus reperietis: vt esset vrbs, quæres eas, quibus ager Campanus coleretur, suppeditate posset, vt esset locus comportandis, condendisque fructibus: vt aratores cultu agrorum defessi, vrbis domicilijs vteren-
88 tur: iccirco illa ædificia non esse deleta.* videte quantum interuallum sit interiectum, inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse voluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis, ac dissipatis fructibus vestris, eandem Capuam sedem nouæ reipub. constituunt, molem contra veterem remp. comparant. quod si maiores nostri existimassent, quenquam in tam illustri imperio, & tam præclara populi Rom. disciplina M. Bru-

Bruti, aut P. Rulli similem futurum, (hos enim nos duos adhuc videmus, qui hanc remp. Capuam totam transferre vellent) profectò nomen illius vrbis non reliquissent. * verum arbitrabantur Corintho. & 89
Carthagine, etiam si senatum, ac magistratum sustulissent, agrumque ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia commutarent, quàm nos audire possumus: hic verò, in oculis senatus, populiq; R. nihil posse existere, quod non antè extingui atque opprimi posset, quam planè exortum ac natum esset: neque verò ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos. nam post Q. Fuluium, Q. Fabium coss. quibus consulibus, Capua deuicta, atq; capta est, nihil est in ea vrbe contra hanc rempubl. non dico factum, sed omninò cogitatum. multa postea bella gesta cùm regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & ceteris: multa præterea bella grauia, Carthaginensium, Corinthium, Numantinum: multa in hac repub. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq; bellis Capua non modò non obfuit, sed oportunissimam se nobis præbuit, & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis ac sedibus suis recipiendos. * homines non inerant in vrbe, qui malis con- 90
cionibus, turbulentis S. C. iniquis imperijs rempubl. miscerent, & rerum nouarum causam aliquam quærerent, neque enim concionandi potestas ætas cuiquam, nec consilij capiundi publici, non glo-

via cupiditate efferebantur: propterea quòd, vbi bonos publicè non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes: nihil enim supererat de quo certarent: nihil quòd cõtrà peterent: nihil vbi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione & consilio, maiores nostri ad inertissimum, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quòd vrbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, quòd neruis vrbis omnibus exectis, vrbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt.* 91
hæc consilia maiorum M. Bruto, vt antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo visa sunt: neque te, P. Rulle, omnia illa M. Bruti, atque auspicia à simili furore deterrent. nam & ipse qui deduxit, & qui magistratum Capuæ, & Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet vidi cùm venissem Capuam, coloniam deductam L. Confidio, & Sex. Saltio (quemadmodum ipsi loquebantur) prætoribus: vt intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit perspici atque intelligi potuit.* 92
nam primùm, id quod dixi, cùm ceteris in colonijs duumuiri appellentur, hi se prætores appellari volebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attulisset, nónne arbitramini paucis annis fuisse consu-

lum

lum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, vt hic prætoribus anteeunt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, sicut à nobis consulibus de consilij sententia probatæ, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti vocabantur. * iam verò vultum Considij 93
videre, ferendum vix erat. quem hominem vt grandi macie torridum, Romæ contemptum, atque abiectum videbamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cùm videremus, Magios, Blosios mihi videbar illos videre, ac Iubelios. Iam verò qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quæ concursatio percontantium, quid prætor edixisset? vbi cœnaret? quid enunciasset? nos autem, hinc Romæ qui veneramus, tam non hospites, sed peregrini, atque aduenæ nominabamur. * hæc qui pro- 94
spexerint, maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero venerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim viderunt? hoc, quod nunc vos quæso perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & viuimus. Cathaginenses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, quod propter portus suos multis & varijs mercatorum & aduenarum sermonibus, ad studium fallendi studio quæstus vocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, &

magno labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum & fructuum magnitudine, vrbis salubritate, descriptione, pulchritudine ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primùm illa nata sunt: arrogantia, qua à maioribus nostris alterum Capua consulem postulauit: deinde ea luxuries, quæ ipsum Annibalem armis etiam tum inuictum, voluptate vicit. 95 * huc isti decemuiri cum IↃↃ. colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romani in montibus positam, & conuallibus, cœnaculis sublatam atque suspensam, non optimus vijs, angustissimis semitis, præ sua Capua planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt, atque contemnent. agros vero, Vaticanum, & Pupiniam cum suis optimis, atque vberibus campis conferendos scilicet putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciam, Tusculum, cum 96 Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria non comparabunt. * quibus illi rebus elati, & inflati, fortasse non continuò, sed certè si paulùm assumpserint vetustatis ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferentur. singularis homo priuatus, nisi magna sapientia praditus, vix facilè sese regionibus officij, magnis in fortunis & copijs continet: nedum ista à Rullo, & Rulli similibus conquisiti, atque electi, coloni Capuæ, in do-

mi-

vicilio superbiæ, atque in sedibus luxuriæ collocati, non statim conquisituri sint aliquid sceleris & flagitij: immo vero etiam hoc magis, quam illi veteres, germanique Campani, quod in vetere fortuna illos natos & educatos nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabunt: hi ex summa egestate in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, verùm etiam insolentia commouebuntur.* hæc tu, P. Rulle, 97
M. Bruti sceleris vestigia, quàm monimenta maiorum sapientiæ, sequi maluisti: hæc tu cum istis tuis auctoribus excogitasti, vt vetera vectigalia venderetis, & expilaretis noua: vt vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere: vt sub vestrum ius, iurisdictionem potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem subiungeretis: vt cum omnem pecuniam ex ærario exhausissetis, ex vectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus nostris cogissetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum vestrum penderent: vt ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos, ac pestilentes à vestris necessarijs, à vobismetipsis emptos, quanti velletis populo Rom. induceretis: vt omnia municipia coloniasque Italiæ nouis colonis occuparetis: vt quibuscunque in locis vobis videretur, ac quàm multis videretur, colonias collocaretis. *vt omnem remp. vestris militibus, vestris vrbibus, vestris præsidijs cingeretis, atque oppressam teneretis, vt ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio sæpissimè pop. R. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues victor euasit, pro- 98

scri-

scribere atque horum conspectu priuare possetis: vt nihil auro & argento violari, nihil numero & suffragijs declarari, nihil vt elata manu perfringi possit, quòd non vos oppressum atque ereptum teneretis: vt volitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia: vt veniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si commodum vobis esset, venderetis: vt interea magistratus reliques legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis: vt nemo ad populum Rom. vos adducere, non senatus cogere, non consul coercere, non tribunus pleb. retinere posset.* hæc ego vos concupisse pro vestra stultitia, atque intemperantia, non miror: speraſſe me consule asſequi posse, demiror. nam cùm omnium consulum grauis in rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorum maximè, qui non in cunabulis, sed in campo consules facti. nulli populo Rom. pro me maiores mei spoponderunt, mihi creditum est. à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quemadmodum cùm petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nulla sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur. quare, modò vt vita suppetat, quanquam ego sum is, qui eam posſim ab istorum scelere, insidijsq; defendere: polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide, remp. vigilanti homini, non timido: diligenti, non ignauo, commisistis. * ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorrescam? qui sæpè & sine causſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitan-

99

100

tandum sit, si tribunus pl. duci iussisset? ego nondum vestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, vobisq; auctoribus improbitati hominis resistere: nunc verear, ne vesp. tantis munita præsidijs ab isto vinci, aut opprimi possit? si antea timuissem, hac concione, hoc populo certè non vererer. quis enim vnquam tam secunda concione legem Agrariam suasit, quàm ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare, atque peruertere. * ex quo in- 101
telligi, Quirites, potest, nihil esse tam populare, quàm id, quod ego vobis in hunc annum consul popularis affero, pacem, tranquillitatem, ocium, quæ nobis designatis timebatis, ea ne accidere possent, consilio meo ac ratione prouisa sunt. non modò vos eritis in ocio, qui semper esse volueratis, verùm etiam istos, quibus ociosi negotium faceßimus, ociosißimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ, ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent, vos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, bonos in iudicijs, & æquitate magistratuum, res familiaris in pace, omni ratione ocium tenere debetis. * nam etsi ij qui propter desidiam in ocio veni- 102
unt, tamen in sua turpi inertia capiunt voluptatem: sub ipso ocio, quo vos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non vt quæsitum, sed vita partum ocium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitißimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animi, & corporis actibus prouidi, omnibus

bus prospexi, & sanè precauit idem tribunis pl. denunciauit, ne quid turbulenti me consule conflarent. Summum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium, Quirites, vt, quales vos hodierna die maxima concione mihi pro salute vestra præbuistis, tales reliquis temporibus reip. præbeatis: pro certo polliceor hoc vobis, atque confirmo, me esse perfecturum, vt iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen vos vniuersos in consule deligendo plurimum vidisse fateantur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILium Rullum Trib. Pl. ad Popul.

ORATIO XVII.

I Commodius feciſſent tribuni pl. Quirites, ſi, quæ apud vos de me deferunt, ea coram potius me præſente dixiſſent: nam & æquitatem veſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuæ poteſtatis retinuiſſent, ſed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemque fugerunt: nunc, ſi videtur eis, in meam concionem prodeant: &, quo prouocati à me venire a noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur. * Videt quoſdam, Quirites, ſtreputu ſignificare neſcio quid, & non

& non eosdem vultus, quos proxima mea concio prǽbuerunt, in hanc concionem mihi retulisse, quare à vobis, qui nihil de me credidistis, vt eam voluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: à vobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis vsuram bonæ de me opinionis postulo, vt eam, si quæ dixero, vobis probabo, perpetuò retineatis: sin aliter, hoc ipso loco depositam atque abiectam relinquatis: *Completi sunt animi, auresque vestræ, Quirites, me gratificantem septem tyrannis, ceterisque Syllanarum 3
assignationum possessoribus, Agrariæ legi, & commodis vestris obsistere. hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege Agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, vobis diuidi, aut denique minui priuatorum possessiones, vt in eas vos deducamini. Si cõtendo, non modò non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissimè confirmari atque sanciri: si doceo, agrum ijs, qui à Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, vt facilè appareat eam legem non à vestrorum commodorum patrono, sed à Valgij genere esse conscriptam: nunquid est caussæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem vsus est non solùm meam, sed etiam vestram diligentiam prudentiamque despexerit? *Caput est legis XL. de 4
quo ego consultò, Quirites, neque apud vos antè feci mentionem, ne aut refricare obductam

iam

iam reip. cicatricem viderer, aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissensionis commouere: neque verò nũc ideò disputabo, quod hunc statum reip. non magnopere defendendum putem: præsertim, qui ocij & concordiæ patrenum me in hunc annum reip. professus sim: sed vt doceam, Rullum post hac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri velit. * Omnium legum iniquissimam, dissimillimamque legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sylla tulit, vt omnia, quæcunque ille fecisset, essent rata. nam cùm ceteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur: hic reip. tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi: veruntamen habet excusationem. non enim videtur hominis lex esse, sed temporis. * quid si est hæc multo impudentior? nam Valeria lege, Cornelijs q3 legibus, cùm eripitur, cui datur, coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria: sed tamen habet in illis legibus spem nonnullam ille, cui ademptus est: aliquem scrupulum, cui datus est. Rulli cautio est hæc: QVAE POST C. MARIVM, C N. PAPIRIVM CONSVLES. quàm procul à suspicione fugit, quod eos consules, qui aduersarij Syllæ maximè fuerunt, potissimùm nominauit? si enim Syllam dictatorem nominasset: perspicuum fore, & inuidiosum arbitratus est. sed quem vestrũm tam tardo ingenio fore putauit, cui, post eos consules Syllam dictatorem fuisse, in mentem venire non posset? * quid ergo ait Marianus tribunus plebis, qui nos Syllanos in inuidiam rapit? QVAE POST MARIVM ET CAR-

CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones, cœlum, & mare prætermisit, cætera complexus est. PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem coss. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, præter Syllam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat videlicet nescio quid nimium acer, nimium vehemens tribunus pleb. Syllana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATI SINT. etiamne meliore, quàm paterna, & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit. Corneliæ leges non sanciunt, Sylla ipse non postulat. *si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum quin agi secum præclarè arbitretur. tu verò Rulle quid quæris? quod habent, vt habeant? quis vetat? vt priuatum. sed ita latum est, vt melior tui soceri fundus Irpinus sit. siue ager Irpinus, (totum enim possidet) quàm meus paternus auitusque fundus Arpinas.* id enim caues: optimo enim iure ea sunt profectò prædia, qua optima conditione sunt: liberæ meliore iure sunt, quàm seruæ, capite hoc, omnia, quæ seruiebant, non seruient: soluta meliore in causa sunt, quam obligata. eodem capite obligata omnia, si modò Syllana sunt, liberantur: immunia commodiore conditione sunt, quàm illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam, qui à municipio fundum accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem.* Vi. 10

8

9

deo vos, Quirites, sicuti res ipsa cogit, commoueri, vel legis, vel orationis impudentia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs constituat, quàm paternis: ocationu, quæ eiusmodi causſa insimulare quenquam audeat, rationes Syllæ nimirum vthementer defendere, at si illa solùm sanciret, quæ à Sylla essent data, tacerem, modò ipse se Syllanum esse confiteretur: sed nõ modò illis cauet, verum etiam aliud quoddam genus donationis inducit: & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solùm sancit, verùm ipse nouas aßignationes instituit, &
11 repentinus Sylla nobis exoritur? * nam attendite. quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator vno verbo facere conetur. QVAE, DATA DONATA, CONCESSA, VENDITA, patior, audio: quid deinde? POSSESSA. hoc tribunus pleb. promulgare ausus est, vt, quod quisque post Marium & Carbonem consules possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum etiámne si vi eiecit? etiámne si clàm, si precariò venit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, causſæ possessionum, prætorum interdicta
12 tollentur. * non mediocris res, neque paruum sub hoc verbo furtum, Quirites, latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati. nec cuiquam aßignati, neque venditi, qui à paucis hominibus impudentißimè possidentur. his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non vobis aßignare vult, sed eis condonare, qui possident. causſam quæro, cur ea, qua maiores vobis in Italia, Sicilia, duabus His-

ſpanijs, Macedonia, Aſia quæſiuerunt, venire patiamini, cùm ea, quæ veſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege videatis? * Iam totam legem intelligetis, cùm ad paucorum dominationem ſcripta ſit, ad Syllanæ aſſignationis rationes eſſe accommodatiſſimam. nam ſocer huius vir multùm bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed degeneri impudentia diſputo. ille enim, quòd habet, retinere vult, neque ſe Syllanum eſſe diſſimulat: hic, vt ipſe habeat, quòd non habet, quæ dubia ſunt, per vos ſancire vult: & cum plus appetat, quàm ipſe Sylla, quibus ego rebus reſiſto, Syllanas res defendere me criminatur. * habet a- 14
gros nonnullos, inquit, ſocer meus, deſertos atque longinquos: vendet eos mea lege, quanti volet, habet incertos ac nullo iure poſſeſſos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos: denique eos fundos, quos in agros Caſinati optimos & fructuoſiſſimos continuauit, eũ vſq; eò vicinos proſcriberet, quoad oculos continuando, ex multis prædijs vnam fundi regionem formamque perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, ſine vlla cura poſſidebit. * & quoni- 15
am, qua de cauſſa, & quorum cauſſa ille hoc promulgauit, oſtendit: doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cùm Agrarias legi reſiſto? ſiluam Scantiam vendis: reſp. poſſidet: defendo. Campanum agrum diuidis: vos eſtis in poſſeſſione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ ceterarumq; prouinciarum poſſeſſiones venales ac proſcriptas hac lege video: veſtra ſunt prædia, veſtræ poſſeſſiones: reſiſtã atq; repugnabo, neque patiar à quoquam populi Rom. de ſuis poſſeſſionibus

16 me consule dimoueri, præsertim cùm vobis nihil quæratur. * hoc enim vos in errore versari diutius non oportet. num quis vestrûm ad vim, ad facinus, ad eadem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur: exercitus contra vos, contra libertatem vestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc vrbem Capua, contra vos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur, veniant coràm: & quoniam me in vestram concionem vobis flagitantibus conuocauerunt, dissereant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS reo, ad Quirites.

ORATIO XIIX.

1 ETSI, Quirites, non est meæ consuetudinis, initio dicendi, rationem reddere, qua de caussa quenque defendam: propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio vide-

videtur esse officij mei: propterea quòd quæ iustissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absoluendum debet videri. * 2 nam me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum, est adhortata: tùm vero, vt id studiosissimè facerem, salus reip. consulare officium, consulatus denique ipse mihi vnà vobiscum cum salute reipubl. commendatus coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, vitæque turpitudo, non denique veteres, iustæ, grauesque inimicitiæ ciuium in discrimen capitis vocauerunt: sed, vt illud summum auxilium maiestatis atque imperij, quod nobis à maioribus est traditum, de rep. tolleretur: vt nihil post hac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis valeret, iccirco in his rebus euertendis vnius hominis senectus, infirmitas, solitudoq; tentata est. * quamobrem si est 3 boni consulis, cùm cuncta auxilia reip. labefactare conuellique videat, ferre opem patriæ, succurrere saluti fortunisque communique, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum, & fortium ciuium, quales vos omnibus reip. temporibus extitistis, intercludere omnes seditionum vias, munire præsidia reip. summum esse in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare: ea qui secutus sit, laude potius & honore, quàm pœna & supplicio

4 dignum iudicare. * quamobrem labor in hoc defendendo præcipuè meus est, studium verò conseruandi hominis commune mihi vobiscum esse debebit. sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus vobis prouidendam, neque à tribuno pleb. susceptam, neque à consule defensam, neque ad populum Rom. esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac caussa, Quirites, quam vt nullum sit posthac in rep. publicum consilium, nulla bonorum consensio contra improborum furorem & audaciam, nullum extremis reip. temporibus per-
5 fugium, & præsidium salutis. * quæ cum ita sint, primùm, quòd in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omnium fieri necesse est, à Ioue Optimo Maximo, ceterisque dijs, deabusque immortalibus, quorum ope, & auxilio multò magis haec resp. quàm ratione hominum, & consilio gubernatur, pacem ac veniam peto, precorque ab ijs, vt hodiernum diem & ad huius salutem conseruandam, & ad remp. constituendam illuxisse patiantur: deinde vos, Quirites, quorum potestas proximè ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quoniam vno tempore vita C. Rabirij, hominis miserrimi & innocentissimi, salus reip. vestris manibus suffragijsque permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in reip. salute sa-
6 pientiam, quam soletis. * Nunc quoniam, T. Labiene, diligentia meæ temporis angustijs obstitisti, neque ex comparato & constituto spatio defensionis

in

in semihora curriculum coegisti: parebitur, & quod iniquissimum est accusatoris conditioni: &, quod miserrimum, inimici potestati. quanquam in hac præscriptione semihora patroni mihi partes reliquisti, consules ademisti: propterea quòd ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, verùm ad conquerendum parum. * Nisi forte de locis 7
religiosis, ac delubris quos ab hoc violatos esse dixisti, pluribus verbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est vnquam abs te dictum, nisi, à C. Marco obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus: oblitum esse, quid æqui & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incensa longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clarissimo, C. Curtius pro virtute sua, est honestissimè liberatus: ipse vero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem verbo est vnquam vocatus. * An 8
de sororis filio diligentius respondendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cùm ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? quid enim est tam verisimile, quàm chariorem huic sororis maritum, quàm sororis filium fuisse? atque ita chariorem, vt alter vita crudelissimè priuaretur, cũ alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur? An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus Ro. contra legem Portiam verberatis, aut necatis, plura dicenda sunt? cùm tanto studio C. Rabirius

totius Apuliæ, singulari voluntati Campaniæ vicinitatis ornetur? cumq; ad eius propulsandum periculum non modò homines, sed propè regiones ipsæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitata, quã ipsius vicinitatis nomen ac termini postulabunt? Nam quid ego ad id longam orationem comparem,
9 quod est in eadem multæ irrogatione perscriptum, hunc nec suæ, nec alienæ pudicitiæ peperciſſe? * quin etiam suspicor eò mihi semihoram à Labieno præstitutam esse, vt ne plura de pudicitia dicerem, ergo ad hæc carmina, quæ patroni diligentiam desiderant. intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam atque angustam esse voluisti: qua
10 non oratoris ingenium, sed consulis auxilium implorat, & flagitat. * nam de perduellionis iudicio, quòd à me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirij. quod vtinam, Quirites, ego id aut primus, aut solus ex hac rep. sustulissem: vtinam, quod ille crimen esse vult, proprium testimonium meæ laudis esset. quid enim optari potest, quod ego mallem, quàm me in consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primùm est maiorum nostrorum, Quirites, qui, expulsis regibus, nullum in libero populo vestigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum virorum fortium, qui vestram libertatem non accerbitate supplitiorum ingestam, sed lenitate legum munitam esse
11 voluerunt: * quamobrem vter nostrûm tandem, Labiene, popularis est: túne, qui ciuibus Rom. in concio-

ne

ne ipsa carnificem, qui vincla adhiberi putas oportere: qui in campo Martio, comitijs centuriatis, auspicato in loco, crucem ad ciuium supplicium defigi, & constitui iubes: an ego qui funestari concionem contagione carnificis veto? qui expiandum forum populi Rom. ab illis nefarijs sceleris vestigijs esse dico? qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo seruari oportere? * popularis verò tribunus 12
pleb. custos, defensorq; iuris & libertatis. Portia lex virgas ab omnium ciuium Roman. corpore amouit: hic misericors flagella retulit. Portia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium Rom. iniussu vestro iudicaretur: hic popularis, à duumuiris iniussu vestro non iudicari de ciue R. sed indicta causa ciuem R. capitis condemnari coegit. * tu mihi etiam legis Portiæ, tu C. Gracchi, tu 13
horum libertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis mentionem facias, qui non modò supplicijs inusitatis, sed etiam verborum inaudita crudelitate violare libertatem huius populi, tentare mansuetudinem, commutare disciplinam conatus es? namq; hæc tua sunt, quæ te hominem clementem popularemq; delectant: I lictor, colliga manus quæ non modò huius libertatis, mansuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidē, aut Numæ Pompilij, sed Tarquinij superbissimi, atq; crudelissimi regis, ista sunt cruciatus carmina: quæ tu, homo lenis ac popularis libentissimè commemoras: Caput obnubito, arbori infelici

suspendito: quæ verba, Quirites, iam pridem in hac
rep. non solùm tenebris vetustatis. verùm etiam luce
14 *libertatis oppressa sunt.* * *an verò, si actio illa popu-*
laris esset, etsi illam partem æquitatis haberet, aut
iuris, C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi gra-
uiorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C.
Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors
est, quem nunquam vidisti, quàm illi, eius fratris, qui
cum concordissimè vix erat. & similis viri tu vlci-
ceris patrui mortem, atque ille persequeretur fratris
sui, si ista ratione agere voluisset? & par desiderium
sui reliquit apud pop. R. Labienus iste patruus vester
quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat? an pietas
tua maior, quàm Gracchi? an animus? an consilium?
an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ si in illo
minima fuissent, tamen præ tuis facultatibus maxi-
15 *ma putarentur.* * *cùm verò his reb. omnibus C. Grac-*
chus omnes vicerit, quantum interuallum tandem
inter te atque illum interiectum putas? sed moreretur
prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in
eius concione carnifex consisteret: quem non modò
foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu censoriæ leges atq;
vrbis domicilio carere voluerunt. hic se popularem
dicere audet, me alienum à commodis vestris? cùm iste
omnes, & supplicionum, & verborum acerbitates
non ex memoria vestra, ac patrum vestrorum, sed ex
annalium monumentis, atq; ex regum commentarijs
conquisierit: ego omnibus meis opibus, omnibus consi-
lijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & re-
stiterim crudelitati? nisi fortè hanc conditionem vo-

bis

bis esse vultis, quam serui, si libertatis spem pro-
positam non haberent, ferre nullo modo possent.* 16
misera est ignominia iudiciorum publicorum, mi-
sera multatio bonorum, miserum exilium: sed
tamen in omni calamitate retinetur aliquod ve-
stigium libertatis, mors denique si proponitur, in
libertate moriamur. carnifex vero, & obductio
capitis, & nomen ipsum crucis absit, non modo
à corpore ciuium R. sed etiam à cogitatione, ocu-
lis, auribus: harum enim omnium rerum non so-
lùm euentus, atque perpessio, sed etiam condi-
tio, expectatio, mentio ipsa denique indigna ci-
ue R. atque homine libero est. an vero seruos nostros
horum suppliciorum omnium metu dominorum
benignitas vna vindicta liberabit: nos à verberibus,
ab vnco, à crucis denique terrore, neque res gestæ,
neque acta ætas, neque nostri honores vindicabunt? 17
* quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profi-
teor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna
non tribunitia actione, sed regia, meo consilio, vir-
tute, auctoritate esse depulsum, qua tu in actione
quanquam omnia exempla maiorum, omnes leges,
omnem auctoritatem senatus, omnes religiones, atque
auspiciorum publica iura neglexisti: tamen à me hac
in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum
tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. * nunc 18
de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui
morte dicemus. Arguis, occisum esse à C. Rabirio, L.
Saturninum: & id C. Rabirius multorum testimonijs,
Q. Hortensio copiosissimè defendente, antea falsum
esse

esse docuit. ego autem, si mihi esset integrum, fusci-
perem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. vtinam
hanc mihi facultatem caussa concederet, vt possem
hoc praedicare, C. Rabirij manu L. Saturninum, ho-
stem populi Ro. interfectum. nihil me clamor iste
commouet, sed consolatur: cùm indicat esse quos-
dam ciues imperitos, sed non multos. nunquam,
mihi credite, populus Rom. hic, qui silet, consulem
me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri ar-
bitraretur. quanto iam leuior est acclamatio, quin
continetis vocem indicem stultitiae vestrae, testem
19 paucitatis? *libenter, inquam, confiterer, si verè
possem, aut etiamsi mihi esset integrum, C. Rabirij
manu L. Saturninum esse occisum: & id facinus
pulcherrimum esse arbitrarer. sed quoniam id fa-
cere non possum, confitebor id, quod ad laudem mi-
nus valebit, ad crimen non minus. confiteor, interfi-
ciendi Saturnini caussa C. Rabirium arma cepisse.
quid est Labiene? quàm à me grauiorem confessio-
nem, aut quod in hunc maius crimen expectas? nisi
verò interesse aliquid putas inter eum, qui hominem
occidit, & eum, qui cum telo occidendi hominis causa
fuit, si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta
esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si ar-
ma iure sumpta concedis: interfectum iure concedi
necesse est.

Pauca quaedam deesse videntur.

* fit. S C. vt C. Marius, L. Valerius consules adhiberent
20 tri-

tribunos pl. & prætores, quos eis videretur: operamque darent, vt imperium populi R. maiestasque conseruaretur. adhibent omnes tribunos pl. præter Saturninum. omnes prætores præter Glauciam: qui remp. saluam esse vellent, arma capere, & se sequi iubent: parent omnes ex ædificijs armamentarijsque publicis arma populi Rom. C. Mario consule distribuente dantur. hic tam, vt omittam cetera, de te ipso, Labiene, quæro: cùm Saturninus Capitolum teneret, armatus esset vna C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergastulo Gracchus: addam (quoniam ita vis) eodem Q. Labienum patruum tuum: in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus consules, post cunctus senatus, atque ille senatus, quem etiam vos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nunc sunt, in inuidiam vocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis: cùm equester ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum nostrorum, atque eius ætatis, qua tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat: cùm omnes omnium ordinum homines, qui in salute reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: qui tandem C. Rabirio faciendum fuit? * de te ipso, inquam, Labiene, quæro: 21
cùm ad arma consules ex S. C. vocauissent: cum armatus M. Aemilius princeps senatus in Comitio constitisset: quicùm ingredi vix posset, non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugien-

dum

dum impedimento fore putabat: cum denique Q. Scaeuola confectus senectute, praeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, hastili nixus, & animi vim, & infirmitatem corporis ostenderet: cum L. Metellus, Seruius Galba, C. Seranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesque qui tum erant consulares, pro salute communi arma cepissent, cum omnes praetores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitius, L. Crassus, Q. Mutius, C. Claudius, M. Drusus: cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassii, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruisti, cum hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi viri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? vtrum inclusum atque abditum latere in occulto, atque ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodijs tegere: an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter vitae turpitudinem confugientibus congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scaeuola, cum bonis denique omnibus coire, non modò salueis, verum etiam periculi societatem? * tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauia ratio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arces-

arcesseret: consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimùm velles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid Pater? qui cum? quid propinqui vestri equites R.? quod omnis præfectura, regio, vicinitas vestra? quid ager Picenus vniuersus, vtrum tribunittum furorem, an consularem auctoritatem secutus est? * equidem hoc affirmo, quod tu 23
nunc de tuo patruo prædicas, neminem vnquam adhuc de se esse confessum. nemo est vnquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modò honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateietur. at fuit vester patruus, fuerit, & fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis vulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, vt amicitiam patriæ præponeret: iccircone oportuiit C. Rabirium desciscere à rep.? non comparere in illa armata multitudine bonorum? consulum voci, atque imperio non obedire? * atque videmus hæc in rerum natura tria fu 24
isse, vt aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: virtus, & honestas, & pudor, cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen vocas, quod cum ijs fuerit C. Rabirius, quod amentissimus fuisset, si oppugnasset: turpissimus, si reliquisset? at C. Decianus,

de que

de quo tu sapè commemoras, quia cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est: & Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorum misericordia commouer-
25 ret, aut suam significaret imitandæ improbitatis voluntatem.* itaque mihi mirum videtur, vnde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inueneris: nam Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuentus est nemo. quod tu si audisses, aut si per ætatem scire potuisses: nunquam profectò statuam imaginem, quæ domi posita pestem, atque exilium Sex. Titio attulisset, in Rostra atque in concionem attulisses, nec tuas vnquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragiũ fortunarum videres. sed in his rebus omnibus imprudentia laberis: caussam enim susscepisti antiquiorem memoria tua: quæ caussa antè mortua est, quã tu natus esses. quæ in caussa iure profectò fuisses, si per ætatem esse potuisses: eam caussam
26 in iudicium vocas.* an nõ intelligis primùm quos homines, & quales viros mortuos summi sceleris arguas: deinde, quot ex ijs, qui viuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas? nam si C.

Rabirius

Rabirius fraudem capitalem admisit, quòd arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi, ætas illa, quæ tum fuit: Q. verò Catulum, patrem huius, in quos summa sapientia, eximia virtus, singularis humanitas fuit: M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudëtia: duos Mutios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra vrbem cum præsidio fuit, quorum in hac ciuitate longè maxima consilia atq; ingenia fuerunt: ceteros, pari dignitate præditos custodes gubernatoresq; reip. quemadmodum mortuos defendimus? * quid de illis 27
honestissimis viris, atq; optimis ciuibus equitibus Rom. dicemus, qui tum vnà, cum senatu salutem reip. defenderunt? quid de tribunis ærarijs, ceterorumq; ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate cœperunt? sed quid ego de ijs omnibus, qui consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum consulum fama quid futurum est? L. Flaccum hominem cùm semper in rep. tùm in magistratibus gerendis, in sacerdotio, ceremonijsq; quibus præerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem verè patrem patriæ, parentem, inquam vestræ libertatis, atq; huiusce reip. possumus dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? * etenim 28
si C. Rabirio, quod ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quòd tandem excogitabitur in eum supplicium, qui vocauit? ac si fides Saturnino data est, quòd abs te sapissimè dicitur: non

oam C. Rabirium. sed C. Marius dedit, idemq; violauit, si in fide non stetit. quae fides, Labiene, quis potuit sine S. C. dari? adeóne hospes huiusce vrbis, adeóne ignarus es disciplinae consuetudinisq; nostrae, vt haec nescias? vt peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magi-
29 stratum gerere videare? * quid iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt? quoniam sensu, & vita caret? itáne verò? tantùs in laboribus C. Marius periculisq; vixisset, si nihil longius, quàm vitae termini postulabat spe atque animo de se, & gloria sua cogitasses? at credo, cum innumerabiles hostium copias in Italia fudisset, atq; obsidione remp. liberasset, omnia sua secum vnà moritura arbitrabatur. non est ita. Quirites: neque quisquam nostrûm in reip. periculis cum laude ac virtute versatur, quin spe posteritatis fructuq; ducatur. itaque cùm multis alijs de causis virorum bonorum mentes diuinae mihi atque aeternae videntur esse, tùm maximè quòd optimi & sapientissimi cuiusque animus ita praesentit in posterum, vt nihil nisi
30 sempiternum spectare videatur. * quapropter equidem & C. Marij, & ceterorum virorum sapientissimorum, ac fortissimorum ciuium mentes, quae mihi videntur ex hominum vita ad deorum religionem & sanctimoniam demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria non secus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac si pro illorum laude mihi arma capienda essent, non minus strenuè caperem, quàm illi pro communi salute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis vitae curriculum natura circumscripsit, immensum gloriae. quare si eos, qui

iam

iam de vita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortu conditionem relinquemus, sed si illos, Labiene, quos iam videre non possumus, negligu: ne hu quidem, quos vides, consuli putas oportere? * neminem esse dico ex ijs omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium vocas, pubesque tum fuerit, quin arma ceperit, qui consules secutus sit. omnes ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. ac occidit Saturninum Rabirius, vtinam feciſſet: non supplicium deprecarer, sed præmium postularem. etenim si Stæus, seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti Rom. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, quòd fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Opt. Max. templis ac ædibus, præcidi imperarat, quod in cluo Capitolino improborum ciuium multitudo sese collocaret, rempu. seruasse ab vniuerso senatu iudicatus est: cur supplicium in eum constitueretur, qui improborum ducem sustulisset?

Multa ad semihoram deesse possunt.

IN L. CATILINAM, IN SENATV.

ORATIO XIX.

1 QVousque tandem abutêre Catilina patientia nostra? quamdiu nos etiam furor tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihilne te nocturnum præsidium Palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus: nihil horum ora, vultusque mouerunt? patêre tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia teneri coniurationem tuam non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrûm ignorare
2 arbitraris? * ô tempora, ô mores. senatus hæc intelligit, consul videt: hic tamen viuit. viuit? imo vero etiam in senatum venit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem vnumquemque nostrûm. nos autem viri fortes satisfacere reip: videmur, si istius furorem ac tela vitemus, ad mortem te, Catilina, duci, iussu consulis iamdudum oportebat: in te conferri pestem istam, quam tu in nos o-
3 mnes iamdiu machinaris. * an verò vir amplissi-

mus

mus P. Scipio Pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum reipub. priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ, cæde atque incendijs vastare cupientem nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Hala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua interfecit. fuit, fuit ista quondam in hac rep. virtus, vt viri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, quàm acerbissimum hostem, coercerent. habemus enim S. C. in te, Catilina, vehemens, & graue: non deest reip. consilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico apertè, consules desumus. * decreuit 4 quondam Senatus, vt L. Opimius consul videret, ne quid resp. detrimenti caperet. nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auus, maioribus: occisus cum liberis M. Fuluius consularis, simili S. C. Mario & L. Valerio coss. permissa est resp. num vnum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium prætorem pœna remorata est? at verò nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. habemus enim eiusmodi S. C. verùm inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum, quo ex S. C. confestim interfectum te esse, Catilina, conuenit. viuis, & viuis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. P. C. me esse clementem, cupio in tantis reip. periculis non dissolutum videri: sed iam me ipsum inertiæ nequitiæque condemno. * castra sunt 5 in Italia contra rempub. in Etruriæ faucibus collocata:

ta: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemque hostium intra mœnia atque adeò in senatu videtis: intestinam aliquam quotidiè perniciem reip. molientem. si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero: credo erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni seriùs à me, quam quisquam crudeliùs factum esse dicant. vtrum ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit, certa de caussa nondum adducor, vt faciam. tum denique interficiam te, cùm iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id iure factum esse fateatur.* quandiu quisquam erit, qui te defendere audeat, viues, & viues, ita, vt nunc viuis, multis meis & firmis præsidijs obsessus, ne commouere te contra remp. possis: multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient. etenim quid est, Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere vocem coniurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis, atque incendiorum: teneris vndique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiam mecum, licet recognoscas.* Meministine, me ante diem 12. Kal. Nouemb. dicere in senatu, certe die fore in armis, qui dies futurus esse ante diem 8. Kal. Nou. C. Manlium audaciæ satellitem atque administrum tuæ? num me fefellit Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verùm, id, quod multò magis

magis est admirandum, dies? dixi ego idem in se-
natu, eadem te optimatum contulisse in ante diem
5. Kal. Nou. tùm cùm multi principes ciuitatis Ro-
mæ non tam sui conseruandi, quàm tuorum consilio-
rum reprimendorum caussa profugerunt. num insi-
ciari potes, te illo ipso die meis præsidijs, mea dili-
gentia circumclusum commouere te contra remp.
non potuisse? cùm tu, discessu ceterorum, nostra ta-
men, qui remansissemus, cæde contentum te esse di-
cebas? * quid, cùm te Præneste Kale. ipsis Nouemb. 8
occupaturum nocturno impetu esse consideres? sene-
sistine illam coloniam meo iussu, meis præsidijs, tu-
stodijs, vigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moli-
ris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed
etiam videam, planeque sentiam. recognosce tan-
dem mecum noctem illam superiorem: iam intelli-
ges multò me vigilare acrius ad salutem, quam te
ad perniciem reip. dico te priore nocte venisse inter
falcarios (non agam obscure) in M. Lecca domum,
conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ sce-
leris que socios: num negare audes? quid taces? con-
uincam, si negas, video enim esse hic in senatu quos-
dam, qui tecum vnà fuere. * ô dij immortales, vbi nā 9
gentium sumus? quā remp. habemus? in qua vrbe viui-
mus? hic, hic sunt, nostro in numero P. C. in hoc orbis
terræ sanctissimo grauissimoque consilio, qui de meo,
nostrūq; omnium interitu, qui de huius vrbis, atque a-
deo orbis terrarum exitio cogitēt. hosce ego video con-
sul, & de rep. sententiam rogo, &, quos ferro truci-
dari oportebat, eos nondum voce vulnero, fuisti igitur

apud Leccam ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti quò quēq; proficisci placeret: delegisti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti vrbis partes ad incendia: confirmasti, teipsum iam esse exiturum. dixisti, paululum tibi esse etiam tum moræ, quod ego viuerem. reperti sunt duo equites Romani qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulò ante lucem me in
10 meo lectulo interfecturos pollicerētur. * hæc ego omnia, vix dum etiam cœtu vestro dimisso comperi: domum meam maioribus præsidijs muniui, atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cùm illi ipsi veniissent, quos ego iam multis & summis viris ad me venturos id temporis esse prædixeram. quæ cùm ita sint, Catilina, perge quò cœpisti, egredere aliquando ex vrbe: patent portæ, proficiscere. nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos: si minus, quam plurimos: purga vrbem, magno me metu liberabis, dummodo inter me atque
te murus interfit. nobiscum versari iam diutius non
11 potes: non feram, non patiar, non sinam. * magna dijs immortalibus habenda gratia est, atque huic ipsi Ioui Scatori, antiquissimo custodi huius vrbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infestam reip. pestem toties iam effugimus: non est sæpius in vno homine salus summa periclitanda reip. quamdiu mihi consuli designato Catilina insidiatus es, non publico me præsidio, sed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs consularibus, me consulem in cam-

campo, & cõpetitores tuos interficere voluisti, cõpressis tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copijs, nullo tumultu publicè concitato: denique quotiescunq; me petisti, per me tibi obstitit: quamquam videbã perniciem meam cum magna calamitate reip. essẽ coniunctam. * nunc iam apertè remp. vniuersam petis, templa deorum immortalium, tecta vrbis, vitã omniũ ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & vastitatem vocas. quare, quoniã id, quod primum, atq; huius imperij, disciplinæq; maiorum proprium est, facere non audeo, faciam id, quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutẽ vtilius. nam si te interfici iussero, residebit in rep. reliqua coniuratorum manus: sin tu (quod te iamdudum hortor) exieris, exhaurietur ex vrbe, tuorum comitum magna, & perniciosa sentina reip. * quid est Catilina? num dubitas id me impetrante facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex vrbe consul hostem iubet: interrogas me num in exilium? non iubeo: sed si me consulis suadeo: quid enim, Catilina, est, quod te iam in hac vrbe delectare possit? in qua nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat: nemo, qui te non oderit? quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quòd facinus à mœnibus vnquam tuis, quòd flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, nõ aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? * quid verò nuper? cum morte superioris vxoris nouis nuptijs domum

12

13

14

mum vacuam fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego praetermitto, & facilè patior fieri, ne in hac ciuitate, tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur. praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam reip. atq;
15 ad omnium nostrûm vitam salutemque pertinent.* Potestne tibi huius vitæ lux, Catilina, aut huius cœli spiritus esse iucundus, cùm scias horum esse nemnem, qui nesciat te pridie Kal. Ia. Lepido & Tullo cõsulib. stetisse in Comitio cum telo? manum, consulum & principum ciuitatis interficiendorum caussa, parasse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunam reip. obstitisse? ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multò postea commissa: quoties tu me, designatum, quoties me consulẽ interficere voluisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, vt vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & vt aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen
16 conari ac velle desistis.* quoties tibi iam, quoties iam extorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo & elapsa est? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris at deuota sit, nescio, quòd eam necesse putas consulis in corpore defigere. nunc verò qua tua est ista vi-

ta?

ta? sic enim iam tecum loquar, non vt odio permotus
esse videar, quo debeo, sed vt misericordia, quæ tibi
nulla debetur. venisti paullò antè in senatum: quis
te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis ac ne-
cessarijs salutauit? si hoc post hominum memoriam
contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cùm
sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid,
quod aduentu tuo ista subsellia vacuefacta sunt?
quid, quod omnes consulares, qui tibi persæpè ad
eadem constituta fuerunt, simul atque assedisti, par-
tem istam subselliorum nudam atque inanem reli-
querunt? * quo tandem animi hoc tibi ferendum pu- 17
tas? serui, me hercule, mei, si me isto pacto metuerent,
vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relin-
quendam putarem: tu tibi vrbem non arbitraris? &
si me meus ciuibus iniuria suspectum tam grauiter,
atque offensum viderem: carere me aspectu ciuium,
quàm infestis oculis omnium conspici, mallem: tu
cùm conscientia scelerum tuorum agnoscas odium
omnium iustum, & tam diu tibi debitum, dubitas,
quorum mentes, sensusq; vulneres, eorum aspectum
præsentiamq; vitare? si te parentes timerent, at-
que odissent tui, neque eos vlla ratione placare
posses: vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes:
nunc te patria, quæ communis est omnium nostrûm
parens, odit, ac metuit, & iam diu te nihil iudicat,
nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque au-
ctoritatem verebere, neq; iudicium sequere, neq; vim
pertimesces? * quæ tecum Catilina, sic agit, & quodã- 18
modo tacita loquitur. Nullum iam tot annos faci-

nus

nus extitit, nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit ac libera: tu non solùm ad negligendas leges & quæstiones, verùm etiam ad euertendas, perfringendasque valuisti. superiora illa quanquam ferenda non fuerunt, tamen, vt potui, tuli: nunc verò, me totam esse in metu propter te vnum: quicquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat: non est ferendum. quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus est, ne opprimar: si falsus, vt
19 tandem aliquando timere desinam. * hæc si tecum, vt dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit? quid, quòd tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quòd vitandæ suspicionis caussa apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es, atque vt domi meæ te asseruarem, rogasti. cum à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum prætorem venisti. à quo repudiatus, ad sodalem tuum virum optimum, M. Marcellum demigrasti: quem tu videlicet & ad custodiendum te, diligentissimum, & ad suspicandum, sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum fore putasti. sed quàm longè videtur à carcere atque à vinculis abesse debere, qui se ipsum iam
20 dignum custodia iudicauerit? * quæ cùm ita sint,

Catili-

Catilina: dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam istam, multis supplicijs iustis debitùsque ereptam, fugæ solitudinique mandare? refer, inquis, ad senatum. id enim postulas, & si hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. non referam id, quòd abhorret à meis moribus: & tamen faciam, vt intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex vrbe Catilina: libera rempub. metu: in exilium si hanc vocem expectas, proficiscere. quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? * at, si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sextio, si fortissimo viro M. Marcello dixissem, iam mihi consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus vim, & manus intulisset: de te autem, Catilina, cùm quiescunt, probant: cùm patiuntur, decernunt: cùm tacent, clamant: neque hi solùm, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi atque optimi viri, ceteraque fortissimi cives, qui circumstant senatum, quorum tu & frequentiam videre, & studia perspicere, & vos paulò antè exaudire potuisti. quorum ego vix abs te tandiu manus ac tela contineo, eosdem facilè adducam, vt te hac, quæ iampridem vastare studes, relinquentem vsque ad portas prosequantur? * quanquam quid loquor? te vt vlla res frangat? tu vt vnquam te corrigas?

21

22

corrigas? tu vt vllam fugam meditere? tu vllum vt exilium cogites? vtinam tibi istam mentem dij immortales darent. tametsi video, si mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis, si minus in præsens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed non est mihi tanti: dum modò ista tua priuata sit calamitas, & à reip. periculis seiungatur. sed tu vt vitijs tuis commoueare, vt legum pœnas pertimescas, vt temporibus reip. concedas, non est postulandum: neque enim Catilina, ut es, vt te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit.

23 *quamobrem, vt sæpe iam dixi, proficiscere, ac si mihi inimico, vt prædicas, tuo conflare vis inuidiam, rectà perge in exilium. vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu consulis, sustinebo: sin autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos ciues, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio: vt à me non electus ad alienos, sed inuitatus ad tuos esse videaris.

24 *quanquan quid ego te inuitem, à quo iam sciam, esse præmissos qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam confido & funestam futuram,

ram, cui domi tua sacrarium scelerum tuorum constituum fuit, sciam esse præmissam? tu vt illa diutius carere possis quam venerari ad eadem proficiscens solebas? à cuius altaribus sæpè istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti? * ibi 25
tandem aliquando, quò te iam ptidem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat; neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem: ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit: nunquam tu non modò ocium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti: nactus es perditis, atque ab omni non modò fortuna, verùm etiam spe derelictis conflatam improborum manum: * hic tu qua latitia perfruere? quibus gaudijs exultabis? quanta in voluptate bacchabere, cùm in 26
tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam neque videbis? ad huius vitæ studium meditati sunt illi, qui feruntur, labores tui: iacere humi, non modò ad obsidendum stuprum, verùm etiam ad facinus obeundum vigilare, non solùm ad insidiandum somno maritorum? verùm etiam bonis occisorum. habes, vbi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum esse senties. * tantum 27
profeci tum, cùm te à consulatu repuli, vt exul potius tentare, quàm consul vexare rem. posses, atque vt id, quod esset à te scelerate susceptum,

latro-

latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc vt à me P. C. quandam propè iustam patriæ querimoniam detester, ac deprecer, percipite quæso diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibusque mandate. etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multò est charior: si cuncta Italia, si omnis resp. loquatur: M. Tulli quid agis? túne eum, quem esse hostem comperisti: quem ducem belli futurum vides: quem expectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum & ciuium perditorum, exire patieris, vt abs te non emissus ex vrbe, sed immissus in vrbem esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem
28 rapi, non summo supplicio mactari imperabis? * quid tandem impedit te? mosne maiorum? at persæpè etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. an leges, quæ de ciuium Rom. supplicio rogatæ sunt? at nunquam in hac vrbe ij, qui à repub. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclaram verò populo R. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam aut alicuius periculi me-
29 tum, salutem ciuium tuorum negligis. * sed si quis est inuidiæ metus, non est vehementius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda? an, cùm bello vastabitur Italia, ve-

xaban-

xabuntur vrbes, tecta ardeant, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum? His ego sanctissimis reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, in tot bus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu dicarem P.C. Catilinam morte multari, vnius vltimam horæ, gladiatori isti ad viuendum non dedissem. cùm sit summi viri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: verendum certè mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidia mihi in posteritatem redundaret. quod si ea mihi maximè impenderet, tamen hoc animo semper fui, vt inuidiam virtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. * quan- 30
quam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant: aut ea, quæ vident, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt: coniurationemque nascentem, non credendo, corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solùm improbi, verùm etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter & regiè factum esse dicerent; nunc intelligo, si iste quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniurationem esse factam: neminem tam improbum, qui non fateatur. hoc autem vno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse, quòd si se eiecerit, secumque suos eduxerit, & eodem ceteros vndiq; collectos naufra-

gos aggregauerit: exiguetur atque delebitur non
modò hæc tam adulta reip. pestis, verum etiam stirps,
31 ac semen malorum omnium. * etenim diu iam P. C.
in hac periculis coniurationis, insidijsque versamur:
sed nescio quopacto omnium scelerum ac veteris fu-
roris, & audaciæ maturitas, in nostro consulatu
tempus erupit. quòd si ex tanto latrocinio iste vnus
tolletur, videbimur fortasse ad breue quoddam tem-
pus curæ, & metu esse releuati: periculum autem
residebit, & erit inclusum penitus in venis, atque in
visceribus reip. vt sæpè homines ægri, morbo graui,
cum æstu febrique iactantur, si aquam gelidam bibe-
rint, primò releuari videntur, deinde multò gra-
uius vehementiusque afflictantur, sic hic morbus, qui
est in republica, releuatus istius pœna, vehementius
32 viuis reliquis ingraueſcet. * quare P. C. secedant
improbi, secernant se à bonis, vnum in locum con-
gregentur, muro denique, id quòd sæpè iam dixi, se-
cernantur à nobis, desinant insidiari domi suæ con-
suli, circumstare tribunal prætoris vrbani, obsidere
cum gladijs curiam, malleolos & faces ad incenden-
dam vrbem comparare: sit denique inscriptum in
fronte vniuscuiusque ciuis, quid de rep. sentiat. Pol-
liceor hoc nobis P. C. tantam in nobis consulibus fo-
re diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tan-
tam in equitibus Rom. virtutem, tantam in om-
nibus bonis consensionem, vt Catilinæ profectione,
omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata
33 esse videatur. * Hisce omnibus, Catilina, cum sum-
ma reip. salute, & cum tua peste ac pernicie,

cum-

cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. tum tu, Iupiter, qui iisdem, quibus hæc vrbs, auspicijs à Romulo es constitutus, quem Statorem huius vrbis atque imperij vere nominamus: hunc, & huius socios à tuis aris, ceterisque templis, à tectis vrbis ac mœnibus, à vita fortunisque ciuium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs viuos mortuosque mactabis.

IN L. CATILINAM AD QVIRITES.

ORATIO XX.

TAndem aliquando Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, vobis, atque huic vrbi ferrum flammamque minitantem ex vrbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus,

mus. abijt, excesſit, euasit, erupit: nulla iam pernicies à monſtro illo, atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. atque hunc quidem vnum belli domeſtici ducem, ſine controuerſa vicimus; non tam inter latera noſtra atrox illa versabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cùm eſt ex vrbe depulſus: palàm iam cum hoſte, nullo impediente, bellum iuſtum geremus. ſine dubio perdidimus hominem, magnificeque vicimus, cùm illum ex occultis inſidijs
2 in apertum latrocinium coniecimus. * quod verò non cruentum mucronem, vt voluit, extulit, quòd vitis nobis egreſſus eſt: quòd ei ferrum de manibus extorſimus: quod incolumes ciues, quòd ſtantem vrbem reliquit: quanto tandem illum mœrore afflictum eſſe, & proſtigatum putatis? iacet ille nunc proſtratus, Quirites, & ſe perculſum, atque obiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profectò ſæpè ad hanc vrbem quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget. quæ quidem lætari mihi videtur, quòd tantam peſtem euomuerit, foràsque proiecerit. * at ſi quis eſt talis quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accuſet, quod
3 tam capitalem hoſtem non comprehenderim potius, quàm emiſerim: non eſt iſta mea culpa, Quirites, ſed temporum: interfectum eſſe L. Catilinam, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridem oportebat:

tebat: idque à me & mos maiorum, & huius imperij
seueritas, & resp. postulabat: sed quam multos fu-
isse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent?
quam multos, qui propter stultitiam non putarent?
quàm multos, qui etiam defenderent? quàm mul-
tos, qui propter improbitatem fauerent? ac si sub-
lato illo depelli à vobis omne periculum iudicarem,
iampridem ego L. Catilinam non modò inuidia
meæ, verùm etiam vitæ periculo sustulissem. * sed 4
cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam
tum probata, si illum, vt erat meritus, morte mul-
tassem, fore, vt eius socios inuidia oppressu perse-
qui non possem, rem huc deduxi, vt tum palam
pugnare posseti, cùm hostem apertè videretis.
quem quidem ego hostem, Quirites, quàm vehe-
menter foris esse timendum putem, licet hinc in-
telligatis, quòd illud etiam molestè fero, quòd ex
vrbe parum comitatus exierit. vtinam ille omnes
secum suas copias eduxisset. Tongilium mihi edu-
xit, quem amare in prætexta cœperat, Publicium
& Munatium, quorum æs alienum contractum in
popinæ illum reip. metum afferre poterat, reliquit:
quos viros? quanto alieno ære, quàm valentes?
quàm mobiles? vos videtis. * itaque ego illum ex- 5
ercitum, præ Gallicanis legionibus, & hac delectu,
quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habu-
it, & his copijs, quæ à nobis quotidiè comparantur,
magnoperè contemno, collectum ex senibus dispe-
ratis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendicis &

decoctoribus. ex ijs, qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modò si aciem exercitus nostri, verùm etiam si dictum prætoris ostendero, concident. hos, quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos in senatum venire: qui nitent vnguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis, quàm hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos, atque etiam hoc magis sunt timendi, quòd, quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur.* 6 video, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has vrbanas insidias cadis, atque incendiorum depoposcerit. omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt, patefeci in senatu hesterno die, Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid expectant? an illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. quod expectaui, iam sum assecutus, vt vos omnes sanctam esse apertè coniurationem contra remp. videretis. nisi verò si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet: non est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat. vnum etiam nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui, Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia via profectus est: si accelerare volent, ad vesperam consequentur: 7 *ô fortunatam remp. si quidem hanc sententiam huius vrbis eie-

eiecerit, vno me hercule Catilina exhausto, releuata mihi & recreata resp. videtur: quid enim mali aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiariss mè vixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? *iam verò quæ tanta in vllo 8
vnquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè, aliorum amori flagitiosissimè seruiebat: aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum, non modo impellendo, verùm etiam adiuuando, pollicebatur. nunc verò quàm subitò non solùm ex vrbe, verùm etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Roma, sed nec vllo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile scelerum fœdus asciuerit. *atque vt eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis: nemo est in ludo 9
gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur, nemo in scena leuior & nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen, stuprorum, & scelerum exercitatione, assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac vigiliis perferendis,

fortis ab istis prædicabatur, cùm industria subsidia, atque instrumenta virtutis, in libidine, audaciaque
10 consumeret. * hunc verò si sui fuerint comites secuti, si ex vrbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges, ô nos beatos, ô remp. fortunatam, ô præclaram laudem consulatu mei. non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humana audacia ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædem, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas abligurierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. quòd si in vino, & alea comessationes solum, & scorta quærerent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hic verò quis ferre posit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobrijs, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, conferti cibo, sertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum
11 atque vrbis incendia. * quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iamdiu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iam planè, aut certè iam appropinquare. quos si meus consulatus quoniam sanare non potest, sustulerit: nostra breue nescio quod tempus, sed multa sæcula propagarit reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo Rom. inferre posit: omnia sunt externa, vnius virtute, terra, marique pacata: domesticum bellum manet, intus insidiæ sunt: intus

inclu-

incluſum periculum eſt. intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quæ ſanari poterunt, quacunque ratione ſanabo: quæ reſecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quieſcant, aut, ſi & in vrbe, ſi & in eadem mente permanent, ea, quæ merentur, expectent. * At etiam ſunt, Quirites, qui dicant à 12
me in exilium eiectum eſſe Catilinam. quod ego ſi verbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos eiicerem, qui hæc loquuntur. homo enim videlicet timidus, & permodeſtus vocem conſulis ferre non potuit: ſimul atque ire in exilium iuſſus eſt, paruit. quid, quod heſterno die, cùm domi meæ penè interfectus eſſem, ſenatum in ædem Iouis Statoris conuocaui, rem omnem ad patres conſcriptos detuli, quò cùm Catilina veniſſet, quis eum ſenator appellauit? quis ſalutauit? quis denique, ita aſpexit vt perditum ciuem, ac non potius, vt importunißimum hoſtem? quin etiam principes eius ordinis, partem illam ſubſellium, ad quam ille acceſſerat, nudam, atque inanem reliquerunt. * hic ego 13
vehemẽs ille conſul, qui verbo ciues in exilium eiicio, quæſiui à Catilina, an nocturno conuentu apud M. Leccam fuiſſet, nec ne, cùm ille, homo audaciſſimus, conſcientiâ conuictus primò reticuiſſet: patefeci cetera: quid ea nocte egiſſet, quid in proximam conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta. edocui, cùm hæſitaret, cùm cunctaretur, quæſiui, quid dubitaret proficiſci eò, quò iam pridem

pararat, cùm arma, cùm secures, cùm fascis, cùm
tubas, cùm signa militaria, cùm Aquilam illam
argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum, do-
84 mi suæ fecerat, scirem esse præmissam.* in exilium
eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse vide-
bam? etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in
agro Fesulano castra posuit, bellum populo Romano
Iuo nomine indixit: & illa castra nunc non Cati-
linam ducem expectant: & ille electus in exilium,
se Massiliam, vt aiunt, non in hæc castra conferet. ô
conditionem miseram non modò administrandæ,
verùm etiam conseruandæ reipublicæ. nunc si L. Ca-
tilina consilijs, laboribus, periculis meis circumclu-
sus, ac debilitatus subitò pertimuerit, sententiam
mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi
abiecerit, ex hoc cursu sceleris, belli iter ad fugam
atque in exilium conuerterit. non ille à me spolia-
tis armis audaciæ, non obstupefactus, ac perterritus
meæ diligentiæ, non de spe, conatuque depulsus, sed
indemnatus, innocens in exilium eiectus à consule
vi, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc
fecerit, non improbum, sed miserum, me non di-
ligentissimum consulem, sed crudelissimum tyran-
85 num existimari velint. * Non est mihi tanti, Qui-
rites, huius inuidiæ falsæ, atque iniquæ tempesta-
tem subire, dummodo à vobis huius horribilis belli
ac nefarij periculum depellatur. dicatur sanè eie-
ctus esse à me, dummodò eat in exilium: sed mihi
credite, non est iturus. Nunquam ego à dijs immor-
talibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuanda cau-

sa, vt

sa, vt L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiatis. sed tridùo tamen audietis, multoque magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quàm quòd eiecerim, sed cùm sint homines qui illum, cùm profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem si 16
interfectus esset, quid dicerent? * quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm verentur, nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quam ad Massilienses iremalit. ille autem si me hercule hoc, quod agit, nunquam antè cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem viuere. nunc vero cum ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem, cogitationemque acciderit, nisi quod viuo nobis Romæ profectus est: optemus potius, vt eat in exilium, quam queramur. * sed cur tandiu de vno hoste loquimur? 17
& de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem? & quē, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo? de ijs, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si vllo modo fieri posset, non tam vlcisci studeo quam sanare, & ipsos placare reip. neque id, quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo: exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur, deinde singulis medicinam consti- 18
tuj, atque orationis meæ, si quā potero, afferam. * Vnum genus est eorum, qui magno in are alieno, maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt. horum hominum species est

es est honestissima: sunt enim locupletes: voluntas verò & caussa impudentissima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familiâ, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, verùm auctionariæ: neque enim isti, qui possessionem habent, alia ratione vllo salui esse possunt. quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus vteremur, sed hosce homines minimè puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt, aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra remp. quàm arma laturi. 19 Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expectant, rerum potiri volunt, honores, quos quieta rep. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. quibus hoc præcipiendum videtur, vnum scilicet & idem, quod ceteris omnibus, vt desperent, se id, quod conantur, consequi posse: primùm omnium me ipsum vigilare, adesse, prouidere reip. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales, huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ vrbi, contra tantam vim sceleri

vis præsente, auxilium esse laturos. quòd si iam sint id quod cum summo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere vrbis, & sanguine ciuium, quæ mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules aut dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse? * Tertium 20
genus est ærate iam effœtum, sed tamen exercitatione robustum. quo ex genere iste Manlius, cui nunc Catilina successit, hi sunt omnes ex ijs colonijs, quas Sylla constituit, quas ego vniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se inspératis repentinisque pecunijs, sumptuosius insolentiusque iactarunt. hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs lectis, familijs magnis, conuiuijs apparatis delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, vt, si salui esse velint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus, qui etiam nonnullos agrestes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. quos ego vtrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare: tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, vt iam ista non modò homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur.
* Quartum genus est sanè varium, & mixtum, 21
& turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim malè gerendo negotio, partim etiam sumptibus in

vetere

vetere are alieno vacillant. qui vadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati permulti, & ex vrbe, & ex agris in se illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quam insidiatores lentos esse arbitror. qui homines primum, si stare non possunt, corruant, sed ita, vt non modò ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant: nam illud non intelligo, quamobrem si viuere honestè non possunt, perire turpiter velint, aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli
22 pereant, arbitrentur.* Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorisorum, quos ego à Catilina non reuoco: nam neque diuelli ab eo possunt, & pereant sanè in latrocinio, quoniam sunt ita multi, vt eos carcer capere non possit. Postremum autem genus est non solùm numero, verùm etiam genere ipso, atque vita, quod proprium est Catilinæ, de suis delectu, immo vero de complexu eius, ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vita, & vigilandi labor in antelucanis cœnis
23 expromitur.* in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solùm amare, & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt: etiamsi Catilina periens, scitote hoc in rep. seminarium Catilinarium futurum. veruntamen quid sibi isti, miseri volunt?

num

cum suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his praesertim tam mollibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac nives perferent? nisi idcirco se facilius hyemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi saltare didicerunt. * o bellum magnopere pertimescendum, cùm hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem praetoriam. instruite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias vestra praesidia, vestrosque exercitus: & primùm gladiatori illi confecto, & saucio consules, imperatoresque vestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiae, ac robur educite: iam vero vrbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinae tumulu sylvestribus: neque vero ceteras copias ornamenta, praesidia vestra cùm illius latronis inopia, atque egestate debeo conferre.* sed si omissis hisrebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus Rom. populo, vrbe, aerario, vectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus: si, inquam, his rebus omissis, ipsas causas, quae inter se confligunt, contendere velimus: ex eo ipso quàm valde illi iaceant, intelligere possumus: ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes

14

15

cer-

certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitijs omnibus: postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia; bona denique spes cum omnium rerum desperatione congigit. in huiusmodi certamine ac prælio, nónne, etiamsi hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus, tot & tanta vitia superari? *quæ
26 cùm ita sint, Quirites: vos, quemadmodum iam antè dixi, vestra tecta custodijs, vigilijsque defendite: mihi, vt vrbi sine vestro motu ac sine vllo tumultu satis esset præsidij, consultum ac prouisum est. coloni omnes, municipesque vestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facilè vrbes suas finesq; defendent: gladiatores, quàm sibi ille maximam manum & certissimam fore putauit, quanquam meliore animo sunt, quàm pars patriciorum, potestate tamen in vestra continebuntur. Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusque prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem vocari vi-
27 detis. *Nunc illos, qui in vrbe remanserunt, atque adeò qui contra vrbis salutem omniumque vestrum in vrbe à Catilina relicti sunt. quanquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam volo. mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc expectauit, vt id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci,

meam

meam hanc esse patriam, me horum esse consulem: mihi aut cum his viuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est portæ custos. nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: qui verò in vrbe se commouerit, cuius ego non modò factum, sed incœptum vllum, conatúmve contra patriam deprehendero, sentiet in hac vrbe esse consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem, nefariorum ac manifestorum scelerum, maiores nostri esse voluerunt. * atque hæc omnia sic agentur, Quirites, vt res maxima minimo motu, pericula summa, nullo tumultu, bellum intestinum ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum & maximum, me vno togato duce & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo, Quirites, vt, si vllo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vrbe pœnam sui sceleris sufferat. sed si vis manifestæ audaciæ, impudens patriæ periculum, me necessariò de hac animi lenitate deduxerint: illud profectò perficiam, quod in tanto, & tam inuidioso bello vix optandum videtur, vt neq; bonus quisquam intereat, paucorumque pœna vos omnes salui esse possitis. * quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamque sum ingressus: qui iam non procul, vt quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo, sed hic præsentes suo numine, atque auxilio sua

28

29

templa, atque vrbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis, vt quam vrbem pulcherrimam, florentißimam, potentißimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copijs, terra mariq́ue superatis, à perditißimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM AD QVIRITES.

ORATIO XXI.

1 REmp. Quirites, vitamque omnium vestrùm, bona, fortunas, coniuges, liberosque vestros, atq; hoc domicilium clarißimi imperij, fortunatißimam pulcherrimamq; vrbem hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consilijs, periculis meis, & flamma, atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam & vobis conseruatam, ac restitutam videtis.* & si non minus nobis iucundi, atque illustres sunt ij dies, quibus conseruamur, quàm illi, quibus nascimur: quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio: & quòd sine sensu nascimur, cum voluptate conseruamur: profectò, quoniam illum, qui hanc vrbem condidit, Romulum, ad deos immortales beneuolentia, famaque sustulimus: esse apud vos, posterosque vestros

*stros in honore debebit dies is, qui eandem hanc vrbem conditam, amplificatamque seruauit: nam toti vrbi, templis, delubris, tectis omnibus ac mœnibus, subiectos propè iam ignes circundatosque restinximus: ijdemque gladios in remp. districtos retudimus, mucronesque eorum à iugulis vestris reiecimus. * quæ quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me: vobis iam exponam breuiter, Quirites: vt & quanta, & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata, & comprehensa sint, vos, qui & ignoratis, & expectatis, scire possitis. Principiò, vt Catilina paucis antè diebus erupit ex vrbe, cùm sceleru sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Roma reliquisset: semper vigilaui, & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cùm ex vrbe Catilinã ejciebam (non enim iam vereor huius verbi inuidiam, cùm illa magis sit timenda, quòd viuus egressus est) sed tum, cùm illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, vt eos, qui remansissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. * atq; 4 ego, vt vidi, quos maximo furore, & scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscũ, & Roma remansisse: in eo, omnes dies noctesque consumpsi, vt quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: ve, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, vt tum demum animis saluti vestræ prouideretis, cum oculis

maleficium ipsum videretis. itaque vt comperi, legatos Allobrogum, belli transalpini & tumultus Gallici excitandi caussa, à P. Lentulo esse solicitatos, eosque in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque ijs adiunctum Vultureium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui, vt, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam à dijs immortalibus, tota res non solùm à me, sed etiam à senatu, & à vobis manifestè
5 deprehenderetur.* istaque hesterno die L. Flaccum & C. Pontinium prætores, fortißimos atque amantißimos reip. viros, ad me vocaui, rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de rep. præclara atq; egregia sentirent, sine recusatione, ac sine vlla mora negotium susceperunt, & cùm aduesperascere. occultè ad pontem Miluium peruenerunt, atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, vt Tiberis inter eos & pons interesset. eôdē autem & ipsi, sine cuiusquam suspicione, multos fortes
6 viros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina cum plures delectos adolescētes, quorū opera vtor assiduè in reip. præsidio, cum gladijs miseram.* interim tertia fere vigilia exacta, cùm iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, vnaque Vultureius: fit in eos impetus, educuntur & ab illis gladij & à nostris. res erat præteribus nota solis, ignorabatur à ceteris. tum interuentu Pontini, atq; Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur: literæ, quæcunque erant in eo comitatu, integris signis, prætoribus

toribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cùm iam diluceſceret, deducuntur. atq; horum omnium ſcelerum improbiſsimum machinatorem Cimbrum Gabinium ſtatim ad me, nihil dum tale ſuſpicantẽ, vocaui: deinde item accerſitur P. Statilius, & poſt eum C. Cethegus: tardiſsimè autem Lentulus venit, credo, quòd in literis dandis prater conſuetudinem proxima nocte vigilarat. * cum ſummis ac clariſsimis 7
huius ciuitatis viris, qui auditare, frequentes ad me mane conuenerant, literas à me prius aperiri, quam ad ſenatum referrem placeret, ne, ſi nihil eſſet inuentum, temerè à me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur. negaui me eſſe facturum, vt de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem. etenim, Quirites, ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis eſſe mihi nimiam 8
diligentiã pertimeſcendam, ſenatũ frequentẽ celeriter, vt vidiſtis, coegi. * atque interea ſtatim admonitu Allobrogũ, C. Sulpitium prætorem fortem virum miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorũ eſſet, efferret, ex quib. ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. introduxi Vultureium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi: hortatus ſum, vt ea, quæ ſciret ſine timore iudicaret. tum ille, cùm vix ſe ex magno timore recepiſſet, dixit, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & literas, vt ſeruorum præſidio vteretur, & ad vrbẽ quàm primum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, vt cùm vrbem

omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributumq; erat, incendissent, cædemq; infinitam ciuium fecissent, præstò esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his vrbanis ducibus coniungeret. * 9
introducti autem Galli, iusiurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt, atque ita sibi ab his & à L. Cassio esse præscriptum, vt equitatum in Italiam quàm primùm mitterent, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex libris Sybillinis, aruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius vrbis, atque imperium peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse: eundemq; dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius vrbis, atque imperij, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem vicesimus. * hanc autem Cethego cum ceteris controuersiam fuisse dixerunt, quòd 10
Lentulo, & ceteris Saturnalibus eadem fieri, atque vrbem incendi placeret. Cethego nimium id longum videretur. ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quas à quoquo dicebantur datæ. primùm ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, se, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, vt item illi facerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. tum Cethegus, qui paulo antè aliquid tamen de gladijs, ac sicis, quæ apud ipsum itidem erant deprehensa, respondisset, dixisseq; se semper bonorum fer-

ramentorum studiosum fuisse : recitatis literis, debilitatus atque abiectus, conscientia convictus, repentè conticuit. Introductus est Statilius : cognouit & signum, & manum suam. recitatæ sunt tabellæ in eadem ferè sententiam : confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui, cognoscerétne signum : annuit. est vero, inquam, signum notum, imago aui tui clarissimi viri, qui amauit vnicè patriam, & ciues suos : quæ quidem te à tanto scelere etiam muta reuocare debuit.* Leguntur eadem ra- 11
tione ad senatum Allobrogum populumque literæ. si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. atque ille quidem primò negauit : post autem aliquanto, toto iam indicio expositio atque edito, surrexit: quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum ijs, quamobrem domum suam venissent : itemque à Vultureio. qui cùm illi breuiter constanterque respondissent, per quem ad eum, quotiesque venissent: quæsissentq; ab eo, nihilne secum esset de libris Sybillinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta vi conscientiæ esset, ostendit : nam cùm id posset inficiari, repentè præter opinionem omnium confessus est : ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit.* Vultureius ve- 12
ro subito proferri literas atque aperiri iubet, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi vehementissimè perturbatus Lentulus, tamen signum & manum suam cognouit : erant autem

scriptæ sine nomine, sed ita. QVI SIM, EX EO QVEM AD TE MISI, COGNOSCES, CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cùm primò impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis quæ Galli insimulabant, ne-

13 *gauit. * ac mihi quidem, Quirites, cùm illa certissima sunt visa argumenta, atque incidia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio: tum multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas: sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, vt non iam ab alijs iudicari, sed ipsi à se viderentur. Indicijs expositis atque editis, Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas senatus sine vlla varietate est secutus. & quoniam nondum est perscriptum S. C. ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, expo-*

14 *nam. * Primùm mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quòd virtute, consilio, prouidentiâ meâ, resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinius prætores, quòd eorum opera forti fidelique vsus essem, meritò ac iure laudantur: atque etiam viro forti, collegæ meo C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & reip. consilijs remouisset. atque*

ita

ita censuerunt, vt P. Lentulus, cùm se prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur, itemque vt C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentes erant, in custodiam traderentur: atq; idem hoc decretum est in L. Casium, qui sibi procurationem incendendæ vrbis depoposcerat: in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliam esse attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui est ex ijs colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit: in Q. Magium Chilonem, qui vnà cùm hoc Furio semper erat in hac Allobrogum solicitatione versatus. in P. Vmbrenum, libertinum hominem, à quo primùm Gallos ad Gabinium perductos esse constabat.* atque ea le- 15
nitate senatus est vsus, Quirites, vt ex tantà coniuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum pœna rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atq; etiam supplicatio dijs immortalibus pro singuli eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primùm post hanc vrbem conditam togato contigit: & ijs decreta verbis, quòd vrbem incendijs, cædè ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio si cum ceteris conferatur, Quirites, hoc interfit, quòd cetera benè gesta, hæc vna cõseruata rep. constituta est. atque illud, quod faciendum primùm fuit, factum atque transactum est. nam P. Lentulus, quanquam patefactus iudicijs, & confessionibus suis, iudicio senatus non modò prætoris ius, verùm etiam ciuis amiserat: tamen magistratu se abdicauit: vt, quæ religio C. Mario clarissimo viro non

fuerat, quò minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberare-
16 mur.* Nunc, quoniam, Quirites, sceleratißimi periculosißimiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes opesque, his depulsis vrbis periculis concidisse. quem quidem ego, cùm ex vrbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassij adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam, ille erat vnus timendus ex his omnibus. sed tamdiu, dum mœnibus vrbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, solicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad certas res conficiendas, certos homines delectos ac descriptos habebat: neque verò, cùm aliquid mandauerat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poteret.* hunc ego hominem tam acrem, tam paratum,
17 tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidijs in castrense latrocinium compulissem: (dicam id, quod sentio, Quirites) non facilè hanc tantam molem mali à ceruicibus vestris depulissem. non ille vobis Saturnalia constituisset, neque tanto antè exitij, ac fati diem reip. denunciasset: neque commisisset, vt signum, vt litera sua, testes denique mani-

manifesti sceleris deprehenderentur. quæ nunc illo absente sic gesta sunt, vt nullum in priuata domo furtum vnquam, sit tam palàm inuentum, quàm hæc tanta in remp. coniuratio, manifestò inuenta, atq; deprehensa est. quòd si Catilina in vrbe ad hanc diem remansisset: quanquam, quoad fuit, omnib. eius consilijs occurri, atque obstiti: tamen, vt lenissimè dicam, dimicandum vobis cum illo fuisset. neque nos vnquam, dum ille in vrbe hostis fuisset, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.* quanquam hæc omnia, Quirites, ita 18
sunt à me administrata, vt deorum immortalium nutu atque consilio, & gesta & prouisa esse videantur, idque cum coniectura consequi possumus, quòd vix videtur humani consilij tantarum rerum gubernatio esse potuisse: tum verò ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, vt eos pene oculis videre possemus. nam vt illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremq; cœli, vt fulminum iactus, vt terræ motus, cæteraque, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, vt hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales viderentur: hoc certè, Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est.* nam profectò memo- 19
ria tenetis, Cotta, & Torquato consulibus, complures in Capitolio turres de cœlo esse percussas, cùm & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, parvum,

uum, atque lactantem, uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. quo quidem tempore, cùm auspices ex tota Etruria conuenissent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius urbis ac imperij occasum, appropinquare dixerunt, nisi dij immortales omni ratione placati, suo numine propè fata ipsa flexissent. * itaque illorum responsis, tunc & ludi
20 decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: idemque iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, & contra atque antè fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum & forum curiamque conspiceret, fore, vt ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur. vt à senatu, populoque R. perspici possent, atque illud ita collocandum consules illi statuerunt, sed tanta fuit operis tarditas, vt neque à superioribus consulibus, neque à nobis ante
21 hodiernum diem collocaretur. * hic quis potest esse, Quirites, tam auersus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ videmus, præcipueque hanc urbem deorum immortalium nutu, atque potestate administrari? etenim cùm esset ita responsum, cædes, incendia, interitumque reip. comparari, & ea per ciues: quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modò cogitata à nefarijs ciuibus,

verùm

verùm etiam suscepta esse sensistis. illud verò nonne ita præsens est, vt nutu Iouis Optimi Maximi factum esse videatur? vt, cùm hodierno die mane, per forum, meo iussu & coniurati, & eorum iudices in eadem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato, atque ad vos, senatumque conuerso, omnia & senatus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta vidistis. * quo etiam maiore sunt 22
isti odio supplicioque digni, qui non solùm vestris domicilijs atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus: ille, ille Iupiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc vrbem, ille vos omnes saluos esse voluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iam verò illa Allobrogum solicitatio, iam à Lentulo, ceterisque domesticis hostibus, tanta res tam dementer credita ignotis & barbaris, commissæque literæ nunquam essent profecto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum, quid verò? vt homines Galli, ex ciuitate malè pacata, quæ gens vna restat, quæ populo Ro. bellum facere & posse, & non nolle videatur: spem imperij, & rerum amplissimarum, vltro sibi à patricijs hominibus oblatam, negligerent, vestramque salutem suis opibus anteponerent:

id

id nonne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt? * quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia
23 puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis vestris: nam multi sæpè honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati, me vno togato duce & imperatore
24 vicistis.* etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed & has quas vosmetipsi meministis & vidistis. L. Sylla P. Sulpitium oppressit: C. Marium, custodem huius vrbis multosque fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius consul armis ex vrbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum verò clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla. ne dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reip. dissensit M. Lepidus à clarissimo, & fortissimo viro Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quàm
25 cæterorum. * atque illæ dissensiones erant huiusce modi, Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam esse remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc

vrbem

vrbem conflagrare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. atque illa tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reip. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, vt non reconciliatione concordiæ, sed internecione ciuium dijudicatæ sint. in hoc autem vnum post hominum memoriam maximo, crudelissimoque bello, quale bellum nulla vnquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, vt omnes salui conseruaremini, & cùm hostes vestri tantum ciuium superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset: tantum autem vrbis, quantum flamma obire non potuisset: & vrbem & ciues integros incolumesque seruaui. * Quibus pro tantis rebus, Quirites, 26
nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam in animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, mominenta gloriæ, laudis insignia, condi & collocari volo, nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria vestra, Quirites, nostræres alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutẽ vrbis, & ad memoriam consulatus mei propagatam: vnoq; tẽpore in hac rep.

duos

duos ciues extitisse, quorum alter fines vestri imperij non terræ, sed cœli regionibus terminaret: alter eiusdem imperij domicilium, sedesque seruaret. *sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt, quod mihi viuendum est cum illis, quos vici, ac subegi: illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si ceteris rectè sua facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, prouidere: mentes enim hominum audacissimorum scelerata ac nefaria ne vobis nocere possent, ego prouidi: ne mihi noceant, vestrum est prouidere. quanquam Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest: magnum enim est in vobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est: magna in rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis est conscientiæ: quam qui negligent, cùm me violare volent, seipsi iudicabunt.* est etiam in nobis animus, Quirites, vt non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos vltra semper lacessamus. quod si omnis impetus domesticorum hostium depulsus à vobis, se in me vnum conuerterit: vobis erit prouidendum, Quirites, qua conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint inuidiæ periculisque omnibus: mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad vitæ fructum possit acquiri? præsertim cùm neque in honore vestro, neque in gloria virtutis quicquam videam altius, quò quidem

27

28

dem mihi libeat ascendere? + illud perficiam profe- 29
ctò, Quirites, vt ea, quæ si in consulatu, priuatus tuear, atque ornem, vt si qua est inuidia in conseruanda rep. suscepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in Rep. retractabo, vt meminerim semper quæ gesserim, curemque vt ea virtute, non casu gesta esse videantur Vos, Quirites, quoniam nox est, veneramini illum Iouem, custodiam huius vrbis, ac vestrum atque in vestra tecta discedite, & ea, quanquam iam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte feciſtis, custodijs, vigilijsque defendite. id ne vobis diutius faciendum sit, atque vt in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV.

ORATIO XXII.

VIdeo, P. C. in me omnium vestrûm ora, atque oculos esse conuersos: video vos non solùm de vestro, ac reip. verùm etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas: sed eam per deos immortales, quæso, deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis, ac de li-

beris vestris cogitate. mihi quidem si hac conditio consulatus data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusque perferrem: feram non solùm fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis populoque R. dignitas, salusque patiatur.
2 * ego sum ille consul P. C. cui non forum, in quo omni æquitas continetur: non campus, consularibus auspicijs consecratus: non curia, summum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem datus: non denique hæc sedes honoris, sella curulis, vnquam vacua mortis periculo, atque insidijs fuit, ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in vestro timore sanaui. nunc, si hunc exitum consulatus mei dij immortales esse voluerunt, vt vos P. C. populumque Rom. ex cæde miseræ: coniuges, liberosque vestros, virginesque Vestales ex acerbissima vexatione: templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex fœdissima flamma: totam Italiam ex bello, & vastitate eriperem: quæcunque mihi vni proponitur fortuna, subeatur. etenim si P. Lentulus suum nomen, inductus à vatibus, fatale ad perniciem reip. fore putauit, cur ego non lætor meum consulatum ad sa-
2 lutem reip. propè fatalem extitisse? * quare P. C. consulite vobis, prospicite patriæ, conseruate vos, coniuges, liberos, fortunasque vestras, populi R. nomen, salutemque defendite: mihi parcere, ac de me cogitare desinite. nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic vrbi præsident, pro eo mihi, ac

mereor,

mereor, relaturos gratiam esse: deinde, si quid obtigerit æquo animo paratoque moriar. neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris charissimi atque amantissimi præsentis mœrore non mouear, horumque omnium lacrymis, à quibus me circumsessum videtis: neque meam mentem non domum sæpè reuocat exanimata vxor, abiecta metu filia, & parvulus filius, qui mihi videtur amplecti resp. tanquam obsidem consulatus mei, neque ille, qui expectans huius exitum diei astat in conspectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, vt salui sint vobiscum omnes, etiamsi vis aliqua me oppresserit. potius, quàm vt illi & nos vna reip. peste pereamus. * quare P.C. incumbite ad reip. salu- 4
tem: circumspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi prouidetis. non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pleb. fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturnius, qui C. Menenium occidit, in disorimen aliquod, atque in vestræ seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ij, qui ad vrbis incendium, ad vestrûm omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt, tenentur literæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio: solicitantur Allobroges: seruilia excitantur. Catilina accersitur: id est initum consilium, vt interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatem, relinqua-

5 vūr. * hæc omnia iudices detulerunt, rei confessi sunt, vos multis iam iudicijs iudicauistis: primùm quòd mihi gratias egistis singularibus verbis, & meæ virtute, atque diligentiæ perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, quòd P. Lentulum, vt se abdicaret prætura, coegistis: tùm, quòd eum & ceteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis, maximeque, quòd meo nomine supplicationem decreuistis: qui honos togato habitus ante me est nemini: postremò hesterno die præmia legatis Allobrogum, Titoque Vulturcio dedistis amplissima, quæ sunt omnia eiusmodi, vt ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine vlla dubitatione à vobis damnati
6 esse videantur. * sed ego instituì referre ad vos P.C. tanquam integrum, &, de facto, quid iudicetis: & de pœna, quid censeatis: illa prædicam, quæ sunt consulis. Ego magnum in rep. versari furorem, & noua quædam misceri, & concitari mala, iam pridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus, nunquam putaui, nunc, quicquid est, quocunque vestræ mentes inclinant, atque sententiæ, statuendum vobis ante noctem est. quantum facinus ad vos delatum sit, videtis. huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, verùm etiam transcendit alpes, & obscurè serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacunque ratio-

ratione placet, celeriter vobis vindicandum est. * 7
video duas adhuc esse sententias: vnam D. Syllani
qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte
esse multandos: alteram C. Cæsaris, qui mortis pœ-
nam remouet, ceterorum supplicíorum omnes a-
cerbitates amplectitur. vterque & pro sua digni-
tate. & pro rerum magnitudine in summa seueri-
tate versatur. alter eos qui nos omnes, qui popu-
lum Rom. vita priuare conati sunt, qui delere im-
perium, qui poouli R. nomen extinguere, puncto
temporis frui vita, & hoc communi spiritu non
putat oportere: atque hoc genus pœnæ sæpè in im-
probos ciues in hac rep. esse vsurpatum recordatur.
alter intelligit, mortem à dijs immortalibus non
esse supplicij caussa constitutam, sed aut necessita-
tem naturæ, aut laborum, ac miseriarum quie-
tem esse: itaquè eam sapientes nunquam inuiti,
fortes etiam sæpè libenter oppetiuerunt. vincula ve-
rò, & ea sempiterna, certè ad singularem pœnam
nefarij sceleris inuenta sunt. Municipijs dispertiri
iubet. habere videtur ista res iniquitatem, si impe-
rare velis: difficultatem, si rogare. decernatur ta-
men si placet. * ego enim suscipiam, &, vt spero 8
reperiam, qui id, quod salutis omnium caussa sta-
ueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiun-
git grauem pœnam municipibus, si quis eorum vin-
cula ruperit: horribiles custodias circundat: & digna
scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum
pœnam quos condemnat, aut per senatum, aut per
populum leuare possit: eripit etiam spem, quæ sola,

hominem in miserijs consolari solet : bona praterea publicari iubet , vitam solam relinquit nefarijs hominibus : quam si eripuisset , multas vno dolore animi ac corporis , & omnes scelerum pœnas ademisset, itaq; vt aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quædam, illi antiqui, supplicia impijs constituta esse voluerũt: quòd videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam, * nunc P. C. ego mea video quid interfit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris, quoniam hanc is in rep. viam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt , hoc monitore & auctore huiusce sententiæ, mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram secuti eritis , nescio , an amplius mihi negotij cootrahatur : sed tamen meorum periculorum rationes vtilitas reip. vincet. habemus enim à C. Cæsare sicut ipsius dignitas, & maiorum eius amplitudo postulabat , sententiam tanquam obsidem perpetuæ in remp. voluntatis : intellectum est, quid interfit inter leuitatem concionatorum , & animum verè popularem , saluti populi consulentem. * video , de istis qui se populares haberi volunt, abesse non neminem , ne de capite videlicet ciuium Romanorum sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues Roman. dedit & supplicationem mihi decreuit , & iudices hesterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, iudici præmium decreuit , quid de tota re & causa iudicarit. At vero C. Cæsar intelligit, legem Semproniã esse

esse de ciuibus Romanis constitutam: qui autem reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse: denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius vrbis tam acerbè, tamque crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus, atque lenissimus non dubitat P. Lentulum aternis tenebris, vinculisque mandare: & sancit in posterum, ne quis huius & supplicio leuando se iactare, & in perniciem reip. posthac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum, vt omnes animi cruciatus, & corporis, etiam egestas ac mendicitas consequatur. * quamobrem II siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem po. R. carum atque iucundum: siue illam Syllani sententiam sequi malueritis, facilè me, atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis, atque obtinebo eam multò leuiorem fuisse. quanquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. nam ita mihi salua rep. vobiscum perfrui liceat, vt ego, quod in hac caussa vehementior sum, non atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia. videor enim mihi hanc vrbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium subitò vno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros, atque insepultos aceruos ciuium.

versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor in vestra cæde bacchantis. * cùm verò mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se exfatis sperasse confessus est, purpuratum esse hunc Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam, tum lamentationem matrum familiâs, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium, perhorresco: &, quia mihi vehementer hæc videntur misera, atque miseranda, iccirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me seuerum, vehementemque præbeo. etenim quæro, si quis paterfamiliâs, liberis suis à seruo interfecto, vxore occisa, incensa domo, supplicium de seruo quàm acerbissimum sumpserit: vtrum is clemens ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? mihi verò importunus ac ferreus, qui non dolorem suum & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. sic nos in ijs hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt, qui singulas vniuscuiusque nostrum domos, & hoc vniuersum reip. domicilium delere conati sunt: qui id egerunt, vt gentem Allobrogum in vestigijs huius vrbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent: si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summa nobis crudelitatis in patria ciuiumque pernicie fama subeunda
13 est. * nisi verò cuipiam L. Cæsar, vir fortissimus, & amantissimus reip. crudelior nudius tertius est visus, cùm sororis suæ fœminæ lectissimæ, virum præsentem & audientem vitâ priuandum esse divit,

cùm

cùm auum iussu Cos. interfectum, filiumque eius impuberem, ligatum à patre missum, in carcere necatum esse dixit. quorum quod simile fuit factum? quod initum delendæ reip. consilium? largitionis voluntas tum in rep. versata est & partium quadam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus, & graue tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabinio: vrbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam, diripiendamque Catilinæ. vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis aliquid seuerè statuisse videamini: cùm multò magis sit verendum, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, quàm ne seueritate animaduersionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamini. * sed ea quæ exaudio P. C. 14
dissimulare non possum. iactantur enim voces, quæ perueniunt in aures meas, eorum qui vereri videntur, vt habeam satis præsidij ad ea, quæ vos statueritis hodierno die; transigenda. omnia prouisa, parata, & constituta sunt P. C. cùm meâ summâ cura atque diligentia, tum multo etiam maiore pop. R. ad summum imperium, retinendum, & ad communes fortunas conseruandas, voluntate. omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum est forum, pleni omnes aditus huius

loci, ac templi. causſa enim poſt vrbem conditam
hæc inuenta ſola, in qua omnes ſentirẽt vnum atque
idem, præter eos, qui cùm ſibi viderent eſſe pereundũ.
cum omnibus potius, quàm ſoli perire voluerunt.* 15
hoſce ego homines excipio, & ſecerno libenter: neque
enim in improborum ciuium, ſed in acerbiſſimorum
hoſtium numero habendos puto. ceteri verò, dij im-
mortales, qua frequentia, quo ſtudio, qua virtute
ad communem dignitatem, ſalutemque conſentiunt?
quid ego hic equites R. commemorem? qui vobis ita
ſummæ ordinis conſiliyque concedunt, vt vobiſcum
de amore reip. certent: quos ex multorum annorum
diſſenſione, ad huius ordinis ſocietatem, concordi-
amque reuocatos, hodiernus dies vobiſcum atque hac
cauſſa coniungit: quam coniunctionem ſi in conſu-
latu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenueri-
mus, confirmo vobis, nullum poſt hac malum ciuile
ac domeſticum ad vllam reip. partem eſſe venturum.
pari ſtudio defendendæ reipublicæ conueniſſe video
tribunos ærarios, fortiſſimos viros, ſcribas item v-
niuerſos: quos cùm caſu hic dies ad ærarium fre-
quentaſſet, video ab expectatione ſortis ad commu-
nem ſalutem eſſe conuerſos. omnis ingenuorum ad- 16
eſt multitudo, etiam tenuiſſimorum.* quis eſt enim,
cui non hæc templa, aſpectus vrbis, poſſeſſio liberta-
tis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſo-
lum, cùm ſit carum, tum verò dulce atque iucun-
dum? Operæpretium eſt P. C. libertinorum homi-
num ſtudia cognoſcere, qui ſua virtute fortunam
ciuitatis conſecuti, hanc verè ſuam patriam eſſe
iudi-

iudicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed vrbem hostium esse iudicauerunt, sed quid ego huiusce ordinis homines commemorem? quos priuatæ fortunæ, quos communis resp. quos denique libertas, ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ defendendam excitauit? seruus est nemo, qui modò tolerabili conditione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum quantum audet, & quantum potest. conferat ad communem salutis voluntatem. * quare si 17
quem vestrûm fortè commouet hoc, quòd auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium, atque imperitorum: est id quidem cœptum atque tentatum: sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut voluntate perditi, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum: qui non cubile, ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum vitæ suæ saluum esse velint. multò verò maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo verò (id enim potius est dicendum,) genus hoc vniuersum amantissimum est ocij: etenim omne eorum instrumentum, omnis operæ ac quæstus frequentia ciuium sustinetur, alitur ocio, quorum si quæstus occlusis tabernis minui solet, 18
quid tandem incensis futurum est: * quæcum ita sint P.
C. vobis populi R. præsidia non desunt: vos, ne populo
Rom. deesse videamini, prouidete. habetis consulem ex plurimis periculis & insidijs, atque ex media

morte,

morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reseruatum, omnes ordines ad conseruandam remp. mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt, obsessa facibus, & telis impiæ coniurationis, vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium ciuium, vobis arcem, & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum atque delubra, vobis muros, atque vrbis tecta commendat. præterea de vestra vita, de coniugum vestrarum ac liberorum anima, de foro tunis omnium, de sedibus, ac focis vestris hodierno
19 die vobis iudicandum est. * habetis ducem memorem vestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, vniuersum populum Rom. id quòd in ciuili caussa hodierno die primùm videmus, vnum atque idem sentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate, auctas, exaggerataque fortunas vna nox penè delerit, id ne vnquam postbac non modò confici, sed ne cogitari quidem posßit, vobis hodierno die prouidendum est, atque hæc, non vt vos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum, sed vt mea vox, quæ debet esse in rep.
20 princeps, officio functa consulari videretur. * nunc antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego quanta manus est coniuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse iudicatur.

turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam: quod si aliquando alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus valuerit, quàm vestra ac reip. dignitas: me tamen meorum factorum, atque consiliorum nunquam P.C. pœnitebat. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me vestri decretis honestatis, nemo est assecutus. ceteris enim semper benè gestæ, mihi vni conseruatæreip. gratulationem decreuistis. * sit Scipio clarus ille, cuius 21
consilio atque virtute, Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamque deleuit: habeatur vir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentissimus quondam, & nobilissimus Perses honestauit. sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestæ, atque virtutis ijsdem quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur. erit profectò inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ. nisi fortè maius est patefacere nobis prouincias, quò exire possimus, quàm curare: vt etiam illi, qui absunt, habeant quo victores reuertantur. * quanquam est 22
in vno loco conditio melior externæ victoriæ, quam domesticæ: quod hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant. qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœperunt, eos, cùm

à per-

à pernicie reip. repuleris, neque vi coercere, neque beneficio placare posſis. quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum ſuſceptum eſſe video : quod ego veſtro bonorumque omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quæ non modò in hoc populo qui ſeruatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus ac mentibus ſemper hærebit, à me, atque à meis facilè propulſari poſſe confido. neque vlla profectò tanta vis reperietur, quæ coniunctionem veſtram equitumque Rom. & tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare poſ-
23 ſit.* quæ cùm ita ſint, Patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi, pro triumpho, ceteriſque laudis inſignibus, quæ ſunt à me propter vrbis, veſtræque ſalutis cuſtodiam repudiata: pro clientelis, hoſpitijſque prouincialibus, quæ tamen vrbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo : pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos ſingularibus ſtudijs, proque hac, quam conſpicitis, ad conſeruandam remp. diligentia, nihil aliud à vobis, niſi huius temporis, totiusque mei conſulatus, memoriam poſtulo : quæ dum erit veſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. quod ſi meam ſpem vis improborum fefellerit, atque ſuperauerit, commendo vobis paruum meum filium : cui profectò ſatis erit præſidij non ſolùm ad ſalutem, verùm etiam ad dignitatem, ſi eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, illum eſſe
24 filium memineritis. * quapropter de ſumma ſalute veſtra populique R. P. C. de veſtris coniugibus, ac libe-

liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius vrbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italia, deque vniuersa rep. decernite diligenter, vt instituistis, ac fortiter. habetis enim consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet: & ea quæ statueritis, quo ad viuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PROL. MVRÆNA.

ORATIO XXIII.

QVAE precatus sum à dijs immortalibus, iudices, more institutoque maiorum illo die, quo auspicato, comitijs centuriatis, L. Murænam consulem renunciauit: vt ea res mihi, magistratuique meo, populo plebique R. bene atq; feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum vnà cũ salute obtinendũ, & vt vestræ mentes atque sententiæ cum populi R. voluntate suffragijsque consentiant: eaque res vobis populoque R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat: quod si illa solennis comitiorum precatio, consularibus auspicijs consecrata, tantam

tam habet in se vim & religionem, quantam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, vt ijs quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset, ea res fausté feliciter, prospereque eueniret: * quæ cùm ita sint, iudices, cùm omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad vos, aut certè communicata vobiscum: idem consul eum vestræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, vt eiusdem hominis voce, & declaratus consul, & defensus, beneficium populo Roman. cum vestra atque omnium ciuium salute tueatur. & quoniam hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causse reprehensa est: antequam pro L. Muræna dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quod mihi potior hoc quidem in tempore, sit officij mei, quàm huiusce salutis defensio: sed vt, meo facto vobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisque omnibus, inimicorum impetus propulsare possim. * & primùm M. Catoni, vitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissimè perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me & consulem, & legis ambitus latorem & tam seuerè gesto consulatu, caussam L. Murenæ attingere. cuius reprehensio me vehementer mouet, non solùm vt vobis, iudices, quibus maximè debeo, verùm etiam vt ipsi Catoni, grauissimo atque integerrimo viro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, est æquius consulem defendi, quàm à consule?

quis

quis mihi in rep. potest, aut debet esse coniunctior, quàm is, cui resp. à me vno traditur sustinenda, magnis meis laboribus & periculis sustentata? quod si in ijs rebus repetendis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profectò etiam rectius in iudicio consulis designati is potissimum consul, qui consulem declarauit, auctor beneficij populi Rom. defensorque periculi esse 4
debebit. * ac si, vt nonnullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic caussæ publicè constitueretur: is potissimè honore affectò defensor daretur, qui eodem honore præditus, non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quàm facultatis. quòd si è portu soluentibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum: quòd natura affert, vt eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet, propè iam ex magna iactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas reip. tempestates esse subeundas? quare, si est boni consulis, non solùm videre quid agatur, verùm etiam prouidere quid futurum sit, ostendam alio loco, quantum salutis communis interfit, duos consules in rep. Kalend. Ian. esse. * quod si ita 5
est, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam resp. consulem ad communem salutem defendendam vocare. Nam quòd legem de ambitu tuli, certè ita tuli, vt eam, quam mihimet-

ipsi iam pridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem: etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum esse defenderem: facerem improbè, etiamsi alius legem tulisset. cùm verò nihil commissum contra legem esse defendam: quid est, quòd meam defensionem latio
6 legis impediat? * negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam, exitium reip. intra mœnia molientem, verbis, & penè imperio vrbe expulisse, & nunc pro L. Murœna dicere. ego autem has partes lenitatis, & misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illam verò grauitatis, seueritatisque personam non appetiui, sed à rep. mihi impositam sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. quod si tum, cùm resp. vim & seueritatem desiderabat, vici naturam, & tam vehemens fui, quàm cogebar, non quàm volebam: nunc, cùm omnes me causæ ad misericordiam, atque ad humanitatem vocent, quanto tandem studio debeo natura meæ consuetudinique seruire? ac de officio defensionis meæ, ac de ratione accusationis tuæ, fortasse etiam
7 alia in parte orationis dicendum nobis erit. * Sed me, iudices, non minus hominis sapientissimi atque ornatissimi, Ser. Sulpitij conquestio, quàm Catonis accusatio commouebat: qui grauissimè & acerbissimè se ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisque oblitum, caussam L. Murœnæ contra se defendere, huic ego, iudices, satisfacere cupio, vosque

que adhibere arbitros. nam cùm graue est, verè accusari in amicitia: tum etiam si falsò accuseris non est negligendum. Ego, Serui Sulpiti, me in petitione tua tibi omnia studia, atque officia pro nostra necessitudine & debuisse confiteor, & præstitisse arbitror. nihil tibi consulatum petenti à me defuit, quod esset aut ab amico, aut à gratioso, aut consule postulandum. abijt illud tempus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murænæ, quantum tu à me postulare ausis sis, tantum debuisse: contra salutem, nihil debere. * neque enim, si tibi tum, cùm peteres consulatum, affui, iccirco nunc, cùm Murænam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo. atque hoc non modò non laudari, sed ne concedi quidem potest, vt amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. mihi autem cum Murena iudices, & vetus, & magna amicitia est: qua in capitis dimicatione à Ser. Sulpitio non iccirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est. quasi caussa non esset, tamen vel dignitas hominis, vel honoris eius, quem adeptus est, amplitudo summam mihi superbiæ, crudelitatisque famam inussisset, si hominis & suis & populi R. ornamentis amplissimi, caussam tanti periculi repudiassem. neque enim iam mihi licet, neque est integrū, vt meū laborem hominum periculis subleuandis non impertiam, nam cùm præmia mibi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini: labores, per quos ea cœperis, cùm adeptus sis,

deponere, esset hominis & astuti, & ingrati.* quòd si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego verò libenter desino. sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc caussa est eiusmodi, quam nec industrius, nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio, Serui, facillimè ceperis: nam si tibi necesse putas etiam aduersarijs amicorum tuorum de iure consulentibus respondere, & si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quem contra veneris, caussa cadere: noli tam esse iniustus, vt, cùm tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. *etenim si me tua familiaritas ab hac caussa remouisset: & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis viris, si item ceteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini vnquam infimo maiores nostri patronum deesse voluerunt. ego verò, iudices, ipse me existimarem nefarium, si amico: crudelem, si misero: superbum, si consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiæ, largè dabitur à me, vt tecum agam, Serui, non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est charissimus: isto in loco quod tribuendum est officio fidei, religioni, id ita moderabor, vt meminerim me contra amici

studium

studium pro amici periculo dicere. * Intelligo, iudi- 11
ces, tres totius accusationis partes fuisse, & ea-
rum vnam in reprehensione vitæ, alteram in con-
tentione dignitatis, tertiam in criminibus ambi-
tus esse versatam, atque harum trium partium
primam illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit in-
firma, & leuis, vt illos lex magis quædam accusa-
toria, quàm vera maledicendi faculas de vita L.
Muræna dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim
Asia, quæ ab hoc non ad voluptatem & luxuriam
expetita est, sed in militari labore peragrata. qui
si adolescens patre suo imperatore non meruisset,
aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut à
parente repudiatus esse videretur. an, cùm sedere
in equis triumphantium prætextati potissimùm
filij soleant, huic donis militaribus patris trium-
phum decorare fugiendum fuit. vt rebus commu-
niter gestis penè simul cum patre triumpharet? * hic 12
verò, iudices, & fuit in Asia, & viro fortissimo pa-
renti suo magno adiumento in periculis, solatio in
laboribus, gratulationi in victoria fuit. & si habet
Asia suspicionem luxuriæ quandam: non Asiam
nunquam vidisse: sed in Asia continenter vixisse,
laudandum est. quamobrem non Asiæ nomen obij-
ciendum Muræna fuit, ex qua laus familiæ, me-
moria generi, honos & gloria nomini constituta
est: sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia
deportatum flagitium, ac dedecus. meruisse verò
stipendia in eo bello, quod tum populus R. non modò

maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis: patre imperatore libentissimè meruisse, pietatis: finem stipendiorum patris victoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hisce rebus loci est, quòd omnia laus occupauit. *Saltatorem appellat L. Muraenam Cato, maledictum est: si verè obÿcitur, vehementius accusatoris: sin falsò, maledici conuitiatoris. quare, cùm ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuitio, neque temerè consulem pop. R. saltatorem vocare: sed conspicere, quibus praeterea vitÿs affectum esse necesse sit eum, cui verè istud obÿci possit. nemo enim ferè saltat sobrius, nisi fortè insanit: neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto. intempestiui conuiuÿ, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema, saltatio: tu mihi arripis id, quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis hoc vitium omnino esse non potest. nullū turpe conuiuium, non amor, non commessatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cùm eà non reperiantur, quae voluptatis nomen habent, quaeque vitiosa sunt: in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te vmbram luxuriae reperturum putas? *nihil igitur in vitam L. Muraenadici potest? nihil, inquam, omnino, iudices. sic à me consul designatus defenditur, vt eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita profe-

proferatur. Benè habet, iacta sunt fundamenta defensionis: nondum enim nostris laudibus, quibus vtar postea, sed propè inimicorum confessione virum bonum, atque integrum hominem defendimus. quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis.* 15
Summam video esse inte, Serui Sulpiti, dignitatem generis, integritatis, industriæ, ceterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est, paria cognosco esse ista in L. Muræna, atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Muræna genus, extulisti tuum. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis, vt rursus plebs in Auentinum seuocanda esse videatur. sin autem sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ: & proauus L. Muræna, & auus, prætores fuerunt, & pater, cùm amplissimè atque honestissimè ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur.* tua verò nobilitas, Ser. Sulpiti, tametsi 16
summa est, tamen hominibus literatis, & historicis est notior, populo verò & suffragatoribus obscurior. pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaq; non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium vetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerũ aggregare soleo, quòd virtute, industriaque perfeceris, vt cùm equitis R. esses filius, summa tamen am-

plitudine dignus putarere, nec mihi vnquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortißimo viro, virtutis esse visum est, quàm in homine nobilißimo M. Aemilio: etenim eiusdem animi atq; ingenij est posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, & vt Scaurus memoriam propè intermortuam generis sui, virtute
17 renouare.* quanquam ego iam putabam, iudices, multis viris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum: qui non modò Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortißimis viris, nouis hominibus, sed recentibus Marijs, & Didijs & Cœlijs commemorandis iacebant. cùm ego verò tanto interuallo clausa ista nobilitatis refregissem, vt aditus ad cõsulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm virtuti pateret: non arbitrabar, cùm ex familia vetere, & illustri consul designatus ab equitis R. filio consule defederetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. etenim mihi ipsi accidit, & cùm duobus patricijs, altero improbißimo atque audacißimo, altero modestißimo atque optimo viro peterem: superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quòd si id crimen homini nouo esse deberet, profectò mihi neque
18 inimici, neque inuidi defuissent.* omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in vtroque dignitas: videamus cetera. Quæsturam vna petijt, & sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia: neque enim quenquam vestrûm fugit, cùm multi pares dignitate fiant, vnus autem primùm solus possit

sit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis, & renunciationis: propterea quòd renunciatio gradus habeat: dignitas autem sit persæpè eadem omnium: sed quæstura vtriusque propemodum pari momento fortis fuit: habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cùm quæstores sortiuntur, etiam acclamari solet, Hostiensem, non tam gratiosam, & illustrem, quàm negotiosam, & molestam, consedit vtriusque nomen in quæstura: nullum enim vrbis sors campum dedit, in quo excurrere virtus, cognoscique posset. * reliqui temporis spacium in contentionem vocatur, ab vtroque dissimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiscum hanc vrbanam militiam respondendi, scribendi, canendi, plenam solicitudinis, ac stomachi secutus est: ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præstò multis fuit, multorum stultitiam perpessus est, arrogantiam pertulit, difficultatem exorbuit, vixit ad aliorum arbitrium, non ad suum, magna laus, & grata hominibus, vnum hominem elaborare in scientia, quæ sit multis profutura. * quid Murena interea? fortissimo, & sapientissimo viro, summo imperatori Legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum, signa contulit, manum conseruit, magnas copias hostium fudit, vrbes partim vi, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, & eandem delicatam sic obijt, vt in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ vestigium reliquerit: maximo in bello sic est versatus, vt hic multas res & magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. atque hæc, quanquam præsente L.

19

20

L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter periculum nostrum, concessam videamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia, quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator, neque inuidus tribuere alteri
21 in communicanda gloria debuit. * Summa in vtroque est honestas, summa dignitas, quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari atque eadem in laude ponam: sed non licet, agitat rem militarem, insectatur totam hanc legationem, assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos? forum non attigeris? abfueris tandiu? & cum longo interuallo veneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? primùm, ista nostra assiduitas, Serui, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem vehementer expedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superaui: & tu idē fortasse: veruntamen vtrique nostrûm desiderium
22 nihil obfuisset. * Sed vt hoc omisso ad studiorum, atque artium contentionem reuertamur: qui potest dubitari quin ad consulatum adipiscendum multò plus afferat dignitatis, rei militaris, quàm iuris ciuilis gloria? vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas: ille, vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat, te gallorum, illum buccinarum cantus excitat. tu actionem instituis: ille aciem instruit. tu caues ne tui consultores: ille ne vrbes aut castra capiantur: ille tenet, & scit, vt hostium copiæ: tu, vt aqua pluuia arceantur. ille exercitatus est in propa-

gandis

gandis similibus: tu in regendis, ac nimium (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris virtus præstat ceteris omnibus. hæc nomen populo R. hæc huic vrbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarũ parere huic imperio coegit. omnes vrbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria latent in tutela ac præsidio bellicæ virtutis. simulatq; increpuit suspicio tumultus, artes illicò nostræ conticescunt.* Et quoniam mihi videris istam scientiam iuris tanquam filiolam osculari tuam, non patiar te in tanto errore versari, vt istud nescio quid, quod tantopere didicisti, præclarum aliquid esse arbitrêre: aliis ego te virtutibus, continentia, grauitate, iustitia, fide, ceteris omnibus, consulatu, & omni honore semper dignissimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didicisti: non dicam operam perdidisti, sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum viam. omnes enim artes, quæ nobis populi R. studia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam vtilitatem debent habere.* summa dignitas est in ijs, qui militari laude antecellunt: omnia enim, quæ sunt in imperio, & in statu ciuitatis ab ijs defendi, & firmari putantur: summa etiam vtilitas: si quidem eorum consilio, & periculo cum rep. tum etiam nostris rebus perfrui possumus. grauis etiam illa est, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ sæpè valuit in consule deligendo, posse consilio, atque oratione & senatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quæritur consul, qui dicendo nonnunquam comprimat tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, quia largitione

25

24

vesti-

resistat. non mirum, si ob hanc facultatem homines
sapè etiam non nobiles, consulatum consecuti sunt:
præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, fir-
mißimas amicitias, maxima studia pariat. quorum
25 in isto vestro artificio, Sulpiti, nihil est. * primùm,
dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim
sunt paruæ, propè in singulis literis atque interpun-
ctionibus verborum occupatæ: deinde, etiam si quid
apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis,
id enunciatis vestris mysterijs totum est contem-
tum, & abiectum. possit agi lege, nec ne pauci quon-
dam sciebant: fastos enim vulgò non habebant: erant
in magna potentia qui consulebantur: à quibus eti-
am dies tanquam à Chaldæis petebantur. inuentus
est scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos
confixerit, & singulis diebus ediscendos factos populo
proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorum
sapientiam compilarit. itaque irati illi quod sunt
veriti, ne, dierum ratione prouulgata, & cognita,
sine sua opera lege posset agi, notas quasdam com-
posuerunt, vt omnibus in rebus ipsi interessent. *
26 cùm hoc fieri bellißimè posset: fundus Sabinus meus
est, imo meus, deinde iudicium: noluerunt, fundus,
inquit, qui est in agro, qui Sabinus vocatur. satis ver-
bosè, cedò, quid postea? ego eum ex iure meum esse a-
io. quid tum? inde ego te ex iure manu consertum vo-
co. quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille,
vnde petebatur, non habebat, transit idem iurisco-
sultus tibicinis Latini modo: vnde tu me, inquit, ex
iure manu consertum vocasti, inde ibi ego te reuoco.

prætor interea ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoq; carmen impositum est, cùm ceteris rebus absurdum, tum verò nullo vsu: Virisque superstitibus præsentibus: istã viam dico. inite viam, præsto aderat sapiens ille, qui inire viam dsceret: Redite viam, eodem duce redibant. hæc iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, videbantur, homines, cùm rectè atque in loco cõstitissent, iuberi abire, vt, vnde abissent, eodem statim redirent. ijsdem ineptijs fucata sunt illa omnia, Quando te in iure conspicio. & hæc, sed an ne tu dicis, qui caussa vindicaueris? quæ dum erant occulta, necessariò ab eis, qui ea tenebant, petebantur: postea verò peruulgata, atque in manibus iactata, & excussa, inamissima prudentiæ reperta sunt; fraudis autem, & stultitiæ plenissima. * num cùm permul- 27
ta præclarè legibus essent constituta, ea iure consultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauatà sunt. mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse voluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad cõemptiones faciendas interimendorum sacrorum caussa reperti sunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: vt, quia in alicuius libris exempli caussa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias vocari. iam illud mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam ingenioso s, per tot annos etiam nunc statuere non po-

tu-

fuisse, vtrum diem tertium, an perendinum, iudicem, an arbitrum, rem, an litem dici oporteret.
28 * itaque, vt dixi, dignitas in ista scientia consularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitijsque constaret: gratia verò multò etiã minus, quod enim omnibus patet, & æquè promptum est mihi & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaque non modò beneficij collocandi spem, sed etiam illud, quod aliquando fuit, licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neq; extra Romam vsquã, neq; Romæ rebus prolatis quicquam valet. peritus ideo haberi nemo potest, quòd in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quòd & perpaucis, & minimè obscuris literis continetur: itaque si mihi homini vehementer occupato, stomachum moueritis, triduo me iurisconsultum esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quicquam tam anguste scriptum est, quò ego non possim, Quæ de re agitur, addere. quæ consuluntur autem, minimo periculo respondentur. si id quod oportet, responderis, idem videare respondisse quod Seruius: sin aliter, etiam controuersum nosse, & tractare
29 videare. quapropter non solum illa gloria militaris, vestris formulis, atque actionibus anteponenda est: verùm etiam dicendi consuetudo longè & multum, isti vestræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi videntur plerique initio multò

hoc

hoc maluisse: post, cùm id assequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. vt aiunt in gracis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint. sic nonnullos videmus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magnæ res, magnæ dignitates, summa etiam gratia: etenim à vobis salubritas quadã, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde vestra responsa atque decreta & euertuntur sæpè dicendo, & sine defensione oratoris, firma esse non possunt. in quare si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de ijs, qui in dicendo magni sunt, aut fuerunt. * Duæ sunt artes, quæ possunt 30
locare homines in amplissimo gradu dignitatis, vna imperatoris, altera oratoris boni: ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cætera tamen virtutes ipsæ per se multùm valent, iustitia, fides, pudor, temperantia: quibus te Serui, excellere omnes intelligunt: sed nunc de studijs ad honorem dispositis, non de insita cuiusque virtute disputo, omnia ista vobis studia de manibus excutiuntur, simulatque aliquis motus nouus, bellicum canere cepit. etenim, vt ait ingeniosus poeta, & auctor valdè bonus, prælijs promulgatis, TOLLITVR E MEDIO non solum ista vestra verbosa simulatio prudentiæ: sed etiam ipsa domina rerum SAPIENTIA: VIGERITVR RES, SPERNITVR ORATOR non solùm odiosus in dicendo, ac loquax, verùm etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: vestrum verò studium totum iacet. NON EX IV-

RE

RE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit. REM REPETVNT. quod si ita est, cedat opinor, Sulpiti, forum castris, otium militiæ, stylus gladio, vmbra soli: sit denique in ciuitate ea prima ars, propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps. * 31 verùm hæc, Cato, nimium nos nostris verbis magna facere demonstrat, & oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestum. quod ego longè secus existimo, iudices, deque eo pauca disseram: neque enim caussa in hoc continetur. Nam, si omnia bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M. Curij: de Philippo T. Flaminij: de Aetolis M. Fulvij: de rege Perse L. Pauli: de Pseudophilippo Q. Metelli: de Corintijs L. Mummij: sin hæc bella grauissima, victoriaque eorum bellorum grauissimæ fuerunt: cur Asiatica nationes atque ille à te hostis contemnitur? atqui ex veterum rerum monimentis, vel maximum bellum populum R. cum Antiocho, gessisse video: cuius belli victor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppressa, cognomine ipso præ se ferebat, eandem hic sibi ex Asiæ nomine as- 32 sumpsit: * quo quidem in bello virtus enituit egregia M. Catonis proauitui. quò ille, cum esset, vt ego mihi statuo, talis, qualem te esse video, nunquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque verò cum P. Africano senatus egisset, vt legatus fratri proficisceretur, cùm ipse paulò antè Annibale ex Italia expulso,

pulso, ex Africa electo, Carthagine oppressa, maximis periculis remp. liberauisset, nisi illud graue bellum, & vehemens putaretur. atquisi diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui vir fuerit, consideraris, omnibus regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc regem nimirum antepones, quem L. Sylla maximo, & fortissimo exercitu, pugna exercitatum, non rudis imperator, vt aliud nihil dicam, eum bello inuectum totam in Asiam, cum pace dimisit: quem L. Muranæ pater huiusce vehementissimè vigilantissimeque vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui rex sibi aliquot annis sumptis, ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus conatuque inualuit, vt se Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret.* ad quod 33
bellum duobus consulibus ita missis, vt alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res, & terra, & mari calamitosæ, vehementer & opes regis, & nomen auxerunt: L. Luculli verò res tantæ extiterunt, vt neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio & virtute gestum. nam cùm totius impetus belli ad Cizicenorum mœnia constitisset, eamque vrbem sibi Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, qua effracta, & reuulsa tota pateret prouincia: perfecta à Luculło hac sunt omnia, vt vrbs fidelissimorum sociorum defenderetur, vt omnes copiæ regis diuturnitate obsidionis consumerentur. quid? illam pugnam nauale ad Tenedum, cum contento cursu,

acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto praelia: praterea oppugnationes oppidorum: expulsum regno tandem aliquando, tantum tamen consilio atque auctoritate valuit, vt se, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus, copijsque renouarit. ac si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisque dicendum, plurima & maxima praelia com-
34 memorare possem: sed non id agimus. * hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille rex contemnendus fuisset: neque tanta cura senatus, & populus R. suscipiendum putasset, eque tot annos gessisset, neq; tanta gloria L. Luculli, neque verò eius belli conficiendi curam tanto studio populi Rom. ad Cn. Pompeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, qua cum rege commissa est, & summa contentione pugnata, qua ex pugna cùm se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quo exercitus adire non posset, etiam in extrema fortuna & fuga, nomen tamen retinuit regium. itaque ipse Pompeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso tamen tantum in vnius anima posuit, vt, cùm omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, victoria possideret, tamen non antè, quàm illum vita expulit, bellum confectum iudicarit. hunc tu hostem, Cato, contemnis? quo cum per tot annos, tot praelijs, tot imperatores bella gesserunt? cuius expulsi, & eiecti, vita tanti æstimata est, vt, morte eius nun-

cia-

ciata, tum denique bellum confectum arbitremur? hoc igitur in bello L. Murænam legatum fortißimi animi, ſummi conſilij, maximi laboris cognitum eſſe defendimus, & hanc eius operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quàm hanc noſtram forenſem induſtriam dignitatis habuiſſe. * At enim in prætura petitione prior renunciatus eſt Seruius. pergitisne vos, tanquam ex ſyngrapha, agere cum populo, vt quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum? dies intermiſſus vnus, aut nox interpoſita ſæpè perturbat omnia, & totam opinionem paruæ nonnunquam commutat aura rumoris. ſæpè etiam ſine vlla aperta cauſſa fit aliud, atque exiſtimamus: vt nonnunquam ita factum eſſe etiam populus admiretur: quaſi verò non ipſe fecerit. * nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis, Q. Catulum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, à Cn. Manlio? quis M. Scaurum hominem grauißimum, ciuem egregium, fortißimum ſenatorem à Q. Maximo? non modò horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. nam vt tempeſtates ſæpè certo aliquo cæli ſigno commouē-

tur, sæpè improuisò nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causſa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpè intelligas, quo signo
37 commota sit: sæpè ita obscura est, vt casu excitata esse videatur. *sed tamen si est reddenda ratio, duæ res vehementer in prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in consulatu tum Murænæ profuerunt: vna, expectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & studijs sermonibusqúe competitorum creuerat: altera, quòd ij, quos in prouincia, ac legatione omnis, & liberalitatis, & virtutis suæ testes habuerat, nondum decesserant: horum vtrunque ei fortuna ad consulatus petitionem reseruauit: nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murænæ præsto fuit: & munus amplißimum, quod petitio præturæ desiderabat,
38 præturâ restituit. *nunc tibi hæc parua videntur adiumenta, & subsidia consulatus? voluntas militum? quæ cùm per se valet multitudine, tum, apud suos gratia: tum verò in consule declarando multum etiam apud vniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris: imperatores enim comitijs consularibus, non verborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit, me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: nunquam iste plus militi laboris imposuit, quàm sibi sumpsit: ipse cùm fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac voluntatem? etenim si tanta illis comitijs religio est, vt adhuc semper omen voluerit prærogatiuum: quid

mirum

mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemque
valuisse? * sed si haec leuiora ducis, quae sunt grauissi- 39
ma & hanc vrbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam & scenae magnificentiam valdè contemnere, quae huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac vulgus imperitorum ludis magnoperè delectari? minus est mirandum, quanquam huic caussae id satis est: sunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum, eam L. Murenae apud populum profuisse. sed si nosmetipsi, qui & à delectatione omni, negotijs impedimur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? * L. 40
Otho, vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. itaque lex haec, quae ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quòd honestissimo ordini cum splendore, fructus quoque iucunditatis est restitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi: nam nos quoque habuimus scenam competitricem. quòd si ego qui trinos ludos ædilis feceram, tamen Antonij ludus commouebat: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istã ipsam, quam irrides argenteam scenam aduersatam putas? * sed haec sanè. sint paria omnia: sit par fo- 41
rensis opera militari: sit par militari suffragatio

vrbana: sit videm magnificentißimos, & nullos vnquam feciſſe ludos: quid? in ipſa prætura nihilne exiſtimas inter tuam & iſtius ſortem interfuiſſe? huius ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarij tibi optabamus, iuris dicundi: in qua gloriam conciliat magnitudo negotij, gratiam æquitatis largitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis hic fuit, offenſionem vitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi egregia, & ad conſulatum apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum voluptate con-
42 cluditur: * quid tua ſors? triſtis, atrox, quæſtio peculatus: ex altera parte lacrymarum & ſqualoris: ex altera plena catenarum atque iudicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra voluntatem: ſcriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehenſa: multi viri fortes, & propè pars ciuitatis offenſa eſt: lites ſeuerè æſtimatæ: cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. poſtremò tu in prouinciam ire noluiſti. non poſſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, & conſul probaui: ſed tamen L. Muranæ prouincia multas bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit. habuit proficiſcens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem reſp. liberalitatis: qua vſus, multas ſibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur adiunxit. ipſe autem in Gallia, vt noſtri homines deſperatas iam pecunias exigerent, æquitate diligentiaque perfecit. tu interea Romæ ſcilicet amicis præſidio fuiſti: fateor: ſed tamen illud cogita, nonnullorum

ami-

amicorum studia minui solere in eos, à quibus pro-
uincias contemni intelligant. * quoniam ostendi, 34
iudices, parem dignitatem ad consulatus petitio-
nem, disparem fortunam prouincialium negotiorum
in Murena, atque in Sulpitio fuisse: dicam iam a-
pertius, in quo meus necessarius fuerit inferior, Ser-
uius: & ea dicam vobis audientibus amisso iam tem-
pore, quæ ipsi soli re integra sæpè dixi.

Petere consulatum nescire te, Serui, persapè dixi:
& in ijs rebus ipsis, quas te magno, & forti animo
& agere, & dicere videbam, tibi solitus sum dice-
re, magis te fortem senatorem mihi videri, quàm
sapientem candidatum. primùm accusandi terro-
res, & minæ, quibus tu quotidie vti solebas, sunt
fortis viri: sed & populi opinionem à spe adipis-
cendi auertunt, & amicorum studia debilitant,
nescio quo pacto semper hoc fit, neque in vno, aut al-
tero animaduersum est, sed iam in pluribus: simul
atque candidatus accusationem meditari visus est,
vt honorem desperasse videatur. * quid ergo? accep- 44
tam iniuriam persequi non placet? immò vehemen-
ter placet: sed aliud tempus est petendi, aliud per-
sequendi, petitorem ego, præsertim consulatus, magna
spe, magno animo, magnis copijs & in forum, &
in campum deduci volo: non placet mihi inquisitio
candidati prænuncia repulsæ: non testium potius,
quàm suffragatorum comparatio: non mi-
næ magis, quàm blanditiæ: non declamatio potius,
quàm salutatio: præsertim cùm iam hoc vouo more
omnes ferè domos omnium concurrent, & ex vul-

45 tu candidatorum coniecturam faciant, quantum quisq; animi, & facultatis habere videatur.* videsne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor: scin tu, illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciam: quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatam rem abiicium, aut suam operam, & gratiam iudicio & accusationi reseruant. accedit eodem, vt etiam ipse candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamque suam in petitione non possit ponere: adiungitur enim accusationis cogitatio, non paruares, sed nimirum omnium maxima: magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem è ciuitate, præsertim non inopem, neque infirmum exturbare, qui & per se, & per suos, & verò etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus: & qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis
46 amicissimorum officia, & studia præstamus.* quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, vt idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet, atq; instituat. vnum sustinere pauci possunt: vtrumque nemo. tu, cùm de curriculo petitionis deflexisses, animumque ad accusandum transtulisses, existimasti te vtrique negotio satisfacere posse?

Re-

vehementer errasti. quis enim dies fuit, posteaquam in istam accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat: erat enim seuerissimè scripta Calpurnia, gestus est mos & voluntati, & dignitati tuæ: sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset: petitioni verò refragata est. * pœna 47
grauior iam plebem tua voce efflagitata est: commoti animi tenuiorem, exilium in nostrum ordinem, concesit senatus postulationi tuæ, sed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem, te auctore, constituit. morbi excusationi pœna addita est: voluntas offensa multorum, quibus aut contra valetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam ceteri vita fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritate senatus voluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minimè proderant illa, quæ mea summa voluntate senatus frequens repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti. prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum grauiter homines honesti, atque in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt, à tali viro esse pugnatum, vt omnes & dignitatis, & 4
gratiæ gradus tollerentur. idem editicios iudices esse voluisti, vt odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc discordijs continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. * hæc omnia tibi accusandi viam mu- 48
niebant, adipiscendi obsepiebant, atq; ex omnibus illa

plaga est iniecta petitioni tuæ, non tacente me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissimè dicta sunt: quo etiam mihi durior locus est dicendi datus: vt, cum ante me & ille dixisset, & vir summa dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Crassus, ego in extremo non partem agerem aliquam causæ, sed de tota re dicerem, quod mihi videretur. Itaque in ijsdem rebus ferè versor, & quoad possum, iudices, occurro vestræ sapientiæ. sed tamen, Serui, quam te securem putas iniecisse petitioni tuæ, cùm tu populum R. in eum metum adduxisti, vt pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem com-
49 pararès, depositâ, atque abiecta petitione? * etenim te inquirere videbant tristem ipsum: mœstos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certè ipsi candidatorum vultus obscuriores videri solent. Catilinam interea alacrem atque lætum stipatum choro iuuentutis, vallatum iudicibus, atque sicarijs, inflatum cum spe militum, tum collega mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circumfluente colonorum Aretinorum & Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi, Syllani temporis calamitate. vultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, vt etiam exploratus, & domi conditus consulatus videretur: Murænam contemnebat: Sulpitium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei vim denunciabat:

eiabat: reip. minabatur. * quibus rebus, qui timor 50
bonis omnibus iniectus sit, quantaque desperatio reip.
si ille factus esset, nolite à me commoneri velle, vos-
metipsi vobiscum recordamini. meministis enim, cum
illius nefarij gladiatoris voces percrebuissent, quas
habuisse in concione domestica dicebatur, cùm mi-
serorum fidelem defensorem, negasset inueniri pos-
se, nisi eum, qui ipse miser esset: integrorum & for-
tunatorum promissis saucios & miseros credere non
oportere: quare qui consumpta replere, erepta recu-
perare vellent, spectarent, quid ipse deberet, quid pos-
sideret, quid auderet. minimè timidum, & valdè
calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, 51
& signifer calamitosorum. * tum igitur, his rebus
auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne po-
stero die comitia haberentur, vt de his rebus in senatu
agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Ca-
tilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid
vellet, qua ad me allata essent, dicere. atque ille vt
semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indi-
cauit atque innuit. tum enim dixit, duo corpora
esse reip. vnum debile infirmo capite, alterum
firmum sine capite. huic, cùm ira de se meritum
esset, caput se viuo non defuturum. congemuit se-
natus frequens, neque tamen satis seuerè pro rei
indignitate decreuit: nam partim ideo fortes in de-
cernendo non erant, quia nihil timebant: partim,
quia timebant. tum erupit è senatu triumphans
gaudio, quem omnino viuum illinc exire non opor-
tuerat, præsertim cùm idem ille, in eadem ordine

pauci

paucis diebus antè, Catoni fortißimo viro iudicium minitanti, ac denuncianti, respondißet, si quod eßet in suas fortunas incendium excitatum, id se non
52 aqua, sed ruina restincturum. * his tum rebus commotus, & quòd homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci à Catilina sciebam, descendi in campum cum firmißimo præsidio fortißimorum virorum, & cum illa lata insignique lorica, non qua me tegeret (etenim sciebam Catilinam non latus aut ventrem, sed caput & collum solere petere) verùm vt omnes boni animaduerterent, & cùm in metu & periculo consulem viderent, id quod eßt factum, ad opem præsidiumque meum concurrerent. itaque cùm te, Serui, remißiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum viderent, omnes, qui illam à rep. pestem depellere cupiebant, ad Murænam se statim
53 contulerunt. * magna eßt autem comitijs consularibus repentina voluntatum reclinatio, præsertim cùm incubuit ad virum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honeßtißimo patre, atque maioribus, modeßtißima adoleßcentia, clarißima legatione, prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petißet diligenter, & ita petißet, vt neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic mirandum eßt, magno adiumento Catilinæ subitam spem consulatus
54 adipiscendi fuißè? * Nunc mihi tertius ille locus eßt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui

qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Murænæ voluit, retractandus. quo in loco Postumio familiari meo, ornatißimo viro de diuisorum indicijs, & de deprehensis pecunijs: adolescenti ingenioso & bono, Seru. Sulpitio, de equitum centurijs: M. Catoni, homini in omni virtute excellenti, de ipsius accusatione, de S. C. de rep. respondebo. sed pauca, quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna conquerar. * Nam cùm sæpè an- 55
tea, iudices, & ex aliorum miserijs, & ex meis curis, laboribusque quotidianis, fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti à studijs ambitionis, otium ac tranquillitatem vitæ secuti sunt: tùm verò in his L. Murænæ tantis, tamque improuisis periculis ita sum animo affectus, vt non queam satis neque communem omnium nostrum conditionem, neque huius euentum fortunamque miserari: qui primùm dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumque suorum vnum ascendere gradum dignitatis conatus est, venit in periculum, ne & ea, quæ relicta, & hæc quæ ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouæ laudis, etiam in veteris
fortunæ discrimen adducitur. * quæ cùm sint gra- 56
uia, iudices, tum illud acerbißimum est, quòd habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent: nam vt omittam Ser. Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ, sed honoris contentione permotum: accusat paternus amicus

Cn.

Cn. Postumius, vetus, vt ait ipse, vicinus ac necessarius, qui necessitudinis caussas complures protulit, simultatis nullam commemorare potuit: accusat Ser. Sulpitius sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitores esse debebant: accusat M. Cato, qui, quanquam à Muræna nulla re vnquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, vt eius opes, & ingenium præsidio multis etiam alienissimis, vix cuiquam inimicus esse deberet. 57 * Respondebo igitur Postumio primùm, qui nescio quo pacto mihi videtur prætorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concesserit, cùm petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Postumio, & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

58 *Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & vehemens, vt multò magis eius auctoritatem quàm criminationem pertimescam. in quo ego accusatore, iudices, primùm illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid exspectatio tribunatus, ne quid totius vitæ splendor & grauitas noceat: denique ne ea soli huic obsint

obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, vt multis prodesse posset, bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamque deleuerat, cum accusauit L. Cottam, erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. sæpè hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, vt nimijs aduersarij viribus abiectus videretur.* 59
quid? Sergium Galbam (nam traditum memoriæ est) nonne proauo tuo, fortissimo, atque florentissimo viro, M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus vniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudicium potentiam afferat, non vim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum: in periculo verò & in pernicie ciuium repudientur.* nam si quis hoc fortè dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset: iniquam legem, iudices, & miseram conditionem instituet periculi hominum, si existimabis iudicium accusatoris in reum 60

pro

pro aliquo praiudicio valere oportere. ego tuum consilium, Cato, propter singulare animi mei, de tua virtute, iudicium, vituperare non audeo, nonnulla in te forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed si peccas, te tegere possum. at ego te verissimè dixerim peccare nihil, neque vlla in re esse huiusmodi, vt corrigendus potius, quàm leuiter inflectendus esse videare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem, & excelsum. accessit his tot, doctrina non moderata, nec mitis, sed, vt mihi videtur, paulò asperior, & durior, quàm aut veritas, aut natura patiatur. * & quoniam non est nobis hæc oratio habenda, aut cum imperita multitudine, aut aliquo conuentu agrestium, audacius paulò de studijs humanitatis, quæ & mihi & vobis nota & iudicanda sunt, disputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona, quæ videmus, diuina, & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à magistro. fuit enim quidam summo ingenio vir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. huius sententiæ sunt & præcepta eiusmodi: sapientem gratia nunquam mouerì, nunquam cuiusquam delicto ignoscere, neminem misericordem esse, nisi stultum, & leuem: viri non esse, neque exorari, neque placari:

61

solos

solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendacissimi, diuites: si seruitutem seruiant, reges, nos autem, qui sapientes non sumus, fugitiuos, exules, hostes, insanos denique esse dicunt: omnia peccata esse paria: omne delictum scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm eum, qui patrem suffocauerit: sapientem nihil opinari, nullius rei penitere, nulla in re falli, sententiam mutare nunquam. * hæc homo ingeniosissimus M. Cato auctoribus eruditissimis inductus, arripuit, neque disputandi caussa, vt magna pars, sed ita viuendi, petunt aliquid publicani, caue quicquam habeat momenti gratia. supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi, sceleratus & nefarius fueris, si quicquam misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti veniam petit, nefarium est facinus ignoscere. at leue delictum est: omnia peccata sunt paria. dixisti quippiam, fixum & statutum est, non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: malè dici putat hæc. ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. iratus dixisti: nunquam, inquit, sapiens irascitur, at temporis caussa, improbi, iuquit, hominis est, mendacio fallere mutare sententiam turpe est: exorari scelus: misereri, flagitium. * nostri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia dissisum ingenio meo quæsisse adiumenta 62 63

doctrinæ) nostri, inquam, illi à Platone & Aristotele, moderati homines & temperati, aiunt, apud sapientem valere aliquando gratiam: viri boni esse, misereri, distincta genera esse delictorum, & dispares pœnas: esse apud hominem constantem ignoscendi locum: ipsum sapientem sæpè aliquid opinari, quod nesciat: irasci nonnunquam, exorari eundem, & placari: quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare, de sententia decedere aliquando: omnes virtutes mediocritate quadam esse moderatas. * hos ad magistros si quate fortuna, Cato, cum ista natura detulisset, non tu quidem melior vir esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior, (neque enim esse potes) sed paulò ad lenitatem propensior: non accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pudentissimum hominem, summa dignitate atque honestate præditi imputares, cùm in eiusdem anni custodia te atque L. Muræna fortuna posuisset, aliquo te cum hoc, reip. vinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses, aut sepositisses, aut mitiorem in partem interpretarere. * ac te ipsum, quantum ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu concitatum, & vi naturæ atque ingenij elatum, & recentibus præceptorum studijs flagrantem, iam vsus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. etenim isti ipsi mihi videntur vestri præceptores & virtutis magistri, fines officiorum paulò longius, quàm natura vellet, protulisse, vt, cùm ad vltimum

timum animo contendissemus, ibi tamen, vbi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris: imò aliquid, non omnia, nihil gratiæ caussa feceris: imò resistito gratiæ, cùm officium & fides postulabit. misericordia commotus nesis, etiam in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis, in sententia permaneto: enimverò nisi sententia aliqua vicerit melior. * huiuscemodi Scipio ille fuit: quem non pœnitebat facere idem, quod tu: habere eruditissimum hominem, & pene diuinum domi: cuius oratione, & præceptis, quanquam erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior non est factus, sed (vt accepi à senibus) lenissimus. quis verò C. Lælio comior? quis iucundior, eodem ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domum iam deducam tuam. quenquamne existimas Catone proauo tuo commodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse ad omnium rationem humanitatis? de cuius præstanti virtute cum verè gráuiterque diceret, domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum, est illud quidem exemplum tibi propositum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad vnumquenque nostrum peruenire potuit: ad imitandum verò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. sed si illius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati seueritatique asperseris, non ista quidem erunt meliora, quæ nunc sunt optima, sed

67 certè condita iucundius. * quare ad id, quod instituí, reuertar, tolle mihi è cauſſa nomen Catonis, remoue, prætermitte auctoritatem, qua in iudicijs, aut nihil valere, aut ad ſalutem debet valere: congredere mecum criminibus ipſis: quid accuſas Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accuſas: non defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quòd lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum verò ipſum vel tecum accuſabo, ſi voles. dixiſti S. C. me referente eſſe factum: ſi mercede corrupti obuiam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgò locus tributus, & item prandia ſi vulgò eſſent data, contra legem Calpurniam factum videri. ergo ita ſenatus iudicat, contra legem facta hæc videri, ſi facta ſint. decreuit quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam factum ſit, nè-
ne, vehementer quæritur: ſi factum ſit, quin con-
68 tra legem ſit, dubitare nemo poteſt. * eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum, quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. atque id decernitur omnibus poſtulantibus candidatis, vt ex S. C. neque cuius interſit, neque contra quem ſit, intelligi poſſit, quare doce à L. Murana illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, conſulatum petenti: ſolet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? qua fuit iſta multitudo? primùm. ſi tibi iſtam ratio-

tionem non possim reddere : quid habet admirationis, tali viro aduenienti, candidato consulari obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum videretur. * quid si etiam illud addam, 69
quod à consuetudine non adhorret, rogatos esse multos? num aut criminosum sit, aut mirandum: qua in ciuitate rogati infirmorum hominum filios propè de nocte ex vltima sæpè vrbe deductum venire soleamus, in ea non esse grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præsertim talis viri nomine rogatos? quid, si omnes societates venerunt? quarum ex numero multi hic sedent iudices? quid, si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid, si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honestè in vrbem introire, tota natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Postumius obuiam cum benè magna caterua sua venit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat, hoc dico, frequentiam in isto officio, gratuitam non modò dignitati illius vnquam, sed ne voluntati quidem defuisse. * at sectabantur multi: doce mercede: con- 70
cedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus est, inquit, sectatoribus? à me tu id quæris, quid opus sit eo, quo semper vsi sumus? homines tenues vnum habent in nostrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in nostris petitionibus operam, atque

affectationem: neque enim fieri potest, neq; postulandum est à nobis, aut ab equitibus R. vt suos necessarios candidatos sectentur totos dies: à quibus si damus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si vno basilicæ spatio honestamur, diligenter obseruari videmur, & coli. tenuiorum & non occupatorum amicorum, est ista assiduitas: quorum
71 copia bonis, & beneficijs deesse non solet. * noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij, Cato: sine eos qui omnia à nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si nihil erit præter ipsorum suffragium, tenue est. si vt suffragentur, nihil valent gratia: ipsi denique vt solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non vocare domum suam possunt: atque hæc à nobis petunt omnia: neque vlla re alia, quæ à nobis consequuntur, nisi opera sua compensari putant posse. itaque & legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorum, & S. C. quod est L. Cæsare consule factum, restiterunt: nulla est enim pœna, quæ possit obseruantiam tenuiorum, ab hoc vetere instituto officiorum excludere.*
72 At spectacula sunt tributim data, & ad prandium vulgò vocati. etsi hoc factum à Murena omninò, iudices, non est, ab eius amicis autem more & modo factum est: tamen admonitus re ipsa, recordor, quantum hæ quæstiones in senatu habitæ, punctorum nobis, Serui, detraxerint. quod enim tempus fuit, aut nostra, aut patrum nostrorum memoria, quo hæc, siue ambitio est, siue liberalitas, non fuerit, vt locus, & in Circo, & in foro daretur a-

mi-

micis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primùm, ne dum, qui eà suis tribulibus vetere instituto assequebantur.

Desunt nonnulla.

præfectum fabrûm semel locum tribulibus suis de- 73
disse: quid statuent in viros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium causſa comparârunt? hæc omnia sectatorum, spectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiam, Serui, coniecta sunt: in quibus tamen Murana à senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus, num obuiam prodire crimen putat? non, sed mercede: conuince. num sectari multos? non, sed conductos: doce. num locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minimè, sed vulgò passim. quid est vulgo? vniuersos. non igitur, si L. Natta, summo loco adolescens, qui, & quo animo iam sit, & qualis vir futurus sit, videmus, in equitum centurijs voluit esse, & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit eius vitricofraudi, aut crimini: nec, si virgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locum suum gladiatorium concessit huic, non & illa piè fecit, & hic à culpa est remotus, omnia hæc sunt officia necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum: * at enim agit mecum austerè, & Sto- 74

icè Cato: negat verum esse, allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandantis corrumpi voluptatibus oportere: ergo, ad cœnam petitionis caussa si quis vocat, condemnetur. quippe, inquit, tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibendis voluptatibus? vtrum lenocinium, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium à populo R. petebas? horribilis oratio: sed eam vsus, vita, mores, ciuitas ipsa respuit: neque tamen Lacedamonij auctores istius vitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt: neque verò Cretes, quorum nemo gustauit vnquam cubans, melius, quàm Romani homines, qui tempora voluptatis laborisq; dispertiunt, resp. suas retinuerunt: quorum alteri vno aduentu nostri exercitus deleti sunt, alteri nostri imperij præsidio disciplinam suam, le-
75 gesque conseruant. * quare noli, Cato, maiorum institutæ, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas imperij comprobat, nimium seuera oratione reprehendere. fuit eodem ex studio vir eruditus apud patres nostros & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cùm epulum Q. Maximus, Africani patrui sui nomine, populo R. daret, rogatus est à Maximo, & triclinium sterneret, cùm esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & exposuit vasa Samia: quasi verò esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honesta-

nestaretur: quem cùm supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quòd ille vir in hac rep. potissimùm natus esset; necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, vbi ille esset huius in morte celebranda, grauiter tulit popu- 76
lus R. hanc peruersam sapientiam Tuberonis. * itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani, vt dixi, sororis filius, his hœdinis pelliculis prætura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: non amat profusas epulas, sordes, & inhumanitatem multò minus: distinguit rationem officiorum ac temporum, vicissitudinem laboris ac voluptatis. Nam quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, non seruas. cur enim quenquam, vt studeat tibi, vt te adiuuet, rogas? rogas tu me, vt mihi præsis, vt committam ego me tibi? quid tandem? istud me rogari oportet abs te, an te potius à me, vt pro mea salute laborem, periculumq; suscipias? * quid, quòd habes nomenclato- 77
rem? in eo quidem fallis, & decipis, nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est: turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: sin etiam nôris: tamen per monitorem appellandi sunt? cur non ante petis, quàm susurrauit? aut quid, cùm admoneris, tamen quasi tute nôris, ita salutas? quid postea quam es designatus, multos salutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinæ præcepta velis, reperi-

antur prauißima. quare nec plebi Rom. eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quæ omnia maiores noſtri comparauerunt: nec candidatis iſta beniguitas adimenda eſt, quæ liberalitatem magis ſignificat, quàm largitionem.

78 * at enim te ad accuſandum reſp. adduxit. credo, Cato, te iſto animo, atque ea opinione veniſſe, ſed tu imprudentia laberis: ego, quod facio, iudices, cùm amicitia, dignitatisque L. Murænæ gratia facio, tum me pacis, otij, concordiæ, libertatis, ſalutis, vitæ denique omnium veſtrûm cauſſa facere clamo atque obteſtor. audite, audite conſulem, iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies atque noctes de rep. cogitantem. vſque eò L. Catilina remp. deſpexit atque contempſit, vt eâ copiâ, quam ſecum eduxit, ſe hanc ciuitatem oppreſſurum arbitraretur. latius patet illius ſceleris contagio, quàm quiſquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, eſt equus Troianus,

79 à quo nunquã, me conſule, dormiẽtes opprimemini. * quæris à me quid ego Catilinam metuam? nihil: & curaui, ne quis metueret: ſed copias illius, quas hic video, dico eſſe metuendas: nec tam timendus eſt nũc exercitus L. Catilinæ, quàm iſti, qui illum exercitũ deſeruiſſe dicuntur: non enim deſeruerunt, ſed ab illo in ſpeculis, atq; inſidijs relicti, in capite atq; in ceruicibus noſtris reſtiterunt. hi & integrum conſulem, & bonũ imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. ſalute coniunctum, deijci de vrbis præſidio, & de cuſtodia ciuitatis, veſtris ſententijs perturbari volunt, quorum ego ferrum & audaciam reijci in campo,

debi-

debilitaui in foro, compressi etiam domi meæ sæpè, iudices. his vos si alterum consulem tradideritis, plus multò erunt vestris sententijs, quàm suis gladijs consecuti. magni interest, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, esse Kal. Ian in rep. duos consules. * nolite arbitrari, mediocribus consi- 80
lijs, aut vsitatis vijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate consilia, iudices, vrbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis R. extinguendi. atque hæc, ciues, ciues, inquam (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidè consilijs occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. sed vos moneo, iudices: in exitu est iam meus consulatus: nolite mihi subtrahere vicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. * atque 81
ad hæc mala, iudices, quid accedat aliud, non videtis? te, te appello, Cato, nonne prospicis tempestatem annitui? iam enim hesterna concione intonuit vox pernicioſa designati tribuni collegæ tui: contra quem multùm tua mens, multùm omnis boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem vocauerunt. omnia, quæ per hoc triennium agitata sunt, iam ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse, in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. * qui locus 82
est, iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cùm ego non ex istorum insidijs ac mucronibus, non solum meo,

sed

sed multò etiam magis diuino consilio eripiar, atque euolem? neque isti me meo nomine interfici, sed vigilantem consulem de reip. præsidio dimouere volunt: nec minus vellent, Coto, te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur, vident enim, quantum in te sit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum reip. præsidij. sed cùm consulari auctoritate, & auxilio spoliatam vim tribunitiam viderint, tum se facilius inermem & debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam, ne sufficiatur consul, non timent: vident in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum clarum virum, sine collega, te sine consule, remp. sine præsidio obijci posse. his tantis in rebus, tantisque in periculis, est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es, videre quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in rep. consulem non cupidum, consulem (quod maximè tempus hoc postulat) fortuna constitutum ad amplexandum ocium, scientia ad bellum gerendũ: animo & 84 vsu, ad quod velis negotium. * quanquam huiusce rei potestas omnis in vobis sita est, iudices: totã remp. vos in hac causa tenetis, vos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secũ eduxit hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murenam: si interficere posset, occideret: petunt enim rationes illius, vt orbetur auxilio resp. vt minuatur contra suum furorem imperatorum copia: vt maior facultas tribunis plebis detur depulso aduersario, seditionis ac discordiæ concitandæ: idémne igitur

tur delecti amplißimis ex ordinibus honeſtißimi atque ſapientißimi viri iudicabunt, quod ille importunißimus gladiator, hoſtis reip. iudicaret: * mihi 84
credite, iudices, in hac cauſſa non ſolùm de L. Muranæ, verùm etiam de veſtra ſalute ſententiam feretis, in diſcrimen extremum venimus: nihil eſt iam, vnde nos reficiamus, aut vbi lapſi reſiſtamus, non ſolùm minuenda non ſunt auxilia, quæ habemus: ſed etiam noua, ſi fieri poßit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico grauißimum viſum eſt, ſed in vrbe, in foro, (dij immortales, ſine gemitu hoc dici non poteſt) non nemo etiam in illo ſacrario reip. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt, dij faxint, vt meus collega vir fortißimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, vobis boniſque omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum reſp. periculum parturit, conſilio diſcutiam, & comprimam. * ſed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de ma- 85
nibus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redundarim? vnus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impediturì ſint, ſiquidem

deſunt nonnulla.

Illa peſtis immanis, importuna Catilinæ prorumpet, quà poterit, & iam pop. R. minatur: in agros ſuburbanos repentè aduolabit: verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo

campo exercitus, in agris vastitas: omni autem in
sede ac loco ferrum flammamque metuemus: quo
tam diu comparantur: eadem ista omnia, si ornata
huic præsidijs erit resp. facilè & magistratuum con-
86 silijs, & priuatorum diligentiâ opprimentur.* Quæ
cùm ita sint, iudices, primùm reip. caussa, qua nulla
res cuiquam potior debet esse, vos pro mea summa,
& vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro au-
ctoritate consulari hortor, pro magnitudine perí-
culi obtestor, vt otio, vt paci, vt saluti, vt vitæ vestræ
& ceterorum ciuium consulatis: deinde ego fidem
vestram vel defensoris, & amici officio adductus oro
atque obsecro, iudices, vt ne hominis miseri, & cùm
corporis morbo, tùm animi dolore confecti, L. Mu-
ræna recentem gratulationem nouâ lamentatione
obruatis: modò maximo beneficio populi Rom. or-
natus, fortunatus videbatur, quòd primus in fami-
liam veterem, primus in municipium antiquissimum
consulatum attulisset: nunc idem squalore, sordibus
confectus, morbo, lacrymis ac mœrore perditus, ve-
ster est supplex, iudices, vestram fidem obtestatur,
misericordiam implorat, vestram potestatem ac ve-
87 stras opes intuetur.* nolite per deos immortales, iu-
dices, hac eum re, qua se honestiorem fore putauit,
etiam ceteris antè partis honestatibus, atque omni di-
gnitate fortunaque priuare. atq; ita vos Murænæ, iu-
dices, orat atque obsecrat: si iniustè vehementèr læsit, si
nullius aures voluntatemve violauit, si nemini, vt
leuissimè dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit: sit
apud vos modestiæ locus, sit demissis hominibus per-

fugi-

fugium, sit auxilium pudori, misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet, iudices: vnà enim erepiuntur cum consulatu omnia. inuidiam verò his temporibus habere consulatus ipse nullam potest: obijcitur enim concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam solus opponitur.* quare, quid inuidendum Murenæ, aut cuiquam 88
nostrùm sit, in hoc præclaro consulatu, non video, iudices: quæ verò miseranda sunt, ea & mihi ante oculos versantur, & vos videre & prospicere potestis, si (quod Iupiter omen auertat) hunc vestris sententijs afflixeritis, quò se miser vertet? domúmne? vt eam imaginem clarissimi viri parentis sui, quam paucis antè diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia lugentemque videat? an ad matrem? quæ misera modò consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & solicita est, ne eundem paulò post spoliatum omni 89
dignitate conspiciat? * sed quid ego matrem aut domum appello, quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, consuetudúe priuat. ibit igitur in exilium miser? quò? ad Orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, vt de cum honore decesserit, eodem cum magna ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? vt Gallia Transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem vi-

videat? in ea porro prouincia, quo animo C. Murænam fratrem suum adspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ vtriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quod, quibus in locis paucis antè diebus factum esse consulem Murænam, nuncij literæque celebrassent, & vnde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repentè eò accedat ipse nuncius suæ calamitatis? * Qua si acerba si misera, si luctuosa sunt, si alienissima à mansuetudine, & misericordia vestra, iudices, conseruate populi Ro. beneficium, reddite reip. consulem, date hoc ipsius pudori, date patri mortuo, date generi & familiæ, date etiam Lanuuio, municipio honestissimo, quod in hac caussa frequens, mœstumque vidistis. nolitè à sacris patrijs Iunonis Sospitæ, cui omnes consules facere necesse est, domesticum, & suum cõsulem potissimum auellere, quem ego vobis, si quid habet aut mõimenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem, iudices, ità commendo, vt cupidissimum ocij, studiosissimum honorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quæ nunc remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

90

PRO

PRO L. FLACCO.

ORATIO XXIV.

VM in maximis periculis huius vrbis atque imperij, grauissimo atque acerbissimo reip. casu, socio, atque adiutore consiliorum periculorumque meorum, L. Flacco eadem à vobis coniugibus, liberis vestris, vastitatem à templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, sperabam, iudices, honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cùm L. Flaccus veterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno reip. retulisset, * sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut virtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset: existimabam L. Flacco multitudinis potius imperita, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum virorum iudicium esse subeundum. etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solùm,

verùm etiam gentium defensa, ac retenta, neminem vnquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atque insidias creaturum. quòd si esset aliquando futurum, vt aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui, iudices, D. Lælium, optimi viri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius virtuti atque institutæ adolescentiæ conueniret. etenim cùm à clarißimis viris iustißimas inimicitias sæpè cum benè meritis ciuibus depositas esse vidissem, non sum arbitratus quenquam amicum reip. posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. * sed
5 quoniam, iudices, multa nos & in nostris rebus & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ sunt ferenda: tantùm à vobis petimus, vt omnia reip. subsidia, totum statum ciuitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, salutem præsentium, spem reliquorum in vestra potestate, in vestris sententijs, in hoc vno iudicio positam esse, & defixam putetis, si vnquam resp. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentiam iudicum implorauit: hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc compulsi concitatique venerunt, sed de vestra rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium. si qua reliqua est etiam

nunc

nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesque sustentet, omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentum, subsidia reip. consilia, auxilia, iura ceciderunt. * quem enim alium appellem? 4
quem obtester? quem implorem? senatumne? at is ipse auxilium petit à vobis, & confirmationem auctoritatis suæ vestræ potestati permissam esse sentit. an equites Romanos? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus sentiritis. an populum Romanum? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit vobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud vos, nisi per vos, iudices, non auctoritatem, quæ amissa est, sed salutem nostram, quæ spe exigua extremaque pendet, tenuerimus: nihil est præterea, quò confugere possimus: nisi fortè, quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, iudices, non videtis. * damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. quid est causæ, cur non is, qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesque vexantur: quid auctores, quid duces, quid principes sibi expectent? atque vtinam inimici nostri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, vtrum tandem omnes boni duces nostri, an comites fuerint ad communem conseruandam salutem. 5

Desit fortasse quidpiam.

6 * Hunc igitur virum, Læli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cicilia tribunus militum. ea res silet. fuit M. Pironi quæstor in Hispania: vox de quæstura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque vnà cum summo imperatore sustinuit: mutata est huius temporis accusatio, pratura iurisdictio, res varia, & multiplex ad suspiciones & simultates, non attingitur: ea verò in summo, & periculosissimo reip. tempore, etiam ab inimicis laudatur. at à testibus læditur. antequam dico, à quibus, qua spe, qua vi, qua re concitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia praditis, dicam de genere vniuerso, & de condi-
7 tione omnium nostrum. * per deos immortales, iudices, vos, quo modo is, qui anno antè Romæ ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, à testibus quæritis ignotis? ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam varia iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum læsæ voluntates: quæ est vnquam iactata non suspicio, quæ tamen solet esse falsa, sed iracundiæ vox aut doloris? & is est reus auaritiæ, qui in vberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, non modò crimen effugit. prætereo illa, quæ prætereunda non sunt: nullum huius in priuatis

uatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sortem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi vobis? *Timolites ille vicarius, 8
homo non modò nobis, sed ne inter suos quidem notus, vos docebit qualis sit L. Flaccus? quem vos modestißimum adolescentem: prouinciæ maximæ sanctißimum virum: nostri exercitus fortißimum militem, diligentißimum ducem, temperatißimum legatum quæstoremque cognouerunt? quem vos præsentes constantißimum senatorem, iustißimum prætorem, ac amantißimum reip. ciuem iudicastis. de quibus vos alijs testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? *at quos testes? primùm 9
dicam (id quod est commune) Græcos, non quòd nationi huic ego vnus maximè fidem derogem: nam si quis vnquam de nostris hominibus à genere isto studio ac voluntate non abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiam tum, cùm plus erat ocij, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, prudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt: multi imprudentes, illiterati, leues, quos varijs de causßis video concitatos. verum tamen hoc dico de toto genere Græcorum; tribuo illis literas do multarũ artium disciplinam: non adimo sermonis lepõrem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit, totiusque huiusce rei qua

10 sit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. * vnde illud est? da mihi testimonium mutuum: num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorum est: vt, etiam qui Græcè nesciunt, hoc quibus verbis à Græcis dici soleat, sciant. itaque videte, quo vultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. nunquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quàm ad rogatum. nunquam laborant, quemadmodum probent quod dicunt, sed quemadmodum se explicent dicendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd, (vt ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit quod læderet eum, cùm cuperet: impediebat enim religio, tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore & pal-
11 lore dixit? * quam promptus homo P. Septimius? quàm iratus de iudicio & de villico? tamen hæsitabat, tamen eius iracundiæ religio nonnunquam repugnabat. inimicus M. Cælius, quòd cùm in re manifesta putasset nefas esse, publicanum iudicare contra publicanum, sublatus erat è numero recuperatorum, tamen tenuit se, neque attulit in iudicium quicquam ad lædendum, nisi voluntatem. hi si Græci fuissēt, ac nisi nostri mores ac disciplina plus valerent, quàm dolor ac simultas, omnes se spoliatos, vexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus vestis cum ea voluntate processit, vt lædat, non iurisiurandi, sed lædendi verba meditatur. vinci, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil

nihil aliud curat: itaque non optimus quisque, nec grauissimus, sed impudentissimus, loquacissimusque deligitur. * vos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, vt se ipse sustentat, vt omnia verba moderatur, vt timet, ne quid cupidè, ne quid iracundè, ne quid plus minúsue, quàm sit necesse, dicat, num illos idem putatis? quibus iusiurandum locus est: testimonium, iudus: existimatio vestra, tenebræ, laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis, in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationem meam, etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare vanitatem. sed propius accedam: de his vestris testibus dicam. * vehementem accusatorem nacti sumus, iudices, & inimicum in omni genere odiosum ac molestum: quem spero his rebus fore magno vsui & amicis, & reip. sed certè inflammatus incredibili cupiditate hanc caussam accusationemque suscepit, qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? imo verò quantus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? quanta largitio? quæ quanquam vtilia sunt caussæ, timidè tamen dico, quòd vereor, ne Lælius ex his rebus quas sibi suscepit gloriæ caussa, putet aliquid oratione mea sermonis in se se, aut inuidiæ esse quæsitum. itaque hanc partem totam relinquam: tantum à vobis petam, iudices, vt, si quid ipsi audistis communi fama atque sermone de vi, de

12

13

de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti ac noua, certus est
14 inquisitioni comitum numerus constitutus. * Sed, vt hanc vim omittam, quanta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure & more sunt facta, reprehendere non possumus, queri tamen cogimur: primùm, quòd distributis partibus, sermo est tota Asia dißipatus, Cn. Pompeium, quòd L. Flacco est vehementer inimicus, contendisse à Lælio, paterno amico ac pernecessario, vt hunc hoc iudicio arcesseret, omnemque ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes, ad hoc negotium conficiendum detulisse, id hoc verisimilius Græcis hominibus videbatur, quòd paulò antè familiarem Lælium in eadem prouincia Flacco viderant. Pompeij autem auctoritas cùm apud omnes tanta est, quanta esse debet, tum excellit in ista prouincia, quam nuper & prædonum & regum bello liberauit, adiunxit illa, vt eos, qui domo exire nolebant, testimonij denunciatione terreret: qui domi
15 stare non poterant, largo & liberali viatico commoueret. * si adolescens ingenij plenus, locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ recitantur, psephismata, non sententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitata. O morem præclarum disciplinamque, quam à maioribus accepimus. si quidem tene remus, sed nescio quo pacto am de manibus elabitur. nullam illi nostri sapientißimi, & sanctißimi viri vim concionis esse voluerunt.

punt. quæ sciscēret plebs, aut quæ populus iuberet: summota concione, distributis partibus tributim, & centuriatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, vetarique voluerunt. * *Græcorum autem totæ resp. sedentis concionis temeritate administrantur. itaque vt hanc Græciam, quæ tandiu suis consiliis perculsa & afflicta est, omittam: illa vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit: hoc vno malo concidit, libertate immoderata, ac licentia concionum. cùm in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes ignarique considerant, tum bella inutilia suscipiebant, tum seditiosos homines reip. præficiebāt, tum optimè meritos ciues è ciuitate eijciebant.* * *quòd si hæc Athenis tum, cùm illi non solùm in Græcia, sed propè cunctis gentibus eminebant, accidere sunt solita: quam moderationem putatis in Phrygia aut in Mysia concionum fuisse? nostras conciones illarum nationum homines plerunque perturbant: quid, cùm soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? cæsus est virgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus: data concio Lælio est: processit ille, & Græcus apud Græcos non de culpa sua dixit, sed de pœna questus est. porrexerunt manus, psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulò antè omni largitione saturati Pergameni, quòd Mithridates, qui multitudinē illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se velle dixit, id sutores & zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes à Cilicia publicè duxi:*

16

17

18 verùm erant testimonia non concitatæ concionis, sed iurati senatus. * quare iam nō est mihi contentio cum teste: vobis videndum est, sint ne hæc testimonia putanda, adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoque comitatu venit in oppidum Græcorum: postulat concionem, locupletes homines & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denunciatione deterret: egentes & leues spe largitionis & viatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices & tabernarios, atque illam omnem fecem ciuitatum, quid est negotij concitare? in eum præsertim, qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse, propter
19 nomen ipsum imperij non potuerit? * mirandum vero est homines eos, quibus odio sunt nostra secures nomen acerbitati, scriptura decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcunque detur. mementote igitur, cùm audietis psephismata, non audire vos testimonia, audire temeritatem vulgi, audire vocem leuissimi cuiusque, audire strepitū imperitorum, audire concionem concitatam leuissimæ nationis. itaque perscrutamini penitus naturam rationemque criminum: iam nihil præter speciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deesse videntur nonnulla.

* At in ærario nihil

20 habent ciuitates, nihil in vectigalibus, duæ rationes conficiendæ pecuniæ: aut versura, aut tributo, nec tabulæ

bulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio vllæ recitatur quàm verò facilè falsas rationes inferre & in tabulas, quodcunque commodum est, referre soleant, ex Cn. Pompey literis ad Hypsæum, & Hypsæi ad Pompeium missis, quæso cognoscite. LITERAE POMPEII ET HYPSAEI. satisne vobis coarguere his auctoribus dissolutam Græcorum consuetudinem licentiamque impudentem videmur? nisi fortè, Cn. Pom. qui præsentem, qui nullo impellente fallebant, eos vrgente Lælio in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. * sed fuerint 22
incorruptæ literæ domi: nunc verò quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad prætorem deferri, iudicum signis obsignari iubet, trigesimo die vix referuntur, ne corrumpi tabulæ facilè possint, iccirco lex obsignatas in publico poni voluit: at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tantò post ad iudices deferantur an omnino non deferantur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamen ne isti testes habebuntur? vbi est igitur illa expectatio, quæ versari in iudicijs solet? nam antea, cùm dixerat accusator acriter & vehementer, cumq; defensor suppliciter demisseq; responderet: tertius ille erat expectatus locus testium: qui aut sine vllo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. * hoc verò quid est? vnà se- 23
dent, ex accusatorum subsellijs surgũt, nõ dissimulãt, non verentur, de subsellijs queror? vna ex domo prodeunt: si verò titubarint, quo reuertantur, non habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusa-

sator sine cura interroget, nec metuat, ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? vbi est igitur illa laus orationis, quo vel in accusatore antea, vel in patrono spectari solebat? benè testem interrogauit: callidè accessit: reprehendit: quò voluit, abduxit: conuicit, & elinguem reddidit. * quid tu istum roges,
23 Læli, qui priusquam hoc, te rogo, dixeris, plura etiam effundet, quàm tu ei domi antè præscripseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut vita lædi. qua disputatione orationem refellam, eius qui dicit, dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cùm oratio argumentationem non habet, quid dicam in ignotum? querendum est ergo, & deplorandum, id quod iam dudum facio, de omni accusationis iniquitate, primùm de communi genere testium: dicit enim natio minimè in testimonijs dicendis religiosa. propius accedo: nego esse ista testimonia, quæ tu ipse psephismata appellas: sed & fremitus egentium, & motum quendam temerarium Græculæ concionis. intrabo etiam magis: qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur, publicæ retentæ sunt in accusatorũ potestate: summa est in testibus: hi viuunt cum inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitãt cum accusatoribus.
24 * vtrum hic tandem disceptationẽ & cognitionẽ veritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim sunt eiusmodi, iudices, vt etiamsi in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint, tamen in imitatione atque in exemplo pertimes-

meſcenda videantur, ſi quem infimo loco natum, nullo ſplendore vitæ, nulla commendatione famæ defenderem, tamen ciuis ciuem à ciuibus communis humanitatis iure, ac miſericordia deprecarer, ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris confeſſoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris, ciuem ac ſupplicem veſtrum dederitis, ne periculoſam imitationem exemplis reliquis inpoſterum prodaretis. * ſed cùm L. 25
Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus conſul factus eſt, primus in hac ciuitate conſul fuit: cuius virtute regibus exterminatis, libertas in rep. conſtituta eſt: quæ vſque ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum geſtarum gloria, continuata permanſit: cumque ab hac perenni, conteſtataq; virtute maiorum, non modò non degenerarit L. Flaccus, ſed id, quòd maximè florere in generis ſui gloria viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ prætor adamauerit: in hoc ego reo, ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimeſcam? in quo, etiam ſi quid erraſſet, omnes boni conniuendum eſſe arbitrarentur? * quod quidem ego non modò non 26
poſtulo, ſed contrà, iudices, vos oro & obteſtor, vt totam cauſſam quàm maximè intentis oculis (vt aiunt (acerrimè contemplemini. nihil religione teſtatum, nihil veritate fundatum, nihil dolore expreſſum: contraque omnia corrupta libidine, iracundia, ſtudio, pretio, periurio reperientur. * etenim iã 27
vniuerſa iſtorum cognita cupiditate, accedam ad ſingulas querelas criminationeſque Græcorum. Claſſis no-

fis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam quæ-
runtur. quod nos factum, iudices, confitemur: sed si
hoc crimen est, aut in eo est, quòd non licuerit impe-
rare: aut in eo, quod non opus fuerit nauibus: aut in
eo, quòd nulla hoc prætore classis nauigarit. licuisse
vt intelligas, cognosce quid me consule senatus de-
creuerit, cùm quidem nihil à superioribus continuo-
rum annorum decretis decesserit. SENATVS
CONSVLTVM. proximum est ergò, vt opus
fuerit classe necne, quæramus. vtrum igitur, hoc
Græci statuent, aut vllæ exteræ nationes, an vestri
prætores, vestri duces, vestri imperatores? equidem
existimo, in eiusmodi regione atque prouincia, qua
mari cincta, portibus distincta, insulis circumdata
esset, non solùm præsidij, sed etiam ornandi impe-
28 rij caussa nauigandum fuisse. * hæc enim ratio, ac
magnitudo animorum in maioribus nostris fuit, vt
cùm in priuatis rebus, suisque sumptibus minimo
contenti, tenuissimo cultu viuerent, in imperio at-
que in publica dignitate omnia ad gloriam splen-
doremque reuocarent. quæritur enim in re domestica
continentiæ laus, in publica dignitatis. quid, si et-
iam præsidij caussa classem habuit? quis erit tam ini-
quus, qui reprehendat? nulli erant prædones: quid?
nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit,
39 gloriam Pompeij: imò tu auges molestiam. * ille e-
nim classes prædonum, vrbes, portus, receptacula su-
stulit: pacem maritimam summa virtute atque in-
credibili celeritate confecit: illud verò neque susce-
pit, neque suscipere debuit, vt si qua vspiam nauicula

pra-

prædonum apparuisset, accusandus videretur, itaque ipse in Asia, cùm omnia iam bella terra marique confecisset, classem tamen ijsdem ipsis ciuitatibus imperauit. quod si tum statuit opus esse, cùm ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant: quid, cùm ille decessisset. Flacco existimatis statuendum & faciendum fuisse? * quid nos hic? nónne ipso 30
Pompeio auctore, Silano & Murena coss. decreuimus, vt classis in Italiam nauigaret? nónne eo ipso tempore, cùm L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum & inferum sestertium ter & quadriges erogabamus? quid postremo anno? nónne M. Curio & P. Sestilio quæstoribus pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompeij: primùm prædones eos, qui tum, cùm illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi vagabantur, redactos esse omnes in potestatem, deinde Syriam esse nostram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere: præterea, Cretam Metelli virtute esse nostram: nihil esse, vnde proficiscantur, nihil quò reuertantur: omnes sinus, promontoria, littora, 31
insulas, vrbes maritimas: clausstris imperij nostri contineri. * quòd si, Flacco prætore, nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehendenda non esset. iccirco enim, quod hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij equitum R. huius etiam clarissimi viri Cn. Domitij, qui in Asia tum legatus fuit, testimonio doceo,

ceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures à prædonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiam occisus est à piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum: Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum gravitate dicimus) propè maius & gloriosius, quàm Romæ triumphasse. at neminem cepisti. quàm multi oræ maritimæ clarissimi viri præfuerunt, qui, cùm prædonem nullum cepissent, mare tamen tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, eventus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solùm latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & conuersione. * Reliquum est, vt quæratur, vtrum nostra ista classis cursu & remis, an sumptu tantùm & literis nauigârit. num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartitò classem distributam fuisse, vt vna pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassius, vir amplissimus, ab Hæmo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur prætoris est diligentia requirenda? in numero nauium & in descriptione aquabili sumptus: dimidium eius quo Pompeius erat vsus imperauit: num potuis parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quæ fuit accommodata ad L. Syllæ descriptionem: qui cùm omnes Asiæ ciuitates proportione in prouincias descripsisset: illam rationem in imperando sumptu & Pompeius, & Flac-

32

cus

cus secutus est: neque est adhuc tamen ea summa completa, non refert verò. * quid lucretur? cum 33
enim genus imperatæ pecuniæ suscipit, id quod tu crimen esse vis, confitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda, crimen sibi ipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam vllam in remiges imperasse. equidem Q. fratrũ mei laude delector: sed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam statuit, aliud vidit: existimauit, quocunque tempore auditum quid esset de prædonibus, quàm vellent subitò, se classem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Asia fecit, vt hoc sumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum videri solet, cùm aliquis sumptus instituit eos, qui antea non erant instituti, non cùm successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire non poterat: quid fecißent, videbat. * sed quoniam de communi to- 34
tius Asiæ crimine dictum est, aggrediar iam ad singulas ciuitates: ex quibus sit sanè nobis prima ciuitas AEmonensis. citat præconem vocem maximam legatos AEmonenses. procedit vnus Asclepiades. prodeant. etiámne præconem mentiri coegistis? est enim credo, is vir iste, vt ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat: damnatus turpißimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris extant AEmonensium literæ:

quas ego non solùm propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscœnitatem verborum prætereundas puto. dixit publicè data drachmarum CC. & VI. millia. dixit tantum: nihil ostendit, nihil protulit. sed adiunxit id, quod certè, quoniam erat domesticum, docere debuit: se priuatim drachmas CCVI. dedisse: quantum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum
35 nunquam est ausus, vt haberet, optare.* ab A. Sestilio dicit se dedisse, & à suis fratribus, potuit dare Sestilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sestilium: fratres denique ipsi prodeant quàm volent impudenter, mentiantur, & quod nunquam habuerint, dedisse se dicant, tamen aliquid fortasse coràm producti dicent, in quo reprehendantur. non deduxi, inquit, Sestilium. cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: non denunciaui. quod ergo vnus Asclepiades, fortuna egens, vita turpis, existimatione damnatus, impudentia atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen aut
36 testimonium pertimescamus? * idem laudationem, quam nos ab AEmonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam vt signum publicum inspexit præclarus iste auctor suæ ciuitatis, solere suos ciues, ceteroscúe Græcos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu verò tibi habeto istam laudationem: nec enim Aemonensiũ testimonio

Flacci

Flacci vita, & dignitas nititur. das enim mihi quod hæc causa maximè postulat, nullam grauitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Græcis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem: nisi verò hactenus ista formula testimonij, atque orationis tuæ describi ac distingui potest, vt Flacco absenti, aliquid ciuitates tribuisse dicantur: Lælio præsenti, per se agenti, vi legu, iure accusationis, opibus præterea suis terrenti ac minanti, nihil temporis causa scripsisse, aut obsignasse videantur. * equidem in minimis rebus sæpè res 37
magnas vidi, iudices, deprehendi ac teneri, vt in hoc Asclepiade. Hac qua est à nobis prolata, laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis: qua vtuntur omnes non modò in publicis, sed etiam in priuatis literis, quas quotidie videmus mitti à publicanis sæpè vnicuiquè nostrûm. neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed lenitatem totius Asiæ protulit, de qua & nos libenter, & facilè concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis causa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum, ceram esse videmus.* hic ego, iudices, si vos Æmonensium 38
decretis, si ceterorum Phrygum literis permoueri putarem, vociferarer, & quantùm maximè possem, cõtenderem, testarer publicanos, excitarem negotiato-

ves, vestram etiam conscientiam implorarem: cerâ deprehensa, considerem totius testimonij fictam audaciam manifestò comprehensam, atque oppressam teneri. nunc verò non insultabo vehementius, nec volitabo in hoc insolentius, neque istum vugatorem, tanquam in aliquem testem inuehar, neque in toto AEmonensium testimonio, siue hic confictum est, vt apparet, siue missum domo est, vt dicitur, commouebor. etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt (vt Asclepiades dicit) leues, horum testimonium non pertimescam.

39 * Venio nunc ad Dorylensium testimonium: qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. ô pastores, nescio quos cupidos literarum: siquidem nihil istis præter literas abstulerunt. sed aliud esse caussa suspicamur, ne fortè istis parum versuti esse videantur. pœna est, vt opinor, Dorylensium grauior, quàm apud alios, falsarum & corruptarum literarum, si veras protulissent, criminis nihil erat si falsas, erat pœna; bellissimum putarunt dicere amissas

40 * quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiãtur. non sinunt: supplet enim ille nescio quis, & priuatim dicit se dedisse. hoc verò ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quæ in accusatoris potestate fuerunt. non debet habere auctoritatem, sed tamen iudicũ fieri videtur. cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusque modi sunt, proferuntur, cùm verò, is quem nemo vestrũ vidit vnquam, nemo, qui

mor-

mortalis esset, audiuit. tantum dicit, Dedi, dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotißimo Phryge nobilißimum ciuem vindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honesti, & graues, cùm in caussa liberali eum, qui aßerebatur, cognatum suum eße diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, vt qui locuples, testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriæ publicæ? *atque hic Do- 41
rilensis nuper cùm efferretur magnâ frequentiâ, consessuque vestro, mortis illius nuidiam in L. Elaccum Lælius conferebat. facis iniustè, Læli, si putas periculo nostro viuere tuos contubernales: præsertim quòd tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam vidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco verò quid profuit: qui valuit tamdiu, dum huc prodiret? mortuus est aculeo iam dimisso ac dicto testimonio? at istud columen actionis tuæ Mithridates, postea quam biduum retentus testis à nobis, effudit, quæ voluit, omnia reprehensus, conuictus, fractusque discesßit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus & sapiens, ne L. Flaccus nunc scelere se alliget, cùm iam testem illum effugere non posßit: vt, qui ante dictum testimonium sibi temperauit, cùm tamen aliquid assequi posset: is nunc id agat, vt ad falsum auaritiæ testimonium verum etiam maleficij crimen adiungat. sed de hoc teste, totoque Mithridatico disse-

fuit & subtiliter & copiosè Q. Hortensius, nos, vt
42 instituimus ad reliqua pergamus. * Caput est om-
nium Græcorum concitandorum, qui cum accusa-
toribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo in-
eptus & loquax, sed (vt sibi videtur) ita doctus, vt
etiam magistrum aliorum se esse dicat: & qui ita
sit ambitiosus, vt omnes vos, nosque quotidie per-
salutet. Tenni vsque ad illam ætatem in senatum
venire non potuit: & qui se artem dicendi tradi-
turum etiam ceteris profiteatur, ipse omnibus tur-
43 pissimis iudicijs convictus est.* pari felicitate vnà
legatus venit Nicomedes: qui neque in senatum
vlla conditione peruenire potuit, & furti, & pro
socio damnatus est. nam princeps legationis Lysa-
niæ, adeptus est ordinem senatorium: sed cùm
rempub. nimiùm amplecteretur, peculatus dam-
natus, & bona, & senatorium nomen amisit. hi
tres etiã ærarij nostri tabulas falsas esse voluerunt:
nam seruos nouem se professi sunt habere, cùm om-
nino sine comite venissent: decreto scribendo pri-
mùm video affuisse Lysaniam, cuius fratris bona,
quòd is populo non soluebat, prætore Flacco publicè
venierunt. præterea Philippus, est Lysaniæ gener &
Hermobius, cuius frater Poles item pecunia publi-
cæ est condemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui
44 simul essent drachmarum XV. millia dedisse.*
cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficien-
tissima literarum: in qua nummus moueri nullus po-
test sine quinque prætoribus, tribus quæstoribus,

quæ-

quatuor mensarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cùm illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem etiam aliam, cùm huic idem darent, in ædem sacrum reficiendam, se perscripsisse dicunt. quod minimè conuenit: nam aut omnia occultè referenda fuerunt, aut apertè omnia. cum perscribūt nominatim Flacco, nihil timent, nihil verentur: cùm operi publico referunt, ijdem homines subitò eundem, quem contempserant, pertimescunt. si prætor dedit. vt est scriptum, à quæstore, numerauit: quæstor à mensa publica, mensa aut ex vectigali, aut tributo. nunquam erit istud simile criminis nisi mihi totam rationem, omni & personarum genere & literarum explicarit. * vel quod est in eodem 45
decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis vsos honoribus, hoc prætore circumuentos, cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. vtrum enim in clarissimis est ciuib. is, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit à suis ciuib. sed vsq; à Tymolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est vnquam? res autem ea, qua tenuissimis committebatur, huic vni in vita commissa sola est? custos T. Ausidio prætore frumento publico est positus: pro quo cùm à P. Varino prætore pecuniam accepisset, celauit suos ciues, vtroque ijs sumptum intulit, quod posteaquam Tenni literis à P. Varino missis cognitum atque pate-

factum est, cùm eadem de re Cn. Lentulus, qui censor fuit, Tennitarum patronus literas misisset: Heraclitum istum Tenni nemo postea vidit:* atque vt
46 eius impudentiam perspicere possitis, caussam ipsam qua leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit, quaeso, cognoscite. Fundum Cymæum Romæ mercatus est de pupilli Meculonio. cùm verbis se locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam quam videtis: pecuniam sumpsit mutuam à Sex. Schola, iudice, hoc nostro primario viro, qui & rem agnoscit, neq; hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectissimi hominis fidei. ei, cùm solueret, sumpsit à C. & M. Fusiis equitibus R. primarijs viris, hic hercule cornici oculum, vt dicitur: nam hunc Hermippum hominem eruditum, ciuem suũ cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim fide sumpsit à Fusiis. securus Hermippus Tennum proficiscitur, cùm iste sese pecuniam, quam huius fide sumpserat à discipulis suis diceret Fusiis persoluturum: habebat enim rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quàm acceperat, vt nihil possent discere nisi ig-
47 gnorantiam literarum. * neminem quidem adeò infatuare potuit, vt ei nummum vllum crederet. itaq; cum Roma clàm esset profectus, multosque minutis mutationibus fraudauisset, in Asiam venit, Hermippoq; percontanti de nomine Fusiano, respondet, se omnem pecuniam Fusiis persoluisse. interim, neq; ita longo interuallo libertus à Fusiis cum literis ad Hermippum venit. pecunia petitur ab Hermippo,

Her-

Hermippus ab Heraclito petit: ipse tamen Fusiis satisfacit absentibus, & fidem suam liberat. hunc æstuantem & tergiuersantem, iudicio ille persequitur: à recuperatoribus caussa cognoscitur. * nolite 48
existimare, iudices, non vnam eandem omnibus in locis esse fraudatorum, & inficiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quæ nostri debitores solent: negauit sese omnino vsuram vllam fecisse Romæ: Fusiorum se affirmauit nunquam omnino nomen audisse: Hermippum verò ipsum, pudentissimum atque optimum virum, veterem amicum, atque hospitem meum splendidissimum, atque ornatissimum ciuitatis suæ, probris omnibus maledictisque vexauit. sed cùm se homo volubilis, quadam præcipiti celeritate dicendi, in illa oratione iactaret, repentè testimonijs Fusiorum nominibusque recitatis, homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit: itaque recuperatores contra istum rem minimè dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, & auctoritatē testimonij, & caussam omnem simultatis.
* Atque is ab Hermippo missus, cùm ei pauca mancipia vēdidisset, Romā se contulit: deinde in Asiā redijt, cùm iam frater meus Flacco successisset: ad quē redijt, caussamq; ita detulit, recuperatores vi Flacci coactos & metu falsū inuitos iudicauisse. frater meus pro sua æquitate prudentiaq; decreuit, vt, si iudicatū negaret, in duplū iret: si metus coactos diceret, haberet eosdē recuperatores, recusauit, & quasi ni- 49

esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quæ ipse ei vendiderat, petere cœpit M. Gratidius legatus ad quem est aditum, actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere * iterum iste, cui nullus esset vsquã consistendi locus, Ramam se retulit: persequitur Hermippus, qui nunquam istius impudentiæ cessit: petit Heraclides à C. Plotio senatore, viro primario, qui legatus in Asia fuerat, mancipia quædam, quæ se, cùm iudicatum esset, per vim vendidisse dicebat. Q. Naso, vir ornatißimus, qui prætor fuerat, iudex sumitur. qui cùm sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, & ab eo iudice abiret, quòd iudicij lege non erat, caussam totam reliquit. satisne nobis iudices videor ad singulos testes accedere, neq; vt primò constitueram tantummodo cum vniuerso genere cõfligere? * venio ad Lysanium eiusdem ciuitatis, peculiarem tuum Deciane testem: quem tu cùm ephebum Tenni cognosses: quoniam te nudus delectarat, semper nudum esse voluisti. abduxisti Tenno Apollonidem: pecuniam adolescentulo grandi fœnore fiducia tamen accepta, occupauisti: hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie ac possides. eum tu testem, spe recuperandi fundi paterni, venire ad testimonium dicendum, coegisti: qui quoniam testimonium nondum dixit, quidnam sit dicturus expecto. noui genus hominum, noui consuetudinem, noui libidinem. itaque etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contrà disputabo prius, quàm dixerit: totum enim conuertet, atque alia finger.

quam-

quamobrem & ille seruet, quod parauit, & ego me ad id, quod attulerit integrum conseruabo.* Venio 52
nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa & magna officia contuli, & quam meus frater in primis colit atque diligit. quæ si ciuitas, per viros bonos graueſque homines querelas ad vos detulisset, paulò commouerer magis: nunc verò quid putem? Trallianos Meandrio causſam commisisse, homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine cẽſu? vbi erant illi Pythodorus & Lepsion? ceteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? vbi illa magnifica & gloriosa ostentatio ciuitatis? nónne esset pudicum, si hanc causſam agerem seuerè, non modò legatum, sed Trallianum omnino dici Meandrium? huic tali legato, huic publico teſti, patronum suum, iam inde à patre atque maioribus, L. Flaccum mactandum, ciuitatis teſtimonio tradidſſent? non est ita iudices, 53
non est profectò. vidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum teſtem Trallianum. vidi Parrhasium, vidi Archidemum, cùm quidem idem hic mihi Meandrius quasi miniſtrator aderit, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemque si vellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hunc habent auctorem Trallianidoloris sui, si hunc custodẽ literarũ hunc teſtẽ iniuriæ. si hunc auctorem querelarum, remittant ſpiritus, comprimant animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Meandriĭ perſona esse expreſſam faciem ciuitatis: ſiniſtum semper illi ipſi domi prozerendum esse, & conculcandum putauerunt,

deſs-

desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. * sed exponam quid in re sit, vt quamobrē ista ciuitas, neq; seuerè Flaccum oppugnarit, neque benignè defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pecuniam iam diu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offensio. quò cùm venisset Lælius ad iratos, & illud Castricianum vulnus dicendo refricuisset, siluerunt, neque in illa concione adfuerunt, neq; ipsius decreti ac testimonij auctores esse voluerunt. vsq; eò orba fuit ab optimatibus illa concio, vt princeps principum esset Meandrius: cuius lingua, quasi stabello seditionis, illa tum est egentium concio ventilata. * itaq; ciuitatis pudentis, vt ego semper existimaui, & grauis, vt ipsi existimari volunt, istum dolorem querelasq; cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud se, Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hanc à se esse ablatam queruntur, alio loco quæram, quid licuerit Flacco, nunc tantùm à Trallianis requiro, quàm pecuniam à se ablatam queruntur, suam ne dicant, sibi à ciuitatib. collatam in vsum suum? cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos atq; ludos. quid tum? hāc te, inquit, capere non licuit. * iam id videro: sed primū illud tenebo. quæritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quòd non retinet alienum: spoliatam se dicit, quòd id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici, aut fingi potest? delectum est oppidū

55

56

quo

quo in oppido vno, pecunia à tota Asia ad honores
L. Flacci poneretur. hac pecunia ab honoribus trans-
lata in quæstum & fœnerationem, recuperata est
multis post annis. * quæ ciuitati est facta iniuria? at 57
molestè fert ciuitas credo: amissum est enim præter
spem, quod erat spe deuoratum lucrum. at queritur.
impudenter facit: non enim omnia quæ dolemus,
eodem iure queri possumus. at acusat verbis grauis-
simis, non ciuitas, sed imperiti homines à Meandrio
concitati. quo loco etiam atque etiam facite vt re-
cordemini, quæ sit temeritas multitudinis, quæ leui-
tas propria Græcorũ, quid in concione seditiosa va-
leat oratio. hic in hac grauissima & moderatissima
ciuitate, cùm est forum plenum iudiciorum, plenum
magistratuum, plenum optimorum virorum & ci-
uium, cùm specularetur atq; obsidet Rostra, vindex
temeritatis & moderatrix officij, curia: tamen
quantos fluctus excitari concionum videtis? quid
vos fieri censetis Trallibus? an id, quod Pergami? nisi
fortè hæ ciuitates existimari volunt, facilius vna se
epistola Mithridatu moueri impelliq; potuisse, vt a-
micitiam populi Rom. fidem suam, iura omnia of-
ficij, humanitatisq; violarent, quàm vt filium testi-
monio læderent, cuius patrem armis pellendum à
suis mœnibus censuissent. * quare nolite mihi ista 58
nomina ciuitatum nobilium opponere: quos enim
hostes hæc familia contempsit, nunquam eosdem te-
stes pertimescet. vobis autem est confitendum, si con-
silijs principum, vestræ ciuitates reguntur, non mul-
titudinis temeritate, sed optimatum consilio, bellum

ab

abiſtis ciuitatibus cum populo Ro. eſſe ſuſceptum: ſin
ille tum motus eſt temeritate imperitorum excita-
tus, patiamini me delicta vulgi à publica cauſſa ſe-
parare. at enim iſtam pecuniam hunc capere non li-
59 cuit. * vtrum vultis, patri Flacci licuiſſe necne? ſi
licuit ſicuti certè licuit: ad eius honores collatam, ex
quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam re-
ctè abſtulit filius, ſi non licuit, tamen, illo mortuo
non modò filius, ſed quiuis hæres rectiſſimè potuit
auferre. ac tum quidē Tralliani, cùm ipſi grauiſſæ-
nore, iſtam pecuniam multos annos occupauiſſent à
Flacco tamen omnia, quæ voluerunt, impetrauerūt:
neque tam fuerunt impudentes, vt id, quod
Lælius dixit, dicere auderent, hanc eā pecuniam
abſtuliſſe Mithridatem? quis enim erat, qui non
ſciret in ornandis ſtudioſiorem Mithridatem, quàm
60 in ſpoliandis Trallianis fuiſſe? * quæ quidem à me
ſi, vt dicenda ſunt, dicerentur, gratius agerem, iu-
dices, quàm adhuc egi, quantum Aſiaticis teſtibus
fidem habere vos conueniret: reuocarem animos
veſtros ad Mitridatici belli memoriam, ad illam
vniuerſorum ciuium Ro. per tot vrbes vno puncto
temporis, miſeram crudelemque cædem: prætores no-
ſtros deditos, legatos in vincula coniectos, nomi-
propè Romani memoriam cum veſtigio imperij,
non modò ex ædibus Græcorum, verùm etiam ex
literis eſſe deletam. Mithridatem deum, illum pa-
trem, illum conſeruatorem Aſiæ, illum Dionyſium,
61 Bacchum, Liberum nominabant. * vnum atq; idem
erat tempus, cùm L. Flacco conſuli portas tota Aſia

clau-

laudebat: Cappadocem autem illum non modò re-
cipiebat suis vrbibus, verùm etiam vltro vocabat.
liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, at ta-
cere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum que-
ri, quàm de crudelitate. auctoritatem isti habeant
apud eos, quos esse omnino noluerunt? nam, quos-
cunque potuerunt togatos, interemerunt: nomen
ciuium Romanorum quantum in ipsis fuit, sustu-
lerunt. in hac igitur vrbe se iactent, quam oderunt
apud eos, quos inuiti vident? in ea rep. ad quam op-
primendam non animus eis, sed vires defuerunt. a-
spicant hunc florem legatorum laudatorumq; Flac-
ci ex vera, atque integra Græcia: tum se ipsi expen-
dant, tum cum his comparent tum si audebunt,
dignitati horum, opponant suam. * adsunt Athe- 62
nienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges,
iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ pu-
tantur: de quorum vrbis possessione, propter pulchri-
tudinem, etiam inter deos certamen fuisse proditum
est: quæ vetustate ea est, vt ipsa ex sese suos ciues ge-
nuisse dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix,
patria dicatur: auctoritate autem tanta est: vt iam
fractum propè, ac debilitatum Græciæ nomen, hu-
ius vrbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: ci-
uius ciuitatis spectata ac nobilitata virtus non so-
lùm natura corroborata, verum etiam disciplina
putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos
iam annos amplius vnis moribus, & nunquam
mutatis legibus viuunt. * adsunt ex Achaia cuncta, 63
multi legati, Bœotia, Thessalia: quibus locis nu-

per

per legatum L. Flaccum imperatore Metello præfuit. neque verò te Massilia, prætereo, quæ L. Flaccum militem, quæstoremq; cognôsti: cuius ego ciuitatis disciplinam atque grauitatem non solùm Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quæ, tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguaq; diuisa, cùm in vltimis terris, cincta Gallorum gentibus, barbaria fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, vt omnes eius instituta laudare facilius possint, quàm
64 amulari. * hisce vtitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ testibus, vt Græcorum cupiditati, Græcorum auxilio resistamus. quanquam quis ignorat, qui modò vnquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Græcorum genera sint verè? quorum vni sunt Athenienses, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque hæc cuncta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, vt scitis, Europæ tenet, semperq; tenuit: Asia maritimam omnem bello superatam cinxit vrbibus, non vt munitam colonijs illam augeret gentem, sed vt obsessam teneret: *
65 quamobrem quæso à vobis Asiatici testes, vt, cùm verè recordari voletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, vosmetipsi describatis Asiam, nec, quid alienigenæ de vobis loqui soleant, sed quid vosmetipsi de genere vestro statuatis, meminerit. namq;, vt opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. vtrum igitur nostrum est, an vestrum

vestrum hoc vetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? nonne hoc vestra voce vulgatum est, si quid cum periculo experiri velis, in Caria id potissimum esse faciendum? quid porrò in Græco sermone tam tritum, atque celebratum est, quàm si quis despicatui ducitur, vt Mysorum vltimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis vnquam Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ vobis sit iniuria, si statuitis vestro nobis iudicio standum esse de vobis? equidem mihi iam satis superque dixisse videor de Asiatico genere testium: sed tamen vestrum est, iudices, omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiamsi à me minus dicuntur, vestris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quòd non longè à gradibus Aurelijs hæc causa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Læli, atque illa turba quæsita est. scio, quanta sit manus, quanta concordia, quantum valeat in concionibus, summissa voce agam, tantùm vt iudices audiant: neque enim desunt, qui istos in me atque optimum quenque incitent: quos ego, quò id facilius faciant, non adiuuabo.* cùm aurum Iudæorum nomine, quotannis ex Italia & ex omnibus vestris prouincijs, Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est, iudices, qui hoc non verè laudare possit?

66

67

exportari aurum non oportere, cùm sæpè anteà se-
natus, tum me consule grauissimè iudicauit. huic
autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis:
multitudinem Iudæorum flagrantem, nonnunquam
in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis sum-
mæ fuit. at Cn. Pompeius, captis Hierosolymis, vi-
68 ctor ex illo fano nihil attigit.* in primis hoc, vt mul-
ta alia sapienter, in tam suspiciosa ac maledicta
ciuitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit:
non enim credo religionem & Iudæorum, & hostiũ
impedimento præstantissimo imperatori, sed pudo-
rem fuisse. vbi ergo crimen est? quoniam quidem
furtum nusquam reprehendis edictum probas, iudi-
catum fateris, quæsitum & probatum palã non ne-
gas, actum esse per viros primarios res ipsa declarat.
Apameæ manifestè comprehensum, ante pedes pra-
toris in foro expensum est, auri pondo centum, paulò
minus per Sex. Cæsium, equitem R. castissimũ hó-
minẽ, atque integerrimum: Laodiceæ viginti pondo
69 paulò amplius per hunc ipsum L. Peduceum, iudicem
nostrum: Adramitij per Cn. Domitium legatum.*
Pergami non multum auri ratio constat: aurum in
ærario est: furtum non reprehenditur inuidia: quæ-
ritur, à iudicibus eratio auertitur, vox in coronam
turbamqúe effunditur. sua cuique ciuitati religio,
Læli, est, nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisqúe Iudæis, tamen istorũ religio sacrorũ, à splen-
dore huius imperij grauitate nominis nostri, maio-
rũ institutis abhorrebat: nunc verò hoc magis, quod

illa

billagens quid de imperio nostro sentiret, ostendit ar
mis: quàm chara dijs immortalibus esset docuit,
quòd est victa, quòd elocata, quòd seruata.* quam- 70
obrem, quoniam, quod crimen esse voluisti, id totum
vides in laudem esse conuersum, veniamus iam ad
ciuium Rom. querelas, ex quibus sit sanè prima De-
ciani. Quid tibi tandem Deciane iniuriæ factum
est? negotiaris in libera ciuitate, primùm patere
me esse curiosum: quousque negotiabere? præsertim
cùm sis isto loco natus, annos iam triginta in foro
versaris. sed tamen Pergameno, longo interuallo, si
quando tibi peregrinari commodum est, Romam ad-
uenis: affers faciem nouam, nomen vetus, purpuram
Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd vnis vestimentis
tandiu lautus es. * verum esto, negotiari libet: cur 71
Pergami? non Smyrnæ, Trallibus? vbi & multi ci-
ues R. sunt, & ius à nostro magistratu dicitur? o-
cium te delectat: lites, turba, prætor odiosi: Græco-
rum libertate gaudes. cur ergo vnus tu Apolloniden-
ses, amantissimos populi R. fidelissimosq; socios, mi-
seriores habes, quã aut Mithridates, aut etiam pa-
ter tuus habuerit vnquam? cur his per te frui liberta-
te sua, cur denique esse liberis nõ licet? homines sunt
tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum
luxuria & lenitate remotissimi. patres familias suo
contenti; aratores rusticani: agros habent & natu-
ra perbonos, & diligẽtia culturaq; meliores: in hisce
agris tu prædia habere voluisti. omninò mallem,
& magis erat tuũ, si iam te crassi agri delectabant,

hic alicubi in Cristumino, aut in Capenati parã-
72 uisses.* verum esto: Catonis est dictum pedibus com-
pensari pecuniam longè omnino à Tyberi ad Caicũ:
quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu er-
rasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo
id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: e-
misses. Amyntas est genere, honore, existimatione,
pecuniâ princeps illius ciuitatis: huius socrum, mu-
lierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit
Decianus ad sese: & cùm illa, quid ageretur, nes-
ciret, in possessione prædiorum eius, familiam suam
collocauit. vxorem abduxit ab Amynta prægnan-
tem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodieque
73 apud Decianum est & vxor Amyntæ, & filia.*
nùm quid harum rerum à me fingitur Deciane?
sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni viri, sciunt
denique nostri homines, sciunt mediocres negotia-
tores. exurge Amynta, repete à Deciano non pecu-
niam, non prædia: socrum denique sibi habeat, resti-
tuat vxorem, reddat misero patri filiam: nam
membra quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro:
manus, quas contudit: digitos, quos confregit: ner-
uos, quos concidit, restituere non potest: filiam, fili-
74 am, inquam, ærumnoso patri, Deciane, redde.* hæc
Flacco te non probasse mirarius? cui quæso tandẽ pro-
basti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones,
cum mulierculis aperta circumscriptione fecisti,
tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit,
Ptolemocratem scripsisti, mercenarium & admi-
nistrum

pistrum consiliorum tuorum, adductus est in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione, huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis vndique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus, irritæ venditiones, irritæ proscriptiones. non restitui: defers ad Pergamenos, vt illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni laudatores tui. ita enim mihi gloriari visus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses & hoc te superiorem putabas esse, quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena quàm Smyrnæ? at ne ipsi quidem dicunt.* vellem tantum 75
haberem otij, vt possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum: primùm vt in oppidum introferretur: quòd aliis non conceditur: deinde vt ferrent ephebi: postremò vt imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni, clarissimo viro, cùm esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castritium', quibus verbis, dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras.* Pergameni te deriserunt. quid? tu 76
ludi te non intelligebas? cùm tibi hæc verba recitabant, clarissimum virum, præstantissimâ sapientia,

via, singulari ingenio: mihi crede, ludebant: cùm verò coronam auream literis imponebant: re vera non plus aurum tibi, quàm monedulæ committebant: ne tum quidem hominum vetustatem & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum necessarium, fuisti gratiosior. vtinam neque ipsum, neque me pœniteret: Flaccum incuria decreuisset.

97 * veridicas adiungis causas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci ædili curuli, pater tuus tribunus pl. diē dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci valdè molestū esse debuit: præsertim cùm ille, cui dies dicta est, prætor postea factus sit, & consul: ille, qui diē dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed, si iustas inimicitias putabas, cur, cùm tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cùm tibi per leges militares, effugere liceret iniquitatem tribuni? cur aūt prætor te inimicum paternum in consilium vocauit? quæ quidem quàm

98 sanctè solita sint obseruari, scitis omnes. * nunc accusamur abijs, qui in cōsilio nobu fauerunt. decreuit Flaccus. num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac cēsuit senatus? in absentem decreuit. cùm ibidem esses, cùm prodire nolles. non est hoc in absentem reum, SENATVS CONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset verè reprehendere? num etiam

fratris

fratris mei literas, plenissimas humanitatis & æquitatis, reprehensurus es? quas easdem mulieres à me datas apud Pateranos requisiuit. Recita litteras Qu. Ciceronis.

LITTERAE Q. CICERONIS,

* quid? hæc Apollonidenses, occasione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum me consule, nónne legati Apollonidēses, omnia postulata de iniurijs vnius Deciani, detulerunt? adhæc, prædia etiam in censu dedicauisti. mitto, quod aliena: mitto quod possessa per vim: mitto, quòd coniuncta ab Apollonidensibus: mitto quod à Pergamenis repudiata: mitto etiam, quod à nostris magistratibus in integrum restituta: mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque possessione tua: * illud quæro, sint ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, necne sint, mancipi? subsignari apud ærarium, apud censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, vt ex ijsdem prædijs, & Apolloniæ, & Roma imperatum esset tributum, verum esto: glorioſus fuisti: voluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. censuses præterea numeratæ pecuniæ centum triginta H-S. millia, eam opinor tibi numeratam non esse abste: sed hæc omitto. census es mancipia Amynta, neque huic vllam in eo fecisti iniuriam:

79

80

possidet enim ea municipia Amyntas. ac primò quidem pertimuit, cùm te audisset seruos suos esse censum, retulit ad iurisconsultos, constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse.

Desunt nonnulla.

81 * Habetis caussam inimicitiarum, qua caussa inflämatus Decianus, ad Lælium detulerit hanc opimam accusationem. nam ita quæstus est Lælius, cùm de perfidia Deciani diceret. Qui mihi auctor fuit, qui caussam ad me detulit, quem ego sum secutus: ü à Flacco corruptus est, is me deseruit, ac prodidit. siccine tu auctor tandem eum, cui tu in consilio fuisses, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuisses, prudentißimum hominem, nobilißima familia natum, optimè de repub. meritum, in discrimen omnium fortunarum vocauisti? scilicet defendä Decianum, qui tibi in suspicionem nullo suo delicto venit.

82 * nõ est, mihi crede, corruptus. quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? vt duceret iudicü: cui sex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, si tibi morem gerere voluisset? nimirum illud est, quod ipse suspicatur, inuidisti ingenio subscriptoris tui. quòd ornabat facilè locum, quem prehenderat, & acutè testes interrogabat, aut circumueniebat (fortasse feceris, & tu & populi sermo, ne exciperes) iccirco Decianũ vsque ad coronam applicuisti. Sed vt hoc verisimile est, ita haud verisimile

Decianum

Decianũ à Flacco esse corruptũ * ita scitote iudices 83
esse cetera: vel quod ait Luceius L. Flaccum sibi dare
cupisse, vt à fide se abduceret sestertium vicies, & eũ
tu accusas auaritiæ, quẽ dicis sestertiũ vicies voluisse
perdere? nã quid emebat, cũ te emebat? vt ad se trã-
sires? quã partẽ causæ tibi daremus? an vt enuncia-
res consilia Lælij? qui testes ab eo prodirent? quos? nos
non videbamus habitare vnà? quis hoc nescit? tabu-
las in Lælij potestate fuisse, non dubium est. an, ne
vehementer, ne copiosè accusares? nunc facis suspicio-
nẽ: ita enim dixisti, vt nescio quid abs te impetra-
tũ esse videatur. * At enim Antronio Sestilio grauis 84
iniuria facta est, & non ferẽda, quòd, cùm esset vxor
eius Valeria intestata mortua, sic egit eãrem Flac-
cus, quasi ad ipsum hæreditas pertineret. in quo quid
reprehẽdas, scire cupio: quòd falsum intenderit? qui
doces? ingenua, inquit, fuit: ó peritum iuris homi-
nem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege
non veniunt? in manum, inquit, conuenerat, nunc
audio: sed quæro, vtrum vsu, an coemptione. vsu
non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine
omnium tutorum auctoritate diminui. coemp-
tione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certè 65
Flaccum fuisse non dices. * Relinquitur illud, quod
vociferari non desistit non debuisse, cum prætor esset,
suum negotium agere, aut mentionem facere hæ-
reditatis. maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L.
Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia libe-
ralitate, maximisq; beneficijs, in tuos venisse hæ-
reditates, cùm Asiam prouinciam consulari imperio

obtineres. si quis eas suas esse dixisset, concessisses? tu Tite Vecti, si qua tibi in Africa venerit hæreditas, usu amittes? an tuum, nulla auaritia, salua dignitate retinebis? at istius hæreditatis, iam Globulo prætore, Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non vu, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. * itaq; eodem etiam M. Lurco, vir 86
optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, à priuato pecuniam in prouincia prætorem petere oportere, cur tandem, M. Lurco, non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam ostendes, nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigēdi caussa, sicut & tu ipse nuper, & multi viri boni sapè fecerunt, rectum est. quod ego non reprehendo, socios video queri: prætorem si hæreditatē in prouincia non reliquerit, non solùm reprehendendum, verùm etiam condemnandum putas? doti, inquit, Valeria pecuniam omnem suam dixerat. nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si fuit: quæcunq; sine hoc au- 87
ctore est dicta dos, nulla est. * sed tamen Lurconem, quanquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen ratum Flacco esse vidistis. neq; enim occultauit caussam iracundiæ suæ, neque reticendam putauit. questus est libertum suum à Flacco prætore esse damnatum. ô cōditiones miseras administrandarum prouinciarum, in quib. diligentia plena simultatum est, negligentia vitu-

pe-

perationum: vbi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata, sermo insidiosus, assentatio perniciosa frons omnium familiaris, multorum animus iratus: iracundia occulta, blanditiæ apertæ: venientes prætores expectant, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserunt. sed omittamus querelas, ne nostrũ consilium omittendis prouincijs laudare videamur. * Literas 88
misit de villico P. Septimij, hominis ornati, qui villicus eadem fecerat. Septimium ardentẽ iracundia videre potuistis: in Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco, quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq; libertis fuit Asia tradẽda? an simultates nescio quas cum libertis vestris Flaccus exercuit? an vobis in vestris vestrorumque causis seueritas odio est, eandẽ laudatis cũ de nobis iudicatis? At iste Andro, spoliatus bonis, vt dicitis, ad dicendũ testimoniũ non venit. quid, si veniat? decisionis arbiter C. Cælius fuit, quo splendore vir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sextilius, Lurconis sororis filius, homo & pudens, & cõstans & grauis. si vis erat, si fraus, si metus, si circumscriptio: quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? * quid, si ista 89
omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hũc Antiochũ, paternũ huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimũ? videmurne nõ solùm auaritiæ crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? communem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad vtrumque lege venisset, concessit adolescenti, propinquo

pinquo suo. nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere, adductus huius pudore, & nõ ampliſſimis patrimonij copijs, id non solùm fecit, sed etiam prolixè cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet eum contra leges pecunias non cepisse, qui tam
90 fuerit in hæreditate concedenda liberalis.* At Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta sese Flacco dicit dedisse. audiamus hominem: non adest. quomodo igitur dicit? epistolam mater eius profert, & alteram soror. scriptum ad se dicunt esse, ab illo tantam pecuniam Flacco datam: ergo is, qui si ara tenens iuraret, crederet nemo: per epistolam, quod volet, iniuratus probabit? at qui vir? quàm non amicus suis ciuibus? qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit, Græcorum con-
91 uiuijs maluit dissipare.* quid attinuit relinquere hanc vrbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romæ nõ liceret, nunc denig, matercula suæ festiuus filius, anicula minimè suspiciosa, purgat se per epistolam, vt eam pecuniam, quam confecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse videatur. at fructus isti Trallionorum Globulo prætore venierant: Falcidius emerat H- S nongentis millibus. si dat tantam pecuniam Flacco, nẽpè iccircò dat, vt rata sit emptio: emit igitur aliquid, quod certè multò pluris esset, dat de lucro, nihil detrahit de viuo: minus igitur lu-
92 crifacit.* cur Albanum venire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epistolis & sororis, & matris imbecillitatem aucupatur? postremò cur non

au-

audimus ipsum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. venisset, inquit, si esset denunciatum. tu certè coegisses, si vllum firmamentum in illo teste posuisses; sed hominem à negotio abducere noluisti: magnum erat ei certamen propositum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, vt opinor, iacent victi; nam iste vnus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoque superauit. sed tamen quis tibi, Læli, de epistolis istis indicauit? mulieres negant se scire. quis? ipse? igitur ille tibi, se ad matrem, & sororem scripsisse, narrauit? an etiam scripsit rogatu tuo? * at verò M. Aebutium, constantissimum, & 93
prudentissimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide præditum, C. Manlium? qui profectò de tanta pecunia, si esset data, nihil audisse non posset. his tu igitur epistolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? præsertim cùm ipse, non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falsam epistolam habituram ponderis, quàm ipsius præsentis ficta vocem, & simulatum dolorẽ. * Sed quid ego de epistolis Falci- 94
dij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani censu tandiu disputo? postremò de salute omnium nostrũ, de fortunis ciuitatis, de summa reipub. taceo? quam vos vniuersam in hoc iudicio vestris humeris, vestris, inquam, humeris, iudices, sustinetis. videtis, in quo motu temporum, quanta in conuersione rerum ac perturbatione versemur. cùm alia multa certi homines, tum hoc vel maximè moliuntur, vt

vestra

vestra quoq; mentes, vestra iudicia, vestræ sententiæ optimo cuique infestissimæ atque inimicissimæ reperiantur. grauia iudicia pro reip. dignitate, multæ de coniuratorum scelere fecistis. non putant satis conuersam esse remp. nisi in eandem impiorum pœ-
95 nam optimè meritos ciues detruserint. *oppressus est C. Antonius, esto: habuit quandam illeinfamiã suam: neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, vobis iudicibus damnatus esset: cuius damnatione sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisque celebratum est. iusta Catilinæ facta sunt: nunc à Flacco Lentuli pœnæ per vos expetuntur, quã potestis P. Lentulo, qui vos in complexu libenorum coniugumque vestrarum trucidatos incendio patriæ sepelire conatus est, mactare victimã gratiorẽ, quã
96 si L. Flacci sanguine illius nefarium in nos omnes odium saturaueritis? *Itemus igitur Lentulo parentemus Cethego, reuocemus eiectos: nimiæ pietatis, & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. nos iam ab iudicibus nominamur, in nos crimina finguntur, nobis pericula comparantur. quæ si per alios agerent: si denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinẽ concitassent: æquiore animo ferre possemus: illud verò ferri non potest, quod per senatores, & per equites R. qui hæc omnia pro salute omnium communi consilio, vna mente atque virtute gesserunt, harum rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbi-

tran-

trantur. etenim populi R. perspiciunt eam mentem, & voluntatem omnibus rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla varietas est inter homines opinionis, nulla voluntatis, nulla sermonis. * quare, si quis illuc me vocat, venio: populum 57
R. disceptatorem non modò non recuso, sed etiam deposco. vis absit, ferrum ac lapides remoueantur. operæ faceſſant. seruitia fileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modò liber & ciuis, quin potius de præmijs meis, quàm de pœna, cogitandum putet. ô dij immortales, quid hoc miserius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorsimus, imperita multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium, & amplissimorum sententias pertimescemus. † M. Aquilium patres nostri, multis 58
auaritiæ criminibus, testimonijs q; conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberarunt, consul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia consul fortis constansque fuerat, incolumis est re publica conseruata. defendi item consul L. Murænam consulem designatum: nemo illorum iudicum, clarissimis viris accusantibus, audiendum sibi de ambitu putauit: cùm bellum iam gerente Catilina, omnes me auctore duos consules Kalendis Ianuarijs scirent esse oportere. innocens & bonus vir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente absolutus est A. Thermus. quanta reip. causſa lætitia populi R. quanta gratulatio consecuta est? semper graues & sapientes iudices in rebus iudicandis, quid vtilitas ciuitatis, quid communis salus,

quid

99 quid reip. tempora poscerẽt, cogitauerunt.* cùm tabella vobis dabitur, iudices, non de Flacco dabitur solùm, dabitur de ducibus auctoribusque conseruandæ ciuitatis, dabitur de omnibus bonis ciuibus, dabitur de vobismetipsis, dabitur de liberis vestris, de vita, de patria, de salute communi: non iudicatis in hac causſa de exteris nationibus, non de socijs: de
100 vobis ac vestra repub. iudicatis.* Quod si prouinciarum vas ratio magis mouet, quàm vestra: ego vero non modo non recuso, sed etiam postulo, vt prouinciarum auctoritate moueamini: etenim opponemus Asiæ prouinciæ primùm magnam partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius periculis legatos laudatoresque misit: deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hispaniam, prouinciam Cretam. Gracis autem, Lydis & Phrygibus, & Mysis, obsistent Maßilienses, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienses, cuncta Achaia, Thessalia, Bœotia, Septimio & Calio testibus, P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris integritatiq; testes repugnabunt. Asiatica iurisdictioni vrbana iurisdictio respõdebit, annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci,
101 & perpetua vita defendet.* & si prodesse L. Flacco, iudices, debet, quod se tribunum militum, quod quæstorem, quod legatum imperatoribus clarißimis, exercitibus ornatißimis, prouincijs grauißimis dignum suis maiorib. præstitit: prosit, quod hic vobis videntibus, in periculis communibus omnium vestrum sua pericula cum meis coniunxit: prosint honestißimorum municipiorum, coloniarumq; laudatio-

dationes: profit etiam senatus, populique Rom. præclara & vera laudatio.* ô nox illa quæ penè æternas 102
huic vrbi tenebras attulisti, cùm Galli ad bellum, Catilina ad vrbem, coniurati ad ferrum, & flammam vocabantur, cùm ego te, Flacce, cœlum nomenque contestans, flens flentem obtestabar: cùm tuæ fidei optimæ & spectatissimæ salutem vrbis & ciuium commendabam. tu, Flacce prætor, communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in literis reip. pestem deprehendisti: tu periculorum incidia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti, quæ tibi tum gratiæ à me sunt actæ? quæ à senatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo viro, quenquam bonum putaret vnquam non salutem, verum honorem vllum denegaturum? ô nonæ illæ Decembres, quæ me consule fuistis? quem ego diem verè natalem huius vrbis, aut certè salutarem appellare possum.* ô nox illa, quam iste est 103
dies consecutus, fausta huic vrbi: miserum me, me tuo ne funesta nobis, qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ virtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea commemoro, quæ tum, cùm agebantur, vno consensu omnium, vna voce populi Romani, vno orbis terræ testimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc vereor, ne non modò non prosint, verùm etiam aliquid obsint. etenim multò acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quàm bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquam, Flacce, perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea

promissa, cum te, si rempublicam conseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad viueres, non modò munitum, sed etiam ornatum fore pollicebar, putaui, speraui, etiamsi honos noster nobis vilior
104 fuisset, salutem certè caram futuram. * ad L. Flaccum quidem, iudices, si (quod dij immortales omen auertant) grauis iniuria afflixerit, nunquam tamen prospexisse vestræ saluti, consuluisse vobis, liberis, coniugibus, fortunis vestris, pœnitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis dignitati, & pietati suæ, & patriæ debuisse: vos ne pœniteat tali ciui non peperciſſe, per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quisque est, qui hanc in rep. sectam sequatur? qui vobis, qui vestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? illam viam sibi vident expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ concupierunt. sed cetera sint eorum: sibi habeant potentiam, sibi honores, sibi ceterorum commodorum
105 summas facultates. * liceat ijs, qui hæc salua esse voluerunt, ipsis esse saluis. nolite, iudices, existimare eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserunt, non exspectare huius exitum iudicij: si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in remp. studium calamitati fuerit, quem posthac tam amentem fore putatis, qui non illam viam vitæ, quàm antè præcipitem & lubricam esse ducebat, huic planæ & stabili præponendam esse arbitretur? quòd si talium ciuium vos iudices, pœ-

det,

det, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent quid agant, quibus integrum est: nos qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quam plurimos esse vultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis.* 106
huic, huic misero puero, vestro ac liberorum vestrorum supplici, iudices, hoc iudicio viuendi præcepta dabitis. cui si patrem conseruatis, qualis ipse debeat esse ciuis; præscribetis: sin eripitis, ostendetis bonæ rationi, & constanti, & graui, nullum à nobis fructum esse propositum: qui vos, quoniam est id ætatis, vt sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre possit, orat, ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriæ spoponderim dignitatem. miseremini familiæ, iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, vel generis, vel vetustatis, vel hominis caussa reip. reseruate.

PRO P. SYLLA.

ORATIO XXV.

1 MAximè vellem, iudices, vt P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestia fructum aliquem potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, vt amplissimo in honore cùm communi ambitionis inuidiâ, tum singulari Antronij odio euerteretur: & in his pristinæ fortunæ reliquijs miserius & afflictius, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quanquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in ceteris malus facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque victi, præcipitante rep. vehementem me fuisse atque fortem, conseruata mitem, ac misericordem fatererentur. 2 * & quoniam L. Torquatus meus familiaris, ac necessarius, iudices, existimauit, si nostrā in accusatione sua necessitatem familiari-

liaritatemqúe violasset, aliquid se de auctoritate
mea defensionis posse detrahere, cum huius peri-
culi propulsatione coniungam defensionem offici
mei. quo quidem genere non vterer orationis, iudi-
ces, hoc tempore, si mea solum interesset: multis e-
nim mihi locis & data facultas est, & sæpè dabi-
tur, de mea laude dicendi. sed, vt ille, iudices, quan-
tum de mea auctoritate diripuisset, tantum se de
huius præsidijs diminuturum sperauit: sic hoc ego sē-
tio, si mei facti rationem vobis, constantiamqúe
huius officij ac defensionis probauero, caussam quo-
que me P. Syllæ probaturum. * ac primùm abs te il- 3
lud, L. Torquate, quæro. cur me à ceteris clarissimis
viris ac principibus ciuitatis, hoc in officio, atque in
hoc defensionis iure, secernas? quid enim est, quamo-
brem abs te, Q. Hortensij factum, clarissimi viri,
atque ornatissimi ciuis, non reprehendatur, repre-
hendatur meum? nam si inimicum est consilium à P.
Sylla inflāmandæ ciuitatis, huius extinguendi impe-
rij delēdæ vrbis, mihi maiorē hæc res dolorem, quam
Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meū
denique grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his
caussis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui de-
serēdus esse videatur? * ita, inquit: tu enim inuesti- 4
gasti, tu patefecisti coniurationem: quod cùm dicit,
non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, vt id
oēs viderent, quod antea fuisset occultum. quare i-
sta coniuratio si patefacta per me est, tam patet
Hortensio, quàm mihi. quem cùm videas honore hoc,

auctoritate, virtute, consilio præditum, non dubitasse, quin innocentem P. Syllam defenderet, quæro, cur, qui aditus ad caussam Hortensio patuerit, mihi intercluſus esse debuerit? quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis viris, & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate, celebrari hos iudicium & ornari, caussam defendi huius innocentis vides. non enim vna est ratio defensionis, ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum volunt, pro sua parte aliquid auctoritate defendunt.* an verò in quibus subsellijs hæc ornamenta ac luminareip. viderem, in his me apparêre nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris multis meis ac magnis laboribus, & periculis, ascendissem? atque vt intelligas, Torquate, quem accuses: si te id offendit, quòd ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminem, non desim P. Syllæ: recordare de ceteris, quos adesse huic vides: intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum & horum par atque vnum fuisse. * quis nostrum adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non enim iam se vllo officio, cum illo coniunctum arbitrabatur, cùm ille tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset: quis nostrûm Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis C. Cornelium defendendum puta-

putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in causis etiam nocentes viri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant: in hoc crimine, non solùm leuitatis est culpa, verùm etiam quædam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriæ suspicere. * quid Antronio non- 7
ne sodales, non collegæ sui, non veteres amici, quorũ ille copia quondam abundaret, non hi omnes, qui sunt in rep. principes, defuerunt? immò etiam testimonio pleriq; læserunt? statuerant tantum illud esse maleficium, quod non modò no occultari per se, sed etiam aperiri, illustrariq; deberet. quamobrem quis est quod mirere, si cum ijsdem me in hac caussa vides adesse, cum quibus in ceteris intelligis abfuisse? nisi vero me vnum vis ferum præter ceteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari
immanitate & crudelitate præditum. * hanc mihi 8
tu, si propter res meas gestas imponis in omni vita mea, personam, Torquate, vehementer erras. me natura misericordem, patria seuerum, crudelem nec patria, nec natura esse voluit. denique istam ipsam personam vehementem & acrem, quam mihi tum tempus & resp. imposuit, iam voluntas, & natura ipsa detraxit. illa enim ad breue tempus seueritatem posuluauit, hac in omni vita misericordiam leuitatem ij, desiderat. * quare nihil est, quod ex tanto comitatu virorum amplissimorum, me vnum abstrahas. simplex officium, atque vna est omnium bonorum caussa. nihil erit, quod admirere post hac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me vide-

bu: nulla est enim in rep. causſa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quàm ceteris: doloris verò, & timoris, & periculi fuit illa causſa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites voluissent. quare necesse est, quòd mihi consuli præcipuũ fuit prater alios, id iam priuato cum ceteris esse commune. neque ego hoc patiendæ inuidiæ, sed communicandæ laudis causſa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus: * in Antronium testimonium dixisti, inquit, Syllam defendis. hoc totum eiusmodi est, iudices, vt, si ego sim inconstans ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio reipub. religio priuati officij, studium retinendæ voluntatis bonorum, nihil minus accusator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, testimonio læsum esse Antronium. videor enim non solum studium ad defendendas causſas, verum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua & moderatè ego vtar, iudices, & omnino non vterer, si ille me non coegisset. * Duæ coniurationes abs te, Torquate constituuntur: vna, quæ Lepido, & L. Tullo consulibus, patre tuo consule designato facta esse dicitur: altera, quæ me consule. harum in vtraque Syllam dicis fuisse. patris tui fortissimi viri, atque optimi consulis, scis me consilijs non interfuisse: scis me, cùm mihi summus tecum vsus esset, tamen illorum expertem temporum, & sermonum fuisse. credo, quòd nondum penitus in repub. versabar, quòd nondum ad propositum mihi finem honoris

noris perueneram, quòd mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat.* quis 12
ergo intererat vestrus consilijs? omnes hi, quos vides
huc adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cùm
propter honorem, ac dignitatem, atque animum
eximium in rempub. tum propter summam familiaritatem summumque amorem in patrem tuum,
tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis
commouebatur. ergo istius coniurationis crimen
defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui
particeps & consilij vestri fuit, & timoris: cuius in
hoc crimine propulsando, cùm esset copiosissima atq;
ornatissima oratio, tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quàm facultatis. illius igitur coniurationis quæ facta contra vos, delata ad vos, à vobis
prolata esse dicitur, ego testis esse non potui: non modò enim nihil comperi, sed vix ad aures meas istius
suspicionis fama peruenit.* qui vobiscum in consilio 13
fuerũt. qui vobiscũ illa cognorũt, quibus ipsis periculum tum cõstari putabatur, qui Antronio non adfuerũt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hunc
defendũt, huic adsunt, in huius periculo declarant,
se non crimine coniurationis, ne adessent ceteris, sed
hominum maleficio deterritos esse. mei consulatus
autem tempus, & crimen maximè coniurationis à
me defendetur. atq; inter nos partitio non est fortuitò, iudices, nec temerè facta: sed cùm videremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes
esse possemus, vterq; nostrũ id sibi suscipiendũ putauit, de quo aliquid scire ipse atq; existimare potuis-

14 set.* & quoniã de criminibus superioris coniuratiõ-
nis Hortensium diligenter audistis, de hac coniura-
tione quæ me consule facta est, hoc primùm attẽdi-
te. Multa, cùm essem consul, de summis reip. periculis
audiui, multa quæsiui, multa cognoui: nullus vnquã
de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nulla li-
teræ peruenerunt, nulla suspicio. multum hæc vox
fortasse deberet valere eius hominis, qui consul insi-
dias reip. consilio inuestigasset, veritate aperuisset,
magnitudine animi vindicasset, cùm ipse nihil au-
disse se, de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret: sed
ego nondum vtor hac voce ad hunc defendendum,
ad purgandum me potius vtor: vt mirari Torqua-
tus desinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam de-
15 fendere.* quæ enim Antonij fuit caussa? quæ Sylla
est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare pri-
mum constato voluit gladiatorum ac fugitiuorum
tumultu: deinde, id, quod videmus omnes, lapidatio-
ne, atq; concursu: Sylla, si sibi suus pudor ac dignitas
non prodesset, nullum auxilium requisiuit. ille dam-
natus ita se gerebat non solùm consilijs & sermoni-
bus, verum etiam aspectu atq; vultu, vt inimicus es-
se amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, ho-
stis patriæ videretur: hic se ita fractum illa calami-
tate atq; afflictum putauit, vt nihil sibi ex pristina
dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestiæ
16 retinuisset. * hac verò in coniuratione, quid tam
coniunctum, quàm ille cum Catilina, cum Lentulo?
quæ tanta societas vllis inter se rerum optimarum,
quanta ei cum sceleris, libidinis, audaciæ? quod fla-
gitium

gitium Lentulus non cum Antronio concepit? quod
sine eodem illo Catilina facinus admisit? cùm inte-
rim Sylla cum eisdem ipsis non modò noctem solitu-
dinemq; non quæreret, sed ne mediocri quidem ser-
mone & congressu coniungeret. * illum Allobro- 17
ges, maximarum rerum verissimi indices, illum
multorum litera, ac nuncij coarguerunt: Syllam in-
terea nemo insimulauit, nemo nominauit. postre-
mò, eiecto, siue emisso iam ex vrbe Catilina, ille ar-
ma misit; cornua, tubas, falces, signa, legiones: ille
relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna cõpres-
sus, conuertit se aliquando ad timorem, nunquam
ad sanitatem: hic contra ita quieuit, vt eo tempore
omni Neapoli fuerit, vbi neq; homines fuisse putan-
tur, huius affines suspicionis, & locus est ipse nõ tam
ad inflammandos calamitosorum animos, quàm ad
consolandos accommodatus. propter hanc igitur tã-
tam dissimilitudinem hominum, atque causarum,
dissimilem me in vtroque præbui. * veniebat enim 18
ad me, & sæpè veniebat Antronius multis cùm la-
chrymis supplex, vt se defenderem: & se meum con-
discipulum in pueritia, familiarem in adolescentia,
collegam in quæstura commemorabat fuisse: multa
mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat offi-
cia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo,
atque frangebar, vt etiam ex memoria, quas
ipse mihi fecerat insidias, deponerem: vt iam im-
missum esse ab eo C. Cornelium, qui me in se-
dibus meis, in conspectu vxoris meæ ac liberorum
meorum trucidaret, obliuiscerer. quasi de vno me

cogi-

cogitasset, qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam me hercule illius lachrymis ac precibus restitissem. * sed cùm mihi patriæ, cùm vestrorum periculorum, cùm huius vrbis, cùm illorum delubrorum atque templorum, cùm puerorum infantium, cùm matronarum ac virginum veniebat in mentem, & cùm illæ infestæ ac funestæ faces, vniuersumq; totius vrbis incendium, cùm tela, cùm cædes, cùm ciuium cruor, cùm cinis patriæ versari ante oculos, atq; animum memoria refricari cœperat: tum denique ei resistebam, neq; solùm illi hosti ac parricidæ, sed huic etiam propinquis illius Marcellis patri & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficium in alijs vindicassem, idem in illorum socio, cùm scirem, defendere:* atque idem ego neq; P. Syllam supplicem ferre, neque eosdem Marcellos, neq; huius M. Messallæ hominis necessarij preces sustinere potui: neque enim est caussa aduersata naturæ: nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit. nusquam nomen, nusquam vestigium fuerat, nullum crimen, nullum indicium. susceptì caussam Torquate, susceptì, & feci libenter, vt me, quem boni constantem semper, vt spero, existimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent.* Hic ait se ille, iudices, regnum meum ferre non posse. quod tandem Torquate, regnum? consulatus, credo, mei, in quo ego imperaui nihil, sed contra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu non institutum

est

est à me, iudices, regnum, sed non permissum. quem tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quòd, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt: quem defendis sperat se absolutũ iri. hic tibi ego de testimoniis meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse: sin verùm non esse hoc regnare, cùm verùm iuratos dicas probare. * de huius spe tantum dico, nullas à me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique præter fidem defensionis expectare, nisi tu, inquit, causam recepisses, nunquam mihi restitisset: sed indicta causa, profugisset, si iam hoc tibi concedam, Q. Hortensium, tanta grauitate hominem, si hos tales viros non suo stare iudicio, sed meo: si hoc tibi idem, quod credi nõ potest, nisi ego huic adesse, hos adfuturos non fuisse: vter tandem rex est, is ne, cui innocentes homines non resistunt: an is, qui calamitosos non deserit? at hic etiam, id quod tibi necesse minimè fuit, facetus esse voluisti, cùm Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regẽ esse dixisti. mitto iam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me esse dixeris: nam si ita sum, non tam est admirandum regem esse me, quia, vt tu vis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quàm consulem Romæ fuisse peregrinum. * hoc dico, inquit, me esse ex municipio fateor, & addo etiam, ex eo municipio, vnde iterum iam salus huic vrbi imperioq; missa est. sed scire ex te peruelim quamobrẽ, qui ex municipijs veniant, peregrini tibi esse videantur: nemo enim istuc M. illi Catoni

22

23

seni,

senii, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncano, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro Mario, cùm ei multi inuiderent, obiecit vnquam, equidem vehementer lætor, eum esse me, in quem tu, cum superes, nullam contumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. sed tamen te, à me, pro magnis caussis nostræ necessitudinis monendum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse patricij: si verum quæris, ne curant quidem: nec se æquales tui propter istam caussam abs te anteiri putant. * at si tibi nos peregrini videmur, quorum iam, & nomen & honos inueterauit, & huic vrbi, & hominum famæ ac sermonibus: quàm tibi illos competitores tuos peregrinos videri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecũ de honore, & de omni dignitate contendunt? quorũ, caue, tu quenquam peregrinum appelles, ne peregrinorũ suffragijs obruare. qui si attulerint neruos & industriam: mihi crede, excutiẽt tibi istam verborũ iactationẽ, & te ex somno sæpè excitabunt. nec patientur se abs te, nisi virtute vincentur, honore superari. * ac si, iudices, ceteris patricijs me & vos peregrinos videri oporteret, à Torquato tamen hoc vitium fileretur: est enim ipse à materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Picentes solos nõ esse peregrinos, aut gaudeat, suo generi me meũ non anteponere. quare neq; me peregrinũ post hac dixeris, ne grauius refutere: neq; regem, ne derideare. nisi forte regium tibi videtur, ita viuere, vt non modò homini nemini, sed ne cupiditati quidem vlli seruias: contẽnere

nere omnes libidines: non auri, non argẽti, nõ ceterarũ rerum indigere: in senatu sentire liberè: populi vtilitate magis consulere, quam voluntati: nemini cedere: multis obsistere. si hoc putas esse regium, me regem confiteor esse. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans aut superbum mouet: quin tu id potius profers, quàm verbi
inuidiam, contumeliamq; maledicti? * ego, tantis à 26
me beneficijs in repub. positus, si nullum aliud mihi præmium à senatu populoq; R. nisi honestum otium postularem, quis non concederet? si haberent honores. si imperia, sibi prouincias, sibi triumphos, sibi alia præclaræ laudis insignia: mihi liceret eius vrbis, quam conseruassem, conspectu tranquillo animo & quieto frui? quid, si hoc non postulo? si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si vigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus? si neq; amici in foro requirunt studium meum, neque resp. in curia? si me nõ modo rerum gestarum vacatio, sed neq; honoris, neq; ætatis excusatio vendicat à labore? si voluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus? si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda & cogitandæ quicquam relinquitur temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cuius vicarius qui velit esse, inueniri nemo potest: longe abest regni suspicio. * si quæ- 27
ris, qui sint Romæ regnum occupare conati: vt ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies res enim gestæ, credo, meæ me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt.

qui-

quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, iudices, hoc possum dicere, me, qui è summis eripuerim periculis vrbem hanc, & vitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit.* etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini: & in qua vrbe, intelligo. Plenum forum est eorum hominum, quos ego à vestris ceruicibus depuli, iudices, à meis non remoui. nisi verò paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent? se tantum imperiū posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: voluntates verò conscelleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non fuit nescius, quanto periculo viuam in tanta multitudine improborum, cùm mihi vni cum omnibus improbis æternum videam bellū esse susceptum. * quod si illis meis præsidijs fortè inuides, & si ea tibi regia videntur, quòd omnes boni omnium generum atq; ordinum, suam salutem cum mea coniungunt: consolare te, quòd omnium mentes improborum mihi vni maximè sunt infensæ, & aduersæ. qui me non solùm iccirco oderunt, quòd eorum conatus impios & furorem conscleratum repressi: sed eò etiam magis, quòd nihil iam se simile, me viuo conari posse arbitrātur.* at verò quid ego miror, si quid ab improbis de me improbè dicitur: cum L. Torquatus, primùm ipse his fundamentis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi consulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis filius, in-

ter-

terdum efferatur immoderatione verborum? qui, cùm suppressa voce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset, tantummodo vt vos, qui ea probatis, exaudire possetis: de supplicio P. Lentuli, de carcere magna & quaribunda voce dicebat. * in quo primùm illud erat absurdum, quòd 31
cùm ea, quæ leuiter dixerat, vobis probare volebat, eos autem, qui circum iudicium stabant, audire nolebat: non intelligebat ea, quæ clarè diceret, ita illos audituros, quibus se venditabat, vt vos quoque audiretis, qui id non probabitis. deinde alterum iam oratoris vitium. non videre quid quæque caussa postulet: nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quàm videri coniuratorum pœnam mortemque lugere. quòd cùm is tribunus pleb. facit, qui vnus videtur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est (difficile est enim tacere, cùm doleas) te, si quid eiusmodi faciás, non modò talem adolescentem, sed in ea caussa, in qua te vindicem coniurationis velis esse, vehementer miror. * sed reprehendo tamen illud maxi- 32
mè, quòd isto ingenio & prudentia præditus, caussam reip. non tenes, qui arbitrere plebi Ro. res eas nō probari, quas me consule omnes boni pro salute cōmuni gesserunt. ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum voluntatem venditabas, aut tam sceleratum statuis fuisse, vt hæc omnia perire voluerit: aut tam miserum, vt & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluum esse vellet? an verò clarissimum virum generis vestri ac nominis nemo

reprehendit, qui filium suum vita priuauit, vt in ceteru firmaret imperium: tu remp. reprehendu, qua domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit?
33 * itaque attende iam, Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem consulatus mei, maxima voce, vt omnes exaudire possint, dico, semperq; dicam: adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite mentes, aures q; vestras, & me de inuidiosis rebus, vt ille putat, dicentem attendite. ego consul, cùm exercitus perditorum ciuium, clandestino scelere conflatus, crudelissimum & luctuosissimum exitium patriæ comparasset: cùm ad occasum interitumque reip. Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus: meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine delectu, sine armis, sine exercitu quinque hominibus comprehensis, atque confossis, incensione vrbem, internecione ciues, vastitate Italiam, interitu rempublicam liberaui. ego vitam omnium ciuium, statum orbis terræ, vrbem hanc denique sedem omnium nostrûm, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum a-
34 mentiũ ac perditorum pœna redemi.* an me existimasti hac iniuratum in iudicio non esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atque etiam illud addam, ne quis fortè incipiat improbus subitò te amare, Torquate, & aliquid sperare de te: atque vt idem omnes exaudiant, clarissima voce dicam: harum omnium rerum, quas ego in consulatu

fulatu pro salute communi suscepi, & g[esserim]
Torquatus, cùm esset meus contubernalis in co[nsu]
latu, cùm signifer esset iuuentutis, atque in pratura
fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cùm prin-
ceps, cùm auctor, cùm signifer esset iuuentutis: pa-
rens eius homo amantissimus patriæ, maximi ani-
mi, summi consilij, singularis constantiæ, cùm esset
æger, tamen omnibus rebus illis interfuit: nunquam
est à me digressus studio, consilio, auctoritate, vnus
adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis, ani-
mi virtute superaret. * videsne, vt eripiã te eximprobo-
rum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntque
semper, nec si à me fortè desciueris, iccircò te à se, &
à rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iã
redeo ad caussam: atq; hoc vos, iudices, testor, mihi
de memetipso, tam multa dicendi necessitas quã-
dam imposita est ab illo. nam si Torquatus Syllam
solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil ali-
ud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defende-
rem: sed cum ille tota illa oratione, in me esset
inuectus, & cùm initio, vt dixi, defensionem meam
auctoritate spoliare voluisset, etiamsi dolor meus
respondere non cogeret, tamen ipsa caussa hanc à
me orationem flagitasset.* Allobrogibus nominatum
Syllam esse dicis, quis negat Syllæ indicium? at
vide, quemadmodum nominatus sit. L. Cassium
dixerunt commemorasse, cum ceteris Antromum
secum facere. quæro, num Syllam dixerit Cas-
sius: nunquam, sese aiunt quæsisse de Cassio, quid

35

36

…e diligentiam Gallorum, qui vi-
…uramque non nósſent, ac tantùm
…ari calamitate qui fuerant, esse in
…te. quid tum? Caßius si respondisset
…, & secum facere Syllam, tamen mihi
…tur in hunc id criminosum esse debere.
… quia qui barbaros homines ad bellum im-
…t, non debebat minuere illorum suspicionem,
…rgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur.

38 *non respondit tamen vnà facere Syllam: etenim esse absurdum, cùm ceteros sua sponte nominasset, mentionem Syllæ facere nullam, nisi admonitum & interrogatum. nisi fortè verisimile est P. Syllæ nomen in memoria Caßio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis, non tam illustres fuissent, tamen Antronij commemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, vt arbitror, cùm auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caßius, & cùm sciret exteras nationes maximè nobilitate moueri, non prius Antronium, quàm

38 Syllam, nominasset. *tam verò illud probari minimè potest, Gallos Antronio nominato, putasse propter calamitatis similitudinem, sibi aliquid de Sylla esse quærendum: Caßio, si hic esset in eodem scelere, ne cùm appellasset quidem Antronium, huius in mentem venire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Caßius? se nescire certum. non purgat, inquit, dixi antea. ne si argueret quidem tum denique, cùm esset interrogatus, id

mihi

mihi criminosum videretur. * sed ego in iudicijs, 39
& quaestionibus non hoc quarendum arbitror,
num purgetur aliquis, sed num arguatur: etenim
cùm negat se scire Cassius, vtrum subleuat Syllam,
an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos:
quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putas-
set, ne vlli vnquam iudicarent, de se ipso consensus
esset? nescivit. credo, iudices, celatum esse Cassium
de Sylla vno: nam de ceteris certè sciebat, & ea do-
mi eius pleraque conflata esse constabat, qui negare
noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei
Gallis daret, dicere autem falsum non ausus est, ne-
scire, se dixit. atqui hoc perspicuum est, cùm is, qui
de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eandem
vim esse negationis huius, quàm si extra coniuratio-
nem hunc esse se scire dixisset. nam cuius scientiam
de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo,
purgatio debet videri. sed iam non quaero, purget-
ne Cassius Syllam: illud mihi tantùm satis est, con-
tra Syllam nihil esse in iudicio. * Exclusus hac cri- 40
minatione Torquatus, rursus in me irruit, me accu-
sat: ait me alster, ac dictum est, in tabulas publicas
retulisse. ô dij immortales (vobis enim tribuam, qua
vestra sunt: nec verò possum meo tantum ingenio
dare, vt tot res, tantas, tam varias, tam repentinas
in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte
despexerim) vos profectò animum meum tum con-
seruandæ patriæ cupiditate incendistis: vos me ab o-
mnibus ceteris cogitationibus ad vnam salutem reip.
contulistis: vos denique in tantis tenebris erroris &

inscientiæ, clarissimũ lumen prætulistis menti meæ, vidi ego hoc, iudices, misi recenti memoria senatus, auctoritatem huius indicij monimentu publicus testatus essem. fore vt aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me multùm fefellit) sed vt aliquis patrimonio naufragus, inimicus ocij, bonorum hostis, aliter indicata hæc esse diceres, quò facilius vento aliquo in optimum quemque excitato, posset in malis reip. portum suorum malorum aliquem inuenire. itaque introducto in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. 42 at quos viros? non solùm summa virtute, & fide, cuius generis in senatu facultas maxima: sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine, & celeritate scribendi facillimè, quæ dicerentur, persequi posse: C. Cosconium, qui tunc erat prætor, M. Messalam, qui tum prætura petebat: P. Nigidium, App. Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus, aut verè referendis, aut etiam scribendis, putet ingenium defuisse. quid deinde? quid feci? cùm scirem ita iudicium in tabulas publicas relatum, vt illæ tabulæ, priuata tamen custodia, more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuisio toti Italiæ, diuisi in omnes prouincias: eius indicij è quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem volui.* 43 itaq; dico locum in orbe terrarũ esse nullum, quo in loco populi R. nomen

men sit, quin eodem perscriptum hoc indicium perueuerit. in quo ego tam subito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita vt dixi, non mea sponte prouidi: primùm, ne qui posset tantum aut de resp. aut de alicuius periculo meminisse, quantum vellet: deinde, ne cui liceret vnquã reprehendere illud indicii, aut temerè creditũ criminari: postremò ne quid iam à me, ne quid ex meis cõmẽtarijs quæreretur: ne aut oblitio mea, aut memoria videretur nimia: ne deniq; aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. * sed tamen abs te, Torquate, quæro, 44
cùm indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens senatus & recens memoria testis: tibi meo familiari & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si voluisses, quàm in codicem retulissent: cùm videres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo quæstus es? aut, quoniam tam facilè inueneris in amicos iracundius aut vehementius expostulasti? tu, cùm tua vox nunquã sit audita, cùm indicio lecto, descripto, diuulgato quieueris, tacueris: repentè tantam rem enunciare audeas? & in eum locum te deducas, vt antè quam me commutati indicij coarguëris, te summæ negligentiæ tuo iudicio conuictum esse fateare? * mihi cuiusquam salus tanti fuisset, 45
vt meam negligerem? per me ego veritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quenquam deniq; ego iuuarem, à quo & crudeles insidias in rẽp. factas, & in me potissimum consulem putarẽ? quòd si tam essem oblitus seueritatis, & constantiæ meæ,

tamne amens eram, vt cùm literæ posteritatis causa reperta sint, quæ subsidio oblitioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus
! 46 commentario me posse superari? * fero ego te Torquate iamdudum, fero, & nonnunquam animum incitatum ad vlciscendam orationem tuam reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cædo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquem modum vitæ constitueris, coges oblitum me nostræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo vnquam me ne tenuissima suspicione perstrinxit, quem non præuerterim. sed mihi hoc credas
47 velim: non ijs libentissimè soleo respondere, quos mihi videor facillimè posse superare. * tu quoniam minimè ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi sunt excussos arbitrari: noli id putare omnino à me esse omissum, si quid est tibi remissum, atque concessum. cùm illæ valent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra, tum nondum statuo te virium satis habere, vt ego tecum luctari & congredi debeam, quòd si esses vsu atq; ætate robustior, essem idē, qui soleo, cùm sum lacessitus: nunc tecum sic agam, tuliſſe vt potiùs iniuriam, quàm retuliſſe gratiam
48 videar. * neque verò, quid mihi irascare, intelligere possum, si, quod eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuso meum, & amicum ego defendo meum: non debes tamen

quen-

quenquam in coniurationis quæstione defendere, imo nemo magis eum, de quo nihil est suspicatus, quàm is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditum est. regium est, dicere in quem velis, ac defendere quem velis; imo seruitus est, non dicere in quem velis, ac defendere quem velis. ac si considerare cœperis, vtrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse, quàm me humanitatis. * an verò, cùm honos agebatur 49
amplissimus familiæ vestræ, hoc est consulatus parentis tui, sapientissimus vir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Syllam & defenderent & laudarent? intelligebat hanc nobis à maioribus esse traditam disciplinam, vt nullius amicitiâ ad propulsanda pericula impediremur & erat huic iudicio longè dissimilis illa contentio. tum afflicto P. Sylla, consulatus vobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere vos clamitabatis, vt victi in campo, in foro vinceretis: tum qui contra vos pro huius salute pugnabant, amicissimi vestri, quibus non irascebamini, consulatum vobis eripiebant, honori vestro repugnabant, & tamen id inuiolatâ vestrâ amicitiâ, integro officio, veteri exemplo atque instituto optimi cuiusque faciebant. * ego vero quibus ornamentis aduersor tuis aut 50
cui dignitati vestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus ærumnu, venis ad eum

lacerandum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatum defendo, & protego. atq, hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irascere: ego autem non modò tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum: te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum putares, & satis idoneum officij iudicem posuisse.* At accusat C. Cornely filius, idem-
51 que valere debet, ac si pater indicaret. ô patrem Cornelium sapientem, qui, quod præmij solet esse in iudicio, reliquerit: quod turpitudinis in confessione, id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem quod indicat per istum puerum Cornelius? si est caussa mihi ignota, cum Hortensio communicata, respondeat Hortensius. sin, vt aiu, illum comitatum Antronij & Catilinæ, cùm in campo consularibus comitijs, quæ à me habita sunt, eadem facere voluerunt: Antronium tum in campo vidimus: & quid dixi vidisse nos? ego vidi: vos enim tum, iudices, nihil laborabatis, neque suspicabamini: ego tectus præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum
52 & Antronij copias & conatum repressi. * num quis est igitur, qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris coniunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari caussa, non paria signa reperiuntur criminis? sed quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubitat, vt dicitur, informat ad hoc adumbratum indicium, filium: quid tandem de illa nocte dicit, cùm inter falcarios, ad M. Leccã, nocte ea, quæ consecuta est, postea-

rum

tum diem nonarum Nou. me consule, Catilina denunciatione conuenit? quæ nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbißima. tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum descriptio totam per vrbem cædis atque incendiorum constituta est: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, vt, cùm prima luce consulem salutatum veniret, intromißus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. 53
hoc tempore, cùm arderet acerrimè coniuratio, cùm Catilina egrederetur ad exercitum: Lentulus in vrbe relinqueretur: Caßius incendijs, Cethegus cædi præponeretur: Antronio, vt occuparet Hetruriam, præscriberetur: cùm omnia ordinarentur, instituerentur, pararentur, vbi fuit Sylla, Corneli? num Romæ? immò longè abfuit. num in ijs legionibus, quò se Catilina referebat? multò etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico: quas oras maximè quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil verò minus: fuit enim, vt iam antè dixi: Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maximè ea suspicione caruit. * quid ergo indicat, 54
aut quid affert aut ipse Cornelius, aut vos, qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatione ad cædē, ac tumultum. ita prorsus: interpositi sūt gladiatores, quos testamento patris videmus deberi. Arrepta est familia, quæ si esset prætermißa, posset alia familia Fausti munꝰ præbere. vti-

vtinam quidem hæc ipsa non modò iniquorum inuidiæ, sed æquorum expectationi, satisfacere posset. Properatum vehementer, cùm longè tempus muneris abesset, quasi verò tempus dandi muneris non valdè appropinquaret. Nec opinante Fausto, cùm is neque sciret, neque vellet, familia est comparata * vt litteræ sunt Fausti, per quas ille precibus à
55 P. Sylla petit, vt emat gladiatores, & vt hos ipsos emat: neque solùm ad Syllam missa, sed ad L. Cæsarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ Cornelius. iam si in comparanda familia suspicio est nulla: quòd præfuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen munere seruili, obtulit se ad ferramenta prospicienda, præfuit verò nunquam: eaque res per bellum Fausti libertum omni tempore admi-
56 nistrata est. * At enim Cincius est ab hoc in vlteriorem Hispaniam missus, vt eam prouinciam perturbaret. primùm, Cincius, iudices, L. Iulio. C. Figulo consulibus, profectus est aliquantò ante furorem Catilinæ, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde, est profectus non tum primùm, sed cùm in ijsdem locis aliquantò antè, eâdem de causa aliquot annos fuisset: ac profectus est non modò ob caussam, sed etiam necessariam caussam, magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs venditis, æs alienum eiusdem dissolutum est: vt, quæ

caussa

causſa ceteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ possessionis, ea Cincio non fuerit prædÿs diminutus.* tam verò illud quàm incredibile? quàm 57
absurdum? qui Romæ eadem facere, qui hanc vrbem inflammare vellet, eum familiarissimum suum dimittere abs se & mandare in vltimas terras? vtrum, quò facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania turbatum esset? at hæc ipsa per se sine vlla coniunctione agebantur: an in tantis rebus, tam nouis consilÿs, tam periculosis, tam turbulentis hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officÿs, vsu, consuetudine dimittendum esse arbitraretur? verisimile non est, vt, quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. ipse 58
autem Cincius (non enim mihi deserenda est causa amici veteris atque hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, vt hoc credi possit, eum bellum reip. facere voluisse? vt cuius pater, cùm ceteri deficerent finitimi ac vicini, singulari extiterit in rempub. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum putaret. cuius ea alienum videmus iudices non libidine, sed negotÿ gerendi studio esse contractum: quibus Romæ debuit, vt in prouincÿs, & in regnis maximæ pecuniæ deberentur: quas cùm peteret non commisit, vt sui procuratores quicquam oneris absente se sustinerent: venire omnes suas possessiones &

patri-

patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, quàm vl-
59 lam moram cuiquam fieri creditorum suorum. * à quo quidem genere, iudices, ego nunquam timui, cùm in illa reip. tempestate versarer: illud erat genus hominum horribile, & pertimescendum, qui tãto amore suas possessiones amplexi tenebant, vt ab ijs membra diuelli citiùs, ac distrahi posse diceres: Cincius nunquam sibi cognationem cum prædijs esse existimauit suis: itaque se non modò ex suspicione tanti sceleris, verum etiam ex omni hominum sermone, non armis, sed patrimonio suo vindicauit.
60 * Iam verò, quod subijcit, Pompeianos esse à Sylla impulsos, vt ad istam coniurationem & ad hoc nefarium facinus accederent, id cuiusmodi sit, intelligere non possum. an tibi Pompeiani coniurasse videtur? quis hoc vnquam dixit? aut, quæ fuit istius rei vel minima suspicio? distunxit, inquit, eos à colonis, vt hoc dissidio, ac dissensione facta, oppidum in sua potestate posset, & Pompeianos habere. primùm, omnis Pompeianorum colonorumque dissensio delata ad patronos est, cùm iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita à patronis res cognita est, vt nulla in re à ceterorum sententijs Sylla dissenserit: postremò coloni ipsi sic intelligunt, non Pompeianos à Sylla magis, quàm sese esse
62 defensos. * atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum honestissimorum hominum intelligere potestis: qui adsunt, laborant: hunc patronũ, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna,

atque

atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen casu, quò afflictus iacet, per vos tutari conseruareque cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen vocantur. qui ita de ambitione & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, vt idem de communi salute sentirent.* ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi videtur silentio prætereunda esse virtus. quòd cùm ab hoc illa colonia deducta sit: & cùm commoda colonorum à fortuna Pompeianorū, populi R. fortuna diuiserit, ita charus vrisque est atque iucundus, vt non alteros dimouisse, sed vtrosque constituisse videatur. at enim & gladiatores, & omnis ista vis, rogationis Cæciliæ causa, comparabātur. atq; hoc loco in L. Cæciliū prudentissimū, atq; ornatissimum virum, vehementer inuectus est: cuius ego de virtute & constantia, iudices, tantum dicam, quantum ipse hunc in ista ratione, quam promulgauit, non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui fuisse, vt consultum esse voluerit fratri: tamen cùm repub. pugnare noluerit: promulgarit impulsus amore fraterno: destiterit fratris auctoritate deductus.* atque in ea re per L. Cæcilium Syllæ accusatur, in qua re est vterque laudandus. Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas videbatur voluisse rescindere,* vt statueretur. Sylla recte reprehendit, status. n. reip. maximè iudicatu reb. continetur: neq; ego tantum fraterno amori dandum arbitror, vt quisquā de salute suorum cōsulat, communē relinquat, nihil de iudi-

62

63

iudicio ferebat: sed pœnam ambitus auferebat, quæ fuerat nuper superioribus legibus constituta: itaque hac rogatione non iudicum sententiam, sed legis vitium corrigebat, nemo iudicium reprehendit, cùm de pœna quæritur, sed legem. damnatio enim est iudicum, quæ manebat: pœna legis, quæ
64 leuabatur. * noli igitur animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs summa cum grauitate & dignitate, alienare à caussa, nemo labefactare iudicium est conatus: nihil est eiusmodi promulgatum, semper Cæcilius in calamitate fratris sui iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. sed quid ego de hoc plura disputem? dicerem fortasse, & facilè & libenter dicerem: si paulò etiam longius, quàm finis quotidiani officij postulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protulisset, implorarem sensus vestros, vniuscuiusque indulgentiam in suos testarer: peterem errato veniam L. Cæcilij ex intimis vestris
65 cogitationibus, atque ex humanitate communi. * lex dies fuit proposita paucos, ferri cœpta nunquam: posita est in senatu: populum R. latuit? cùm in Capitolium nos senatum conuocassemus, nihil est actum prius, & id mandato Syllæ Q. Metellus prætor se loqui dixit, Syllam illam rogationem de se nolle ferri, ex illo tempore L. Cæcilius multa de rep. egit: Agrariæ legi, quæ tota à me reprehensa & abiecta est, interfessorem se fore professus est: improbus largitionibus restitit: senatus auctoritatem

tatem nunquam impediuit: ita se gessit in tribunatu, vt omere deposito domestici officij, nihil postea nisi de reip. commodis cogitarit. * atque in ipsa 66
rogatione, ne per vim quid ageretur. quis tamen vestrum Syllam, aut Cæcilium verebatur? nonne omnis terror ille, omnis seditionis timor, atque opinio ex Antronij improbitate pendebat? eius voces, eius minæ ferebantur: eius aspectus, concursatio, stipatio, greges hominum perditorum, metum nobis seditionesque afferebant. itaque P. Sylla, hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis, sine vllo remedio, atque 67
alleuamento permanere. * Hic tu epistolam meam sæpè recitas, quam ego ad C. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: & si furorem incredibilem biennio antè conceptum, erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Syllam in illa fuisse superiore coniuratione. scilicet is sum, qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Antronium nihil sceleratè, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sylla facere potuisse. * de quo etiam si quis dubitasset antea, num 68
id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo consule, descendere Kal. Ian. cum lictoribus? iustulisti hanc suspicionem, cùm dixisti hūc, vt Catilinā consulem efficeret, contra patrem tuum operas, & manum comparasse. quod si tibi ego confiteor, tu

mihi concedas necesse est, hunc, cùm Catilina suffragaretur, nihil de suo consulatu, quem iudicio amiserat, per vim recuperando cogitauisse. neque enim istorum facinorum tantorum, tam atrocium
69 crimẽ, iudices, P. Syllæ persona suscepit. * iam enim faciam, criminibus omnibus ferè dissolutis, contra atq; in ceteris causis fieri solet, vt nunc denique de vita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere expectationi hominum, de me aliquid, & de ipso, qui accusatus est, dicere: nunc iam reuocandi estis eò, quò vos ipsa caussa etiã tacente me cogit, animis omnibus in rebus, iudices, quæ grauiores maioresq; sunt, quid quisq; voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est ponderandum: neque enim potest quisquã nostrũm subitò fingi, neq; cuisquã repentè
70 vita mutari, aut natura conuerti. * circumspicite paulisper mentibus vestris, vt alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerũt. Catilina cõtra rep. coniurauit. cuius aures vnquam hoc resonuerunt, conatum esse hominẽ vsq; à pueritia non solũ intemperantia & scelere, sed etiã consuetudine, & studio in omni flagitio, stupro, cæde versatũ? quis eum contra patriam pugnantem perũisse miratur, quẽ semper omnes ad ciuile latrocinium natum putauerunt? quis Lentuli societates cum indicibus, quis insaniam libidinum, quis peruersam atq; impiam religionem recordatur, qui illum aut nefariè,

aut

aut stultè cogitasse miretur ? quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniam profectione, ac de vulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius pœnam carcer ædificatus esse videatur? * omitto ceteros, ne 71
sit infinitum: tantùm à vobis peto, vt taciti de omnibus, quot coniuratæ cognitum est, cogitetis: intelligetis vnumquemque illorum prius à sua vita, quam nostra suspicione esse damnatum. ipsum illum Antronium (quoniam eius nomen finitimũ maximè est huius periculo & crimini) non sua consuetudo, ac vita anteacta conuincit? semper audax, petulans, libidinosus: quẽ in stuprorum defensionibus non solũ verbis vti improbissimis solitũ esse scimus, verũ etiã pugnis, & calcibus, quem exturbare homines è possessionibus, eadem facere vicinorum, spoliare fana sociorum, vi conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reip. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si caussa non manifestissimis rebus teneretur, tamẽ eum mores ipsius, ac vita conuincerent. * agedum, conferte nunc cum illius vita, 72
vitam P. Syllæ, vobis populoque Rom. notissimam, iudices, & eam ante oculos vestros proponite. ecquod huius factum, aut commissum, non dicam audacius, sed quod cuiquã paulò minus consideratum videretur factum, quæro? verbum ecquod vnquam ex ore huius excidit, vnde quisquam posset offendi? at verò, in illa graui L. Syllæ victoria turbulentaque, quis P. Sylla mitior? quàm multorum hic v-

tam est à L. Sylla deprecatus? quam multi sunt sū-
ui homines & ornatissimi, & nostri, & equestris
ordinis, quorum pro salute se hic Syllæ obsignauit,
quos ego nominatim: neque enim ipsi uollent, &
huic animo gratissimo adsunt: sed quia maius est
beneficium, quam posse debet ciuis ciui dare, ideo à
vobis peto, vt, quod potuit, tempori tribuatis, quod
73 fecit ipsi: quid reliquam constantiam vitæ com-
memorem? dignitatem, liberalitatem, moderatio-
nem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quæ
ita à fortuna deformata sunt, vt tamen à natura
inchoata compareant, quæ domus? quæ celebratio
quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ studia a-
micorum? quæ ex quoque ordine multitudo? hæc
diu multumque, & multo labore quæsita, vna eri-
puit hora. accepit P. Sylla, iudices, vehemens vul-
nus, & mortiferum, veruntamen eiusmodi quod
videretur eius vita, & natura accipere potuisse:
honestatis & dignitatis habuisse nimis magnam
iudicatus est cupiditatem: quam si nemo alius
habuit in consulatu petendo, cupidior iudicatus est
hic fuisse, quàm ceteri, sin etiam in alijs nonnullus
fuit iste consulatus amor, fortuna in hoc fuit for-
74 tasse grauior, quàm in ceteris. * postea verò quis P.
Syllam, nisi mærentem, demissum afflictumque vi-
dit? quis vnquam est suspicatus hunc magis odio,
quàm pudore hominum aspectum lucemque vitare?
qui dum multa haberet inuitamenta vrbis, &
fori, propter summa studia amicorum, quæ tamen

ei sola in malis restiterunt, abfuit ab oculis vestris, & cum lege retineretur, ipse se exilio penè mulctauit, in hoc vos pudore iudicij, & in hac vita tanto sceleri locum fuisse creditis? aspicite ipsum, contuemini os, conferte crimen cum vita vsq; ad hoc tẽpus explicata: tum crimen recognoscite. *mitto remp. 75
quæ fuit semper Syllæ carissima. hósne amicos, tales viros, tam cupidos sui, per quos res eius secũdæ quõdam erant ornatæ, nunc subleuantur aduersæ, crudelissimè perire voluit, vt cum Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdissimam vitam ac miserrimam, turpissima morte proposita degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc vitam non in hunc hominem ista suspicio, noua quædam illa immunitas exorta est: incredibilis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum vitijs, repentè tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. *nolite, 76
iudices, arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse: neque enim vlla gens tam barbara, aut tam immanis vnquam fuit, in qua non modo tot, sed vnus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. belluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ extiterunt. perspicite etiam atque etiam, iudices, nihil enim est, quod in hac causa dici possit vehementius. penitùs introspicite Catilinæ, Antronij Cethegi, Lentuli, ceterorumque mentes: quas vos in his libidines, quæ sitigitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm

incredibiles furores, quas notas scelerum, quæ indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorũ reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis reip. morbis, ista repentè vis erupit, vt, ea confecta & eiecta, conualescere aliquando & sanari ciuitas possit. neq; enim est quisquam, qui arbitretur, illis inclusis in rep. pestibus, diutius hoc imperium stare potuisse. itaque eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reip. pœnas, furiæ quædam incitauerũt.

77 * in hunc igitur gregem vos nunc P. Syllam, iudices, ex his, qui cum hoc viuunt, atque vixerunt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorũ partem atq; in parricidarũ cœtum ac numerum transferetis? vbi erit igitur illud fortissimũ præsidium pudoris? quo in loco nobis vita anteacta proderit? quod ad tempus existimationis partæ fructus reseruabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit? si non aderit? si nihil

78 adiuuabit? * quæstiones nobis seruorum ac tormẽta accusator minitatur. in quibus quanquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus: vt in tot rerum angustijs nihil veritati loci relinquatur. vita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libidonũ quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis,

tis, iudices, si à vobis vitæ perpetuæ vox ea, quæ gra-
uissima debet esse, audietur. * nullum in hac caussa 79
testem timemus: nihil quenquam scire, nihil vidisse,
nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil vos P.
Syllæ fortuna monet, iudices, vestra moueat: vestra
enim, qui cum summa elegantia, atque integritate
vixistis, hoc maximè interest, non ex libidine, aut si-
multate, aut leuitate testium, caussas bonestorum
hominum ponderari, sed in magis disquisitionibus,
repentinisq; periculis vitam vniuscuiusque esse te-
stem. quam vos, iudices, nolite armis spoliatam
atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni:
munire communem arcem bonorum: obstruite per-
fugia improborum: valeat ad pœnam & ad salu-
tem plurimùm, quam solam videtis ipsam ex vi sua
naturaq; facillimè perspici, subitò flecti fingiq; non 80
posse. * quid verò hæc auctoritas, (semper enim de
ea dicendum est, quamquam à me timidè modiceq;
dicetur) quid, inquam, hæc auctoritas nostra, qui
à ceteris coniurationis caussis abstinuimus, P.
Syllam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit?
graue, si appetimus aliquid: si cùm ceteri de
nobis silent, non etiam nosmetipsi tacemus, graue:
sed si ladimur, si accusamur, si in inuidiam voca-
mur: profectò concedetis, iudices, vt nobis liberta-
tem retinere liceat, si minus, liceat dignitatem. * 81
Accusati sunt vno nomine consulares, vt iam
videatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ,
quàm dignitatis afferre, affuerunt, inquit, Catili-
næ, illumq; laudarunt, nulla rũ patebat, nulla erat

cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, vitæ eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebantur, quin etiam parens tuus, Torquate, cōsul reo de pecuniis repetundis Catilina fuit aduocatus, improbo homini at supplici: fortasse audaci, at aliquādo amico, cui cùm adfuit post delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse, at idem non adfuit alio in iudicio, cùm adessent ceteri, si postea cognôrat ipse aliquid, quod in consulatu ignorasset: ignoscendum est iis, qui postea nihil audierunt, sin illa res de pecuniis repetundis prima valuit: non inueterata, quàm recens debuit esse grauior, sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen humanitate adductus, aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis & consulatu honestauit: quid est, quamobrem consulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? 82 at iidem iis, qui ante hunc caussam de coniuratione dixerunt, non adfuerunt, tanto scelere astrictis hominib. statuerunt, nihil à se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere, atque vt de eorum constantia atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de vnoquoque loquitur, neque cuiusquam ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere, vnquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, quàm iis temporibus & periculis, quibus penè oppressa est resp. quis non de communi salutè apertissimè, quis non fortissimè, quis non constantissimè sensit? neque ego præcipuè de consu-

consularibus disputo: nam hæc hominum ornatissimorum qui prætores fuerunt, & vniuersi senatus communis est laus: vt constet, post hominum memoriam nũquam in illo ordine plus virtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuisse. sed quia sunt descripti consulares, de his tantum mihi dicendum putaui: quòd satis esset attestante memoria omnium, neminem esse ex illo honoris gradu, qui non omni studio, virtute, auctoritate incubuerit ad remp. conseruandam. *sed quid? ego, qui Catilinam non 83
laudaui, qui reo Catilina consul non adfui, qui testimonium de coniuratione dixi in alios, adeóne vobis alienus à fauitate, adeo oblitus constantiæ meæ, adeò immemor rerum à me gestarum esse videor, vt, cùm consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrũ retuderim, flammamque restinxerim, eiusdem nunc caussam vitamq; defẽdere? si medius fidius, iudices, nõ me ipsa resp. meis laboribus & periculis conseruata, ad grauitatẽ animi & constantiam, sua dignitate reuocaret, tamen hoc natura est insitum, vt, quem timueris, qui cum de vita fortunisq; contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis. sed cùm agatur bonos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cùm, quoties quisquam est in hoc scelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuẽtæ salutis: ego sim tam demens, ego committam, vt ea quæ pro salute omnium gesta, casu magis, & felicitate à nobis, quàm virtute & consilio gesta esse videantur? *quid 84

ergo? hoc tibi sumis, dicit fortasse quispiam, vt, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego verò iudices, non modò nihil mihi assumo, in quo quispiam repugnet: sed etiam, si quid ab omnibus conceditur, id reddo ac remitto. non in ea rep. versor, non ijs temporibus caput meum obtuli pro patria periculũ omnibus, non aut ita sunt extincti quos vici, aut ita grati quos seruaui, vt ego mihi plus appetere coner. quàm quantum omnes inimici inuidiq; patiantur.

85* graue esse videretur eum, qui inuestigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus verbis gratias egerit, cui vni togato supplicationem decreuerit, dicere in iudicio: non defenderem, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his causis cõiurationis non auctoritati assumam, sed pudori meo. ego ille coniurationis inuestigator, atque vltor, certè non defenderem Syllam, si coniurasse arbitrarer: ego, iudices, de tantis omnium periculis cùm quærerem omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius iudicio, nullius suspcione, nullis literis de re P. Syllæ rem vllam

86 ad me esse delatam. * quamobrem vos dij patrij ac penates, qui huic vrbi atq; huic imperio præsidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumq; R. qui hæc tecta atque templa, me consule, vero nomine auxilioq; seruastis, testor, integro me animo ac libero P. Syllæ causam defendere, nullum à me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi ac tegi: nihil de

hoc

hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui .* itaque idem ego ille, qui vehemens in alios, 87
qui inexorabilis in cæteros esse visus sum, persolui
patriæ, quod debui: reliqua iam à me meæ perpetuæ
consuetudini naturæq; debentur, tam sum misericors, iudices, quàm vos, tam mitis, quàm quilenissimus. in quo vehemens fui vobiscum, nihil feci,
nisi coactus reip. præcipitanti, subueni : patriam
demersam extuli : misericordia ciuium adducti.
tunc fuimus tam vehementes, quàm necesse fuit.
salus esset omnium amissa vna nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed vt ad sceleratorum pœnam a-
more reip. sum adductus, sic ad salutem innocenti 88
um voluntate deducor. * nihil video esse in hoc P.
Sylla, iudices, odio dignum. misericordia digna
multa: neq; enim nunc propulsandæ calamitatis suæ
caussa, supplex ad vos iudices, confugit, sed
ne qua generi ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipse quidem, si erit vestro
iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ vitæ, quibus lætari & perfrui possit?
domus erit, credo, exornata : aperientur maiorum
imagines : ipse ornatum ac vestitum recuperabit.
omnia, iudices, hæc amissa sunt : omnia generis,
nominis, honoris insignia atque ornamenta vnius
iudicij calamitate occiderunt. sed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem
tanti generis in familia relinquat, id laborat, id
metuit: cui honores integros fructus non sit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. * 89
hic vos orat, iudices, paruus, vt se aliquando si non

inte-

integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari si-
natis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera
& fori, quàm disciplinarum. non iam de vita P.
Syllæ, iudices, sed de sepultura contenditur, vita ere-
pta est superiore iudicio: nũc, ne corpus eiiciatur, la-
boramus: quid enim est huic reliqui, quod eum in
vita hac teneat? aut quid est, quamobrem hac cui-
quam vita videatur? nuper is homo fuit in ciuitate
P. Sylla, vt nemo ei se neque honore, neque grati-
neque fortunis anteferret. nunc spoliatus omni di-
gnitate, quæerepta sunt nõ repetit: quod fortuna in
malis reliqui fecit, vt cum parente, cum liberis, cum
fratre, cum his necessarijs lugere suam calamitatẽ
90 liceat, id sibi ne eripiatis, iudices, vos obtestatur. * Te
ipsum iam, Torquate, expletum esse huius miserijs,
parerat, etsi nihil aliud Syllæ nisi consulatum ab-
stulisse tis, tamen eo vos contentos esse oportebat, hono-
ris enim contentio vos ad causam, non inimicitiæ
deduxerunt. sed cùm huic omnia cum honore de-
tracta sint: ùm in hac fortuna misera ac luctuosis-
sima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius?
lucisne hanc vsuram eripere vis plenam lachryma-
rum atque mœroris, in qua cum maximo cruciatu
atque dolore retinetur? libẽter reddiderit, adempta
ignominia fœdissimi criminis, an verò inimicum vt
expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, vi-
dendo fructum caperes maiorem, quàm audiendo?
91 * ô miserum, & infelicem illum diem, quo consul
omnibus centurijs P. Sylla renuntiatus est: ô falsam
spem: ô volucrem fortunam: ô cœcam cupiditatem:

pri-

præposteram gratulationem, quàm citò illa omnia ex lætitia & voluptate ad luctum & lacrymas recidérũt: vt, qui paulò ante consul designatus fuisset, retineret repente nullum vestigium pristinæ dignitatis. quid enim erat mali, quod huic spoliato honore, fama, fortunis, deesse videretur? aut cui nouæ calamitati locus vllus relictus esset? vrget eadem fortuna, quæ cœpit: repetit nouum mœrorem. non patitur hominem calamitosum, vno modo afflictum, vno in luctu perire.* Sed iam impedior, egomet, iudices, 92
dolore animi, ne de huius miseria plura dicam, vestra iã sunt partes, iudices: in vestra mansuetudine atq; humanitate causſam totam repono. vos & reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos iudices, cõsedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, à fortuna nobis ad præsidium innocentiæ constituti. vt ego, quid de me populus Rom. existimaret, quia seuerus in improbos fueram, laborauí, & quæ prima innocentiæ mihi defensio est oblata, suscepi: sic vos seueritatem iudiciorum, quæ per hos mẽ es in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigat. * hoc cũ impetrare 93
à vobis ipsa causa debet: tum est vestri animi atq; virtutis, declarare non posse eos vos, ad quos potissimũ interposita reiectione deuenire cõuenerit. in quo ego iudices, vos, quantũ meus amor in vos postulat, tantum hortor, vt communi studio, quoniam in rep. coniuncti sumus, mansuetudine & misericordia vestra falsam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO

ORATIO

PRO A. LICINIO ARCHIA POOETA.

ORATIO XXVI.

1 Si quid est in me ingenij, iudices, quod sentio, quam sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi, in qua me nō inficior mediocriter esse versatum: aut si huiuscerei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet. nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium prateriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari vltimam, inde vsq; repetēs, hunc video mihi principem & ad suscipiēdam & ad ingrediendā rationem horum studiorum extitisse. quòd si hac vox huius hortatu præceptisq; conformata, nonnullis aliquādo saluti fuit: à quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profectò ipsi quantum est situm in nobis, & opem, & salutē
2 ferre debemus. * ac ne quis à nobis hoc ita dici fortè miretur, quòd alia quædam in hoc facultas sit ingenij,

genij, neq; hæc dicendi ratio aut disciplina nec nos quidem huic curſui ſtudio penitus vnquam dediti fuimus, etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quaſi cognatione quadam inter ſe continentur. * 3
Sed ne cui veſtrûm mirum eſſe videatur, me in quæſtione legitima, & in iudicio publico, cùm res agatur apud prætorem populi Romani lectiſſimum virum, & apud ſeueriſſimos iudices, tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc vti genere dicẽdi, quod non modo à conſuetudine iudiciorum, verùm etiam à forenſi ſermone abhorreat: quæſo à vobis, vt in hac cauſſa mihi detis hãc veniam, accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, vt me pro ſummo poeta atque eruditiſſimo homine dicentem, hoc concurſu hominum literatiſſimorum, hac veſtra humanitate, hoc denig; prætore exercente iudicium, patiamini de ſtudijs humanitatis ac literarum paulò loqui liberiùs, & in eiuſmodi perſona, quæ propter ocium ac ſtudium minimè in iudicijs periculiq; tractata eſt, vti prope nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. * quod ſi mihi à vobis tribui concedig; ſentiã, perficiam profectò, vt hunc A. Licinium non modò ſegregandum, cùm ſit ciuis, à numero ciuium, verùm etiam, ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam vt primum ex pueris exceſſit Archias, atque abijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit, primum Antiochæ (nam ibi natus eſt, loco nobili & celebri quondam vrbe, 4

& co-

& copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq; studijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit. pòst, in cæteris Asiæ partibus, cunctaq; Græciæ sic eius aduentus celebrabatur, vt famam ingenij, expectatio hominis, expectatio
5 ionem ipsius aduentus, admiratioq; superaret. * erat Italia tunc plena Græcarum artium ac disciplinarum: studiaq; hæc & in Latio vehementius tum colebantur, quàm nunc ijsdem in oppidis, & hic Romæ propter tranquillitatem reip. non negligebantur: itaq; hunc & Tarentini, & Rhegyni, & Neapolitani ciuitate cæteris q; præmijs donarunt: & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atq; hospitio dignum existimarunt. hac tanta celebritate famæ, cùm esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule, & Catulo: nactus est primùm consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cùm res gestas, tùm etiam studium atq; aures adhibere posset: statim Luculli, cùm prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. sed enim hoc non solum ingenij ac literarum, verùm etiam naturæ atq; virtutis fuit, vt domus, quæ huius adolescentiæ prima
6 fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. * erat temporibus illis iucundus, Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur à M. Aemilio: viuebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos verò & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deunctam consuetudine cùm teneret, afficiebatur sum-

summo honore, quòd eum non solùm colebant, qui aliquid percipere aut audire studebant, verùm etiam si qui forte simulabant interim, satis longo interuallo, cùm esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cùm ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam: quæ cùm esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, adscribi se in eam ciuitatem voluit, idq; cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate & gratia Luculli ab Heraclienſibus impetrauit. * data est ciuitas Siliani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent, si tum cùm lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud prætorem essent professi. cùm hic domicilium Roma multos iam antea annos haberet, professus est apud prætorem, Q. Metellum familiarissimum suum. * si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege dicimus, nihil dico amplius: causa dicta est: quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleane esse eum ascriptum negabit? adest vir summa auctoritate & religione, & fide L. Lucullus, qui se non opinari, sed scire: non audiuisse, sed vidisse: non interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines: qui huius iudicij caussa cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt: qui hunc ascriptum Heraclienſem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heraclienſium publicas, quas Italico bello incenso tabulario, interisse scimus omnes, est ridiculum ad ea quæ habemus, nihil dicere,

7

8

cere, quærere, quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: &, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq; ea, quæ depravari nullo modo possunt, repudiare: tabulas,
9 quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. * At domicilium Romæ non habuitis, qui tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit. At non est professus: imò verò ijs tabulis professus, quæ sola ex illa professione collegioque prætorum, obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam cùm Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, quandiu incolumis fuit lenitas post damnationem, calamitas omnem tabularum fidem resignasset: Metellus, homo sanctissimus, modestissimusque omnium, tanta diligentia fuit, vt ad L. Lentulum prætorem, & ad iudices venerit, & vnius nominis litura se commotum esse dixerit. his igitur tabulis
10 nullam litturam in nomen A. Licinij videtis. * quæ cùm ita sint, quid est, quod de eius ciuitate dubitetis? præsertim cum alijs quoq; in ciuitatib. fuerit ascriptus. etenim cũ mediocribus multis & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuitò ciuitatẽ in Græcia homines impertiebãtur, Rhegynos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quòd scenicis artificibus largiri solebant, id huic sũma ingenij prædito gloria noluisse. quid? cùm cæteri non modò post ciuitatem datam, sed etiam

post

post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserint: hic, qui nec vtitur quidem illo, in quibus est scriptus, quòd semper se Heracliensem esse voluit, reiicietur? * Census nostros requiru. scilicet: est enim obscurum, proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quaestore fuisse in Asia, primis Iulio & Crasso nullam populi partem esse censam, sed quoniam census non iure ciuitatem confirmat, ac tantummodo indicat eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: iis temporibus qua tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio eum in ciuium Ro. iure esse versatum, & testamentum saepe fecit nostris legibus, & adiit hereditates ciuium Rom. & in beneficijs ad aerarium delatus est à L. Lucullo praetore, & consule. quare argumenta, si quapotes: nunquam enim hic neque suo, neque eorum iudicio reuincetur. * Quares à nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, vbi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defessae conquiescant. an tu existimas aut supperere nobis posse, quod quotidie dicamus, in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus: aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego verò fateor, me his studijs esse deditum. ceteros pudeat, si qui ita se literis abdiderunt, vt nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum, ne-

que in aſpectum lucemque proferre: me autem quis
pudeat? qui tot annos ita viuo, iudices, vt ab illis
nullo me vnquam tempore, aut commodum, aut o-
cium meum abſtraxerit, aut voluptas auocarit,
13 aut deniq; ſomnus retardarit. * quare quis tan-
me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi
quantum cæteris ad ſuas res obeundas, quantum
ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad
alias voluptates, & ad ipſam requiem animi &
corporis conceditur temporis, quantum alij tribu-
unt tempeſtiuis conuiuijs, quantum denique aleæ,
quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc ſtudia
recolenda ſumpſero? atq; hoc adeò mihi concedendum eſt magis, quòd ex his ſtudijs hæc quoq; creſcit
oratio, & facultas: quæ quanta cunque in me eſt,
nunquam amicorum periculis defuit: quæ ſi cui le-
uior videtur, illa quidem certè, quæ ſumma ſunt, ex
quo fonte hauriam, ſentio. * nam niſi multorum
14 præceptis, multisque literis mihi ab adoleſcentia
ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem atque honeſtatem: in ea autem
perſequenda omnes cruciatu corporis, omnia peri-
cula mortis atque exilij, parui eſſe ducenda: nunquã
me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes,
atque in hos profligatorum hominum quotidianos
impetus obieciſſem, ſed pleni omnes ſunt libri,
plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetu-
ſtas: quæ iacerent in tenebris omnia, niſi literarum
lumen accederet, quàm multas nobis imagines,

non

non solùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores & Graeci & Latini reliquerunt? quas ego mihi sæpe-
per in administranda rep. proponens, animum, &
mentem meam ipsa cogitatione hominum excellẽtium confirmabam.* quæret quispiam, quid? illi 15
ipsi summi viri, quorum virtutes literis proditæ sunt, istáne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum, quid respondeam. ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu propè diuino per se ipsos & moderatos, & graues extitisse fateor: etiam illud adiungo, sæpius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam. atque idem ego contendo, cùm ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam, confirmatioq; doctrina, tũ illud nescio quid præclarum ac singulare solere exi-
stere.* ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri 16
viderunt, diuinum hominem, Africanum: ex hoc C. Lælium. L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos: ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum M. Catonem illum senem: qui profectò si nihil ad percipiendam colendamque virtutem literis adiuuarentur, nunquam se ad earum studium contulissent. quòd si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, vt opinor, hanc

animi remissionem, humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. nam cætera neq; temporum sunt, neq; ætatum omnium, neque locorum: hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impedium foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

17 * quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari debemus, etiam cùm in alijs videremus. quis nostrûm tam animo agresti ac duro fuit, vt Roscij morte nuper nõ commoueretur? qui cùm esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus,

18 celeritatemq; ingeniorum negligemus? * quoties ego hunc Archiam vidi, iudices, (vtar enim vestra benignitate, quoniam me, in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cùm literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorũ versuum de ijs ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere extempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, cõmutatis verbis atq; sententijs? quæ vero accuratè cogitateq; scripsisset, ea sic vidi probari, vt ad veterem scriptorũ laudem peruenirem. hunc ergo non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus, cete-

rarum

rarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte cõstare: poetam naturâ ipsâ valere & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas: quòd quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. * sit igi 19
tur, iudices, sanctum, apud vos humanissimos homines, hoc poetæ nomen, quòd nulla vnquam barbaria violauit. saxa ac solitudines voci respondent: bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant: itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter se, atque contendunt: ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc viuum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cùm omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias, ad populi R. gloriam laudemq; celebrandam. nam & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit. * neque enim quisquam 20
est tam auersus à musis, qui non mandari versibus, æternum suorum laborum facilè præconium, patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cùm ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissimè audiret: eius à quo sua virtus optimè prædicaretur. itaque ille Marius item

eximiè L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea
21 quæ gesserit, posse celebrari. * Mithridaticum verò bellum magnum atque difficile, & in multa varietate terra mariq; versatum, totum ab hoc expressum est, qui libri non modò L. Lucullum fortissimũ, & clarissimum virum, verùm etiam populi R. nomen illustrant. populus enim R. aperuit Lucullo imperante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionũ vallatum: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, vrbem amicissimam Cyzicenorum, eiusdem consilio, ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atque seruatam, nostra semper feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicante, cùm interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa nauali: nostra sunt trophæa, nostra monimenta, nostri triumphi, quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs po-
22 puli R. fama celebratur. * carus fuit Africano superiori noster Ennius: itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore, at ijs laudibus certè non solùm ipsi qui laudantur, sed etiam populi R. nomen ornatur: in cœlum huius proauus Cato tollitur. magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrũm laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudiũ hominem, maiores nostri in ciuitatẽ receperunt: nos hũc Heraclienſem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem

autẽ legibus constitutum, de nostra ciuitate eiĳciemus? * nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè, continentur. quare si res eæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur: cupere debemus, quò manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriã famamq; penetrare: quòd cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt: tum ijs certè, qui de vita, gloriæ caussa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est, & laborum. * quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen cùm in Sygæo ad Achillis tumulum astitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis Homerũ præconem inueneris: & verè: nam nisi Ilias extitisset illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adæquauit: nonne Theophanem Mitylenæum, scriptorem rerum suarum, in concione militum, ciuitate donauit? & nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites, dulcedine quadã gloriæ commoti, quasi participes eiusdẽ laudis, magno illud clamore approbauerunt? * itaque, credo, si ciuis R. Archias legibus non esset, vt ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cùm Hispanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset, quem nos in cõcione vidimus, cùm ei libellum malus poeta de populo subiecisset,

23

24

25

quòd epigramma in eum fecisset tantummodo alterum versibus longiusculis, statim ex ijs rebus, quas tunc vendebat, iubere ei præmium tribui, sub ea conditione, ne quid posthæc scriberet. qui sedulitatem mali poetæ duxerit, aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & virtutem in scribendo,
26 & copiam non expetisset? * quid? à Q. Metello Pio familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neque per Lucullos impetrasset? qui præsertim vsq; eo de suis rebus scribi cuperet, vt etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suas dederet. neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prænobis ferendum: trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maximè gloria ducitur. ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se, ac nominari volunt.
27 * Decium quidem Brutum, summum illum virum & imperatorem, Accij amicissimi sui carminibus templorum ac monimentorum aditus exornauit suorum. tam verò ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit, Fuluius, non dubitauit Martis manubias Musis consecrare. quare in qua vrbe imperatores propè armati poetarum nomen, & Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à Musarum honore,
28 & à poetarum salute abhorrere, * atque vt id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, verum-

veruntumen honesto, vobis confitebor. nam quas res nes in consulatu nostro, vobiscum simul, pro salute huius vrbis, atq; imperij. & pro vita ciuium, proq; vniuersa rep gessimus, attigit hic versibus, atque inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucunda visa est, hunc ad perficiendū hortatus sum. nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumue desiderat, praeter hanc laudis & gloriae: qua quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo vitae curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? * certè si nihil animus 29
praesentiret in posterum, & si quibus regionibus vita spacium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas: nec tantis se laboribus frangeret: neque tot curis vigiliisq; angeretur: nec toties de vita ipsa dimicaret. nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus, quae noctes & dies animum gloriae stimulis concitat, atque admonet, non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni potestate adaquandam.
* an verò tam parui animi videamur esse omnes, 30
qui in rep. atque in hac vita periculis laboribusq; versamur, vt cùm vsque ad extremum spacium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cùm statuas & imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiosè multi summi homines reliquerint: consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem nonne multò malle debemus, summis ingenijs expressam, & politā? ego verò

omnia

omnia quæ gerebam, iam tum in gerendo, spargere me ac disseminare arbitrabar, in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc verò siue à meo sensu post mortem abfutura sunt, siue, vt sapientissimi homines putauerunt, ad aliquã animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certè cogitatione quadam
81 spes delector.* quare conseruate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum studijs videtis comprobari, tum dignitate, tum etiam venustate: ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse videatis: causa verò eiusmodi, quæ beneficio legũ, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cùm ita sint, petimus à vobis, iudices, si qua nõ modo humana, verùm etiã diuina in tantis negotijs commendatio debet esse, vt eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris vestrisq; domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quiq; est eo numero, qui sẽper apud vos omnes sancti sunt habiti, atque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, vt humanitate vestra leuatus potiùs, quàm acerbitate vio-
82 latus esse videatur. * Qua de causa pro mea consuetudine breuiter simpliciterq; dixi, iudices, ea cõfido probata esse omnibus: quæ non fori, neq; iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, à vobis spero esse in bonam partem accepta; ab eo, qui iudicium exercet, certè scio.

AD

AD POPVLVM ET EQVITES ROM. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM.

INEPTA ORATIO NESCIO CUIUS: QUAM, MIRUM EST, TANDIU CREDITAM ESSE CICERONIS.

SI quando inimicorum impetum propulsare ac propellere cupistis, defendite nunc vniuersi vnum, qui, ne omnes concideretis, ardoreq; flammæ cõflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. nam quem virtutis gloria cum summa laude ad cœlum extulit, eundem inimicorum inuidia indignissimè oppressum deprimit ad supplicium. si liberũm conceptã dulcedinem animo inclusam continetis, nolite eo velle carere, quam carissimam vestram procreationem sibi esse duxit. est enim liberale officium, serere beneficium, vt metere posßit fructum. fidei conducit, in loco debitum retribuere: illic enim animi voluntas propensa comprobatur. hîc memoria collaudatur. itaq; si omnib. graue seruitutis iugũ esse debet in libertate educatis, sit is vestris animis acceptissimus, qui à vestro corpo-

corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis. * &
3 si maiores vestri eos imperatores, qui militū virtute
hostium fregerunt furorem, iucundissimo fructu li-
bertatis reconciliato, non solùm statuis dignos puta-
runt, sed etiam æterna triumphi laude decorarunt:
tum vos eum consulem, qui non militum præsenti
fortitudine, sed suæ eximia animi virtute hostilem
ciuium mentem senatus auctoritate vindicauit, ex-
istimate vobis retinendum in ciuitate esse. * si quæ
4 beneficia singulis ciuib. priuatim, dantur, ea solent
iis esse fructuosa, à quib. sūt profecta: iure & meritò
possum ego vos ad defensionem meæ salutis adhortari,
quos conseruauī vniuersos. nam neq; maius est
defendere vnum, quàm populum: neq; verius à sin-
gulis, quàm ab omnibus repetere officij præmium &
fructum propterea, quòd in vnius periculo sæpè con-
tentio parua est, vt leuis sit labor defensori sustinen-
dus. in reip. insidijs, quò firmius est quod oppugna-
tur, eò paratiores sūt inimici: vt iis sine magna soli-
citudine, industria, virtute non queat resisti. * &
5 singulorū opes sæpè sunt tenues & infirmæ ad gra-
am referendam, vt opitulari bene merentibus non
queant, si maximè cupiant: vniuersorum auxilium
eò plurimum prodest, quòd firmioribus opibus est ni-
xum. iure igitur, quoniam & maior impensa in pa-
triam officij facta est, quàm in priuatas sit defensione:
& plus à vobis præsidij, quàm à ceteris opis ad salu-
tem potest afferri: vos obtestor, quos mihi & debere,
6 & posse intelligo opitulari. * non cōuenit enim, cùm
ego ad promerendū officiū tā fuerim expeditus, vos

ad

ad referendam gratiam esse tardiores: ne cuius amplitudinem, ac gloriam laude, atq; honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & salutem deserendam existimetis. etenim errat, si quis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculū vocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriam læserit, quòd improbè vixerit. non citatur reus audacia, virtutis reus citatur. non accusatur, quod rempu. vi oppugnarit, sed quod homo nouus pernicioſum nobilium restinxerit furorem. non obest mihi turpis, & nocens, sed honestissimè laudatissimeq; acta vita: non odio bonorum, sed inuidia premor malorum.* 7
intelligunt homines, tot, & tam præclaris testimonijs, monumētisq; virtutis comparatis, M. Tullio dū sit incolumis, fore voluptati: iccirco vitam eripere cupiunt, vt cum spiritu sensum quoq; adimant incūditatis. nonne igitur indignū est, eos præmijs meis inuidere, qui virtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris venire, qui officijs se superari aquissimo animo tulerunt? si dulcis est gloria, consequere virtutē. noli abijcere labores, petere honorē. honorē dico? immo vero famā, fortunas, familiam, liberos, caput, corpus ipsum, denique sanguinem, & animam. cedo inuitus de rep. cedo oppressus de fortuna, de dignitate: discedo à rep. victus audacia malorū.* Liceat manere si non illū M. Tullij cuſtodē vr- 8
bis, defensorē omnium, patrem patriæ, at certè reliquias Tullij: liceat in conspectu ciuium, in hac vrbe, quam ex parricidarum faucibus eripuit, remanere: tecta omnium, fana deorū, vniuersam videre peri-

culo

culo liberatam suo ciuitatem: liceat ex hac flamma euolare, præsertim qui illud impium incendium perditorum hominum lacrymis potius meis, quàm sanguine vestro restingui malui: neq; enim peto, vt mihi detis vitam: sed datam repeto, vt reddatis. si meministis quod dedi, vos non debetis obliuisci, sed
9 retribuere quod debetis. * vos, vos obtestor, dij immortales, qui meæ menti lumina prætulistis, cùm cõsensum extinxi coniurationis, arcemq; vrbis ab incendio ac flamma liberaui: liberosq; vestros è gremio & complexu matrum ad cædem, & cruorem non sum passus abstrahi. num igitur potest fieri, à clientibus vt recipiar, cùm à quibus debeam retineri, reijcere instituant? socij quò fugiant, cum aditus custodi patriæ præclusus sit? quomodo spes salutis reliquis residebit, cùm ciuibus præclusa sit expectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cùm iam domesticis non insideat, sed publicè proui-
10 denti eripiatur? * nam quid ego improborum facta renouem oratione, vt redintegratione illius coniurationis animos vulnerem vestros? auxiliũ ab alienis efflagitabo, cùm ciues vestros deseratis? sociorum inuocem subsidium, cùm à ciuibus intercluſum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? vtrum, vt custos accipiar, an vt proditor excludar? si vt conseruator, vestra erit ignominia: si vt oppugnator, præcisa erunt omnia: itaq;, quod putaui fore
11 gaudium, id extitit exitium. * si, Quirites, eundem in ceterorum periculis haberemus animũ, quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo quoq;

pro-

propugnare, & nocentissimum quenq; oppugnare, nobis vtilissimum esse arbitraremur: & si cuius primi cuiusq; rebus aduersis nostram salutem, cum deterrimorum hominum secundis nostra pericula putaremus coniuncta: frequentes profectò talibus conatibus obuiam ire niteremur: neq; partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cùm perfacile existimaremus aduersariorum vim, ac factionem à vobis repelli posse, subito ipsi simili periculo circumuēti, in nostro euentu aliarum reminiscentes casus, iure id nobis accidere nequicquam quereremur. * quis enim est, Quirites, qui, nunc cùm inimicorum nostrorum vim atque violentiam perspiciat, quiq; nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsidio? virtutis & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerūt non fortes esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non est. paucitate inimicorum? at id non in ipsius, sed in aliorum voluntate positum est. nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere, si tamen sunt voluntarij inimici, quituis præmijs te oppugnent. * atq; cum hæc omnibus sint grauia, atq; acerba, tum verò nobis misera atque intoleranda, quorū & officia in remp. recentissima, & incommoda ob remp. frequentissima in familia versantur, nunc si eadem conditio disceptationis proponeretur, aqui auditores adhibebūtur: aures non obtusæ criminatione, sed vacuæ

12

13

prabebuntur: qui sunt assecuti summum gradū honoris, non despoliabuntur honore: qui sperant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient, quamobrem nolo me duce supplicij vos ad fraudem deduci, vt ego ad pristinum statum recidam casus. nunc igitur si linguâ est concertandum, innocentiâ virtute fretus supero: si facta cōpensanda sunt, cōferamus aquitatem: si violentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus vnus tribunitio furori,
14 quoniam laborem pro cunctis ferre consueui.* si igitur aliquo tempore ijs hominibus consuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus, debetis mihi quoq; prospicere, qui hoc imperij domicilium numini deorum consecratum sartum tectum ab omni piaculo conseruaui, &, vos vt tutam tranquillamq; fortunā traberetis, mea perfeci vigilantia. nam me quem paulò antè fortuna erexerat ad gloriā, virtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem, & quoniam animaduertistis illam conspirationem conflatam, ita esse restinctā, vt nulla scintilla compareat incendij, vos quoque tribunitiā sedate temeritatem, qui nūc se mihi inimicū ostendit, se prius esse vestrū professus est inimicum. ne rei crudelitas experta in me, in vos cōualescat, & calamitas remorata longius serpat, atq; progrediatur,
15 præcauete.* nūc vel solus delectus ad calamitatem, vel primus vocatus ad talepericulum, omnium animos iure debeo commouere. omnia sunt immutata. manus ad demonstrandam religantur iniuriā. lin-

gua

gua incidit ur ad deplorandam calamitatem: animus præluditur ad exponẽdam rei dignitatem. humilitatem generis obijciunt nobis: qui nouam rationem fuscitant, veteres maiorum obtenerunt laudes. sed quid ego plura de illorum, aut in me maledictis, aut in vos sceleratè loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine vitæ: vt de ijs nõ sit necesse inimicos prædicare, de quorum scelere ne amici quidem, aut ipsi possunt negare. * 16
vos ego apello, quorum de me maxima est potestas: apud vos loquor de mea calamitate, quos habui sẽper innocentiæ & virtutis meæ testes. Igitur ex ciuitate benè meritus de rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur consularis homo? non facultatibus vsus quondam minimis, amicorum multorum præsidio munitus, nũc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic si opem non tuleretis in periculo capitis, vos, credo, retinebitis vestrã libertatem? qui neque tanta valetis auctoritate, neque tantorum officiorum impensam egistis in patriam. mihi credite: hoc in vno incommodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & si inijcio non erit refutatum, impunè ad omnium perniciẽ conualescet. proinde aut in meo periculo salutem integram præstate communem, aut in vestris hoc idem incommodum expectate fortunis. * 17
nemo tam perdita auctoritate, tam facinorosa inuentus est vir, qui cùm de scelere fateretur, nõ tamẽ sententijs prius iudicum conuinceretur, quã supplicio adderetur. ego repẽte vi tribunitia correptus,

non modò loquendi liberè in iudicio, sed ne consistendi quidem in ciuitate habeo potestatem. eijcior non solũ sine teste, sine iudice, sine crimine, sed sine etiã scelere, sine accusatore. * hostibus in bello qui
18 dissidẽt voluntate, dimicãt armis, vitã quotidiè oppugnant, in ipsa acie cùm prœliantur, licet loqui, licet disputare, mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorẽ, pro fortunis meis apud vos loqui non licebit? serui, qui ad supplicium cæsi verberibus trahuntur, apud eos sæpè disputant, quos necare voluerunt: ego consularis apud vos non loquar, quos conseruaui? tacebo. si necesse est: tacebo, inquã, animo æquo, quoniã virtus mea me tacente agit causam meam. * itaque vt ego in concione mea nihil
19 ponam de rebus meis gestis, tamẽ in animis ac memoria vestra largiter relinquam. isti modò videant, qua ratione hanc inultam meã fugam ferre possint: etenim si à me, vt isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinæ notissimus furor, si amẽtia Cethegi, si luxuries ac stupra Cassij pœnas repetunt, profectò istis hora nulla, eiecto Tullio, vacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaq; illi indies nõ meis insidijs, quæ nullæ à me parantur: sed suorum scelerum conscientia cruciati, mihi absenti & popu-
20 lo Rom. pœnas dabunt, * quas ob res ego inimicorum amentiæ, cupiditatiq; paucorum, omnium saluti causa decedam, neq; eò deducã, aut progredi patiar, vt opera mea manus inter vos conseratis, cædesq; ciuiũ inter se fiat: multoq; potius ipse patria, libertatiq; meis carebo, quàm propter vnũ me, vos de fortunis

tunis vestris, reipq; publicæ dimicetis: sic enim ab initio fui animatus, vt non magis me mea caussa putarem esse natum, quã reip. procreatũ. * sed illud 21
queror, quod non iam ad vnius perniciem, sed ad vniuersorũ instruitur calamitatẽ: conqueri, cõmiserari, dicere, expurgare, suspicionem dimouere, crimẽ diluere nõ licere: ore oppresso ceruices esse præbẽdas. quæ tamẽ omnia iã non sunt tam calamitosa, quòd mihi sunt subeunda: quàm pernicioſa, quòd in rẽp. sunt introducta. quamobrem statutum est, atq; decretum, in his tẽporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ volet furor libidinosus. * vim volunt afferre: præstò 22
sum. eijcere volunt: exeo indicta caussa. nolunt audire: causſam non dico. aliud quippiam conantur: agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quòd remp. tutabitur: non enim illis victus cedo, sed incolumibus vobis me condono: neque enim mors miseranda est, quæ ob remp. capitur: neq; exilium turpe, quod virtute suscipitur: cùm præsertim nonnullam hæ pœnæ habeant in se consolationẽ: nam vitam si eripiunt, non adiment gloriam immortalẽ: si exilio mulctabunt corpus, non animum à rep. remouebunt: nã vbicũq; ero, hoc cogitabo, hæc semper cura mea erit: meq; vobis ereptum, non à vobis repudiatum existimabo. * illud ab vniuersis postulo, petoq;, si dum in 23
ciuitate manere licitum est, nemini iniustè periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati, si omnibus auxilio præsidioq; esse consueui, plurimosq; in hac ciuitate sum tutatus, vti vos liberos meos in vestram fidem recipiatis, eosq; defendatis, néue

inimicos meos in familiam nostram longius progredi patiamini: vtique siue hinc abiero, siue ero hic oppressus, ea maneat opinio & existimatio, qua virtute parta, non qua in felicitate iliata est. * Nunc
24 ego te Iupiter optime maxime, cuius nutu ac ditione sola terrarum gubernantur, teq; particeps connubij, socia regni, Regina Iuno, teq; Tritonia armipotens Gorgona, Pallas, Minerua, caterique di, deæq; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij in saxo inolitis constitutam, vt non solùm cunctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem: à quorum ego quondam altaribus impiam manum ciuium remoui: à quorum templis meo periculo funestam facem repuli, ne illustrissimũ orbis terrarum monimentum cum principe omnium terrarũ occideret ciuitate. teq; Iupiter Stator, quẽ verè huius imperij Statorem maiores nostri nominauerunt, cuius in templo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo victis Sabinis in palatij radice cum victoria est collocatum: oro atq; obsecro. ferte opem pariter reip. cũctæq; ciuitati, meisq; fortunis, resistite tribunitio furori, fauete innocentiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis, nolite eum supplicẽ à vobis absterrere & excludere, qui in suo magistratu funestam facem à
25 vestris repulit templis. * si C. Mario auxilio fuistis, quod in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat: si P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam mentem à vestris repulit templis: si denique Cn. Pompeio, quòd terra mariq; hostes reddidis-

dit pacatos: sic nunc in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam : vt sæpè multorum in periculis fecistis, si nunc in meis miseriis diuinum aliquod auxilium & numen ostendite. * deinde vos, 26
quorum potestas proximè ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus figillatim sæpè supplex ad pedes iacui: vt eum, quem singuli stratum atque abiectum subleuastis, nunc vniuersi conseruatum velitis: si neminem vnquam vestrum læsi: si nemini innocenti obfui: si etiam è contrario, vt quisque auxilium meum desiderauit, opem ferre non dubitaui, si denique, quæcunq; administraui, ex vestra auctoritate & patrum conscriptorum voluntate feci, si malui inimicorũ cupiditati, quam reip. & legitimæ auctoritati pœnas sufferre: vt existimetis, ex illo crudelissimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum statum dignitatis restitui conuenire. * sed quoniam neq; mihi li- 27
berè loquendi, neq; vobis clementer audiendi, neque omnino iudicandi paucorum furore & audacia facta est potestas, sed oppressa est resp. armis, metu debilitata seruili, vti liberum spiritum ducendi nullam habeat potestatem: cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magistratui, neq; enim Q. Metellus quicquam virtute sua detraxit, quòd cessit L. Saturnino furenti: neque C. Cotta, quòd Q. Varroni tribuno pl. inferiore genere orto cedendum putauit: neque C. Marius qui quantas res gesserit, vestra vobis libertas iudicio

esse poterit: neque verò M. Tullius suum animum vestra abalienauit potestate, cùm præcipuum vobis obsidem sui animi, vestram reliquerit libertatem. * quamobrem testor deos deasque omnes immortales, vestrasq; maxime mentes, me non vitæ turpitudine, non pro magnitudine scelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam, pœnas iurè & lege persoluere: sed propter virtutis inuidiam, propter iucundissimam ingenij laudem, propter magnitudinem rerum gestarum crudelissimè ciuitate priuari. quòd si idem accidit Q. Cæpioni, si Mancino, si Rutilio, mihi quoque hoc accidisse non magnopere erit mirandum, cùm præsertim non generis antiquitate, sed virtutis ornamentis summam laudem sim consecutus. * nūc ego vos equites R. obtestor, quorum virtute nomen Romanum victoriam cum laude possidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur socij, gemunt hostes: vt, si erga vos omni tempore optimè fui animatus, si mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulsarem: si æquè liberis vestris prospexi, ac vos parentibus consuestis: vt nunc me velitis vestris opibus defensum incolumem in hac ciuitate retinere, quæ cū à scelerata coniuratione esset incensa, meo ductu ac labore restincta est: nec patiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptum, ab aris focisq; innocentem proiectum, vitam degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. * proijcitur Tullius in exilium. itaque nimirum innocens ab inimico, reli-

religiosus à scelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoste. ô misera vitæ ratio, quæ tandiu resides in voluptate, quandiu fortunæ poscit libido. egóne inimicus huic ciuitati? quamobrem? quia inimicos necaui, egóne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. en conditionem huius temporis: antè gloria & laude dignissimi ducebantur, qui hæc perfecerunt: nunc scelerati & parricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. sint sanè scelerati: superet istorum victoria, si modò victoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantùm à vobis illud, equites R. peto & rogo, vt, quem sæpenumero vestra laude cohonestastis, eundem in dubijs vitæ periculis vestra virtute conseruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM. ORATIO XXVII.

QVOD precatus à Ioue Opt. M. ceterisque dijs immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cum me, fortunasque meas pro vestra incolumitate, otio, concordiaque deuoui, vt, si meas rationes vnquam vestræ saluti antepositas, sem-

piternam pœnam sustinerem mea voluntate susce-
ptam: sin & ea, quæ antè gesserã, conseruandæ ciui-
tatis caussa geßissem, & illã miseram profectionem
vestræ salutis gratia suscepissem, vt quod odium
scelerati homines, & audaces in remp. & in omnes
bonos conceptum iam diu continerent, id in me v-
num potius, quàm in optimum quenque, & in vni-
uersam remp. deflecterent: hoc si animo in vos, li-
beros qúe vestros fuissem, vt aliquando vos patres
conscriptos, Italiamqúe vniuersam memoria mei,
misericordia, desideriumqúe teneret: eius deuo-
tionis me esse conuictum iudicio deorum immor-
talium, testimonio senatus, consensu Italiæ, con-
fessione inimicorum, beneficio diuino immortalique
2 vestro, maximè lætor, Quirites. * & si homini ni-
hil est magis optandum, quàm prospera, æquabilis,
perpetuaque fortuna, secundò vitæ, sine vllæ offen-
sione, cursu: tamen si mihi tranquilla & placata
omnia fuissent, incredibili quadam & penè diuina,
qua nunc, vestro beneficio, furor, lætiæ voluptate
caruissem, quid dulcius hominum generi à natura
datum est, quàm sui cuique liberi? mihi vero &
propter indulgentiam meam, & propter excellens
eorum ingenium, vita sunt mea cariores: tamen
non tanta voluptate erant suscepti, quanta nunc
3 sunt restituti. * nihil cuiquam fuit vnquam iucun-
dius, quàm mihi meus frater, non tam id sentie-
bam, cùm fruebar, quàm tunc, cùm carebam: &
posteaquam vos me illi, & mihi eum reddidistis.

res.

res familiaris sua quinque delectat: reliqua mea fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant. amicitiæ, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique & dies festi quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. * Iam verò 4
honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quanquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora videntur, quàm si obscurata non essent, ipsa autem patria, dij immortales, dici vix potest, quid charitatis, quid voluptatis habeat. quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? quæ agri? quæ fruges? quæ pulcritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ vestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, vt nemo magis. sed tanquam bona valetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quam qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, quàm assiduè percepta, delectant. * quorsum igitur hæc disputo? quorsum? vt intelligere possitis, neminem vnquam tanta eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui vestrorum magnitudinem multitudinemque beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, liberosque nostros contulistis, non modò augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. à parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus, à vobis natus sum consu- 5
laris

lari. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt : vos spectatum & incredibili pietate cognitum reddidistis. remp. illis accepi temporibus eam, qua pene amissa est: à vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederũt, vos reddidistis. multa praterea à dijs immortalibus optata consecuti sumus : nisi vestra voluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. vestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc à vobis vniuersos habemus: vt quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum vobismetipsis, tantum hoc tempore vniuerso cuncta, populo R. debeamus. * nam cùm
6 in ipso beneficio vestro tanta magnitudo est, vt eã complecti oratione non possim: tum in studijs vestris tanta animorum declarata est voluntas, vt non solùm calamitatem mihi detraxisse, sed etiã dignitatem auxisse videamini. non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij, nobilissimi hominis adolescentes filij, & multi praterea cognati atque affines deprecati sunt: non, vt pro Q. Metello, clarissimo viro, iam spectata ætate filius: non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate vir : non Q. Metellus censorius, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat: non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones : permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu vobis, ac patribus vestris supplicauerunt. quòd si

ipsius

ipsius summa dignitas, maximaq; res gestæ non satis valerent, tamen filij pietas propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lachryma populum Rom. mouere potuerunt, * nam C. Marij, 7
qui post illos veteres clarissimos consulares, vestra patrumq; memoria, tertius ante me consularis subijt indignissimam fortunam præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio: non enim mille deprecatione rediit, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq; reuocauit. me autem, nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis generi mei diuina quadam & inaudita auctoritas, atque virtus, fratrumq; mei miserrimi, atque optimi quotidiana lachryma, sordesque lugubres à vobis deprecatæ sunt. * frater erat 8
vnus, qui suo squalore vestros oculos offenderet: qui suo fletu desiderium mei memoriamq; renocaret: qui statuerat, Quirites si vos me sibi nō reddidisse-tis, eandem subire fortunam, & tanto in me amore extitit, vt negaret fas esse non modò domicilio, sed ne sepulchro quidem se à me esse seiunctum. pro me præsente senatus hominumq; præterea viginti millia vestem mutauerūt, pro eodem me absente vnus squalorem sordesq; vidistis. vnus hic, qui domi, qui in foro posset esse, mihi pietate filius inuentus est, beneficio parens, amore idem, qui semper fuit, frater. nam coniugis miseræ squalor & luctus, atque optima filia mœror assiduus, filiq; parui desiderium mei lachrymaq; pueriles, aut itineribus necessarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur.

quare

quare hoc maius est vestrum in nos promeritum, quòd non multitudini propinquorum, sed nobismet-
9 ipsis nos reddidistis. sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt: sic illud quod mea virtus praestare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq; ad me restituendum ita multi fuerũt, vt longè superiores omnes hac dignitate copiaq; superarem. nunquam de P. Popilio, clarissimo, atque fortissimo viro. nunquam de Q. Metello, nobilissimo & constantissimo ciue: nunquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij vestri, in se-
10 natu mẽtio facta est.* tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus sunt restituti: Marius verò non modò non à senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec verum gestarum memoriã in reditu C. Marij, sed exercitus atq; arma valuerunt: at de me, vt valeret, semper senatus flagitauit: vt aliquando profiteretur, cùm primum licuit, frequentia atq; auctoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factꝰ est: at me in patriã ter suis decretis Italia cũcta reuocauit. illi, inimicis interfectis, magna ciuiũ cade facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sũ, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo viro, & mitissimo altero consule referente, reductus sum, cùm is inimicus, qui ad meam perniciem vocem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu duntaxat viueret, re quidem infra omnes mortuos
11 amandatus esset.* nunquam de Popilio L. Opimius,

fortis-

fortissimus consul, nunquam de Q. Metello, non modò C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus. at pro me superiores consulem semper, vt referrent, efflagitarunt: sed veriti sunt, ne gratiæ caussa facere viderentur, quòd alter mihi affinis erat, alter rus caussam capitis receperam: qui prouinciarum fœdere irretiti, totum illum annum, querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt, Kalend. verò Ian. postea quam orba ress. consulis fidem, tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus consul, parens, deus, salus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis: simul ac de solenni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de me, agendum iudicauit. * atque 12
eodie confecta res esset, nisi is tribunus pleb. quem ego maximis beneficijs quæsterem consul ornaueram, cùm & cunctus ordo, & multi eum summi viri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus vir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandũ postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed vt patefactum est, in augenda mercede consumpta est: postea res acta est in senatu alia nulla, & cùm variis rationibus impediretur, voluntate tamen perspecta senatus, caussa ad vos mense Ian. deferebatur. * hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos: ego, cùm homines in tribunali Aurelio palàm conscribi, centuriarig, vidissem: cùm intellige-

relligerem veteres ad spem cædis Catilinæ copias esse
reuocatas, cùm viderem ex ea parte homines, cuius
partis nos vel principes numerabamur, partim quòd
mihi inuiderent, partim quòd sibi timerent, aut
proditores esse, aut desertores salutis meæ: cùm duo
consules empti pactione prouinciarum, auctores se
inimicis reip. tradidissent: cum egestatem, auaritiam, libidines suas viderent explere non posse, nisi me
constrictum domesticis hostibus dedidissent: cùm se-
natus equites q. R. flere pro me, ac mutata veste vo-
bis supplicare, edictis atque imperijs vetaretur: cùm
omnium prouinciarum pactiones, cùm omnia cum
omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum san-
guine meo sancirentur; cùm omnes boni non recu-
sarent, quin vel pro me, vel mecum perirent: armis
decertare, pro mea salute nolui: quod & vincere &
vinci luctuosum reip. fore putaui. * at inimici mei,
14 mense Ian. cùm de me ageretur, corporibus ciuium
trucidatis flumine sanguinis meum reditum inter-
cludendum putauerunt. itaque cùm ego abfuissem
remp. habuistis, vt æquè me, atque illam restitui en-
dam putaretis. ego autẽ, in qua ciuitate nihil va-
leret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia,
vis & ferrum in foro versarentur, cùm priuati se
parietum præsidio, non legum tuerentur, tribuni
pleb. vobis inspectantibus vulnerarentur, ad magi-
stratuum domus cum ferro & facibus iretur, con-
sulis fasces frangerentur, deorum immortalium
templa incenderentur, remp. nullam esse putaui:
itaque neq; rep. exterminata mihi locum in hac

vrbe

esse duxit: nec si illa restitueretur, dubitaui, quin me secum ipse reduceret. * an ego, cùm mihi explo- 15
ratissimum, P. Lentulum proximo anno consulem futurum, qui illo ipsis reip. periculosissimis temporibus, ædilis curulis me consule omnium meorum consiliorum particeps: periculorumq; socius fuisset: dubitarem, quin me confectum consularibus vulneribus, consulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius clementissimo atque optimo viro, primò non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meæ: ex quib. excellenti animo, virtute, auctoritate prædit T. Annius & P. Sextius, præstanti in me beneuolentia, & diuino studio extiterunt. eodemq; P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, vno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit verbis amplissime ornauit, salutem vobis, municipijs, coloniisque omnibus commendauit. * ità me nudum à propin- 16
quis, nulla cognatione munitum, consules, prætores, tribuni pleb. senatus, Italia cuncta semper à vobis deprecata est: denique omnes, qui vestris maximis beneficijs honoribusq; sunt ornati, producti ad vos ab eodem non solùm ad me conseruandum, vos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandos vos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, vir omnium qui sunt fuerunt, erunt, virtute, sapientia, ac gloria princeps, qui mihi vnus vni priuato amico eadem omnia dedit, quæ vniuersa

reip. salutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita, primùm vos docuit, meis consilijs remp. esse seruatam: caussamq; meam cum communi salute coniunxit: hortatusq; est, vt auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis benè meriti defenderetis: tum in perorando posuit, vos rogari à senatu, rogari ab equitibus Rom. rogari ab Italia cuncta. denique ipse ad extremum pro mea vos salute non rogauit solum, verùm
17 etiam obsecrauit. * huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere vix fas est. huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem vos secuti, in eo me loco, in quo vestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaretis, reposuistis. eodem tempore audistis, eodem ex loco summos viros, ornatissimos atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes prætorios eadem dicere, vt omnium testimonio, per me vnum remp. conseruatam esse, constaret. itaque cùm P. Seruilius, grauissimus vir, & ornatissimus ciuis, dixisset, opera mea remp. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam ceteri. sed audistis eo tempore clarissimi viri non solùm auctoritatem, sed etiam testimonium L. Gellij: qui, quia suam classem attentatam magno cum periculo penè sensit, dixit in concione vestra, si ego, consul cùm fui, non fuissem, remp. fun-
18 ditus interituram fuisse. * En ego tot testimonijs, Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiæ, tanto studio bonorum omnium, agente P. Len-

Lentulo, consentientibus ceteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum vbertate, copia, vilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. restitutus, tantum vobis, quantum facere possum, Quirites, polliceor: primum, qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent, eadem me erga populum R. semper fore, nomenq; vestrum aeque mihi graue, & sanctum, ac deorum immortalium, in omni vita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem resp. ipsa reduxit, nullo me loco reip. defuturū. * quod si quis existimat, me aut voluntate esse mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat. mihi quod potuit vis, & iniuria, & celeratorum hominum furor detrahere, eripuit, abstulit, dissipauit: quod viro forti adimi non potest, id manet & permanebit. vidi ego fortissimum virum: municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate non solùm cum ijs, qui hæc delere voluissent, sed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen vidi, cùm esset summa senectute, non modò non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, sed confirmato atque renouato. * quem egommet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quàm obsidione liberauisset: cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret: cùm adolescentem filium videret eiusdem socium calamitatis: cùm in paludibus demersus, concursu ac misericordia Minturnensium corpus ac vitam suam

conseruasset: cùm parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops supplexque venisset. recuperata verò sua dignitate, se non commissurum, vt cùm ea, quæ amiserat, sibi restituta essent, virtutem animi non haberet, quam nunquam perdidisset. * sed hoc inter me atque illum interest, quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipsa re inimicos suos vltus est armis: ego, qua consueui, vtar pietate: quoniam illi arti in bello, ac seditione locus est: huic in pace atque ocio. quodque ille animo irato nihil, nisi de inimicis vlciscendis, agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi resp. permitteret. cogitabo. denique, Quirites, quoniam me quatuor omnino genera hominum violarunt: vnum eorum, qui odio reip. quòd eam ipsis inuitis conseruaram, mihi inimicissimi fuerunt: alterum, qui per simulationem amicitiæ nefariè prodiderunt: tertium, qui, cùm propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderunt laudi & dignitati meæ: quartum, qui, cùm custodes reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatẽ eius imperij, quod erat penes ipsos, vendiderunt, si vlciscar genera singula, quemadmodum à quibusq; sum prouocatus: malos ciues, remp. benè gerendo: perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo: inuidos virtuti & gloriæ, seruiendo: mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. * quanquam mihi maiori curæ est, quemadmodum quidem vobis, qui de me estis optimè meriti gratiam referam, quàm quemadmodum inimico-

quicorum iniurias, crudelitatemq; persequar. etenim vlciscendæ iniuriæ facilior ratio est, quàm beneficij remunerandi: propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quàm bonis exæquari: tum etiam nec tam necessarium quidem est, malè meritis, quàm optimè meritis, referre quod debeas. * odium vel precibus mitigari potest, vel tem- 23
poribus reip. communiq; vtilitate deponi, vt difficultate vlciscendi teneri, vel vetustate, sedari: benè meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id reip. repetere vtcunque necesse est, neq; est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore & die memoriam beneficij definire. postremò, qui in vlciscendo remissior fuit, mox apertè laudatur: at grauissimè vituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta vos in me contulistis, remunerandis est tardior: neque solùm ingratus, quod ipsum graue est, verùm etiam impius appelletur necesse est. atq; in officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam qui retinet, non dissoluit: qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet: & qui habet, dissoluit. * quapropter memoriam vestri beneficij co- 24
lam beneuolentiæ sempiternæ, non solùm dum animæ superabo meæ, sed etiam cùm mortuo monimenta vestri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc vobis repromitto, semperq; præstabo, mihi neque in consilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis à rep. propulsandis animum, neq; in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. ledend-

libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in vestris commodis augendis gratam animi benevolentiam defuturam. * atque hæc cura, Quirites, erit infixa animo meo sempiterna, vt cùm vobis, qui apud me deorum immortalium vim & numen tenetis, tum posteris vestris, cunctisq; gentibus dignissimus ea ciuitate videar, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs iudicauit.

POST REDITVM IN SENATV.

ORATIO XXVIII.

SI patres conscripti, pro vestris immortalibus in me fratrem q; meum, liberosque nostros meritis parum vobis cumulatè gratias egero, quæso, obtestorq; ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini vestrorum beneficiorum id tribuendum puteris. quæ enim tanta potest existere vberitas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos vniuersa promerita, non dicam complecti oratione, sed percensere numerando? qui mihi fratrem.

fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos: qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam remp. qui patriam, qua nihil potest esse iucundius, qui denique nosmetipsos nobis reddidistis. * quod si parentes 2
carissimos habere debemus, quòd ab ijs nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est: si deos immortales, quorum beneficio & hac tenuimus, & ceteris rebus aucti sumus: si populum Rom. cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati sumus: si hunc ipsum ordinem, à quo sæpè magnificentissimis decretis sumus honestati: immensum quiddam & infinitum est, quod vobis debeamus: qui vestro singulari studio atque consensu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, vestra de me multa iudicia, nobis omnia vno tempore reddidistis: vt, cùm multa vobis, magna populo Rom. innumerabilia parentibus, omnia ijs immortalibus debeamus, quòd hæc antea singula per illos habuerimus, nunc vniuersa per vos recuperauerimus. * itaque 3
P.C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur: quod enim tempus erit vnquam, quo vestrorum in nos beneficiorum memoria ac fama moriatur, qui illo ipso tempore, cùm vi, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multò post discessum meum vniuersi me reuocauistis, referente L. Mammio, fortissimo, atque optimo viro? quem habuit ille pestifer an-

nus & maximè fidelem, & minimè timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meæ: posteaquam vobis potestas decernendi non est permissa per eum tribunum pleb. qui cùm per se remp. lacerare non posset, sub alieno scelere delevit: nunquam de me siluistis, nunquam meam salutem non ab ijs consu-
4 libus, qui vendiderant, flagitastis. * itaque vestro studio, atque auctoritate perfectum est, vt ille ipse annus quem ego mihi, quàm patriæ, malueram esse fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad vos sæpenumero referrent. nam consules modesti, legumque metuentes, impediebantur lege, non ea, quæ de me, sed ea, quæ de ipsis lata erat, quam meus inimicus promulgauit, vt, si reuixissent ij, qui hæc penè delerunt, tum ego redirem, quo facto vtrunque confessus est, & se illorum vitam desiderare, & magno in periculo remp. futuram, si aut hostes aut interfectores reip. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cùm ego cessissem: princeps autem ciuitatis, non legum præsidio, sed parietum, vitam suam tueretur: resp. sine consulibus esset: neque solùm parentibus perpetuis, verùm etiam tutoribus annuis esset orbata: sententias dicere prohiberemini: caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquam dubitastis meam salutem cum communi
5 salute coniungere. * postea verò quàm singulari, & præstantissima virtute P. Lentuli cos. ex superioris anni caligine & tenebris lucem in rep. Kalendu Ian. respicere cœpistis: cùm Q. Metelli, nobilissimi he-

hominis, atque optimi viri, summa dignitas, cùm prætorum tribunorum pleb. penè omnium virtus & fides reip. subuenisset, cùm virtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius omnium gentium, omnium seculorum, omnis memoriæ facilè princeps, tutò se in senatum venire arbitraretur: tantus verò consensus de salute mea fuit, vt licet corpus abesset meum, dignitas in patriam reuertisset. quo quidem mense, quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ciuium vulneribus resp. cruentaretur: illi meum reditum non populi Rom. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. itaque postea nihil vos ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem videbatis. * quo quidem tempore cùm is excessisset, qui cædi & flammæ vobis auctoribus restiterat: cùm ferro & facibus homines tota vrbe volitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi viri, & clarissimi consulis fasces fractos, fortissimi atque optimi viri tribuni pleb. sanctissimum corpus non solùm tactum, ac violatum manu, sed vulneratum ferro confectumq; vidistis. qua strage nonnulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reip. paululum à meo causa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neq; terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ,

6

nec tela, nec faces à vestra auctoritate, à populi R.
7 dignitate, à mea salute depellerent. *princeps P. Lentulus, parens ac deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si vobis, si reip. reddidisset, qui, vt est designatus, nunquam dubitauit sententiam de salute mea, se & rep. digna dicere. cùm à tribuno pl. vetaretur: cùm præclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, vt antè dixi, proscriptionem, non legem putauit, qua ciuis optimè de rep. meritus, nominatim, sine iudicio, vnà cum senatu, reip. esset ereptus. vt verò inijt magistratum, non dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi vt me conseruato, vestram in posterum dignita-
8 tem auctoritatemque sanciret? *dij immortales, quantum mihi beneficium dedisse videmini, quòd hoc anno P. Lentulus consul fuit? quantò maius dedissetis, si superiore anno fuisset? nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari vulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atq; optimo ciue, & viro Q. Catulo, non sæpè vnum consulem improbum, duos verò nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare eam caussam semper fore firmissimam dicere solebat, dum vel vnus in rep. esset consul. quod verè dixerat, si illud de duobus consulibus, quod antè in rep. non fuerat, per-

en-

enne ac proprium manere potuisset. quòd si Q. Metellus illo tempore consul fuisset vnicus, dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, cùm in restituendo auctorem fuisse adscriptoremq; videatis? *sed fuerunt duo consules, quorum mentes an- 9
gustæ, humiles, pravæ, oppletæ tenebris ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intueri, nec sustinere, non capere potuerunt: non consules, sed mercatores prouinciarum, ac venditores vestræ dignitatis. quorum alter à me Catilinam amatorem suum, multis audientibus, alter Cethegum consobrinum suum reposcebat: qui me, duo sceleratissimi post hominum memoriam non consules, sed latrones, non modò deseruerunt, in caussa præsertim publica & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solùm suo, sed etiam vestro ceterorumque ordinum spoliatum esse voluerunt. quorum alter tamen neque me, neque quenquam fefellit. * 10
quis enim vllam vllius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palàm fuisset ad omnes libidines diuulgatum? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare? qui cùm suam rem non minus strenuè, quàm postea publicam confecisset, egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentauit? qui nisi in aram tribunatus confugisset, neque vim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset? quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset,

pro-

profectò & egestate, & improbitate coactus piraticam ipse fecisset, ac minore quidem cum reip. detrimento, quàm quòd intra mœnia nefarius hostis, prædoque versatus est. quo inspectante, ac sedente, legem tribunus pleb. tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs ne legi intercedere liceret, vt lex Aelia, & Fusia, ne valerent, quæ nostri maiores certissima subsidia reip. contra tribunitios furores esse voluerunt. * idemque postea, cùm innumerabilis multitudo bonorum de capitolio supplex ad eum sordidata venisset: cumque adolescentes nobilissimi, unctique equites Rom. se ad tenonis impurissimi pedes abiecissent: quo vultu cincinnatus ganeo non solùm ciuium lacrymas, verùm etiam patriæ preces repudiauit? neque eo contentus fuit, sed etiam in concionem ascendit, eaque dixit, quæ, si Catilina reuixisset, dicere non esset ausus: se nonarum Decquæ me consule fuissent, cluiique Capitolini pœnas ab equitibus Rom. esse repetiturum: neque solùm id dixit, sed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. verò Lamiam, equitem Rom. præstanti dignitate hominem, & saluti meæ pro familiaritate reip. pro fortunis suis amicissimum, consul imperiosus exire vrbe iussit: &, cùm vos vestem mutandam censuissetis, cunctique mutassetis, atque idem omnes boni iam antè fecissent, ille vnguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes prætores, ædilesque tum abiecerant, irrisit squalorem vestrum, & lu-

& luctum grauissimæ ciuitatis : fecitque, quod nemo vnquam tyrannus : vt, quò minus occultè vestrum malum gemeretis, nihil diceret : ne apertè incommoda patriæ lugeretis, ediceret. * cùm verò 12
in circo Flaminio non à tribuno pl. consul in concionem, sed à latrone, archipirata productus esset, primùm processit, qua auctoritate vir ? vini, somni, stupri plenus, mâdenti coma, compositio capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis : pressa voce, & temulenta. quòd in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit, grauis auctor vehementissimè displicere. vbi nobis hæc auctoritas tamdiu tanta latuit ? cur in lustris, & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia virtus tamdiu cessauit ? nam ille alter Cesonius Caluentius ab adolescentia versatus est in foro, cùm eum præter simulatam versutamque tristitiam, nulla res commendaret, non consulis studium non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas, quem præteriens cùm inculturn, horridum, nœstumque vidisses, etiamsi agreste, & inhumanum existimares, tamen libidinosum, & perditum non dubitares. * cum hoc homine, 13
aut cum stipite AEthiope, si in foro constitisses, nihil credederes interesse : sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem, modò abreptum de grege venalium diceres : idem domi quàm libidinosus, quàm impurus, quàm intemperans, non ianua receptis, sed pseudotyro

dotyro intromissis voluptatibus? cùm verò etiam
literas studere incipit, & helluo immanis cum Grae-
culis philosophari: tum est Epicureus, non penitus il-
li disciplinae, quae unque est deditus, sed captus ve-
nus verbo voluptatis. habet autem magistros non ex
istis ineptis, qui diestoties de officio ac de virtute
disserunt, qui ad laborem, ad industriam, ad peri-
cula propatria jubeunda adhortantur: sed eos, qui
disputent horam nullam vacuam voluptate esse de-
bere, in omni parte corporis semper oportere ali-
quod grandium delectationem q; versari. * his vtitur
14 quasi praefectis libidinum suarum: hi voluptates o-
mnes vestigant, atque odorantur: hi sunt condito-
res, instructores q; conuiuij: ijdem expendunt, at-
que aestimant voluptates, sententiamque dicunt,
& iudicant, quantum cuique libidini tribuendū esse
videatur: horum ille artibus eruditus, ita contem-
psit hanc prudentissimam ciuitatem, vt omnes suas
libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur,
si modò vultum importunum in forum detulisset. ū
non me (quanquam equidem non cognôram eum
propter Pisonum affinitatem, quem longè hinc ab
hoc genere cognatio materna transalpini sangui-
nis abstulisset) sed vos populumque R. non consi-
lio, neque eloquentia, quod in multis sapè accidit,
15 sed rugis supercilioque decepit. * L. Piso tūne ausus
es isto oculo, non dicam isto animo: ista fronte, non
vita: tanto supercilio (non enim possum dicere
tantis rebus gestis) cum Gabinio consociare consilia

pestis

pestiumea? non te illius vnguentorum odor, non vini anhelitus, non frons calamistri notata vestigijs in eam cogitationem adducebat, vt, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius vti non liceret? cum hoc coire ausus es, vt consularem dignitatem, vt reip. statum, vt senatus auctoritatem, vt ciuis optimè meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres? te consule, tuis edictis, & imperijs, senatui populoque R. non est licitum, non modò sententijs atq; auctoritate sua, sed ne luctu quidem, ac vestitu reip. subuenire. *Capuæne te putabas, in qua 16
vrbe domicilium quondam superbiæ fuit, consulem esse sicut eras eo tempore: an Romæ, in qua ciuitate omnes ante vos consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te semper misericordem fuisse? quo verbo senatum atque omnes bonos tum, cùm à patria pestem expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ primum custodem præfeceras, quem Kal. Ian. tertio loco sententiam rogâras, constrictum inimicis reip. tradidisti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam filiam, superbissimis, & crudelissimis verbis à gentibus tuis repulisti: idemque tu clementia ac misericordia singularis, cùm ego vnà cum rep. non tribunitio, sed consulari ictu concidissem, tanto scelere, tantaque intemperantia fuisti, vt ne vnam quidem horam

inter-

intereſſe paterere, inter meam peſtem, & tuam prædam, ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio, & gemitus vrbis. * nondum palàm factum erat concidiſſe remp. cum tibi arbitria funeris ſoluebantur: vno eodemque tempore domus mea diripiebatur, ardebat: bona ad vicinum conſulem de Palatio, de Tuſculano ad item vicinum alterum conſulem deferebantur: cum ijſdem operis ſuffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, vacuo non modo à bonis, ſed etiam à liberis, atque inani foro, ignaro populo Ro. quid ageretur, ſenatu verò oppreſſo & afflicto duobus impijs nefarijſque conſulibus, ærarium, prouinciæ legiones, imperia donabantur. horum conſulum ruinas, vos conſules veſtra virtute ſuſtiſtis ſumma tribunorum pl. pra-
18 torumque fide, & diligentia ſubleuati. * quid ego de præſtantiſſimo viro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue ſatis dignè vnquam loquetur? qui cùm videret, ſceleratum ciuem, aut domeſticum potius hoſtem, ſi legibus vti liceret, iudicio eſſe frangendum: ſin ipſa iudicia vis impediret, ac tolleret, audaciam virtute, furorem fortitudine, temeritatem conſilio, manum manu, vim vi eſſe ſuperandam primò de vi poſtulauit: poſteaquam ab eodem: iudicia ſublata eſſe vidit, ne ille omnia vi poſſet efficere, curauit: qui docuit neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam ſine ſumma virtute, ac maximis opibus, & copijs ab inteſtino latrocinio poſſe defendi: qui primus poſt meum diſ-

ceſſum

cessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. * quam rationem pari vir- 19
tute, animo, fide P. Sextius secutus, pro mea salute, pro vestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitæ discrimen vitandum vnquam putauit: qui causam senatus exagitatam concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini commendauit, vt nihil tam populare, quàm vestrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quàm vestra auctoritas videretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunis pleb. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxtà, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis ita sum sustentatus, vt meæ calamitatis non adiutor solùm, verum etiam socius videretur. * iam ceterorum officia studiaque vidistis: quàm 20
cupidus mei C. Sextilius, quàm studiosus vestri, quàm non varius fuerit in caussa. quid M. Cispius? cui ego ipsi, parenti, fratrique eius sentio quantum debeam: qui, cùm à me voluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt: iam T. Fadius, qui mihi quæstor fuit: M. Curtius, cuius ego patri quæstor fui, studio, amore, animo huic necessitudini non defuerunt. multa de me C. Mesinius & amicitiæ, & reip. caussa dixit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabritius, si quæ de me agere conatus est, ea contra vim, & ferrum

rum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quem ad salutem meam voluntas impulit, vis retardauit: auctoritas vestra
21 reuocauit. * iam verò prætores quo animo in me fuerunt, vos existimare potuistis, cùm L. Cæcilius priuatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare, publicè promulgarit de salute mea cum collegis penè omnibus, direptoribus autem meorum bonorum, intus adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius. statim designatus, sententia sua, quàm esset chara sibi mea salus, declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Crassi, Sex. Quinctilij, & C. Cornuti summa & in me & in remp. constituerunt. quæ cum libenter commemoro, tum non inuitus nonnullorum in me nefariè commissa prætereo. non est mei temporis, iniurias meminisse: quas ego, etiamsi vlcisci possem, tamen obliuisci mallem. aliò transferenda mea tota vita est, vt benè de me meritis referam gratiam, cum apertis hostibus bellum geram, timidis amicis ignoscam proditores meos non iudicem: dolorem profectionis meæ, reditu digni-
22 tate consoler. * quod si mihi nullum aliud esset officium in omni vita reliquum, nisi vt erga duces ipsos, & principes, atque auctores salutis meæ, satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ vitæ tempus, non modò ad referendam, verùm etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memo-

ria,

via, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obseruantiæ, tot tantisque beneficijs respondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti consularem fidem, dexteramque porrexit: qui me à morte ad vitam, à desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui tanto amore in me, studio in remp. fuit, vt excogitaret quemadmodum calamitatem meam non modò leuaret, sed etiam honestaret. *quid e- 23
nim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm, quod illo petente vos decreuistis, vt cuncti ex omni Italia, qui remp. saluam vellent ad me vnum, hominem fractum & propè dissipatum restituendum, & defendendum venirent? vt, quæ voce à te Romulo post Romam conditam consul vsus esset, pro vniuersa rep. apud eos solum, qui eius vocem exaudire possent, eadem voce senatus omnibus agris, vicis, atq; oppidis ciues, totamq; Italiam ad vnius salutem defendendam excitaret. quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quam hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset, eum remp. saluã noluisse? itaq; tantum vestra auctoritas, tantum eximia consulis dignitas valuit, vt omne in flagitium se committere putaret, si quis non veniret. *idemq; consul, cum illa incredibilis multitudo 42
Romam, & penè Italia ipsa venisset, vos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam vim vera bonitas haberet, aut vera nobilitas, intelligere potuistis: nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta vestra volun-

tate, omnia priuata odia deposuit, quem P. Seruilius, vir cùm clarissimus, tum vero optimus, mihique amicissimus, & auctoritatis, & orationis suæ diuina quadam grauitate ad sui generis, communisque sanguinis facta virtutesque reuocauit: vt haberet in consilio & fratrem ab inferis socium rerum mearum, & omnes Metellos præstantissimos ciues, penè ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria discessu honestius ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus est. itaque fuit is non modò salutis defensor, qui ante hoc vnum beneficium fuerat inimicus, verùm etiam adscriptor dignitatis meæ. * quo quidem die cum CCC. CX. senatores essetis, magistratusque omnes adessent, dissensit vnus, is qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putârat. atque illo die, quo remp. meis consilijs conseruatam grauissimis verbis & plurimis iudicassetis, idem consul curauit, vt eadem à principibus ciuitatis in concione postero die, dicerentur. cùm quidem ipse egit ornatissimè causam meam, perfecitque, astante atq; audiente Italia tota, vt nemo ciuisquam conducti vocem acerbam, atque inimicam bonis, posset audire. * ad hæc non modò adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua vos ijdem addidistis, decreuistis, ne quis vlla ratione rem impediret: qui impedisset, grauiter molesteque laturos: illum contra remp. salutemque bonorum, concordiamque ciuium facturum: & vt ad vos ea statim refer-

25

26

ferrentur: meqúe etiam si diutius calumniarentur, redire iußistis, quid? vt agerentur gratiæ, qui à municipijs veniss.nt. quid? vt ad illam diem, res cum redissent rogarentur, vt pari studio conuenirent. quid deniq; illo die, quem P. Lentulus mihi fratriq; meo, liberisque nostris natalem constituit, non modò ad nostram, verùm etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maximè maiores iusta dici haberiqúe voluerunt, arcessiuit patriam: vt eadem centuriæ, qui me consulem fecerant, consulatum meum comprobarent. *27 quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut ætate, aut valetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiæ totius, ordinumque omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodesqúe vidistis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atq; diuino non solùm reducti sumus in patriam, sicut nonnulli clarissimi viri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. * Possum ego satis in Cn. Pompeium vnquã gratus 28 videri? qui non solum apud vos, qui omnes idẽ sentiebatis, sed etiam apud vniuersum populum R. salutem reip. & conseruatam per me, & coniunctam esse cum mea dixerit, qui caussam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos, auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum Rom. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solùm hortatu sit, verùm

verùm etiam obsecrarit: qui ipse, cùm propter metum dimicationis, & sanguinis, domo se teneret, etiam à superioribus tribunis petierit, vt de salute mea & promulgarent, & referrent: qui in colonia nuper constituta cùm ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus, intercessorum, vim & crudelitatem priuilegij auctoritate honestissimorum hominum, & publicis literis consignauit, princepsque Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui cùm ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam vt suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit.* quibus autem 29
officijs T. Amij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beneuolentiam & fidem, non solùm animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendit. vobis verò P. C. singulis & egi, & agam gratias vniuersis, egi initio, quantum potui, satis ornatè agere nullo modo possum, & quanquam sunt in me præcipua merita multorum, quæ silere nullo modo possum: tamen huius temporis ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quenquam præterire. ego vos vniuersos, patres conscripti, deorum numero colere debeo. sed vt in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atq; aliàs alios solemus & venerari, & precari: sic in omnibus de me

me diuinitus meritis omnis erit atas mihi ad eorum
erga me merita prædicanda, atque recolenda. * ho- 30
dierno autem die nominatim à me magistratibus
statui gratias esse agendas, & de priuatu vni, qui
pro salute mea municipia, coloniasq; adesset, popu-
lum R. supplex obsecrasset, sententiam dixisset eam,
quam vos secuti, mihi dignitatem meam reddidi-
stis. vos me florentem semper ornastis, laborantem
mutatione vestiu & propè luctu vestro quoad licuit,
defendistis. nostra memoria senatores ne in suis qui-
dem periculis mutare vestem solebant: in meo peri-
culo senatus veste mutata fuit, quoad licuit per eo-
rum edicta, qui mea pericula non modò suo præsi-
dio, sed etiam vestra deprecatione nudarunt. * qui- 31
bus ego rebus obiectis, cùm mihi priuato confligen-
dum viderem cum eodem exercitu, quem consul
non armis, sed vestra auctoritate superãram, mul-
ta mecum ipse reputaui. dixerat in concione consul,
se cliui Capitolini pœnas ab equitibus Ro. repetitu-
rum. nominatim alij compellabantur, alij citaban-
tur, alij relegabantur: aditus templorum erant non
solùm præsidijs & manu, verùm etiam demolitione
sublati. alter consul, vt me & remp. non mo-
dò desererent, sed etiam hostibus reip. proderent,
pactionibus eos suorum præmiorum obligarat. erat
alius ad portas cum imperio in multos annos, ma-
gnoque exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non
dico: tacuisse, cùm diceretur esse inimicus, scio.
* duas partes esse in rep. cùm putarentur: altera me 32
deposcere propter inimicitias, altera timidè defendere

propter suspicionem cædis putabatur, qui autem me deposcere videbantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod nunquam inficiando suspicionem hominum curamq; minuerunt. quare cùm viderem senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, & copias omnes Catilinæ penè ijsdem ducibus ad spem cædis & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia vastitatis, omnes cædis metu esse permotos: potui, potui P. C. multis auctoribus fortissimis viris, me vi armisq; defendere. nec mihi ipse ille animus idem meus, vobis nō incognitus, defuit: sed videbam, si vicissem præsentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse vincendos: si victus essem, multis bonis & pro me, & mecum, etiam post me, esse pereundum: tribunitijq; sanguinis vltores esse præsentes, meæ mortis pœnas
33 iudicio, & posteritati reseruari. * nolui cùm consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonosq; viros lugere malui meas fortunas, quàm suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe: si cum multis, reip. funestum fore videbatur. quòd si mihi æternam esse propositam ærumnam arbitrarer, morte me ipse potius, quàm sempiterno dolore multassem: sed cùm viderem me non diutius, quàm ipsam remp. ex hac vrbe abfuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum putaui: & illa, simulatq; reuocata est, me secum pariter reportauit. mecum leges, mecum qua-

quæstiones, mecum iura magistratuum, mecum se-
natus auctoritas, mecum libertas. mecū etiam frugū
vbertas, mecum deorum, & hominum sanctitates o-
mnes, & religiones abfuerunt, quæ si semper abesset,
magis vestras fortunas lugerem, quam desiderarem
meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam mi-
hi cum illis vnà esse redeundum. * cuius mei sensus 34
certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit,
C. Plancius: qui omnibus prouincialibus ornamen-
tis, commodisq; depositis totam suam quæsturam in
me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mi-
hi quæstor imperatori fuisset, in filij loco fuisset: nunc
certè erit in parentis, cùm fuerit quæstor non impe-
rij, sed doloris mei. * quapropter, patres conscripti, 35
quoniam in remp. sum pariter cum rep. restitutus,
non modò in ea defendenda nihil minuam de liber-
tate mea pristina, sed etiam adaugebo. etenim si eam
tum defendebam, cùm aliquid mihi illa debebat: quid
nunc me facere oportet, cùm ego illi plurimum de-
beo? nam quid est, quod animum meum frangere, aut
debilitare possit, cuius ipsam calamitatem non mo-
dò nullius delicti. sed etiam diuinorum in remp. be-
neficiorum testem esse videatis? nam & importata
est, quia defenderam ciuitatem: & mea voluntate
suscepta est, ne a me defensa resp. per eundem me ex-
tremum in discrimen vocaretur. * pro me non, vt 36
pro P. Popillio nobilissimo homine, adolescentes filij,
non propinquorum multitudo populum R. est deprę-
cata, non, vt pro Q. Metello summo & clarissimo
viro, spectata iam adolescentia filius, non L. & C.

Metelli consulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat: non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellorum filij, flentes, ac sordidati populo R. supplicauerunt, sed vnus frater, qui in me pietate filius, consilijs parens, amore, vt erat, frater inuentus est, squalore & lacrymis, & quotidianis precibus desiderium mei nominis renouari, & rerũ gestarum memoriam vsurpari coegit. qui cùm statuisset, nisi per vos me recuperasset eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium & vita, & mortis deposceret: nunquam nec magnitudinem negotij, nec solitudinem suam, nec vim inimicorum, ac
37 tela pertimuit. * alter fuit propugnator mearũ fortunarum, & defensor assiduus, summa virtute, & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui sui, consulis, qui Pontum, & Bithyniam quaestor pro me salute neglexit. nihil vnquam senatus de P. Popilio decreuit, nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. tribunitijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate senatus restituti. cùm alter eorum senatui paruisset, alter vim, cedemq; fugisset. nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me consularis tempestate ciuili expulsus est, non modò à senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & colonia-
38 rum extiterunt. * quare cùm me vestra auctoritas

acce-

accersierit populus R. reuocarit, resp. imploratit, Italia cuncta penè suis humeris reportarit, non committam P. C. vt cùm ea mihi sint restituta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare possim, præsertim cùm illa amissa recuperarim, virtutem & fidem nunquam amiserim.

PRO DOMO SVA AD PONTIFICES.

ORATIO XXIX.

QVm multa diuinitùs, Pontifices, à maioribus nostris inuenta, atq; instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd vos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summa reip. præesse voluerunt: vt amplissimi, & clarissimi ciues remp. benè gerendo, Pontifices religiones sapienter interpretando, remp. conseruarẽt, quod si vllo tempore magna causſa in sacerdotũ populi R. iudicio, ac potestate versata est, hac profectò tanta est, vt omnis reip. dignitas, omniũ ciuium salus, vita, libertas, ara, foci, diĳ penates, bona, fortunæ, domicilia, vestra sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa creditaq; esse videantur. *vobis hodierno die constituendum est, vtrũ posthac amẽtes ac perditos magistratus improborũ ac scele-

sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitiu. nam si illa labes, ac flamma reip. suum illum pestiferum, & funestum tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit, aliæ ceremoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi: sin autem vestra auctoritate, sapientiaq;, pontifices, ea, quæ furore improborum in rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita gesta sunt, rescindunt: erit causa, quæ consilium maiorum in amplissimis viris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. 3 * Sed quoniam ille demens, si ea, quæ ego per hos dies in senatu de rep. sensi, vituperasset, aliquem se aditum ad aures vestras esse habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: respondebo hominis furiosi non orationi, quæ ille uti non potest, sed conuicio, cuius exercitationem cùm intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primùm illud à te homine vesano ac furioso, requiro, quæ te tanta pœna tuorum scelerum flagitiorumq; vexet, vt hos tales viros, qui non solùm consilijs suis, sed etiam specie ipsa dignitatem reip. sustiment, quòd ego in sententia dicenda salutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religione sensuros, ac me absente senserint, arbitrêre? 4 * Fuisti tu, inquit, apud pontifices superior: sed iam, quoniam te ad populum contulisti, sis inferior, necesse est. Itáne verò? quòd in imperita multitudine

tudine est vicioſſimum, varietas, & inconſtantia, & crebra tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio: hoc tu ad hos transferas? quos ab incõſtantia grauitas, à libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionum, vetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monimentorumq; deterrei? Túne eſiſte, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primùm aduenies prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico: impudentiæ primùm reſpondebo tuæ. Hunc igitur, funeſtæ reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem à ſenatu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia deſideratum, acceſſitum, reuocatum, conſeruandæ reip. cauſſa confiteris? At enim in ſenatum venire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuiſti. 5

* Ego verò neque veni, & domi me tenui, quandiu turbulentum tempus fuit, cùm ſeruos tuos, à te iam pridem ad bonorum cædem paratos, cum illa tua conſceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum veniſſe conſtabat. quòd cùm mihi nunciaretur, ſcio me domi manſiſſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtauranda cædi teſtatem non feciſſe. poſteaquam mihi nunciatum eſt, populum R. in Capitolium propter metum atque inopiam 6

piam rei frumentariæ conuenisse, ministros autem scelerum tuorum perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis, diffugisse: veni non solùm sine vllis copijs, ac manu, verum etiam cum paucis amicis.* an ego, cum P. Lentulus consul, optimè de me, & 7
de rep. meritus, cùm Q. Metellus, qui, cùm meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tuis salutem ac dignitatem meam præstitisset, me arcesserent in senatum: cùm tanta multitudo ciuium, tum recenti officio suo, me ad referendā gratiā nominatim vocarent, non venirem? cùm præsertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiam custodem defensoremq; Capitolij, templorumq; omnium hostem Capitolinum appellare ausus es? quòd, cum in Capitolio senatum duo consules haberent, eò venirem. virúmne est tempus aliquod, quo in senatum venisse turpe sit: an res illa talis erat, de qua agebatur, vt rem ipsam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare debe- 8
rem?* primum dico senatoris esse boni, semper in senatum venire: nec cum ijs sentio, qui statuunt minus bonis temporibus in senatum ipsi non venire, non intelligentes hanc suam nimiam perseuerantiā vehementer ijs, quorum animum offendere voluerunt, gratam & iucundam fuisse. At enim nonnulli propter timorem, quòd se in senatu tuto non esse arbitrabantur, discesserunt. non reprehendo, nec quæro, fueritne aliquid pertimescendum: puto, arbitrio suo quenq; timere oportere. cur ego non timuerim quæris? quia te illic abijsse constabat. cur, cum viri boni

non-

nonnulli putarint, tutò se in senatu esse non posse, ego non idē sensérim? cur cùm ego me existimassem tutò omnino in ciuitate esse non posse, illi non item? an alijs licet, & recte licet, in meo metu sibi nihil timere: mihi vni necesse erit & meam & alterum vicem pertimescere. * An, quia non condemnaui sententia 9 mea duos consules, sum reprehendendus? eos igitur eo potißimum damnare debui. quorum lege perfectum est, ne ego indemnatus, atque optimè de rep. meritus, damnatorum pœnam sustinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conseruando voluntatem, non modò me, sed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum consilium ego potißimum per eos in meam pristinam dignitatem restitutus consilio repudiarem meo? At quam sententiam dixi? primùm eam, quā populi sermo in animis nostrū iam antè defixerat: deinde eam quæ erat superioribus diebus agitata in senatu: deinde eam, quam senatus frequens tum, cum mihi est assensus, secutus est: vt neq; allata sit, à me res inopinata ac recēs, nec, si quod in sententia vitium est, magis sit eius, qui dixerit, quàm omnium, qui probarint. * At enim li- 10 berum senatus iudicium propter metum non fuit. si timuisse eos facis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui remanserunt. sin autem sine ijs quitum abfuerunt, nihil discerni liberè potuit: cū omnes adessent, cœptum est referri de indicendo S. C. ab vniuerso senatu reclamatum est: sed quaro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atque auctor, quid reprehendatur, vtrum causſa capiendi

nouæ

noui consilij non fuit, an meæ partes in ea caussa non præcipuæ fuerunt? aliò potius confugiendum fuit? quæ vis, quæ caussa maior esse, quam fames, potuit? quàm seditio? quàm consilia tua, tuorumq;? qui facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illa funesta latrocinia
11 ob annonæ caussam putarunt. * frumentum prouinciæ partim non habebant, partim in alias terras credo propter varietatem venditorum, miserant: partim, quo gratius esset tum, cùm ipsa fama subuenissent, custodijs suis clausum continebant, vt subitò nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, sed in præsenti, atque ante oculos proposito periculo: neque id coniecturâ prospiciebamus, sed iam experti videbamus. nam cùm ingraueseceret annona, vt iam planè inopia, ac fames, non caritas, timeretur, concursus est ad templum Concordiæ factus, senatum illuc vocante Metello consule, qui si verus fuit ex dolore hominum, & fame: certè consules caussam suscipere, certè senatus aliquid consilij capere potuit. sin in caussa fuit annona, seditionis quidem stimulator & concitator tu fuisti: nonne id agendum nobis om-
12 nibus fuit, vt materiem subtraheremus furori tuo? * quid? si vtrunque fuit, & vt fames stimularet homines, & vt tu in hoc vlcere tanquam vnguis existeres? nónne fuit eò maior adhibenda medicina, quæ & illud natiuum, & hoc delectum malum sanare posset? erat igitur & præsens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: si P. Clodij impulsu,

vsi-

vsitatum hominis facinorosi scelus: si vtrumque, vt res esset ea, quæ sua sponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati seditionis duces: videtur ne ipsa resp. & consulis auxilium imploraſſe, & senatus fidem? atque vtrunque fuisse perspicuum est, difficultatem annonæ, summamq; inopiam rei frumentariæ, vt homines non iam diuturnam caritatem, sed vt famem planè timerent, nemo negat. hunc istum ocij & pacis hostem, causſam arrepturum fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo pontifices suspicemini, nisi videritis. * qui sunt homines à Q. 13
Metello fratre consule in senatu palàm nominati, à quibus ille se lapidibus appetitum & percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis est ille Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est, qui te tribuno pleb. nihil de me dicam, sed qui Cn. Pompeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiæ. his atque huiusmodi ducibus, cùm tu in annonæ caritate, in cōsules, in senatum, in bona fortunasq; locupletum, per causſam inopum atq; imperitorum, repentinos impetus comparares: cùm tibi salus esse in ocio nulla posſet, cùm desperatis ducibus, decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorū: nonne prouidendum senatui fuit, ne in hanc tantam materiem seditionis ista funesta fax adhæresceret? fuit igitur causſa capiendi noui consilij. * videte nūc, 14
fuerintne partes meæ penè præcipuæ. Quem tum Ser-

gius ille tuus: quem Lollius, quem cetera pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam praestare oportere dicebant? nónne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num à te ipso instituta, à me frumentum flagitabant? quasi verò ego aut rei frumentariæ præfuissem. aut compressum aliquod frumentum tenerem, aut in isto genere omnino quicquam aut curatione, aut potestate valuissem. sed homo ad eadem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis inuecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis Optimi Maximi senatus frequentissimus, vno isto dissentiente, decreuisset, subitò illo ipso die carissimam annonam nec opinata vtilitas con-
15 secuta est. * erant, qui deos immortales (id quod ego sentio) numine suo reditum meum: dicerent comprobasse, nonnulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq; reuocabant: qui, quòd in meo reditu spes otij, & concordiæ sita videbatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam penè belli depulso metu, commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior, à me, cuius aduentu fore vilitatem boni viri dictitabant, annona flagitabatur. ego denique non solùm ab operis tuis, impulsu tuo, nominabar, sed etiam depulsis ac dissipatis tuis copijs, à populo R. vniuerso, qui tum in Capitolium conuenerat, cùm illo die mi-
16 nus valerem, nominatim in senatum vocabar. * veni expectatus: multis sententijs iam dictis, rogatus sum sententiam: dixi reip. saluberrimam, ac mihi necessariam: petebatur à me frumenti copia, annona vi-

næ vilitas, quasi possem aliquid in ea regerenda, non habebatur. flagitabar bonorum expostulatione: improborum conuicia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quò illi ita de me merito onus illud imponerem (succubuissem enim potius ipse) sed quia videbam id, quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, virtute, auctoritate, felicitate denique suâ facillimè perfectu-
rum, * itaque siue hunc dij immortales fructum mei 17
reditus pop. R. tribuunt, vt, quemadmodum discessu meo frugum inopia, fames, vastitas, cædes, incendia, rapinæ, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset: sic reditu meo vbertas agrorũ, frugũ copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, senatus auctoritas mecum simul reducta videantur, siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. præstare debui: præsto, promitto, spondeo: nihil dico amplius: hoc quod satis est huic tempori, dico, remp. annonæ nomine in id discrimen, quo vocabatur, non esse venturam. * num igitur in hoc offi- 18
cio, quod fuit præcipue meum, sententia mea reprehenditur? rem maximam eripui à peste summi periculi, non solùm eam, sed etiam vos à cæde, incendijs, vastitate. nemo negat: cùm ad causã caritatis accederet iste speculator cõmunium miseriarũ, qui semper in reip. malis, sceleris sui faces inflãmarit negat oportuisse quicquam vni extra ordinem decerni. non iam tibi sic respondebo, vt cæteris: Cn. Pompeio plurima, periculosissima, maxima terra marique bella

extra ordinem esse commissa: quarum rerum si quem pœniteat, cum victoria populi R. pœnitere necesse est.
19 non ita tecum ago. * cum ijs hæc à me haberi oratio potest, qui ita disputant, se, si qua res ad vnum deferenda sit, ad Cn. Pompeium delaturos potissimum, sed se extra ordinem nihil cuiquam dare: cùm Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horum ego sententiam ne laudem, impediri Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cùm esset extra ordinem ad patriam defendendam vocatus, auxit nomen populi Rom. imperiumq; honestauit. constantiam probo, qua mihi quoque vtendum fuit: quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mi-
20 thridate Tigraneq; gessit. * sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua verò quæ tanta impudentia est, vt audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cùm lege nefaria Ptolemæum regem Cypri fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, caussa incognita, publicasses, populumq; Rom. scelere obligasses, cùm in eius regnũ, bona, fortunas, latrocinium huius imperij immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus, societas nobis, & amicitia fuisset: huius pecuniæ deportandæ, & si quis suum ius defenderet bello gerendo M. Catonem præ-
21 feciſti. * dices, quem virum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimum reip. virtute, consilio, ratione vitæ mirabili ad laudem, & propè singulari: sed quid ad te, quid negas esse iuris quenquam vlli rei extra ordinem præfici? atque in hoc solùm inconstantiam redarguo tuam, qui ip-

ipse

ipso Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, caterisq; cadis & incendiorum ducibus obiecerat, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti, & tanta fuisti intemperantia, vt illius tui sceleris rationem occultare non posses: * literas in 22
concione recitasti. quas tibi à C. Cæsare missas diceres. CAESAR VLCHRO. cum etiam es argumentatus, amoris esse hoc signum, cùm nominibus tantùm vteretur, neque adscriberet, pro consule, aut tribuno pleb. deinde gratulari, quòd idem in posternm M. Catonem tribunatu tuo remouisses, quòd idem in posterum extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. quas aut nunquam tibi ille literas misit; aut, si misit, in concione recitari noluit: aut, siue ille misit, siue tu finxisti, certè consilium tuum de Catonis honore illarum literarum recitatione patefactum est. sed omitto Catonem, cuius eximia virtus, dignitas, & in eo negotio, quod gessit, fides & continentia tegere videntur improbitatem & legis, & actionis tuæ. * quis prouinciam homini post homines na- 23
tos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimã fertilemq; Syriã, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam vi ex Cæsaris rebus actis, quis imperiũ infinitum dedit? cùm quidem cùm Ciciliam dedisses, mutasti pactionem, & Ciciliam ad prætorem itẽ ex-

extra ordinem transtulisti. Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dedisti, quid? homini teterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumq; maculo notatissimo, L. Pisoni, nónne, nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege generi ipsius libertos, vinctos, & constrictos tradidisti? nónne, cùm ab eo merces tui beneficij, pretiumq; prouinciæ meo sanguine tibi esset
24 persolutum, tamen ærarium cum eo partitus es? * itánne verò? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui vnus maximè popularis fuit, non modò non abstulit à senatu, sed etiam, vt necesse esset quotannis constitui, per senatum decreta lege sanxit, eas, lege Sempronia per senatum decretas, rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus: nos, quòd nominatim rei maximæ penè iam desperatæ summum virum, sæpè ad extrema reip. discrimina delectum, præfecimus, à te reprehendemur? quid tandē, si, quæ tum in illis reip. tenebris, cæcisq; nubibus, & procellis, cùm senatum à gubernaculis deiecisses, populum è naui exturbasses, ipse archipirata cum grege prædonum impurissimo plenissimis velis nauigares, si, quæ tum promulgasti, constituisti, promisisti, vendidisti, perficere potuisses: qui locus in orbe terrarum vacuus extraordinarijs
25 fascibus atque imperio Clodiano fuisset? * sed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam ipso audiente, quod sensi & sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitùs abstrusus animi

dolor,

dolor subuenit subitò reip. ciuitatemq; fractã malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spẽ libertatis, & pristinæ dignitatis erexit. hic vir extra ordinẽ rei frumentariæ præficiẽdus nõ fuit? scilicet tu helluoni spurcissimo, praguſtatori libidinum tuarum homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, quia sua lingua etiã sororem tuam à te abalienauit, qui frumentum priuatim & publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claues lege tua tradidisti, qua ex re primùm caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tum furor omnium fortunis & bonis. * 26
queritur etiam importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam esse ereptam: sumúq; in periculis, eius viri auxilium imploraſſe remp. à quæ sæpè se & seruatam, & amplificatam esse meminisset. extra ordinem ferri nihil placet Clodio, quid? de me quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, nõnne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dij atq; homines iudicarunt, conseruatoris reip. quemadmodum autẽ tute ipse confiteris? non modò indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre, non legem, sed nefariũ priuilegium, lugente senatu, mœrentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppressâ captaq; rep. mihi populo Rom. implorante, senatu poscẽte, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de salute populi R. sententiam dicere? * qua quidem in senten- 27
tia si Cn. Pompeij dignitas aucta est coniuncta, cum

vtilitate communi, certe laudandus essem, si eius dignitati suffragatus viderer, quæ meæ saluti opem & auxilium tulisset. desinant, desinant homines ijsdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus aniea stantem pertulerunt: quod enim par amicitia consularis fuit vnquam in hac ciuitate coniunctius, quàm fuimus inter nos ego & C. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illustrius, quis senatui sapius dixit? qui tantus fuit labor, quæ sollicitudo, quæ contentio, quam ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio benevolentiæ prætermissa est? * hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundissimam vitæ atque officiorum omnium societatem certi homines fictis sermonibus, & falsis criminibus diremerunt: cùm ijdem illum, vt me metueret, me caueret, mouerent: ijdem apud me, mihi illum esse vni inimicissimum, dicerent. vt neque ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem: neque illi, tot suspicionibus certorum hominum & scelere exulceratus, quæ meum tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. * data merces erroris mei magna, pontifices: vt me non solùm pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat: qui, cùm me non repentinum aliquod meum tempus, sed veteres multò ante suscepti, & prouisi labores, cum viro fortissimo & clarissimo coniunxissent, sim passus me à tali amicitia distrahi, neq; intellexerim, quibus aut vt apertis inimicis obsisterem, aut vt insidiosis ami-

amicũ non crederem. proinde desinent aliquando me
ỹsdem inflammare verbis. quid sibi iste vult? nescit,
quantum auctoritate valeat, quas res gesserit, qua
dignitate sit restitutus, cur ornat eum, à quo desertus
est. * ego verò neq; me tum desertum puto, sed penè 30
deditũ: nec quæ sint in illa reip. flamma gesta contra
me, neq; quomodo, neq; per quos, patefaciũdum mi-
hi esse arbitror. si vtile reip. fuit haurire me vnum
pro omnibus illam indignissimam calamitatem: e-
tiam hoc vtile sit, quorum id scelere conflatum sit,
me occultare, & tacere, illud vero est hominis ingra-
ti, tacere (itaq; libentissimè prædicabo) Cn. Pompe-
iũ studio & auctoritate æquè, vt vnũquẽq; vestrũm,
opibus, contentione, precibus, periculis denique præci-
pùe pro salute mea laborasse. hic tuis, P. Lentule, cùm
tu nihil aliud dies & noctes nisi de salute mea cogi-
tares, consilijs omnibus interfuit: hoc tibi grauissimus
auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad com-
parandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam
fuit: hic municipia coloniasq; adijt: hic Italia totius
auxilium cupiẽtis implorauit: hic in senatu princeps
sententiæ fuit, idemq; cùm dixisset, tum etiam pro
salute mea populum R. obsecrauit. * quare istam o 31
rationem, qua es vsus, omittas licet, post illam sen-
tentiam, quam dixeram de annona, pontificum a-
nimos esse mutatos: proinde quasi isti aut de Cn. Põ-
peio aliter, atque ego existimo, sentiant: aut, quid
mihi pro expectatione populi R. pro Cn. Pompeij me-
ritis erga me, pro ratione mei temporis faciendam
fuerit, ignorent, aut etiam, si cuius fortè pontifices

animum, quòd certò scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit constituturus aut de religione Pontificum, aut de rep. quàm eum aut ceremoniarum ius, aut ciuitatis salus coegerit. * Intelligo pon-
32 tifices, me plura extra causſam dixisse, quàm aut opinio tulerit, aut voluntas mea: sed cum me purgatum vobis esse cuperem, tum etiam vestra in me attentè audiendo, benignitas prouexit orationem meam. sed hoc compensabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipsam cognitionem vestram: quæ cùm sit in ius religionis, & in ius reip. distributa, religionis partem, quæ multò est verbosior, prætermittens,
33 de iure reip. dicam. * quid est enim aut tam arrogãs, quam de religione, de rebus diuinis, cæremonijs, sacris põtificum collegium docere conari: aut tam stultum, quàm si quis quid in vestris libris inuenerit, id narrare vobis: aut tam curiosum, quàm ea scire velle, de quibus maiores nostri vos solos & consuli, & scire voluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas vtitur, quenquam ciuem vlla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cùm reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse à maioribus traditum, hoc esse denique proprium liberæ ciuitatis, vt nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de quaquere constituti iudices sint, detrahi
34 posſit? * Vidésne me nõ radicitùs euellere omnes actiones tuas, neq; illud agere, quod apertũ est, te omnino nihil gesisse iure, non fuisse trib. pl. hoc dico, esse parricidium: dico apud pontifices: augures adsunt: ver-

sor

for in medio iure publico. quod est, pontifices, ius adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neq; procreare iam liberos possit: & cùm potuerit, sit expertus. quæ deinde caussa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ sacrorum, quæri à pontificum collegio solet, quid est horum in ista adoptione quæsitum? adoptat annos viginti natus, etiam minor, senatorem: liberorumne caussa? at procreare potest, habet vxorem, suscepit etiam liberos. exhæredabit igitur pater filium. quid? sacra Clodia gentis, cur intereunt, quod in te est? quæ omnis notio pontificum, cùm adoptaret, esse debuit. * nisi 35
forte ex te ita quæsitum est, num perturbare remp. seditionibus velles? & ob eam caussam adoptari, non vt filius esses, sed vt tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respondisti credo te ita velle. pontificibus bona caussa visa est, approbauerunt. non ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, vt in Cn. Ausidio, M. Puppio: quorum vterq; nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit, quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, sacrorum secutæ sunt. tu neque Fonteius es, qui esse debebas, neque patris hæres, neque amissis sacris paternis, in hæc adoptiua venisti. ita perturbatis sacris, contaminatis gentibus, & quam deseruisti, & quam polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hæreditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. * dico apud pontifices: nego istam 36
adop-

adoptionem pontificio iure esse factam: primùm quòd ea vestræ sint ætates, vt is qui te adoptauit, vel tibi loco filij per ætatem esse potuerit: deinde, quòd caussa quæri solet adoptandi, vt & is adopzet, qui quòd natura iam assequi non potest, & legitimo & pontificio iure quærat: & ita adoptet, vt ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur: illud inprimis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur: vt hæc simulata adoptio filij quam maximè veritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse
37 videatur. * quæ maior calumnia est, quam venire imberbem adolescentulum bene valentem, ac maritum, dicere, filium senatorem pop. R. sibi velle adoptare: id autem scire & videre omnes, non vt ille filius instituatur, sed vt è patricijs exeat, vt trib. pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscurè: nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iam omnium sacra intexierint, quorum custodes vos esse debetis: iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam vellet trib. pleb. se fieri non licere? augustiorem sibi esse petitionem consulatus? in sacerdotium cùm possit venire: quia patricio non sit locus non venire? vt cuique aliquid acciderit, quare commodius sit esse ple-
38 beium, simili ratione adoptabitur. * itaque pop. R. breui tempore neque regem sacrorum, neque flamines, nec salios habebit, nec ex parte dimidia

midia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorum & curiatorum comitiorum auspiciaque populi R. si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est: cùm interrex nullus sit: quòd & ipsum patricium esse, & à patricio prodi necesse est. dixi apud pontifices, istam adoptationem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium iu factam, pro nihilo esse habendam, qua sublata, intelligis totum tribunatum tuum concidisse. *Venio ad augures, quorum ego libros, si qui 39
sunt reconditi, non scrutor. non sum in exquirendo iure augurum curiosus: hæc, quæ vnà cum populo didici, quæ sæpe in concionibus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo, cum de cœlo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare de cælo esse seruatum? adest præsens, vir singulari virtute, constantia, grauitate præditus, M. Bibulus, hunc consulem illo ipso die contendo seruasse de cælo. Infirma sunt igitur acta, tua sententia C. Cæsaris, viri fortissimi? minimè. neque enim mea iam quicquam interest, excepti ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immissa sunt. *sed hæc de auspicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta sunt à te. tu, tuo præcipitante 40
iam & debilitato tribunatu, auspiciorum patronus subitò extitisti: tu M. Bibulum in concionem, tu augures produxisti. te interrogante, augures responderunt, cùm de cælo seruatum sit, cum populo agi non posse: tibi M. Bibulus quærenti, sed de cœlo

seruasse, respondit, idemque in concione dixit ab Appio fratre tuo productus, te omnino, quòd contra auspicia adoptatus esses, tribunum pl. non fuisse: tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quæ C. Cæsar egisset, quæ contra auspicia essent acta, per senatum rescindi oportere: quod si fieret, dicebas te tuis humeris me custodem vrbis in vrbem relaturum. videte hominis amentiam, qui tum demum suum tribunatum perire voluit, vbi per suum tribunatum Cæsaris actis alligatus teneretur. * si & sacrorum iure pontifices, & au-
14 spiciorum religione augures totum euertunt tribunatum tuum, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? hora fortasse sexta diei quæstus sum in iudicio, cùm C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de rep. quæ mihi visa sunt, ad illius miseri caussam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longè aliter, atq; à me dicta erant, detulerũt. hora nona, hoc ipso die, tu es adoptatus. si, quòd in ceteris legibus trinũm nundinũm esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam
24 & Didiam latæ essent, populum non teneri. * iam intelligis omni genere iuris, quòd in sacris, quòd in auspicijs, quòd in legibus sit, te tribunum pl. non fuisse? atq; ego hoc totum non sine caussa relinquo: vi-

deo

deo enim quosdam clarissimos viros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso cùm tuâ rogatione funere elatam remp. esse dicerent, tamen id funus, & si miserum atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebant, quod de me ciue, ac de rep. benè meritò tulisses funestum funus te indixisse reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. quare licebit, vt opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum tribunatum tuum comprobauerunt. * fueris sanè tribunus 43
pleb. tam iure, tam lege, quàm fuit hic ipse Rullus, vir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo, legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? vetant leges sacratæ, vetant XII. tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari, id est enim priuilegium. nemo vnquam tulit. nihil est crudelius, nihil perniciosius, nihil, quod minus hæc ciuitas ferre posit. proscriptionis miserrimum nomen illud, & omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maximè sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor, pœnam in ciues R. nominatim sine iudicio constitutam. * 44
hanc vos igitur, pontifices, iudicio atque auctoritate vestra tribuno pl. potestatem dabitis, vt proscribere posit, quos velit? quæro enim quid sit aliud, proscribere? Velitis, iubeatis, vt M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaque eius vt mea sint. ita enim fecit: & si alijs verbis tulit. hoc plebiscitum est? hæc

lex,

lex, hac rogatio est? hoc vos pati potestis, hoc ferre ciuitas, vt singuli ciues singulis versiculis è ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus sum: nullam vim, nullum impetum metuo, expleui animos inuidorum: placaui odia improborum: saturaui etiam perfidiam, & scelus perditorum: denique de mea caussa, quæ videbatur perditis ciuibus ad inuidiam esse proposita, iam omnes vrbes, omnes or-
45 dines, omnes dy atque homines iudicauerunt. * vobismetipsis, pontifices, & vestris liberis, ceteris que ciuibus pro vestra auctoritate, & sapientia consulere debetis. nam cùm tam moderata iudicia populi sint à maioribus constituta: primùm, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne nisi prædicta die quis accusetur: tertiò, vt ter ante magistratus accuset intermissa die, quàm multam irroget aut iudicet: quarta, sit accusatio trinûm nundinum pro dicta die, qua die iudicium sit futurum. cùm multa etiam ad placandum, atque ad misericordiam reis concessa sint: deinde exorabilis populus, facilis suffragatio pro salute: denique etiam, si qua res illum diem aut auspicijs, aut
46 excusatione sustulit, tota caussa iudiciumque sublatum est. * hæc cùm ita sint in iure constituta, vbi crimen est? vbi accusator? vbi testes? quid indignius, quàm, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & sicarios, egentes, & perditos suffragium ferre, & eam legem putare? ac si hoc

de me

de me potuit, quem bonos, quem dignitas, quem causſa, quem reſp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil obierat præter conuerſionem ſtatus, & inclinationem communium temporum: quid tandem futurũ eſt ijs, quorum de vita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecunia autem tantæ ſunt, vt eas nimium multi egentes ſumptuoſi, nobiles concupiſcant. * date 47
hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini pauliſper animis iuuentutem, & eos maximè, qui immineret tam cupidi tate videntur in tribunitiam poteſtatem: collegia medius fidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, & ſpe largitionis oblata. at quid tulit legum ſcriptor peritus, & callidus? Velitis, iubeatis, vt M. Tullio aqua, & igni interdicatur? crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem ciue ferendum ſine iudicio non tulit, vt interdicatur. quid ergo? vt interdictam ſit? ô cœnum, ô portentum, ô ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua ſua, vt interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter bona venia dic, quoniam tam dialecticus es, & hoc quoque liguris: quod factum non eſt, vt ſit factum, ferri ad populum, aut verbis vllis ſanciri, aut ſuffragijs confirmari poteſt? * hoc tu ſcriptore, 48
hoc conſiliario, hoc miniſtro, omnium non bipedum ſolùm, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo, rempu. perdidiſti. neque tu eras tam excors,

tamque demens, vt nescires hunc Clodium esse, qui contra leges faceret: & alios esse, qui leges scribere solerent: sed neq; eorum, neque caeterorum, in quibus esset aliquid modestiae, cuiusquam tibi potestas fuit: neque tu legum scriptoribus iisdem potuisti vti, quibus ceteri: neque operum architectis, neque pontificem adhibere, quem velles: postremò ne in praedae quidem societate mancipem, aut praedae socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique suffragij latorem in ista tua proscriptione quenquam, nisi furem aut sicarium, reperi-
49 re potuisti. * itaque cùm tu florens, ac potens per medium forum popularis volitares, amici illi tui te vno amico tecti, & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, vt etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium venerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouitius Ligur, venalis adscriptor, & susceptor tuus, cùm M. Papirij sui fratris esset testamento & indicio improbatus, mortem eius se velle persequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit: accusare alienae damnationis sceleriscue
50 socius propter calumniae metum non est ausus. * de hac igitur lege dicimus, quae iure rogata videatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, voce, praeda, suffragio, quocunque venit, repudiatus, conuictusque discesserit, quid, si iis verbis scripta est ista proscriptio, vt se ipsa dissoluat? est enim: QVOD M. Tullius falsum S. C. retulerit. si igitur retulit fal-

falsum S.C. tum est rogatio, si non retulit, nulla
est. satis ne tibi videtur à senatu iudicatum, me
non modò non ementitum esse auctoritatem eius
ordinis, sed etiam vnum post vrbem conditã diligen-
tissimè senatui paruisse? quot modis doceo, legem i-
stam, quam vocas, non esse legem? quid si etiam
pluribus de rebus vno sortitu retulisti: tamen ne ar-
bitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plerisque,
bonus ille vir M. Scaurus, & L. Crassus consularis
non obtinuerint, id te posse omnium facinorum &
stuprorum omnium Decumus & Clodijs auctoribus
obtinere? *Tulisti de me, ne reciperer, non vt exi 51
rem: quem tu ipse non poteras dicere, non licere
esse Romæ, quid enim diceres? damnatum? certè non
expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est
scriptum, vt exirem. pœna est, qui receperit, quàm
omnes neglexerunt. eiectio nusquam est. verùm sit.
quid operum publicorum exactio? quid nominis
inscriptio tibi? num aliud videtur esse, ac meorum
bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem
per legem Liciniam, vt ipse tibi curationem ferres,
facere potuisti? quid hoc ipsum, quod nunc apud
pontifices agis. te meam domum consecrasse, te
monumentum fecisse, in meis ædibus te signum de-
dicasse, eaque te ex vna rogatiuncula fecisse: vnum
& idem videtur esse, atque id, quod de me ipso no-
minatim tulisti? *tam hercule est vnum, quàm 52
quod idem tu lege vna tulisti, vt Cyprius rex, cuius
maiores huic populo socij atque amici semper fue-

runt, cùm bonũ omnibus sub præcone subÿceretur, & exules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, vtraque de re negotium dedi. Sed quid, si eidem negotium dedisses, vt in Asia Cistophorum flagitaret, inde iret in Hispaniam: cum Romæ dedisset, consulatum ei petere liceret: cùm factus esset, prouinciam Syriam obtineret? quoniam
53 de vno homine scriberes, vna res esset? * quòd si iam populus Ro. de ista re consultus esset, & non omnia per seruos latroneſq́ue gessisses: nónne fieri poterat, vt populo de Cyprio rege placeret, de exulibus Byzantÿs displiceret? quæ est quasi alia vis, quæ sẽtentia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniurctis reb. compluribus, aut id, quod nolit accipere, aut id, quod velit repudiare? quid, si per vim tulisti: tamen ne lex est? aut quicquam iure gestum videri potest, quod per vim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua, capta iam vrbe, lapides iacti, si manus collata non est, iccirco tu ad illam labem, atq, eluuiem ciuitatis sine summa vi peruenis-
54 re potuisti? * cùm in tribunali Aurelio conscribebas palàm non modò liberos, sed etiam seruos ex omnibus vicis concitatos, vim tum videlicet non parabas: cùm edictis tuis tabernas claudi iubebas, non vim imperitæ multitudinis, sed hominum honestorũ modestiam prudentiamque quærebas: cùm arma in ædem Castoris comportabas, nihil aliud, nisi vti ne quid per vim agi posset, machinabare: cùm verò gradus Castoris conuelliſti, ac remouisti, tum, vt modestè tibi

agere

agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque ascensu repulisti: cùm eos, qui in conuentu virorum bonorum verba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumque aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tum profectò ostendisti, vim tibi maximè displicere. * verùm hæc furiosa vis vesani tribuni pl. facilè superari frangique potuit, virorum bonorum vel virtute, vel multitudine. quid? cùm Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, vtrique infinitum imperium, ingens pecunia, vt tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proscriptionemq; minitarentur, me terrerent minùs, mihi cædem, & dimicationem denunciarent, meam domū refertam viris bonis per amicos suos complerent, proscriptionis metu me frequentia nudarent, virorum bonorum me præsidio spoliarent, senatum pro me non modò propugnare, amplissimum ordinem, sed etiam plorare, & supplicare, mutata veste prohiberent: ne tum quidem vis erat? * quid igitur ego gessi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum esse natura. quid illa tot virorum fortissimorum millia? quid illi equites Rom.? quid senatus? quid denique omnes boni? si nulla vis erat, cur me flentes potius prosecuti sunt, quàm aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an

55

56

hoc timebam, si mecum ageretur more institutoque
57 maiorum, vt possem praesens sustinere? * vtrum si
dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescen-
dum, an sine iudicio priuilegium? iudicium in caus-
sa tam turpi? scilicet vbi homo sum, qui etiamsi caus-
sa esset ignota, dicendo non possem explicare, an
eam caussam probare non poteram, cuius tanta bo-
nitas est, vt ea ipsa non modò se, sed etiam me ab-
sentem per se probarit? an senatu, an ordines, an
ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conua-
luerunt, segniores me praesente ad me retinendum,
& conseruandum fuissent in ea caussa, quam ipse
iam parricida talem dicat fuisse, vt me ab omni-
bus ad meam pristinam dignitatem expectatum,
58 atque reuocatum queratur? * an verò in iudicio
periculi nihil fuit: priuilegium pertimui, ne mihi
praesenti si multa irrogaretur, nemo intercederet?
tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda
resp. à magistratibus? quid, si vocatis tribus essent?
proscriptionem, non dicam in me ita de sua salute
meritò, sed omnino in vllo ciue comprobauissent? an,
si ego praesens fuissem, veteres illae copiae coniurato-
rum, tuique perditi milites atque egentes, & noua
vis sceleratissimorum consulum corpori meo pepercis-
sent? qui, cùm eorum omnium crudelitati, scelerique cessissem, ne absens quidem luctu meo men-
59 tes illorum satiare potui. * quid enim, vos vxor mea
misera violarat? quam vexauistis, raptauistis, o-
mni crudelitate lacerauistis. quid mea filia? cuius

fletus

fletus assiduus, sordesq; lugubres vobis erant iucundæ, cæterorum omnium mentes oculosq; flectebant, quid paruus filius? quem, quamdiu abfui, nemo nisi lacrymantem confectumq; vidit. quid fecerat, quod eum toties per insidias interficere voluistis? quid frater meus? qui cùm aliquanto post meum discessum ex prouincia venisset, neque sibi viuendum, nisi me restituto putaret, cùm eius mœror, squalor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miserabilis videbatur: quoties ex vestro ferro, ac manibus est elapsus? * sed quid ego vestram crudelitatem expromo, quam in ipsum me ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificum quoddam, & nefarium, omniq; imbutum odio bellum intulistis? non enim te arbitror, cùm post meum discessum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona spe & auaritia deuorasses, argenti & supellectilis meæ cupiditate esse cæcatum: non existimo Campanum illum consulem cum saltatore collega, cùm alteri totam Achaiam, Thessaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, omnemq; Barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam, Babylonem, Persas, integerrimas pacatissimasq; gentes ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum & valuarum fuisse. * neque porrò illa manus, copiaq; Catilinæ cæmenti ac tigni meorum tectorum, se famem suã expleturas putauerunt: sed vt hostium vrbes, nec omnium hostium, verùm earum, quibuscum acerbum bellum, intestinumq;

60

61

numq. suscepimus, non præda adducti, sed odio so-
lemus excindere, quòd in quos propter eorum crude-
litatem inflammata mentes nostræ fuerunt, cùm ho-
rum etiam tectis, ac sedibus residere aliquod bellum
62 semper videretur. * nihil erat latum de meo non ad-
esse eram iussus: non citatus fueram: eram etiam
tuo iudicio ciuis incolumis. cùm domus in Palatio,
villa in Tusculano, altera ad alterũ consulem trans-
ferebatur: senatum consules vetabant: columnæ
marmoreæ ex adibus meis, inspectante populo R. ad
socerum consulis portabantur: in fundum autẽ vicini
consulis non modò instrumentum, aut ornamenta
villæ, sed etiam arbores transferebantur: cùm ipsa
villa non prædæ cupiditate (quid enim erat prædæ?)
sed odio & crudelitate funditùs euerteretur: domus
ardebat in palatio, non fortuitò, sed oblato incendio,
consules epulabantur, & inconiuratorum gratula-
tione versabantur, cùm alter se Catilinæ delicias,
63 alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. * hanc
ego vim, pontifices, hoc scelus, hunc furorem, meo
corpore opposito, à bonorum omnium cernicibus de-
puli, omnemq; impetum discordiarum, omnem diu
collectam vim improborum, quæ inueterata com-
presso odio atq; tacito, iam erumpebat in actum, tam
audaces duces, excepi meo corpore: in me vno consu-
lares faces iactæ manibus tribunitijs: in me omnia,
quæ ego quondam retuderam, coniurationis nefariæ
tela adhæserunt. quòd si, vt multis fortissimis viris
placuit, vi & armis contra vim decertare voluissem,
aut vicissem cùm magna internecione improborum,

sed

sed tamen ciuium, aut, interfectis bonis omnibus, quod illis optatissimum erat. vnà cum rep. concidissem. * videbam, viuo senatu populoq; R. celerem mihi 64
fore summa cum dignitate reditum. nec intelligebam fieri diutius posse, vt mihi non liceret esse in ea rep. quam ipse seruassem, quòd si non liceret, audieram, & legeram, clarissimos nostræ ciuitatis viros se in medios hostes ad perspicuam mortem, pro salute exercitus iniecisse: ego pro salute reip. vniuersæ dubitarem? hoc meliore conditione, quàm Decij, quòd illi ne auditores quidem suæ gloriæ, ego etiam spectator meæ laudis esse potuissem. itaq; infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim vim omnium sceleratorum acerbitas mei casus exceperat. non erat in tam immani iniuria tantùq; ruinis nouæ crudelitati locus. * Cato fuerat proximus 65
(quid ageres, non erat) vt qui omnibus mihi dux in rebus fuerat, idem socius esset iniuriæ. quid posses? extrudere ad Cypriam pecuniam præda perierit: aliæ non deerit: hunc modo amandandum esse. sic M. Cato inuisus, quasi per beneficium, Cyprum relegatur. eiciuntur duo, quos improbi videre non poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. * atq; vt sciatis non ho- 66
minibus istum, sed virtutibus hostem semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore in concionibus, ea, quæ gerebat, omnia, quæq; gesserat, se fecisse, & facere dicebat, Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem esse ciuitatis videbat, diutius

furori suo veniam daturum non arbitrabatur, qui ex custodia, per insidias regis amici filium hostē captiuum surripuisset, & ea iniuria virum fortissimū lacessisset, sperauit ijsdem se copijs cum illo posse confligere, quibuscum ego noluissem bonorum periculo dimicare. & primo quidem adiuteribus consulibus, postea fregit fœdus Gabinius, Piso tamen in fide manet.* quas iste tum cades, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quàm facilè ferro quotidianoq; insidijs, cùm iam à firmissimo robore copiarum suarum relictus esset, Cn. Pompeium foro curiaq; priuarit, domumque coniecerit, vidistis. ex quo iudicare potestis, quanta vis illa fuerit oriens & congregata, cùm hæc Cn. Pompeium terruerit iam destructa & extincta.

67

* hoc vidit in sententia dicenda Kalen. Ian. vir prudentissimus, & cùm reip. tum mihi, tum etiam veritati amicissimus L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendum non censuit: qui me consuluisse reip. cessisse tempestati, amiciorem vobis, ceteriq; ciuibus, quàm mihi ac meis extitisse, vi, armis, dissensione hominum ad eadem instituta, nouoq; dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse iure scriptum, aut posse valere: omnia contra leges, moremq; maiorum temerè, turbulentè, per vim, per furorem esse gesta: quod si illa lex esset, nec referre ad senatum consules, nec sententiam dicere sibi licere: quorum vtrunq; cùm fieret, non oportere, vt de me lex ferretur, decerni: ne illa, quæ nulla esset, esse lex iudicaretur. sententia verior, grauior, vtilior, melior reip. nulla esse potuit: hominis enim scelere, &

68

furore

furore notato. similis à rep. labes in posterum dimouebatur. * neque hoc Cn. Pompeius, qui ornatißimam de me sententiam dixit, vosq; pontifices, qui meve strâ sententijs auctoritatibusq; defendistis, nã vidistis, illam esse nullam, atq; esse potius flammam temporis, interdictum sceleris, vocem furoris: sed prospexistis, ne qua popularis in vos aliquando inuidia redundaret, si sine populi iudicio restituti videremur. eodemq; consilio M. Bibuli fortißimi viri, senatus sententiã secutus est, vt vos de mea domo statueretis: non quod dubitaret, quin ab isto nihil legibus, nihil religionib. nihil iure esset actum, sed ne quis oriretur aliquando in tanta vbertate improborum, qui in meis adibus aliquam religionem residere diceret. nam legem quidem istam nullam esse, quotiescunq; de me senatus sententiam dixit, toties iudicauit: quoniam quidem scripto illo istius sententiam dicere vetabatur. * atq; hanc rem par illud simile, Piso, & Gabinius vidit, homines legum iudiciorumq; metuentes, cum frequentißimus senatus eos, vt de me referrent, quotidiè flagitaret, non se rem improbare dicebant, sed lege istius impediri. erat hoc verum: nam impediebantur, verùm ea lege, quam idem iste de Macedonia Syriaq; tulerat. hanc tu, P. Lentule, neq; priuatus, neq; consul legum esse vnquam putasti. nam tribunis pl. referentibus, sententiam de me designatus consul, sapè dixisti: & Kalend. Ian. quoad perfecta est, de me retulisti: legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, vir clarißimus,

69

70

mus, quam legem esse homines alienissimi à P. Clodio iudicarant, Piso & Gabinius, eam nullam esse, frater P. Clodij, cùm de me ad senatum tecum vnà
71 retulit, iudicauit. * sed isti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum ceteras obseruarunt? senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure legum, quotiescunque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quòd idem, tu Lentule, vidisti in ea lege, quam de me tulisti: nam non est ita latũ, vt mihi Romam venire liceret, sed vt venirem: non enim voluisti id, quod licebat, ferre, vt liceret. sed me ita esse in rep. magis, vt accersitus imperio populi R. viderer, quàm ad administrandam ciuitatem restitutus. * nunc tu etiam perniciosa pestis exulem ap-
72 pellare ausus es, cùm tantis sceleribus esses, & factis notatus, vt omnem locum, quò adesses, exilij similimum redderes? quid est enim exul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur est turpe? reuera, quando est pœna peccati: opinione autem hominum, etiamsi est pœna damnati. verum igitur, peccato meo exulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominant, neque quisquam eorum, qui solebant. non modò iam nemo est tam imperitus, qui ea, quæ gesti in consulatu, peccata esse dicat: sed nemo est tam inimicus patriæ, qui non meis consilijs patriam conseruatam esse fatea-
73 tur. * quod enim est in terris commune tantum, tantulúmue consilium, quod non de meis rebus gestis ea, quæ mihi essent optatissima & pulcherrima, iudicarit?

dicarit? summum est populi Rom. populorumq;, & gentium omnium ac regum consilium, senatus decreuit, vt omnes, qui remp. saluam esse vellent, ad me vnum defendendum venirent: ostenditque, nec stare potuisse remp. si ego non fuissem restitutus: nec futuram esse vllam, si non redijssem. *proximus est 74
huic dignitati ordo equester: omnes omnium publicanorum societates de meo consulatu, ac de meis rebus gestis amplissima, atque ornatissima decreta fecerunt. scribæ, qui nobiscum in rationibus, monimentisq; publicis versantur, non obscurum de meis in remp. beneficijs suum iudicium decretumq; esse voluerunt. nullum est in hac vrbe collegium, nulli pagani, aut montani (quoniam plebi quoque vrbana maiores nostri conuenticula, & quasi concilia quadam esse voluerunt) qui non amplissimè non modò de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint. *75
nam quid ego illa diuina, atque immortalia municiporum & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tanquam gradibus mihi videor in cælum ascendisse, non solùm in patriam reuertisse. ille vero dies quis fuit, cùm te, P. Lentule, legem de me ferentem populus Rom. ipse vidit, sensitq; quantus & quanta dignitate esses? constat enim nullius vnquam comitijs campum Martium tantâ celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis vnum iudicium vnumq; consensum. aduentus meus, atque introitus

in vr-

in vrbem qui fuit? virum, me patria sic accepit, vt lucem salutemq; redditam sibi ac restitutam accipere debuit: an vt crudelem tyrannum? quod vos Catilinæ gregales de me dicere solebatis. *itaque ille vnus dies, quo die me populus Rom. à porta Capitolium, atque inde domum sua celebritate, lætitiaq; comitatum honestauit, tantæ mihi iucunditati fuit, vt tua mihi conscelerata illa vis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse videatur. quare illa calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc genus totum maledicti, ne quisquam audeat iam reprehendere consulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, testimonijs, auctoritatibus comprobatum. quòd si iniisto tuo maledicto probrum non modò mihi nullum obiectas, sed etiam laudem illustrat meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? vno enim maledicto bis à me patriam seruatam esse concedis: semel cùm id feci, quòd omnes negent immortalitati, si fieri potest, mandandum, tu supplicio puniendum putasti: iterùm, cùm tuum, multorumq; propter te, inflammatum in bonos omnes impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quã seruassem inermis, armatus in discrimen adducerem.

*esto: non fuit in me pœna vlla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnatus pœnam sustinere indemnatus? hoc tribunitium est? hoc populare est? quanquam vbi tu te populârem, nisi cùm pro populo fecisti, potes dicere? scilicet: cùm hoc iuris à maioribus proditum sit, vt nemo ciuis R. aut

liber-

libertatem aut ciuitatem posit amittere, nisi ipse auctor factus sit. quod tu ipse potuisti in tua caussa discere (credo enim, quanquam in illa adoptione legitimè factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctorne esses, vt in te P. Fonteius vitæ necisq; potestatem haberet, vt in filio) quæro, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id XXX curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? certè non. quid ita? quia ius à maioribus nostris, qui non fictè & fallaciter populares, sed verè & sapienter fuerunt, ita comparatum est, vt ciuis Rom. libertatem nemo posset inuitus amittere. * quin etiam, si decem viri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunque vellet quis in hoc genere solo rem iudicatam referre posse voluerunt. ciuitatem verò nemo vnquam vllo populi iussu amittet inuitus. qui cives R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui nō erant auctores facti, nomenque dederant. qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò vertendi, hoc est, mutandi soli caussa, venerant. id autem vt esset faciundum, nō ademptione ciuitatis, sed tecti & aquæ, & ignis interdictione faciebant. * populus R. L. Sylla dictatore ferente comitijs centuriatis municipijs ciuitatem ademit, ademit ijsdem agros. de agris ratum est: (fuit enim populi potestas) de ciuitate ne tandiu quidem valuit, quādiu illa Syllani temporis arma valuerunt: an vero Volaterranis, cùm eiā tum essent in armis, L. Sylla victor rep. recuperata, comitijs centuriatis, 78 79

tus, ciuitatem eripere non potuit, hodieq; Volaterrani non modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodio, euersa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum Sedulio principe? qui se illo die confirmant Romæ non fuisse.* quod si non fuit, quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne mentiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus scisit, quòd facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans, cur non iuret se Gadibus fuisse, cùm tu te fuisse Interamnæ probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere, vt si tribunus pleb. rogante, Velitis, iubeatisne: Sedulij centum se velle & iubere dixerint, possit vnusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de ciuitate & libertate ea iura sanxerunt, quæ nec vis temporum, nec potentia magistratuum, nec res tum iudicata, nec denique vniuersi populi R. potestas, quæ cæteris in rebus est maxima, labefactare possit.* at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tulisti. Anagnino nescio cui Menulæ pergratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, vt locus ipse in tanta tua iniuria, legem, & inscriptionem statuæ referret. quæres municipum Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, quàm quæ idem ille gladiator scelera Anagniæ fecerat. quid, si ne scriptum quidem

vn-

vnquam est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat scisse, tu huius, vt actatui præclari tribunatus hominis dignitate cohonestes, auctoritatem amplecteris?* Sed tamen, si nihil de me tuliſti, quo mi- 82
nus essem non modò in ciuium numero, sed etiam in eo loco, in quo me honores populi Rom. collocauerunt: tamen ne eum tua voce violabis, quem, post nefarium scelus consulum superiorum, tot vides iudicijs senatus, populi Rom. totius Italiæ honestatum? quem, ne tum quidem, cum aberam, negare poteras esse tua lege senatorem? vbi enim tuleras, vt mihi aqua, & igni interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi, de optimis ac fortissimis ciuibus, non, vt esset interdictum quod fieri non poterat, tulerunt, sed vt interdiceretur. vbi cauisti, ne meo me loco sensor in senatum legeret? quod de omnibus, etiam quibusdam damnatis interdictum est, scriptum est in legibus.* Quare hoc ex Clodio scriptore legum tu- 83
arum, iube adesse: latitat omnino: sed si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam, occultantem se capite demisso. sed si patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, dissimilemque vestri, nemo vnquam sanus exulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgasset, adesse propter iniquitatem illius Cimani tèporis, noluit, eius imperiū est abrogatū: si in illo pœna legitima turpitudinē non habuit, propter vim temporum: in me, cui dies dicta nunquam est, qui eius non fui, qui nunquam sum à tribuno pl. citatus, damnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in

84 ipsa quidem rogatione perscripta est? * at vide, quid interfit inter illum iniquissimum patris tui casum, & hanc fortunam conditionemq; nostram. patrem tuum, ciuem optimum, praclarissimi viri filium, qui si viueret, qua seueritate fuit, tu profectò non viueres. L. Philippus censor, auunculum suum praterijt in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem esse voluisset, me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si cẽsor tum esset, cùm ego aberam, meo loco senatorem re-
85 citaturum fuisse. * quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentum discessu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & si adessem? quis me non modò ciuis, sed socius, recipere contra tuam legem, & iurare dubitauit? denique, vniuersus senatus multò antè, quam est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs, quæ M. Tullium, tantùm nec imo etiam ciuem optimè de rep. meritum recepissem, & tu vnus, pestifer ciuis, eum restitutum negas esse ciuem, quem electum vniuersus
86 senatus non modo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper putauit? * at verò, vt annales populi Rom. & monimenta vetustatis loquuntur, censor ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius Hala cùm essent optimè de rep. meriti, tamen populi incitati vim, iracundiamq; subierunt: damnatiq; comitijs cẽturiatis cùm in exilium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quod si ijs damnatis non modo non immi-

imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam, sed etiam honestauit (nam etsi optabilius est, cursum vitæ conficere sine dolore, & sine iniuria: tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert, desideratum esse à suis ciuibus, quàm nunquam esse violatum) mihi cum sine vllo iudicio populi profecto, tum amplissimis omnium iudicijs restituto. maledicti locum, aut criminũ obtinebit? *fortis & constans in optima ratione ciuis P. Popilius semper fuit: tamen eius in omni vita nihil est ad laudem illustrius, quàm calamitas ipsa. quis enim iam meminisset eum benè de rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis vita plena grauitatis: tamen huius viri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quod si & illis, qui expulsi sunt iniquè, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunitijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum rep. redijt cũ maxima dignitate, te viuo, fratre tuo, altero consule reducente, altero prætore parente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? * ac si me populus Rom. incitatus iracundia, aut inuidia è ciuate eiecisset, idemque postea mea in remp. beneficia recordatus, se colligisset, temeritatem atque iniuriam suam restitutione mea reprehendisset: tamẽ profecto nemo esset tã amens, qui mihi tale populi iudiciũ nõ dignita-

87

88

tipotius, quàm dedecori putaret esse oportere. nunc
verò cùm me in iudicium populi nemo omnium vo-
carit: condemnari non potuerim, qui accusatus non
sim: denique ne expulsus quidem ita sim, vt, si con-
tenderem, superare non possem: contraque à populo
Ro. semper sim defensus, amplificatus, ornatus: quid
est, quare quisquam mihi se ipsa populari ratione
89 anteponat? * an tu populum Ro. esse illum putas, qui
constat ex ijs, qui mercede conducuntur? qui impel-
luntur, vt vim afferant magistratibus? vt obsideant
senatum? optent quotidie eadem, incendia, rapinas?
quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis fre-
quentare non poteras: cui populo duces Lentidios,
Lollios, Sergios præfeceras. ô speciem, dignitatemq;
populi Rom. quam reges, quam nationes exteræ, quæ
gentes vltimæ pertimescunt: multitudinem homi-
num ex seruis conductis, ex facinorosis, ex gentilus
90 congregatam, * illa fuit pulchritudo populi Rom. illa
forma, quam in campo vidisti, tum, cùm etiam ti-
bi contra senatus, totiusq; Italiæ auctoritatem &
studium dicendi potestas fuit. ille, ille populus est
dominus regum, victor atque imperator omni-
um gentium, quem illo clarissimo die sceleratè vi-
disti tum, cùm omnes principes ciuitatis, omnes
ordinum atque ætatum omnium, suffragium se
non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant:
cùm denique homines in campum non tabernis, sed
91 municipijs clausis venerunt. * hoc ego populo, si
tum consules aut fuissent in rep. aut omnino non
fuissent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque
impio

impio scelere restitissem: sed publicam caussam contra vim armatam, sine populi præsidio suscipere nolui: non quò mihi P. Scipionis, fortissimi viri, vis intima priuati hominis, displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mutius consul, qui in gerenda rep. putabatur fuisse segnior, gesta, multis S.C. non modò defendit, sed etiam ornauit: mihi aut te interfecto, cum consulibus, aut te viuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. * erant eo tempore 92
multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantum homines impios ex vetere illa coniuratione iniustum nefarijs mentibus bonorum odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari vetas: negas esse ferenda, quæ soleam de me prædicare, & homo facetus inducis etiam sermonem vrbanum, ac venustum: me dicere solere, esse me Iouem: eundemq; dictitare, Mineruam esse sororem meam. non tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam: non tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem meam esse sororem existimem, sed tamen ego mihi sororem virginem asciscо: tu sororem tuam virginem esse non sinisti. sed vide, ne tu te debeas Iouem dicere, quod tu iure eandem sororem & vxorem appellare possis: * 93
& quoniam hoc reprehendis, quòd solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare: quis vnquam audiuit, cum ego de me, nisi coactus, ac necessariò dicerem? nam si, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam: non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de

obiectus non cernitur. sed si mihi ante hac durissima reip. tempora nihil vnquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cùm à patria perniciem depuli, quid? me huic maledicto, vtrum non respondere, an demissè respondere decuit? * ego verò etiam 94
reip. semper interesse putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate senatus, consensu bonorum omnium pro salute patriæ gessissem, splendorem vrbis, dignitatemq; retinere: præsertim cùm mihi vni in hac Rep. audiente populo R. opera mea hanc vrbem, & hanc remp. esse saluam, iurato dicere fas fuisset. Extinctum est iam illud maledictum crudelitatis: quod me non vt crudelem tyrannum, sed vt mitissimum parentem, omnium ciuium studijs desideratum, repetitum, accersitum vident. * aliud 95
exortum est. obijcitur mihi meus ille discessus: cui ego crimini respondere sine mea maxima laude non possum. quid enim pontifices, debeo dicere? peccati me conscientia profugisse? at id, quod mihi crimini dabatur, non modò peccatum non erat, sed erat res post natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuisse? at id nec propositum vllum fuit, & si fuisset, duplicata gloria discessissem. bonorum mihi præsidium defuisse? falsum est. me mortem timuisse? turpe est. dicendum igitur est id, quod non dicerem, nisi coactus: (nihil enim vnquam de me dixi sublatius, asciscenda laudis caussa potius, quàm criminis depellendi.) dico igitur & quàm possum maxima voce dico. * cùm omnium perditorum & coniura- 96
torum incitata vis, duce tribuno pl. consulibus, auctori-

ctoribus, afflicto senatu, perterritis equitibus Rom. suspensa ac solicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quàm per me in omnes bonos: me vidisse, si vicissem, tenues reip. reliquias: si victus essem, nullas futuras. quod cum iudicassem, desleui coniugis miseræ dißidium, liberorum clarißimorum solitudinem, fratris absentis amantißimi, atque optimi casum, subitas fundatißimæ familiæ ruinas: sed his omnibus rebus vitam anteposui meorum ciuium. remq; publicam condere vnius discessu, quam omnium interitu occidere malui. sperauit id, quod accidit, me iacentem posse à viuis viris fortibus excitari: si vnà cum bonis interijssem, nullo modo posse recreari. * accepi, pontifices, magnum, atq; 97
incredibilem dolorem, non nego, neque istam mihi ascisco sapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cùm à tot rerum tanta varietate diuellerer, (quas iccirco prætereo, quod ne nunc quidem sine fletu commemorare possum) inficiari, me esse hominem, communem naturæ sensum repudiare? tum verò neq; illud meũ factum laudabile, nec beneficium vllum à me in remp. profectũ dicere, si quidẽ ea reip. causâ reliquissem, quibus æquo animo carerem: eamq; animi duritiã, sicut corporis, quòd cum vritur nõ sentit. stuporẽ potius, quã virtutẽ, putarem. * suscipere tãtos animi dolores, at- 98
que ea, quæ capta vrbe accidunt victis, stante vrbe vnum perpeti, & iam se videre distrahi à complexu suorũ, disturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denig,

causſa patriam ipſam amittere, ſpoliari populi R. beneficijs ampliſſimis, præcipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, videre prætextatos inimicos, nondum morte complorata, arbitria petentes funeris: hæc omnia ſubire conſeruandorum ciuium causſa, atque ita, vt dolenter abſis, non tam ſapiens, quàm ij, qui nihil curant, ſed tam amans tuorum, ac tui, quàm communis humanitas poſtulat: ea laus præclara ac diuina. nam qui ea, quæ nunquam cara atque iucunda duxit, æquo animo reip. causſa deſerit, nullam beneuolentiam inſignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. causſa, à quibus cum ſummo dolore diuellitur, ei patria curæ eſt, cuius ſalutem
99 charitati anteponit ſuorum. * quare remp. (diſrumpatur licet iſta furiæ, atque audiat hæc ex me, quoniam laceßiuit) bis ſeruaui, vt conſul. togatus armatos vicerim: priuatus, conſulibus armatis ceſſerim. vtriuſque temporis fructum tuli: maximum: ſuperioris, quòd ex ſenatus auctoritate & ſenatum, omnes bonos, meæ ſalutis causſa, mutata veſte vidi: poſterioris, quòd & ſenatus, & populus R. & omnes mortales, & priuatim & publicè iudicarunt, ſine
100 meo reditu remp. ſaluam eſſe non poſſe. * ſed hic meus reditus, pontifices, veſtro iudicio continetur. nam ſi vos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea causſa, ſemper ſtudijs, conſilijs, auctoritatibus, ſententijſq; feciſtis: video me planè ac ſentio reſtitutum. ſin mea domus non modò mihi non redditur, ſed etiam monimentum præbet inimico doloris mei, ſceleris ſui, publicæ calamitatis: qui erit, qui

hunc

huncreditum potius, quàm pœnam sempiternam putes? in conspectu præterea totius vrbis domus est mea, pontifices: in qua si manet illud non monimentum vrbis, sed sepulchrum inimici nomine inscriptum, demigrandum potiùs aliquò est, quam habitandum in ea vrbe, in qua trophæa, & de me, & de rep. videã constituta. * an ego tantam aut animi duritiem ha- 101
bere, aut oculorum impudentiam possim, vt cuius vrbis seruatorem me esse, senatus omnium assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domum meam euersam non ab inimico meo, sed ab hoste communi, & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis, ne vnquam conquiescere possit fletus bonorũ? Sp. Melij regnum appetentis domus est complanata. ecquid aliud? æquum accidisse Melio populus R. iudicauit, nomine ipso Aequimelij stultitiæ pœna comprobata est. Sp. Cassij domus ob eam caussam euersa, atque in eodem loco ædes posita Telluris. in Vacci prati domus fuit M. Vacci, quæ publicata est & euersa, vt illius facinus memoria & nomine loci notaretur, M. Manlius cum ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, non fuit contentus beneficij sui gloria: regnum appetisse est iudicatus: ergo eius domum euersam, duobus lucis conuestitam videtis. quam igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnam constitui posse arbitrati sunt, eandem ego subibo, ac sustinebo, vt apud posteros nostros non extinctor coniurationis & sceleris, sed auctor & dux fuisse videar? * hanc verò, 102
pontifices, labem turpitudinis, & inconstantiæ pote-

rit populi R. dignitas sustinere, viuo senatu, vobis principibus publici consilij, vt domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci ad memoriam pœna publicè constitutæ coniuncta esse videatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est, in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax aut furia patriæ, cùm vrbem, Pisone & Gabino ducibus, cepisset, occupasset, teneret, vno eodemq; tempore & clarissimi viri mortui monimenta delebat: & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat, vt qua pœna senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadem iste oppresso senatu afficeret
103 eum, quem P. C. custodem patriæ iudicassent. * hanc verò in Palatio, atq; in pulcherrimo vrbis loco, porticum esse patiemini, furoris tribunitij, sceleris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum iudicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in remp. & semper habuistis, non modò sententijs, sed si opus esset, manibus vestris disturbare cupere tis. nisi quem fortè illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. * ô rem, quam homines cura soluti aç
104 liberati, ridere non desinant, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint, P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam vos, qui est is antistites ceremoniarum & sacrorum, auctorem

rem habetis, & magistrum publicæ religionis? dij immortales (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat? vestrum numen horret? res omnes humanas religione vestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adsunt summorum virorum? non vestra, pontifices, grauitate abutitur? ex isto ore religionis verbum excidere, aut elabi potest? cùm tu eodem ore, accusando senatum, quòd seuerè de religione decerneret, impurissimè teterrimeque violasti. * aspicite, aspicite, pontifices, hominem religiosum, & si vobis videtur, (quod est bonorum pontificum) monete eum, qui modo quendam esse religionis, nimium esse superstitiosum non oportere, quid tibi necesse fuit anili superstitione homo fanatice sacrificium, quod alienæ domi fieret, inuisere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, vt non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem vnquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sacerdotijs præfuerunt, cùm sacrificium Bonæ deæ fieret, interfuisse neminem: ne illū quidem, qui cæcus factus est. ex quo intelligitur, multa in vita falsò homines opinari, cùm ille, qui nihil viderat sciens, quod nefas esset, lumina amisit: istius, qui non solū aspectu, sed etiam incesto flagitio, & stupro polluit ceremonias, pœna omnis oculorū ad cæcitatē mentis est conuersa, hoc auctore tam casto, tam religioso, tam sancto, tam pio

105

pote-

potestis, pontifices, non commoueri, cùm suis dicat se manibus domum ciuis optimi euertisse, & eam ipsi-
106 dem manibus consecrasse? * quæ tua fuit consecratio: tuleram, inquit, vt mihi liceret. quid? non exceperas, vt, si quod ius non esset rogare, ne esset rogatum? ius igitur statuetis vniuscuiusque vestrûm sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribunitiæ? in quem quisque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non solùm affligere, quod est præsentis insaniæ, quasi tempestatis repentinæ, sed etiam in
107 posterum tempus, religione sempiterna obligare? * equidem sic accepi, pontifices, in religionibus suscipiendis caput esse, interpretari, quæ voluntas deorum immortalium esse videatur: nec est vlla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mente opinio, cùm expeti nihil ab iis, quod sit iniustum ac inhonestum arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cùm omnia tenebat, neminem potuit, cui cædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret (ipse cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret: ob eamque causam vnam, vna ista illa rogatione sua, vir bonus dominum se in meis bonus esse voluisset, tamen illo ipso in furore suo non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, possidere) deos immortales, existimatis, cuius labore & consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domum afflictam, & euersam per vnius hominis sceleratissimi nefarium latrocinium,

um, immigrare voluisse ? cuius est nemo in tanto populo extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem vllam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis contaminarunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem vllam attigit, qui non omnium iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt ? ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, vt à te ipsa tanquam incaptiuis sedilus collocaretur ? * quid est sanctius, quid omni religione munitius, quam domus vnuscuiusque ciuium ? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis cerem oniæ continentur : hoc perfugium est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas sit. quomagu est furor istius ab auribus vestru repellendus: qui quæ maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse voluerunt, ea iste non solùm contra religionem labefactauit, sed etiam ipsius religionis nomine euertit.* at quæ dea est ? Bonam esse oportet, quandoquidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex vrbe tota sustulisti. tu, cùm collegas tuos summa potestate præditos, negares liberos esse: cùm in templum Castoris aditus esset apertus nemini: cùm hunc clarissimum virum, summo genere na-

108

109

110

ve natum, summis populi beneficijs vsum, pontificem, & consularem, & singulari bonitate, & modestia præditum, quem quibus oculis aspicere audeas, satis mirari non queo, audiente populo Romano pedisequis conculcari iubere: cùm idemnatum exturbares, priuilegijs tyrannicis irrogatis: cùm principem orbis terræ virum inclusum domi contineres: cùm forum armatis cateruis perditorum hominum possideres: Libertatis simulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus, & miserrimæ populi Ro. ser-

III uitutis? * eum ne potissimum Libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in seruorum potestatem ciuitas tota veniisset? at vnde inuenta est ista Libertas? quæsiui enim diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuisse dicitur. eius non longè à Tanagri simulacrum è marmore in sepulchro positū fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioso Libertatis sacerdote, ad ornatum ædilitatis suæ deportauit: etenim cogitarat omnes superiores, muneris splendore superare: itaque omnia signa, tabulas, ornamentorum quod superfuit insanis, & communibus locis, tota è Gracia atque insulis omnibus, honoris populi R. caussa, sanè frugaliter, domū suam

III2 deportauit. * is posteaquam intellexit, posse se, interuersa ædilitate, à L. Pisone consule prætorem renunciari, si modò eadem prima litera competitorem habuisset aliquem, ædilitatem duobus in locis, partim in area, partim in hortis suis collocauit: signum

de

de busto meretricis ablatum isti dedit, quòd esset signum magis istorum sceleris, quàm publicæ libertatis. hanc deam quisquam violare audeat, imaginem meretricis, ornamentuum sepulcri, à pure sublatam, à sacrilego collocatam? hac me domo mea pellet? hæc vltrix afflictæ ciuitatis, reip. spolijs ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod positum est, vt esset indicium oppressi senatus ad memoriam sempiternam turpitudinis? * ô Q. Catule (patrem- 113
ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior?) tantúmne fefellit, cùm mihi summa, & quotidie maiora præmia in rep. fore putabas? negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reip. duo sunt inuenti, qui senatum tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio vetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias in domo comportari iuberent. * Venio nunc ad patrem. Tu, Q. 114
Catule, M. Fuluij domum, cùm is fratis tui socer fuisset, monimentum tuarum manubiarum esse voluisti, vt eius, qui perniciosa reip. consilia cepisset, omnis memoria funditùs ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi adificanti illam porticum ediceret, fore tempus, cùm is tribunus pleb. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monimentum,

con-

consulibus non modò irspectantibus, verum adiutoantibus, disturbaret, euerteret; idque cum eius ciuis, qui remp. ex senatus auctoritate consul defendisset, domo coniungeret. nonne responderes,
115 id, nisi euersa ciuitate, accidere non posset* at videte hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadam & effrenata cupiditate, monimentum iste nunquam aut religionem vllam excogitauit: habitare laxè & magnificè voluit, duasque & magnas & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus discessus isti caussam cædis eripuit, à Q. Scio contendit, vt sibi domum venderet. cum ille id negaret, primò se luminibus eius esse obstructurum minabatur. affirmabat Posthumus, se viuo illam domum istius nunquam futuram. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem veneno apertissimè sustulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, propè dimidio carius, quam æstimabat.*
116 quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa propè tota vacua est: vix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum accessit. caussa fuit ambulatio, & monimentum, & ista Tanagræa, oppressa libertate, Libertas; in palatio pulcherrimo prospectu, portium cum conclauibus pauimenta tam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cetera eiusmodi, facilè vt omnium domos & laxitate & dignitate superaret. & homo religiosus, cùm ædes meas idem emeret & ven-

venderet, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptioni illi ascribere, posuit scilicet Statonem illum hominem sua virtute egentem, vt is, qui in Marsis, vbi natus est, tectum, quod imbris vitandi caussa succederet, nullum haberet, ades in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorem aedium partem assignauit non suae genti Fonteiae, sed Clodiae, quam reliquit. quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus. hanc vos, pontifices, tam variam, tam nouam in omni genere voluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem, comprobatis? * pontifex, inquit, affuit. non te 117
pudet, cùm ad pontifices res agatur, pontificem dicere, non collegiũ pontificum affuisse? praesertim cùm tribunus pl. vel denunciare potueris, vel etiam cogere? esto: collegium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem affuit? posuerat enim auctoritatem in vno, quae est in his omnibus, sed tamen auget aetas, & honos dignitatem. opus erat etiam scientia: quam etsi omnes consecuti sunt, tamen certè peritiores vetustas facit.* quis 118
ergo affuit? frater, inquit, vxoris meae, si auctoritatem quaerimus: etsi id est aetatis, vt nondum consecutus sit, tamen quanta est in adolescente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor est putanda. sin autem scientia est quaesita, quis erit minus peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cùm se fratrem

trem vxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum videbat. etsi in eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adolescentem quenquã, cùm haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modò affuit, quem tu
119 impulisti, soror rogauit, mater coegit. * Videte igitur, pontifices, quid statuatis in mea caussa de omnium fortunis. verbóne, pontifices, putatis, si is pestem tenuerit, & aliquid dixerit, domum vniuscuiusque consecrare posse? an istæ dedicationes & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium, sine vlla ciuium calamitate à maioribus nostris constitutæ sunt? est inuentus tribunus pleb. qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa resp. suis manibus extulerit.
120 * quid, si quis simili istius (neque enim iam deerunt, qui imitari velint) aliquem mei dissimilem resp. non tantum debeat, per vim affixerit, domum eius per pontificem dedicarit: id vos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? dicetis, quem reperiet pontificem? quid? & tribunus pl. idem esse non potest pontifex? M. Drusus ille, clarissimus vir, tribunus pl. pontifex fuit ergo. si is Q. Capionis inimici sui pestem adium tenuisset, & pauca verba fecisset, ades Capionis essent dedi-
121 catæ? * nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipsis

sis verbis dedicationis, nihil de religione & cere-
moniis: non dissimulo me nescire ea, quæ etiam si
scirem, dissimularem, ne aliis molestus, vobis etiam
auris sue viderer: etsi effluunt multa ex vestra dis-
ciplina, quæ etiã ad nostras aures sæpe permanant.
postem teneri in dedicatione oportere, videor au-
disse, templi: ibi enim positis est, vt templi aditus
est, & valuæ. ambulationis postes nemo vnquam
tenuit in dedicando. simulacrum autem aut aram
si dedicastis, sine religione loco moueri potest. sed
iam hæc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem
postem tenuisse dixisti. * quanquã quid ego de de- 122
dicatione loquar? aut quid de vestro iure, & reli-
gione, contra quam proposueram, disputabo? ego
verò si omnia solennibus verbis, veteribus, & priscis
institutis acta esse dicerem, tamen me reip. iure
defenderem. an, cùm tu eius ciuis discessu, cuius
vnius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem
esse incolumem tuties iudicassent, oppressam re-
terrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis con-
sulibus remp. teneres: domum eius, qui patriam à
se seruatam perire suo nomine noluisset, per pon-
tificem alienam dedicasses: posset recreata resp.
sustinere? * date de hac religione aditum, ponti- 123
fices: iam nullum fortunis communibus exitum
reperietis. ar, si postem tenuerit pontifex, &
verba ad religionem deorum immortalium com-
posita, ad perniciem ciuium transtulerit, velebit
ad immanem nomen sanctissimum religionis: si tri-

bunus pl. verbis non minus priscis & penè sollen-
nibus, bona ciuis cuiusquam consecrarit, non vale-
bit? at qui C. Atinius patrum memoria bona Q. Me-
telli, qui eum ex senatu censor eiecerat, aui tui, Q.
Metelle, & tui P. Seruili, & pro aui tui, P. Scipio,
consecrauit, foculo posito in rostris, adhibitoq; ti-
bicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus
ex nonnullis veterum temporum exemplis, fraudi
Metello fuit, summo illi & clarissimo viro? certè
non fuit. * vidimus hoc idem Cn. Lentulo censori
124 tribunum pl. facere. nunquid igitur is bona Len-
tuli religione obligauit? sed quid ego ceteros? tu, tu,
inquam, capite velato, concione aduocata, foculo
posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum,
Arabum, Persarumq; donâras, consecrasti. quòd si
tum nihil est actum, quid in meis bonis agi potuit?
sin est ratum, cur ille gurges helluatus tecum simul
reip. sanguinem, ad cœlum tamen extruxit vil-
lam in Tusculano, visceribus ærarij: mihi meas
ruinas, quarum ego similem totam vrbem esse
125 passus non sum, aspicere non licuit? * omitto Ga-
binium. quid? exemplo tuo bona tua, nónne T.
Mummius, vir omnium fortissimus atque optimus
consecrauit? quòd si, quia ad te pertinet, ratum
esse negas oportere: ea iure constituisti in præcla-
ro tribunatu tuo, quibus in te conuersis, recusares,
alios euerteres? sin ista consecratio legitima est,
quid est, quod profanum in tuis bonis esse posit?
an consecratio nullam habet iuris, dedicatio est reli-

giosa?

gioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca verba voluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine, ad hominum timorem voluiſti? nam ſi eſt illud ratum, mitto Gabinium, tua domus certè, & quicquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum, ſin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omnes pollueris, aut ementiendo, aut ſtuprando? * iam fateor, inquit, in Gabinio me 126
nefarium fuiſſe. quippe vides pœnam illam à te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. ſed homo, omnium ſcelerum flagitiorũque documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ vitæ, latrocinium conſulatus vidimus: cui ne iſta quidem ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas? & grauius eſſe dicis, quod vno adoleſcente, quàm quòd concione tota teſte effeciſti? * dedicatio magnam, in- 127
quit, habet religionem. nónne vobis Numa Pompilius videtur loqui? diſcite orationẽ, põtifices, & vos flamines: etiam tu rex diſce à gentili tuo: quanquam ille gentem iſtam reliquit; ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. quid? in dedicatione nonne, & quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? an tu hæc ita confundis & perturbas, vt quicunq; velit, quod velit, quo modo velit, poſſit dedicare? quis eras tu qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exẽplo? qua

potestate? vbi te isti rei populus Ro. præfecerat? video enim esse legem veterem tribunitiam, quæ vetet iniussu plebis ædes, terram, aram consecrare neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit, neque suspicatus est fore periculum, ne domicilia, aut possessiones indemnatorum ciuium consecrarentur: neque enim id fieri fas erat, neque quisquã fecerat, neq; erat caussa, cur prohibendo non tam deterrere videretur, quàm admo-
128 nere. * sed quia consecrabantur ædes, non priuatorum domicilia, sed quæ sacræ nominantur: consecrabantur agri, non ita vt nostra prædia, si quis vellet, sed vt imperator agros de hostibus captos consecraret: statuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipso si loco essent consecratæ: hæc, nisi plebs iussisset fieri vetuit. quæsi tu interpretaris de nostris ædibus atq; agris scripta esse, non repugno. sed quæro, quæ lex lata sit, vt tu meas ædes consecrares, vbi tibi hæc potestas data sit: quo iure feceris. neq; ego nunc de religione, sed de bonis omnium nostrũ, nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria vetat ædes iniussu plebis consecrari. sit sanè hoc de nostris ædibus, at non de publicis templis. vnum ostende verbum consecrationis in ipsa tua lege, si
129 illa lex est, ac nõ vox sceleris & crudelitatis tuæ. * quòd si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mẽtem venire potuissẽt, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exulibus, & cum legatis regijs faceret, sed vacuo

animo

animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet: esses omnia si minus re, at verbis legitimis, consecutus. sed vno tempore cautiones fiebant pecuniarũ, fœdera feriebantur prouinciarum, regum appellationes venales erant, seruorum omnium vicatim celebrabatur tota vrbe descriptio, inimici in gratiam reconciliabantur, imperia adscribebantur nouæ iuuentuti, Q. Seio venenum misero parabatur, de Cn. Pompeio, propugnatore & custode imperij interficiendo consilia inibantur, senatus ne quid esset, vt lugerẽt boni semper, vt capta resp. cõsulum proditione, vi tribunitia teneretur: hæc cùm tot tantaq; agerentur, non mirum est, præsertim in furore animi & cæcitate, multa illũ, & te fefellisse.* at videte, quanta sit vis huius Papyriæ legis in re tali, non qualem tu affers sceleris plenã, & furoris. Q. Martius censor signum Concordiæ fuerat, idq; in publico collocârat. hoc signum C. Cassius cẽsor, cùm in curiã transtulisset, collegiũ vestrũ cõsuluit, num quid esse causæ videretur, quin id signum curiamq; Concordiæ dedicaret? quæso, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat summa modestia, & grauitate censor: hic tribunus pl. scelere, & audacia singulari: tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positũ senatus: tuũ porrò tẽpus, libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iustitiæ, sapiẽtiæ, dignitatis. censor. n. penes quẽ maiores nostri (id q tu sustulisti) iudiciũ senatus de dignitate esse voluerunt,

130

runt, Concordiæ signum volebat in curia, curiamq; ei deæ dedicare.* præclara volũtas, atq; omni laude digna: præscribere enim se arbitrabatur, vt sine studijs dissensionis sententiæ dicerentur, si sedem ipsam ac templum publici consilij religione Concordie deuinxisset. tu, cùm ferro, cum metu, cùm edictis & priuilegijs, cùm præsentibus copijs peditorum, absentũ exercitus terrore, & minis, consulũ societate, & nefario fœdere, seruitute oppressã ciuitatem teneres, Libertatis signum posuisti magis ad ludibrium impudentiæ, quàm ad simulationem religionis. ille in curia, quæ poterat, sine cuiusquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optimè de rep. meriti cruore, ac penè ossibus simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti, atq; ille tamẽ ad collegium retulit: tu ad quem retulisti? * si quid deliberes, si quid tibi aut piandum, aut instituendum fuisset religione domestica, tamen instituto ceterorum vetere ad pontificẽ detulisses: nouum delubrum cum in vrbis clarissimo loco, nefãdo quodam atq; inaudito instituto inchoares, referendũ ad sacerdotes publicos non putasti? at si collegium pontificum adhibendũ non videbatur, nemone horum tibi idoneus visus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellũt, vt cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatẽ. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo: quorum ego consilio, atq; auctoritate remp. consul ex vestris manibus ac facibus eripui, quibúsnam verbis, aut

quo

quo ritu, primùm hoc dico, cuius domum consecrares: deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes, testimonium huius vrbis, aut imperij conseruati dedissent? * quid diceres, ô nefãda & pernicioſa la- 133
bes ciuitatis? ades, ades Luculle, Sexuili, dũ dedico domum Ciceronis, vt mihi præcatus, postẽq; teneatis. es tu quidem cùm audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, vultus, verba cecidissent, cùm te viri, qui sua dignitate personam populi Ro. atque auctoritatem imperij sustinerent, verbis grauissimis perterruissẽt, negq; sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atq; in patriæ parricidio & scelere. * quæ cùm videres, tum ad te tuum affinem non 134
relictum à te, sed relictum à ceteris contulisti: quẽ ego tamen credo si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est, ab isto ipso Hercule perfuncto iã laboribus sacra didicisse, in viri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, vt in viui, & iam spirantis caput bustũ suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, vt mutam in delicto personam, nomenq; præberet: aut, si dixit aliquid, dixit verbis hæsitantibus, postemq; tremebunda manu tetigit. certè nihil ritè, nihil casti, nihil more institutoq; perfecit. viderat ille Murænam vitricum suum consulẽ designatũ, ad me consulem cum Allobrogib. cõmunis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se à me bis salutẽ accepisse: separatim semel, iterũ cũ vniuersis. * 135
quare quis est, qui existimare possit, huic nouo põti-

fici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituenti, vocemq́, mittenti, non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? præsertim cùm ex collegio tanto non regē, non flaminē, non pontificem videret fieriq́, particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, vt grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ
136 sustineret?* sed vt reuertar ad ius publicum vindicandum, quod ipsi pontifices semper non solùm ad suas ceremonias, sed etiam ad populi iussa accōmodauerunt, habetis in commentarijs vestris, C. Cæsium censorem de signo Concordiæ dedicando ad pontificum collegium retulisse, eiq́, M. Aemilium Pont. Max. pro collegio respōdisse: nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atq́, eius iussa faceret, non videri ea rectè posse dedicari. quid? cùm Licinia virgo Vestalis sūmo loco nata, sāctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Meteko coss. aram, & adiculā, & puluinar sub saxo sacro dedicasset, non eam rem ex auctoritate senatus ad hoc collegium Sex. Iulius prætor retulit? cùm P. Scæuola Pontif. ex Max. pro collegio respondit: quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrum non videri esse. quam quidērem quanta seueritate, quantaq́, diligentia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facilè cognoscetis. recita S. C.
137 * videtisne prætorii vrbano negotiū datū, vt curaret ne id sacrum esset? & vt si qua essent insita, aut inscriptæ literæ tollerentur? ô tēpora, ô mores. tum cēsorem, hominē sanctissimū, simulacrum Concordiæ dedicare pontifices in tēplo inaugurato prohibuerunt: post autē senatus in loco au-

co augusto consecratam eam aram tollendam ex auctoritate pontificū censuit, neq; vllum est passus ex ea dedicatione literarum extare monimētū: tu procella patriæ, turbo ac tempestas pacis, atq; ocij, quod in naufragio reip. tenebris effusis, demerso populo R. euerso, atq; ejecto senatu, diruueris, adificaris religione omni violata, reip. tantum nomine cōtaminaris: in ciuis huiusce ædibus, & in vrbe, quam suis laboribus ac periculis conseruasset, monitum deletæ reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, sublatoq; Q. Catuli nomen incideris: id sperasti remp. diutius, quàm quoad mecum simul expulsa careret his mœnibus, esse laturam? * At si pontifex neq; is, cui licuit, neq; id, quod fas fuit, dedicauit. quid me attinet iam illud tertium, quod proposueram, docere, non ijs institutis ac verbis, quibus ceremoniæ postulant dedicasse? dixi à principio, nihil me de scientia vestra, nihil de sacris, nihil de abscondito iure pontificum dicturum. quæ sunt adhuc à me de iure dedicandi disputata, non sunt quæsita ex aliquo genere literarū, sed sumpta de medio ex rebus palàm per magistratus actis, ad collegiumq; delatis, ex S. C. ex lege, illa interiora iam vestra sunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri ius fueris. * quæ si omnia ex Coruncanij scientia, qui peritissimus pōtifex fuisse dicitur, acta esse cōstarent: aut si M. Horatius ille Pulullius, qui, cùm eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, restitit, & constantissima mente Capitolium dedicauit, huiusmodi

138

139

ali-

alicui dedicatio præfuisset, tamen in scelere religio non valeret: nedum valeat id, quod imperitus adolescens, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, sine collegis, sine libris, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente ac lingua titubãte feciſſe dicatur: præsertim cùm iſte impurus, atque impius hoſtis omnium religionum, qui cõtra fas inter viros sæpè mulier, & inter mulieres vir fuisset, ageret illam rem ita raptim & turbulentè, vt neque mens, neque vox, neq; lingua
140 consisteret.* delatum iam tum est ad vos, pontifices, & pòst omnium sermone celebratum, quemadmodum iste præposteris verbis, omnibus obscœnis, identidem seipse reuocando, dubitãs, timens, hæsitans, omnia aliter, ac vos in monimẽtis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minimè mirum est, in tanto scelere, tantaq; dementia, ne audaciæ quidem locũ ad timorem comprimẽdum fuisse. etenim si nemo vnquam prædo tam barbarus, atq; immanis fuit, qui, cum fana spoliasset, deinde aram aliquam in littore deserto, somnijs stimulatus, aut religione aliqua consecraret, non horreret animo, cùm diuinum numen scelere violatum placare precibus cogeretur: quæ tandem istum perturbatione mentis omnium templorum atque tectorum, totiusq; vobis prædonem, fuisse censetis, cùm pro detestatione tot scelerũ, vnam aram nefariè,
141 consecraret?* non poterat vllo modo (quanquã & insolẽtia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) nõ in agendo ruere, ac

sæpè

sæpè peccare, præsertim illo pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequā ipse didicisset. magna vi est cùm in deorum immortalium numine, tum verò in ipsa rep. Dij immortales suorū templorum custodem ac præsidem sceleratißimè pulsum cùm viderent, ex suis templis in eius ædes immigrare nolebant: itaque istius vecordißimi mentem, cura metuq; terrebant: res verò publica, quanquā erat exterminata mecum, tamen obuersabatur ante oculos exterminatorū sui, & ab istius inflāmato atq; ignito furore iam tum me seq; repetebat. quare quid est mirum, si iste metu perculsus, si furore instinctus, scelere præceps, neq; institutas ceremonias persequi, neq; verbum vllum solenne potuit effari?
* qua cùm ita sint, pontifices, reuocate iam animos 142
vestros ab hac subtili nostra disputatione ad vniuersam remp. quam antea cum viris fortibus multis, in hac verò caussa soli vestris ceruicibus sustinetis. vobis vniuersi senatus perpetua auctoritas, cui vobismetipsi præstantißimi semper in mea caussa præfuistis: vobis Italiæ magnificētißimus ille motus municipiorumq; concursus: vobis campus, centuriarumq; vnà vox omnium, quarū vos principes atq; auctores fuistis: vobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe denique sunt boni, omne vobis erga meā dignitatem, studium, & iudicium non modò commissum, verùm etiam commēdatū esse arbitrantur.* deniq; ipsi dij immortales, 143
qui hanc vrbē, atq; hoc imperiū tuentur, vt esset omnibus gentibus posteritatiq; perspicuū, diuino me

numine

numine esse reip. redditum, iccirco mihi videntur fructū ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorū sacerdotum potestatem iudiciūq; reuocasse. hic est enim reditus, pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperādis. quorū si iste suis sceleratissimis manib⁹ tecta, sedesq; conuellit, ducibusq; consulibus, tanquā vrbe capta, hanc vnam domū, quasi acerrimi propugnatoris sibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei, per vos in meam domū me-
144 cum erunt restituti. * quocirca te, Capitoline, quē propter beneficia populus R. Optimum, propter vim Maximū nominauit: teq; Iuno regina, & te custos vrbis Minerua, quæ sēper adiutrix consiliorū meorum, testis laborum extitisti, precor ac quæso: vosq; qui maximè me repetistis, atq; reuocastis, quorū de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrij penates familiaresq;, qui huic vrbi & reip. præsidetis, vos obtestor, quorū ego à templis ac delubris pestiferā illā & nefariam flammam depuli: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominum amētia furore, & scelere defendi, cuiusq; ignem illū sempiternum non sum passus, aut sanguine ciuium restingui, aut cum totius vrbis incendio cōmisceri.
145 * vt, si in illo penè fato reip. obieci meum caput pro vestris ceremonijs atq; templis, perditissimorū ciuium furori atq; ferro: & si iterū, cùm ex mea cōtētione interitus bonorū omniū quæreretur, vos sū testatus, vobis me ac meos commendans, meq; ac meū caput ea conditione deuoui, vt, si & eo ipso tēpore, & an-

& antè in consulatu meo commodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermißu, cura, cogitatione, vigilijs omnibus nihil, nisi de salute meorum ciuium laborassem, tum mihi rep. aliquando restituta liceret frui: sin autem mea consilia patriæ non profuissent, vt perpetuum dolorem auulsus à meis sustinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cùm ero in sedes meas restitutus, tum demq; comuictam esse, & commissam putabo. * nam nunc quidem, 146
pontifices, non solùm domo, de qua cognoscitis, sed tota vrbe careo, in quâ videor esse restitutus. vrbis enim celeberrimæ & maximæ partes aduersum illud non monimentum, sed vulnus patriæ contuentur. quem cùm mihi conspectum morte magis vitandum fugiendumq; esse videatis: nolite, quæso, eũ, cuius reditu constitutã rem p. fore putastis, non solùm dignitatis ornamẽtis, sed etiam vrbis partibus velle esse priuatũ, nõ me bonorũ direptio, non tectorũ excisio, non depopulatio prædiorũ, non prædia consulũ ex meis fortunis crudelißimè capta permouet: caduca semper & mobilia hæc esse duxi, non virtutis, atq; ingenij, sed fortunæ & temporũ munera: quorũ ego non tam facultatẽ vnquã, & copiã expetẽdã putaui, quã & in vtendo rationẽ, & in carendo patientiã: * etenim ad nostrũ vsum propemodũ iã 147
est definita moderatio rei familiaris: liberũ autem nostris satis amplum patrimonium paterni nominis ac nostræ memoriæ reliquimus. domo per scelus erepta, per latrocinij occupata, per religionis vim sceleratius etiam ædificata, quàm euersa, carere

sine

sine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non possum. quapropter si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cunctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si vobismetipsis, qui in mea salute principem semper locum auctoritatēq; tenuistis, gratum & iucundum meum reditum intelligetis esse: quæso obtestorq; vos, pontifices, vt me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita vult, manibus quoque vestris in sedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS IN SENATV.

ORATIO XXX.

HEsterno die P.C. cùm me & vestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere commouisset: putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiam, cùm publicanorum caussam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullios Syro nauaret operam, atque ei sese cui totus venierat, etiam vobis inspectantibus venditaret. itaque hominem furentem exultantemq; continui. simul ac periculum

lum iudicij intendi: duobus inceptis verbis omnem impetum gladiatoris ferociamque compressi. * at- 2
tamen ignarus ille, qui consules essent, exanguis atque aestuans, se è curia repentè prorripuit, cum quibusdam fractis iam atque inanibus minis, & cum illius Pisoniani temporis Gabinianique terroribus. quem cùm egredientem insequi cœpissem, cepi equidem fructum maximum & ex consurrectione omnium vestrûm, & ex comitatu publicanorum. sed vecors repentè sine suo vultu, sine colore, sine voce constitit, deinde respexit: & simul ac Cn. Lentulum consulem aspexit, concidit in curia penè limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioque Pisonis, cuius ego de effrenato & praecipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me verbis vulnerari, quam est statim in facto ipso à grauissimo viro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam vim, & grauitatem illã singularem ac penè diuinam assequi possem, tamen non dubito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quàm ea, quæ collega patris emisit, leuiora atque hebetiora esse videantur.* sed tamen mei facti ratio- 3
nem exponere illis volo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digressum arbitrabantur, quàm sapientis hominis cogitata ratio postularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multò antè meditatum. ego enim P. C. inimicum me semper esse professus sum duobus, qui me, qui remp. cùm

defendere deberent, seruare possent, cumque ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus vestris vocarentur, primò reliquerunt, deinde prodiderunt, postremò oppugnarunt, pramijsque nefarie pactionis fūditùs vnà cum rep. oppressum extinctumq́ esse voluerunt: quique suo ductu & imperio, cruēto illo atque funesto, supplicia neque à sociorum mœnibus prohibere, neque hostium vrbibus inferre potuerunt, excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, vastitatem eam sua cum præda meū omnibus tectis, atque agrīs intulerunt. * cum his furijs, & facibus: cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac penè huius imperij pestibus, bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum: neq; id tamē ipsum tantum, quantū meus, ac meorum, sed tantum quantum vester atq; omnium bonorum dolor postulauit. in Clodium verò nō est hodiè meum maius odium, quàm illo die fuit, cùm illum ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex incesto stupro, atq; ex domo pontificis maximi emissum, tum, inquam, tum vidi, ac multò antè prospexi, quanta tempestas excitaretur: quanta impenderet procella reip. Videbam, illud scelus, tam importunum, audaciam tam immanem, adolescentis furentis, nobilis, vulnerati, non posse arceri ocij finibus: eruptorum illud malum aliquādo, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis. * non multum mihi sanè post ad

odium

odium acceßit: nihil enim cõtra me fecit odio mei, sed odio seueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis violauit, quàm senatum, quàm equites Rom. quàm omnes bonos, quàm Italiam cunctam: non deniq; in me sceleratior fuit, quàm in ipsos deos immortales. etenim illos eo scelere violauit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaru Catilina si vicisset, fuisset. itaque eum nunquam è me accusandum putaui, non plus, quàm stipitem illum, qui quorum hominum esset, nesciremus, nisi se Ligurem ipse esse diceret. quid enim hunc persequar, pecudem ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui si sensit, quo se scelere deuinxerit: non dubito, quin sit miserrimus: sin autem id non videt, periculum est, ne se stuporis excusatione defendat * accedit etiam, quod expectatione omniũ & fortißimo & clarißimo viro, T. Antonio deuota & constituta ista hostia esse videtur: cui me præripere desponsam iam, & destinatam laudem, cùm ipse eius opera & dignitatem, & salutem recuperarim, valde est iniquum. etenim vt P. ille Scipio natus mihi videtur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam à multis imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, penè captam, aliquando, quasi fatili euentu solus euertit: sic T. Annius ad illam pestem comprimendam, extinguendam, funditùs delendam natus esse videtur, & quasi diuino munere donatus Reip. solus ille

cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret: qui vrbem totam, qui curiam, qui forum, quę templa omnia cæde, incendijsqúe terreret, non mo-
7 dò vinci, verùm etiam vinciri oporteret.* huic ego, & tali, & ita de me, ac de patria merito viro, nũquam mea voluntate præripiam, eum præsertim reum, cuius ille inimicitias non solũm susceperit propter salutem meam, verùm etiam appetiuit. sed si etiam nunc illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæsitans, & in me impetum impeditus facere conabatur: resistam, & aut concedente, aut etiam adiuuãte Milone, eius conatum refutabo: velut hesterno die, cum mihi stanti iacens minaretur, voce tantùm attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticui: diem dixisset, vt fecerat: fecissem, vt ei statim tertius à prætorẽ dies diceretur. atq; hoc sic meditetur, & cogitet, si contentus sit ijs sceleribus, quæ commisit, iam se esse consecratũ Miloni: si quod in me telum intorserit, statim me esse arrep-
8 turum arma iudiciorum, atq; legum.* atqui paulò antè. P. C. concionẽ habuit, quæ est ad me tota delata: cuius concionis primùm vniuersum argumẽtum sententiamq; audite. cùm riseritis impudẽtiam hominis, tum à me de tota concione audietis. De religionibus sacris, & ceremonijs est concionatus, P. C. Clodius: P. inquam Clodius, sacra & religio-

nes

pes negligi, violari, pollui, queſtus eſt. non mirum, ſi hoc vobis ridiculum videtur: etiam ſua concio riſit, hominem, quomodo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum S.C. quæ ſunt omnia contra illum pro religionibus facta: hominem autem illũ, qui puluinaribus Bonæ deæ ſtuprum intulerit, eaque ſacra, quæ viri oculis, ne imprudentiùs quidem, aſpici fas eſt, nõ ſolùm aſpectu virili, ſed flagitio, ſtuproque violarit: in concione de religionibus neglectis conqueri. * itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia: quid enim intereſt, vtrum ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris & religionibus conqueratur, an ex ſororum cubiculo egreſſus, pudorẽ, pudicitiamque defendat? reſponſum aruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt, (id quod audiuiſtis) loca ſacra & religioſa, profana haberi. in ea cauſſa eſſe dixit domum meam à religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio cõſecratam. * gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio an grauiſſimum multis his annis huic ordini nunciatum ſit, datam non modò iuſtam, ſed etiam neceſſariam cauſſam eſſe dicendi. reperietis enim ex hoc toto prodigio atque reſponſo, nos de iſtius ſcelere ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam voce Iouis Opt. Maximi præmoneri. ſed primùm expiabo religionem ædium mearũ, ſi id facere verè ac ſine cuiuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis videbitur, non modo

9

10

patienti, sed etiam libenti animo portentis deorum
11 immortalium religionique parebo. * sed quæ tandē
est in hac vrbe tanta domus ab ista religionis suspi-
cione tam vacua atq; pura? quanquam vestræ do-
mus P.C. ceterorumque ciuium multò maxima ex
parte sunt liberæ religione: tamen vna mea domus
iudicijs omnibus liberata in hac vrbe sola est. Te
enim appello, Lentule, & te, Philippe, ex hoc Aru-
spicum responso decreuit senatus, vt de locis sacris
ac religiosis ad hunc ordinem referretis. potestisne
referre de mea domo? quæ, vt dixi, sola in hac vr-
be in omni religione, omnibus iudicijs liberata est:
quàm primum inimicus ipse in illa tempestate ac
nocte reip. cùm cætera scelera stylo impuro Sex.
Clodius conscripsisset, ne vna quidem attigit litera
religionis. deinde eandem domum populus R. cuius
est summa potestas omnium rerum, comitijs centu-
riatis, omnium ætatum ordinumque suffragijs, eo-
12 dem iure esse iussit, quo fuisset. * postea vos P.C.
non quòd dubia res esset, sed vt huic furiæ si diutius
in hac vrbe, quam delere cuperet, maneret, vox
intercideretur, decreuistis. vt de mearum ædium
religione ad pontificum collegium referretur. quæ
tanta religio est, qua in nostris dubitationibus
atq; in maximis superstitionib. vnius P. Seruilij ac
M. Luculli responso ac verbo liberemur? de sacris
publicis, de ludis maximis, de deorum penatium, Ve-
staq; matris ceremonijs, de illo ipso sacrificio, quod
fit pro salute populi Rom. quod post Romam conditā
huius

huius vnius casti tutoris religionum, scelere violatũ est, quod tres põtifices statuissent, id semper populo Rom. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse visum est. At verò meam domum P. Lẽtulus consul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messala, L. Lentulus flamẽ Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex sacrorũ. M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, caussa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac frequentissimorum ciuium astante, omni religione, vna mente omnes liberauerũt. * nego, vnquã post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas, quæ ipsius vrbis, vlla de re, ne de capite quidem virginum Vestaliũ, tam frequens collegium iudicasse. quanquã ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos (ita est enim interpretatio illa pontificũ, vt ijdem potestatem habeant iudicum: religionis expiatio, vel ab vno põtifice perito recte fieri potest: quod idem in iudicio capitis durum atq; iniquum est) tamen sic reperietis. frequẽtiores põtifices de mea domo, quàm vnquã de ceremonijs virginũ, iudicasse. postero die frequẽtissimus senatus, de consule designato, Lentule, sententia principe, P. Lentulo & Q. Metello coss. referentibus statuit, cùm omnes põtifices, qui erant huius ordinis, adessent, cũq; alij, qui honorib. pop. R. antecedebant, multa de collegij iu-

dicio verba fecissent, omnesq́, ÿdem scribẽdo adessent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam videri. * De hoc igitur loco sacro potissimum videntur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnib. hoc præcipuè iuris habet, vt ab ipsis, qui sacris præsunt, sacer non esse iudicatus sit? verũ referte, quòd ex S.C. facere debetis, aut vobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis: aut senatus ipse iudicabit, qui vno illo solo antistite sacrorum dissentiente, frequentissimus ante iudicauit: aut id quod certè fiet, ad pontifices reiiciatur, quorum auctoritate, fidei, prudentiæ maiores nostri sacra, religionesq́, & priuatas & publicas commẽdarũt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multæ sunt domus in hac vrbe P. C. atque haud scio, an penè cunctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipÿ, iure nexi, nego esse vllam domũ aliam æquè priuato iure atque optima lege, publico verò omni præcipuo & humano & diuino iure munitã,
* quæ primùm ædificatur ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde contra vim nefariã huius gladiatoris tot S.C. munita, atq́, septa est. primùm, negotium ÿsdem magistratibus est datum anno superiore, vt curarẽ, vt sine vi mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis vniuersa resp. commẽdari solet: deinde cùm ille saxis, & ignibus, & ferro vastitatem meis ædibus intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de vi, quæ est in eos, qui vni-

vniuersam remp. oppugnaßēt, teneri. vobis verò referētibus: ô post hominum memoriam fortißimi atque optimi consules. decreuit idem senatus frequētißimus: qui meam domum violasset, contra remp. esse facturum. * nego vllo de opere publico, de monimento, de templo tot senatus extare consulta, quot de mea domo: quare senatus vnam post hanc vrbē constitutam ex ærario ædificandam, à pontificibus liberandam, à magistratibus defendendam, à iudicibus muniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus est in villa publica: at mihi in Palatio restituta. ille locus, at mihi etiam parietes atq; tectum: illi, quam ipse priuato iure tueretur, mihi, quàm publicè magistratus omnes defenderent. quæ quidem ego si aut per me, aut ab alijs haberem, non prædicarem apud vos, ne nimis gloriari viderer. sed cùm sint mihi data à vobis, cùm ea attententur eius lingua, cuius antea manu euersa vos mihi & liberis meis manibus vestris reddidistis: non ego de meis, sed de vestris factis loquor: nec vereor, ne hac mea vestrorū beneficiorum prædicatio non grata potius, quàm arrogãs videatur. * quanquam si me tantis laboribus pro cõmuni salute perfunctū efferret aliquando ad gloriã in refutandis maledictis improborū hominū animi quidam dolor, quis nõ ignosceret? vidi enim hesterno die quēdā murmurantē: quē aiebant negare, ferre me posse, quia, cum ab hoc eodē impurißimo parricida rogarer, cuius esse ciuitatis, respondi me, probantibus & vobis, & equibus R. eius esse, quæ carere

16

17

me non potuisse. Ille, vt opinor, ingemuit. quid igitur respondere? (quaero ex eo ipso, qui me non ferre potest) me ciuem esse Romanũ? litteratè respondissem: an tacuissem? desertum negotium. potest quisquam vir in rebus magnis cum inuidia versatus, satis grauiter cõtra inimici contumeliã, sine sua laude respondere? at ipse non modò respondet, quicquid potest, cùm est lacessitus: sed etiam gaudet se ab a-
28 micis, quid respondeat, admoneri. * Sed quoniam mea caussa expedita est, videamus nũc, quid aruspices dicant: ego enim fateor, me, & magnitudine ostenti, & grauitate responsi, & vna atq; constanti aruspicum voce vehementer esse commotum. neq; is sum, qui si cui fortè videor plus quam ceteri, qui atquè atq; ego sunt occupati, versari in studio literarum, iis delecter, aut vtar omnino literis, quæ nostros animos deterrent atque auocant à religione. ego verò primùm habeo auctores ac magistros religionum colendarum maiores nostros, quorũ mihi tanta fuisse sapientia videtur, vt satis superq; prudẽtes sint, qui illorũ prudentiã, non dicam assequi, sed, quanta fuerit, perspicere possint: qui statas solennesq; ceremonias pontificatu: rerũ benè gerẽdarum auctoritates, augurio: fatorũ veteres prædictiones Apollinis, vatum libris: portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt, quæ quidem tanta est, vt nostra memoria, primùm Italici belli funesta illa principia, pòst Syllani, Cinnaniq; temporis extremum penè discrimen, tũ hanc recentẽ vrbis inflammandæ, delendiq; im-

imperij coniurationem, nō obscurè vobū paulò antè prædixerint. * deinde etiam cognoui multa homi 19
nes doctißimos sapientißimosq; & dixisse, & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta video, tamen eiusmodi sunt, vt ea maiores nostri docuisse, illos, nō ab illis didicisse videantur. etenim quis est tam vecors, qui aut cùm suspexerit in cœlū, deos esse non sentiat: & ea quæ tanta mente fiunt, vt vix quisquam arte vlla ordinem rerū ac vicißitudinem persequi posßit, fieri putet? aut, cùm deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum & auctum, & retentū? quàm volumus, licet, P. C. ipsi nos amemus: tamē nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ, domestico natiuóque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate, ac religione: atq; hac vna sapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesq; superauimus. * Quare, ne plura de re minimè 20
loquar dubia, adhibete animos & mentes vestras, nō solùm aures, ad aruspicū vocē admouete. Quòd in agro Latinienſi auditus est strepitus cū fremitu, mitto aruspices: mitto illam veterem, ab ipsis dijs immortalibus, vt hominū fama est, Etruriæ datā disciplinam: nos nonne aruspices esse possumus? Ex-auditus in agro propinquo & suburbano est strepitus quidam reconditus & horribilis fremitus armorū. Quis est ex gigantibus illis, quos poëtæ ferūt bellum

dijs

dijs immortalibus intulisse, tã impiũ, qui hoc tam nouo tantoq; motu non magnũ aliquid deos populo Rom. præmonstrare, & præcinere fateatur? de ea re scriptũ est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cælestibus. * audio, quibus dijs violatis expiatio debeatur: sed, hominum, quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligẽter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello, Lẽtule (tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq; ludorum publicorum) vosq; pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. si quid est prætermissum aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata atq; instaurata celebrãtur: qui sunt ludi minus diligenter facti? quãto, aut quo scelere polluit? respondebis & pro te, & pro collegij tui, & pro pontificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum: omnia solennia ac iusta ludorũ, omnibus rebus obseruatis summa cum ceremonia esse seruata. * quos igitur aruspices ludos minus diligenter factos, pollutosq; esse dicunt? eos, quorũ ipsi dij immortales, atq; illa Mater dea, te, te, Cn. Lẽtule, cuius ab auia manibus esset accepta, spectatorẽ esse voluit. quod ni tu Megalesia illo die spectare voluisses, haud scio an viuere nobis, atq; his de rebus iam queri liceret. vis enim innumerabilis incitata, ex omnibus vicis collecta, seruorum, ab hoc ædili religioso, repentè fornicibus, ostijsq; omnibus, in scenam, signo dato, immissa erupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem virtus fuit: quæ in priuato quon-

quondam tuo proauo: te nomen, imperium, vocem, aspectum, impetum tuum stās senatus, equitesq; R. & omnes boni sequebantur, cùm ille seruorum & ludorum multitudini senatum populumq; R. victum ipso concessu, & constrictum spectaculis, atq; impeditum turba & angustijs tradidisset. * an si ludius constitit, aut tibicen repentè conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram nō tenuit, aut tensam, aut lorum omisit, aut si ædilis verbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaq; errata expiantur, & mentes deorum immortaliū ludorum instauratione placantur: si ludi à lætitia ad metum traducti sunt: si non intermissi, sed peremti atq; sublati sunt: si ciuitati vniuersæ scelere eius, qui ludos ad luctū conferre voluit, extiterunt dies illi festi penè funesti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nūciet esse pollutos? * ac si volumus ea, quæ quoq; de deo nobis tradita sunt, recordari, hāc Matrem magnā, cuius ludi violati polluti, penè ad eadem, & ad funus ciuitatis conuersi sunt, hanc, inquam, accepimus agros, & nemora cum quodam strepitu fremituq; peragrare. hæc igitur vobis, hæc Pop. Ro. & scelerum indicia ostendit, & periculorū signa patefecit. nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum, in ipso Matris magnæ cōspectu, Magalensibus fieri celebrariq; voluerunt? qui sunt more institutiq; maximè casti, solennes, religiosi: quibus ludis primùm ante populi consessum senatui locum P. Africanus iterum consul ille maior dedit: vt eos ludos hac lues

23

24

impura

impura pollueret? quò si quis liber aut spectãdi aut
etiam religionis causa accesserat, manus afferebantur: quò matrona nulla adyt propter vim cõfessumque seruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta
est, vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe consederit: qui vni ludi ne verbo quidẽ appellãtur Latino, vt vocabulo ipso & appetita religio externa, &
Matris magnæ nomine suscepta declaretur: hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota deniq;
25 hoc ædile, seruorum Megalesia fuerũt.* prodij immortales, qui magis nobiscũ loqui posset, si esset, versareminiq; nobiscum? ludos esse pollutos significabatis, ac planè dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, peruersum, conturbatum dici potest, quàm omne seruitium, permissu magistratus liberatum, in alteram scenam immissum, alteri præpositum: vt alter consessus potestati seruorum obijceretur, alter seruorum totus esset? si examen apũ ludis in scenam venisset, aruspices acciẽdos ex Etruria putaremus, videmus vniuersi repentè examina tanta seruorum immissa in populum Rom. septum atq; inclusum, & non commouemur? atq; in apum
fortasse examine nos ex Etruscorũ scriptis aruspi-
26 ces, vt à seruitio caueremus, monerẽt.* quod igitur ex aliquo disiuncto diuersoq; monstro significatum caueremus, id cùm sibi ipsum monstrũ est, & cùm in eo ipso periculum est, ex quo periculum portẽditur, non pertimescemus? istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patrum? Is mihi etiam generis sui mentionem facit: cùm Athenionis aut Spartaci

taci exẽplo ludos facere maluerit, quàm Caÿ aut Appÿ Claudiorũ? illi cùm ludos facerent, seruos de cauea exire iubebant: tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaq; qui antea voce præconis à liberis semouebantur, tuis ludis non voce, sed manu liberos à se segregabant, ne hoc quidẽ tibi in mentem veniebat Sibyllino sacerdoti, hæc sacra maiores nostros ex vestris libris expetisse: si illi sunt vestri, quos tu impia mente conquiris, violatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. * hæc 27
igitur Vate suadẽte quondam, defessa Italia, Punico bello, atq; Annibale vexata, sacra ista maiores nostri, ascita ex Phrygia Roma collocauerunt: quæ vir is accepit, qui est optimus à pop. Rom. iudicatus P. Scipio: fœmina autem quæ matronarum castissima putabatur, Q. Claudia: cuius priscam illam seueritatem sacrificij tua soror mirificè existimatur imitata. nihil te igitur neq; maiores tui coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotium ipsum, quo est hæc tota religio constituta, neque curulis ædilitas, quæ maximè hanc tueri religionem solet, permouit, quò minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? * 28
sed quid ego admiror? qui accepta pecunia Pessinũtem ipsum, sedem domiciliumq; matris deorũ vastaris: & Brigitaro Gallogræco, impuro homini ac nefario: cuius legati te tribuno diuidere in ade Castoris tuis operis nummos solebant, totum illum locum fanumque vendideris? sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxeris? omnia illa, quæ vetustas, quæ Persa, quæ Syri, quæ reges omnes,

qui

qui Europam Asiamq; tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteru? quae denique nostri maiores tam sancta duxerunt, vt, cùm refertã vrbem atque Italiam fanorum haberemus, tamẽ nostri imperatores, maximis & periculosissimis bellis huic deae vota facerent, eaq; in ipso Pessinunte, ad illam ipsam principem aram, & in illo loco, fanoq;
29 persoluerent. * quòd cùm Deiotarus religione sua castissimè tueretur, quẽ vnum habemus in orbe terrarum fidelissimum huic imperio; atq; amantissimum nostri nominis: Brigitaro, vt antè dixi, addictum pecuniae tradidisti. atq; hunc tamen Deiotarum, sapè à senatu regali nomine dignũ existimatum, clarissimorum imperatorum testimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cũ Brigitaro iubes. sed aliter est rex iudicio senatus per nos, pecunia Brigitarus per te appellatus. alterũ putabo regẽ, si habuerit, vnde tibi soluat, quod ei per syngraphã credidisti. nam cum multa regia sunt in Deiotaro, tum illa maximè, quod tibi nummum nullum dedit: quòd eam partem legis tuae, quae congruebat cũ iudicio senatus, vt ipse rex esset, nõ repudiauit: quòd Pessinuntem per scelus à te violatum, & sacerdote sacrúq; spoliatum, recuperauit, vt in pristina religione seruaret, quod ceremonias ab omni vetustate acceptas, à Brigitaro pollui non sinit, mauultq; generum suum munere tuo, quàm illud fanum antiquitate religionis, carere.
30 * sed vt ad haec aruspicũ responsa redeã, ex quibus est primùm de ludis: quis est qui id non totum in istius ludos praedictum, &

respon-

responsū esse fateatur? Sequitur de locis sacris, religiosis. ô impudentiā miram. de mea domo dicere audes? committe vel cōsulibus, vel senatui, vel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, vt dixi antea, liberata est, at in ijs ædibus, quas tu, Q. Seio equite R. viro optimo per te apertißimè interfecto, tenes, sacellū dico fuisse, & aras. tabulis hoc censorū, memoria multorum firmabo ac docebo. agatur modo hæc res * ꝙ ex eo, S. 31
C. quod nuper factū, referri ad vos necesse est, habeo, quæ de locis religiosis velim dicere. cū de domo tua dixero in qua tamē ita est inædificatū sacellū, vt alius fecerit, tibi tantummodo sit demoliendum: tum videbo, num mihi necesse sit de alijs etiam aliquid dicere. putāt enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicunt, & ego recordor. nūc sanctißimam partem, ac sedem maximè religionis priuato dicūt vestibulo contineri. multa me mouēt, quòd ædes Telluris est curationis meæ: quod is, qui illud armamentarium sustulit, meā domum pontificum iudicio liberatā, secūdùm fratrē suum iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, sterilitate agrorū, inopia frugum, religio Telluris, & eò magis, quòd eodē ostento Telluri postulatio deberi dicitur.
* vetera fortasse loquimur: quamquam hoc si minus ciuili iure præscriptum est, lege tamen naturæ, communi iure gentiū sancitū est, vt nihil mortales à dijs immortalibus vsu capere possint. verūtamen antiqua neligimus: etiamne ea neglegimus qua 32

fiunt nunc maximè, quæ videmus? L. Pisonem quis
nescit his ipsis temporib. maximũ & sanctissimum
Dianæ sacellũ in Cœliculo sustulisse? adsunt vicini
eius loci: multi sunt etiam in hoc ordine, qui sacri-
ficia gentilitia illo ipso in sacello, statuto loco anni-
uersaria fact itarint. & conquirimus, dij immorta-
les, quæ loca desiderent, quid significent, de quo lo-
quãtur? à Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa,
incensa, inædificata, oppressa, sũma deniq; turpitu-
33 dine esse fœdata nescimus? * tu meã domũ religio-
sã facere potuisti? ecquæ mẽte? quæ inuaseras: quæ
manu? quæ disturbaras: quæ voce? quæ incẽdi iusse-
ras: quæ lege? quæ ne in illa quidem impunitate tua
scripseras: quo puluinari? quod stupraras: quo simu-
lacro? quod ereptũ ex meretricis sepulcro in impe-
ratorũ monimento collocaras. quid habet mea do-
mus religiosi, nisi quod impuri, & sacrilegi parietẽ
tãgit? itaq;, ne quis meorum imprudens introspicere
possit tuã domũ, ac te sacra illa tua facientẽ vide-
re, tollã altius tectum, nõ vt ego te despiciam, sed tu
34 ne aspicias vrbem eã, quã delere voluisti. * sed iam
aruspicum reliqua respõsa videamus. Oratores con-
tra ius fasq; interfectos, quid est hoc? de Alexãdri-
nis video esse sermonẽ: quem ego non refuto: si enim
sentio, ius legatorum, cum hominum præsidio mu-
nitum sit, tum etiam diuino iure esse vallatum. sed
quæro ab illo, qui omnes iudices tribunus è carcere
in forũ effudit, cuius arbitrio sicæ omnes nunc, atq;
omnia venena tractantur, qui cum Hermacho Chio
syngraphas fecit, ecquid sciat vnum acerrimũ ad-
uersa-

uersarium Hermachi Theodosium legatum ad se-
natum à ciuitate libera missum fica percussum?
quod non minus, quàm de Alexandrinis, indignum
dijs immortalibus esse visum, certò scio.* nec cõfe- 35
ro nunc in te vnũ omnia. spes maior esset salutis, si
præter te nemo esset impurus, plures sunt. hoc & tu
tibi confidis magis, & nos propè iure diffidimus. quis
Platonem ex Orestide, quæ pars Macedoniæ libera
est, hominem in illis locis clarum ac nobilem, legatũ
Thessalonicam ad nostrum (vt seipse appellauit)
imperatorem venisse nescit? quẽ ille propter pecu-
niam, quã ab eo extorquere non poterat, in vincu-
la coniecit, & medicũ intromisit suum, qui legato,
socio, amico, libero fœdissimè & crudelissimè, venas
incideret. secures suas cruẽtari scelere noluit: no-
men quidẽ populi R. tanto scelere contaminauit, vt
id nulla re possit, nisi ipsius supplicio, expiari. quales
hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis
suis non ad salutem, sed ad necem vtatur? * sed 36
recitemus, quod sequitur. Fidem & iusiurandum
neglectum. hoc quid sit, per se ipsum non facilè in-
terpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuo-
rum iudicũ manifesto periurio dici: quibus olim
erepti essent nummi, nisi à senatu præsidium postu-
lassent. quare autem de his dici suspicer, hæc causa
est, quòd sic statuo, & illud in hac ciuitate esse ma-
ximè illustre atque insigne periurium, & te ipsum
tamen in periurij pœnam ab ijs, quibus cũ coniura-
sti, non vocari. * Et video in aruspicũ responsis hæc 37
esse subiuncta: Sacrificia vetusta, occultaq; minus

diligenter facta pollutaq;. aruspices hæc loquũtur, an patrij penatesq; dij? multi enim sunt credo, in quos huius maleficij suspicio cadat, quis præter hunc vnum? obscurè dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid grauius, quid religiosius dici potest? Vetusta occultaq; nego vlla verba Lentulum, grauem oratorem ac disertum, sapius, cùm te accusaret, vsurpasse, quàm hæc, quæ nunc ex Etruscis libris in te conuersa atq; interpretata dicuntur. etenim quod sacrificiũ tam vetustum est, quàm hoc, quòd à regibus æquale huic vrbi accepimus? quod autẽ tam occultum, quam id, quod non solùm curiosos oculos excludit, sed etiam errãtes, quò non modò improbitas, sed ne imprudẽtia quidem posit intrare? quod quidẽ sacrificiũ nemo ante P. Clodiũ omni memoria violauit, nemo vnquã adijt, nemo neglexit, nemo vir aspicere nõ horruit: quod fit per virgines Vestales, fit pro populo R. fit, in ea domo quæ est in imperio, fit incredibili ceremonia, fit ei deæ, cuius ne nomẽ quidẽ viros scire fas est: quàm iste iccirco Bonã dicit, quòd in tanto sibi scelere ignouit. non ignouit, mihi crede, non nisi fortè tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustũ, suo iudicio absolutum, omnium condemnatum: aut quod oculos, vt opinio illius religionis est, non perdi-
38 disti.* quis enim ante sacra te illa vir sciens viderat, vt quisquã pœnam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis obesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentũ, cõniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quam hos

flagran-

flagrantes sororiũ? tibi verò si diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorum. homines te in re fœdissima defenderunt: homines turpissimũ nocentissimumq; laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos, dolori non fuit: homines tibi arma, alij in me, alij pòst in illum inuictum ciuem dederũt: hominum beneficia prorsus concedo tibi: ac maiora non esse quærenda. * à 39 dijs quidem immortalibus, quæ potest homini maior esse pœna furore, atque dementia? nisi fortè, in tragœdijs quos vulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi vides, grauiores deorum immortalium iras subire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas: non sunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tam miseri, (quanquam sunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis, & quam somnium matricidarum. tu, cùm furiales in concionibus voces mittis, cùm domos ciuium euertis, cùm lapidibus optimos viros foro pellis, cùm ardentes faces in vicinorum tecta iactas, cùm ædes sacras inflammas, cùm seruos concitas, cùm sacra ludosq; conturbas, cùm vxorem sororemq; non discernis, cùm quod ineas cubile, non sentis, cùm baccharis, cùm furis, tum das eas pœnas, quæ sunt solæ hominum sceleri à dijs immortalibus constitutæ. nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus, per se denique ipsum corpus tenuissima sæpè de causa conficitur: deorum telæ in impiorum mentibus fi-

guntur. quare miserior es, cùm in omnem fraudem
40 raperis oculis, quàm si omnino oculos nō haberes. *
sed quoniā de ijs omnibus, quæ aruspices commissa
esse dicunt, satis est dictum, videamus, quid ijdem
aruspices à dijs iam immortalibus dicant moneri.
Monent, ne per optimatum discordiam dissensio-
nemque, patribus principibusque cædes periculaque
creentur, auxilioque diminuti deficiantur: quare
ad vnum imperiū prouinciæ redeant, exercitusque
pulsus, diminutioque accedat. aruspicum verba
sunt hæc omnia: nihil addo de meo. quis igitur
hanc optimatium discordiam molitur? idem iste:
nec vlla vi ingenij, aut consilij sui, sed quodam
errore nostro, quem quidem ille, quod obscurus
non erat, facilè perspexit. hoc enim etiam turpius
afflictatur resp. quòd ne ab eo quidem vexatur,
vt, tanquam fortis in pugna vir, acceptis à forti
aduersario vulneribus aduersis & honestis, cadere
41 videatur. * Ti Gracchus conuellit statum ciuita-
tis, qua grauitate vir? qua eloquentia? qua digni-
tate? nihil vt à patris auiq; Africani præstabili in-
signique virtute, præterquam quòd à senatu desci-
uerat, deflexisset. secutus est C. Gracchus, quo in-
genio? quanta vi? quanta grauitate dicendi? vt do-
lerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad
meliorem mentem, voluntatemq; esse conuersa.
ipse L. Saturninus fuit effrenatus, & penè de-
mens, vt auctor esset egregius, & ad animos impe-
ritorum excitandos inflammandosque perfectus,

nam

nam quid ego de P. Sulpitio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta vbertas fuit, vt posset, vel, vt prudentes errarēt, vel, vt boni minus benè sentirent, perficere dicendo. cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidiè dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. * hic verò, de quo ego ipse tam multa nunc dico, prô dij immortales, quid est? quid valet? quid affert, vt tanta ciuitas, si cadet, (quod dij omen obruant) à viro tamē confecta videatur? qui, post patris mortē, primam illam ætatulam suā ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stuprū volutatus: deinde iam robustus, prouinciæ se ac rei militari dedit, atque ibi piratarū contumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq; satiauit: pòst exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romæque recēti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniam accepit, vt turpissimè præuaricaretur. inde cū Murena se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesque conflauit: vnde vt redijt, quæstum illum maximè fœcundum vberemqúe cāpestrem totum, ad se ita redegit, vt homo popularis fraudaret improbissimè populum: idemque vir clemens diuisores omnium tribuum 42

43 domi ipse suacrudelissima morte macta*ret.* exorta est illa reip. sacris religionibus, auctoritati vestro, iudicijs publicis, funesta quæstura: in qua idem iste deos hominesque, pudorē, pudicitiā, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia violauit. atque hic ei gradus (ô misera tempora, stultasque nostras discordias) P. Clodio gradus ad rēp. hic primus fuit, hic primus aditus ad popularem eactationem, atque ascensus. nam Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæstor C. Mancini consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando, senatus seueritas dolori & timori fuit, istaque res illum fortem & clarum virum, à grauitate patrum desciscere coegit. C. autē Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quòd in annonæ caritate quæstorem à sua frumentaria procuratione senatus amouit, eique rei M. Scaurum præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpitium ab optima caussa profectum, Caioque Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quàm vo-
44 luit, popularis aura prouexit. *fuit in his omnibus caussa, etsi non iusta, (nulla enim potest cuiquam malè de rep. merēdi iusta esse causa) grauis tamen, & cum aliquo animi & virili dolore coniuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à muliebrib. soleis, purpureisque fasciolis, à strophio, à psalterio. à flagitio, à stupro est factus repentè popularis. nisi eum mu-

lieres

sieres exornatum ita deprehendissent, nisi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus resp. ciue tali careret, hanc ob amentiam in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus est vnus ex patricijs, cui tribuno pleb. fieri non liceret. * quòd anno antè frater Metellus, & con- 45
cors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio sententiam dicenti excusserat, acerrimeque vna voce à mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum est, vt, quòd frater, consul ne fieret, obstiterat, quòd & affinis & sodalis, & clarissimus vir, qui illum reum non laudarat, excluserat, id is cõsul efficeret in discordijs principum, qui illi vnus inimicissimus esse debuerat, & eo feciisse auctore se diceret, cuius auctoritatis neminem posset pœnitere. iniecta est fax fœda, ac luctuosa reip. petita est auctoritas vestra, grauitas amplissimorum ordinum, consensio bonorum omnium, totus denique ciuitatis status: hæc enim certè petebantur, cùm in me cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi, & pro patria solus exarsi, sic tamen, vt vos ijsdem ignibus circumsepti, me primùm ictum pro vobis & fumantem videretis. non sedabantur discordiæ, sed etiam crescebat in eos odium, à quibus nos defensi putabamur. * ecce ijsdem auctori- 46

bus, Pompeio Principe qui cupientem Italiam, populum R. desiderantem, flagitantes vos non auctoritate sua solùm, sed etiam precibus ad meam salutem excitauit, restituti sumus. sit discordiarum finis aliquando: à diuturnis dissensionibus conquiescamus: non finit eadem ista labes, eas habet conciones: ea miscet, ac turbat, vt se modò his, modò vendat illu, nec tamen, ita vt se quisquam, si ab isto laudatus sit, laudatiorem putet, sed vt eos, quos non amant, ab eodē gaudeant vituperari. atq; ego hunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines sapiētißimos grauißimosq; miror, primū, quod quenquam clarum hominem, atque optimè de rep. sapè meritum, impurißimi voce hominis violari facilè patiuntur: deinde, quod existimant perditi hominis profligatique maledictis posse, id quod minimè cōducit ipsis, cuiusquam gloriam dignitatēque violari: postremò, quod non sentiunt id, quod tamen mihi iam suspicari videntur, illius furentes,
47 ac violentos impetus in se ipsos posse conuerti.* atque ex hac à me nonnullorum alienatione, & quorundam occultis odijs hærent etiam tela in rep. quæ quandiu hærebant in vno me, grauiter equidem, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi primò se dedisset ijs, quorum animos à vestra auctoritate seiunctos esse arbitrabatur: nisi eos in cœlum suis laudibus præclarus auctor extolleres: nisi exercitū C. Cæsaris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat, nisi eum, inquam, exercitum signis in-

festis

festis in curiam se immissurũ minitaretur: nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret: nisi consules causã coniunxisse secum, in quo vno non mentiebatur, confirmaret: tã crudelis mei, ta sceleratus reip. vexator esse potuisset? * idem postea quã respirare vos à metu cædis, 48
emergere auctoritatem vestrã, è fluctibus illius seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei vidit, vobis se cœpit subitò fallacissimè venditare. tùm, leges Iulias contra auspicia latas, & hiũ, & in cõcionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totum eius tribunatũ continebat, quã cæcus amentia non videbat: producebat fortissimũ virum M. Bibulum: quærebat ex eo: C. Cæsare leges ferente, de cœlo sempérne seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures interrogabat: quæ ita lata essent, recténe lata essent: illi vitio lata esse dicebant. ferebant in oculis hominẽ quidã boni viri, & de me optimè meriti, sed illius, vt ego arbitror, furoris ignari longius processit: in ipsũ Cn. Pompeiũ auctorem, vt prædicare est solitus, consiliorum suorum, inuehi cœpit. inibat gratiam à nonnullis. 49
* tum verò est ratus se posse, quoniam togatum domestici belli extinctorem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiũq; victorem affligere. tum est illa in templo Castoris sceleratа & penè deletrix huius imperij fica deprehensa. tum ille, cui nulla hostium diutius vrbs vnquam fuit clausa, qui omnes angustias, omnes altitudines, omnium obiecta tela semper vi & virtute perfre-

perfregit, obsessus ipse est domi, meq; nonnulla imperitorum vituperatione timiditatis meæ, consilio, & facto suo liberauit. nam si Cn. Pompeio, viro vni omnium fortissimo, quicuq; nati sunt, miserrimum magis fuit, quam turpe, quandiu illo trib. pleb. fuit, lucem nõ aspicere, carere publico, minas eius perferre: cùm in concionib. diceret, velle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ palatio respondere: certè mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem reip. glorioſum. * videtis igitur, hominẽ per se ipsum iam pridem afflictum ac iacẽtem, pernicioſis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris dissensionibus eorum, qui tũ à vobis seiuncti videbantur, sustentata sunt. reliqua iam præcipitantis tribunatus, etiam post tribunatum obtrectatores eorum, atque aduersarij defenderũt, ne à rep. reip. pestis remoueretur. restiterunt etiã, ne caussam diceret: etiam, ne priuatus esset. etiámne in sinu, atque in deliciis quidam optimi viri viperam illam venenatam, ac pestiferam habere poterunt? quo tandem decepti munere? volo, inquiunt, esse, qui in cõcione detrahat de Pompeio. detrahat ille vituperãdo? velim, sic hoc vir summus, atque optimè de mea salute meritus accipiat, vt à me dicitur: dicã quidẽ certè, quod sentio. mihi medius fidius tum de illius ampliſsima dignitate detrahere, cùm maximis laudibus efferebat, videbatur. * vtrum tandem C. Marius ſplendidior, cùm eum C. Glaucia laudabat, an cùm eundẽ iratus postea vituperabat? an ille demens, & iampridem ad pœnã exiti-

exitiumq; præceps, fœdior atq; inquinatior in Cn. Pompeio accusando, quã in vniuerso senatu vituperando fuit? quod quidẽ miror, cùm alterum gratum sit iratis, alterũ esse tã bonis ciuib. non acerbũ. sed ne id viros optimos diutius delectet, legãt hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certè laudat, & vnum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimum esse & reconciliationem esse gratia factam. * quod ego quanquã 52
quid sit, nescio: tamẽ hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum nõ fuisse. quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudem minuendam facere potuisset? videant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq; causam in tot tantùq; sceleribus conniuebant, & nonnunquam eius indomitos, atque effrenatos furores plausu etiam suo persequebantur, quàm secitò inuerterit: nũc enim iam laudat illum: in eos inuehitur, quibus se antea venditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratia patuerit, esse facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irreptat? * quas 53
ego alias optimatiũ discordias à dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem verbo neque P. Clodius, neque quisquam de gregalibus eius, aut de consiliarijs designatur. habẽt Etrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuium cadere possunt. deteriores, repulsos, (quos iã auditiũ) hos appellãt, quorum & mentes & res sunt perditæ, longeq; à communi salute disiunctæ. quare cùm dij immortales

mo-

mouent de optimatium discordijs, de clarissimorũ, & optimè meritorum ciuium dissensione prædicũt. cùm principibus periculum cædemq; portendunt: in tuto collocant Clodium, qui tantum abest à princi-
94 pibus, quantum à puris, quantũ à religiosis. * vobis ô clarissimi, atque optimi ciues, & vestræ saluti cõsulendum, & prospiciendum vident. cædes principũ ostenditur: id, quod interitum optimatiũ sequi necesse est, adiungitur: etiã, ne in vnius imperium res decidat, admonemur. ad quẽ metũ si deorum monitis non duceremur, tamen ipsi nostro sensu, cõiecturaq; raperemur: neq; enim vllus alius discordiarũ solet esse exitus inter claros & potentes viros, nisi aut vniuersus interitus, aut victoriæ dominatus, aut regnum. dissensit cum Mario, clarissimo ciue, consul nobilissimus, & fortissimus, L. Sylla: horum vterq; ita cecidit victus: vt victor idẽ regnauerit. cùm Octauio collega Cinna dissensit: vtriq; horum secunda fortuna regnũ est largitia, aduersa mortem. idem iterum Sylla superauit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quanquã remp. recu-
95 perauit. * inest hoc tempore haud obscurum odiũ, atq; id insitum penitus, & inustum animis hominũ amplissimorũ: dissident principes: captatur occasio: qui non tantum opibus valent, nescio quam fortunã tamen, ac tempus expectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse nonnunquam consilia ac sententias inimicorum suorum extimescunt. tollatur hæc è ciuitate discordia: iã omnes isti, qui portendũtur, metus extinguentur: iã ista serpens, quæ

tum

tùm hîc delitescit, tũ se emergit, & fertur huc, & illuc, compressa atque illisa morietur. monent enim ÿdem, ne occultiùs consiliÿs resp. ladatur. quæ sunt occultiora, quam eius, qui ausus in cõcione est dicere, iustitiam edici oportere, iurisdictionẽ intermitti, claudi araiũm, iudicia tolli? nisi fortè existimatis hanc tantam colluuionem illi, tantãq; euersionem ciuitatis in mentem subitò in rostris, nec cogitanti venire potuisse. est quidem ille plenus vini, stupri, somni, pleniusque inconsideratissima ac demẽtissima temeritatis: veruntamen nocturnis vigiliÿs: etiã coitione hominũ iustitiũ illud conceptũ ac meditatũ est. memẽtote, patres conscripti, verbo illo nefario tẽtatas aures vestras, & pernicioſam viã audiendi consuetudine esse munitã. * Sequitur illud, ne deterioribus repulsis q; honos augeatur, repulsos videamus: nã deteriores qui sint, post docebo. sed tamẽ in eum cadere hoc verbũ maximè, qui sit vnus omniũ mortaliũ sine vlla dubitatione deterrimus, concedendũ est. qui sunt igitur repulsi? non, vt opinor, ÿ, qui aliquando honorẽ vitio ciuitatis, non suo, non sunt assecuti: nam id quidem multis sapè optimis ciuibus, atque honestissimis viris accidit, repulsi sũt ÿ, quos ad omnia progredientes, quos munera, cõtra leges gladiatoria parantes, quos apertissimè languentes nõ solùm alieni, sed etiã sui, vicini, tribules, vrbani, rustici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet esse gratũ, quod prædicũt: sed tamè huic malo populus R. ipse nullo aruspicũ admonitu sua sponte prospexit. * Deteriores ca- 57

uete,

Cauete, quorum quidē magna est natio, sed tamen eorum omnium hic dux est, atque princeps. etenim si vnum hominem deterrimum poeta præstanti aliquis ingenio factis conquisitis vitijs deformatum vellet inducere, nullū profectò dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multaq; in eo penitus defixa, atq; hærentia præteriret. parentibus, & dijs immortalibus, & patriæ nos primùm natura conciliat. eodem enim tēpore & suscipimur in lucē, & hoc cœlesti spiritu augemur, & certam in sedē ciuitatis, ac libertatis adscribimur. iste parētum nomen, sacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorū ignes, solennes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & moribus non inuisa solùm, sed etiam inaudita sacra, inexpiabili scelere peruertit: idemq; earū tēplum inflammauit dearū,
58 quarum ope etiam alijs incēdijs subuenitur.* quid de patria loquar? qui primùm eum ciuē vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præsidijs depulit, quē vos patriæ conseruatorē esse sapissimè iudicaueratis: deinde euerso senatus, vt ego sēper dixi, comite, duce, vt ille dicebat: senatum ipsum, principē salutis, mentisq; publicæ, vi, cæde, incendijsq; peruertit: sustulit duas leges, Aeliā, & Fusiam, maximè reip. salutares: censuram extinxit, intermissionē remouit: auspicia deleuit, cōsules, sceleris sui socios aerario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erāt, vēdidit: qui non erant, appellauit: Cn. Pompeiū vi, ferro, domum compulit: imperatorum monimenta euertit, inimicorum domos disturbauit, vestris monimen-

mentis nomen suum inscripsit. infinita sunt scelera, quæ ab illo in patriã sunt edita.* quid, quæ in 59
singulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit?
imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tẽtauit?
quid verò, ea, quanta sunt, quæ in seipsum scelera,
quæ in suos edidit? quis minus vnquam pepercit hostium castris, quàm ille omnibus corporis sui partibus? quæ nauis vnquam in flumine publico tam vulgata omnibus, quam istius ætas fuit? quis vnquam
nepos tam liberè est cum scortis, quàm hic cũ sororibus volutatus? quam denique tã immanẽ Charybdin poëtæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tantos exhaurire gurgites posset, quantas iste Byzantiorum Brigitanorumq; prædas exorbuit? aut iam
eminentibus canibus Scyllam, tamq; teuuis, quàm
quibus istũ videtis Gellijs, Clodijs, Titijs rostra ipsa mandentem?* quare id, quod extremũ est in a- 60
ruspicum responsis, prouidete, ne reip. status cõmutetur: etenim vix hæc, si vndique fulciamus, iã labefacta, vtx, inquam, innixi in omnium nostrũ
humeris coherebunt. fuit quõdam ita firma hæc ciuitas & valens, vt negligentiam senatus, vel etiã
iniurias ciuium ferre posset: iam nõ potest, ærarium
nullum est: vectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctorias principum cecidit: consensus ordinũ
est diuulsus: iudicia perierũt: suffragia districta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum nostri
ordinis expeditus iam nõ erit: ciuem qui se pro patriæ salute opponat inuidiæ, frustra posthac requiretis.* quare hunc statum, qui nunc est, qualiscunq; 61

est, nulla alia re, nisi concordia retinere possumus. nam vt meliore simus loco, ne optandum quidem est illo impunito: deteriore autem statu vt simus, vnus est inferior gradus, aut interitus, aut seruitutis. quòd ne trudamur, dij immortales nos admonent, quoniam iampridem humana consilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem P.C. tam tristem, tam grauem non suscepissem, non, inquam, nisi hanc personã, & has partes honoribus populi Roman. vestris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & possem sustinere. sed tamen facilè tacentibus cæteris reticuisse: sed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed publicæ religionis. meæ fuerunt verba, fortasse plura, sententiæ quidem omnes aruspicum ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. * quòd si cetera magis peruulgata nos sæpè & leuiora mouerunt: vox ipsa deorum immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpè videtis fieri, vt deus aliquis delapsus de cœlo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod nondum est relatum, quod eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur terræmotus horribilis, cum quibusdam multis metuendisque rebus: hæc eadem profectò, quæ futura perspicimus, impendentia pertimescetus. * etenim hæc deorum immortalium vox, hæc pene oratio iudicãda est, cùm ipse mundus, cùm agri

agri terræmotu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibilique prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, & obsecratio, quemadmodum monemur, sed faciles sunt preces apud eos, qui vltrò nobis viam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæque placandæ.

PRO CN. PLANCIO

ORATIO XXXI.

VM propter egregiã & singularẽ Cn. Plãcij, iudices, in mea salute custodiẽda fidẽ, tãm multos & bonos viros eius honori videre esse fautores, capiebam animo nõ mediocrem voluptatem: quòd, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari videbam. cùm autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eandemq; rem aduersariã esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebam, iudices, & acerbè ferebam, si huius salus ob eam ipsam caussam esset infestior, quòd is meã salutem atq; vitam sua beneuolentia, præsid, io, custodiaq; rexisset. * nunc autẽ vester, iudices cõspectus & cõsessus iste reficit & recreat mẽtẽ meam: cùm intueor, & contemplor vnumquemq;

vestrum, video enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara non fuerit, cuius rō extet in me suum meritū, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluum videre voluerunt. Sæpiusq; iudices, mihi venit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimum, & diligentissimum salutis meæ, reum hunc potissimùm sibi delegisse: quàm metuendum, ne vobis id ille magna ratione fecisse videatur. 3 *quanquam mihi non tantum, iudices, neq; arrogo, vt Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatē consecuturum putem, nisi eius integerrimam vitā, modestissimos mores, summam fidem, continentiam, pietatē, innocentiam ostendero, nihil de pœna recusabo. sin omnia præstitero, quæ sunt à bonis viris expetēda, petā, iudices, à vobis, vt cuius misericordia salus mea custodita sit, vos ei vestrā misericordiā me deprecā tribuatis. equidem ad reliquos labores quos in hac causa maiores suscipio, quā in cæteru, etiā hāc molestiam assumo, quòd mihi non solùm pro Cn. Plancio dicendum est. cuius ego salutē non secus ac meam tueri debeo. sed etiam pro me ipso de quo accusatores plura penè quā de re reoq; dixerunt. 4 *quāquam iudices, si quid est in me ipso ita reprehēsum, vt id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perrarò grati homines reperiantur, iccirco, cùm me nimium gratum illis esse dicant, id mihi criminosum esse possit.

quæ

quæ verò ita sunt agitata ab illis, vt aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent, quàm à me ipso prædicantur: aut si essent summa, negarent ea tamen tanta magni, vt ego putarem ponderis apud vos esse debere: hæc mihi sunt tractãda, iudices, & modicè, ne quid ipse offendã: & tum denique cùm respondero criminibus, ne non tam innocentia reus sua, quàm recordatione meorum temporum defensus esse videatur. *Sed mihi in causa facilitatq; explicata perdifficilis, iudices, & lubrica defensionis ratio proponitur. nã si tãtummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset, in tanto vsu nostro, tantaq; amicitia molestum: vetus enim est lex illa iustæ veraq; amicitiæ, quæ mihi cũ illo iamdiu est, vt idem amici semper velint: neque est vllum certius amicitiæ vinculum, quàm consensus & societas consiliorum & voluntatum, mihi autem non id est in hac re solùm molestum, contra illum dicere, sed multo id magis, quod in ea caussa contradicendũ est, in qua quædam hominũ ipsorum videtur faciendæ esse contentio. *quæret enim Laterensis, atq; hoc vno maximè vrget, qua se virtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. ita si cedo illius ornamẽtis, quæ multa & magna sunt, non solùm huius dignitatis iactura faciẽda est, sed etiam largitionis recipiẽda suspicio. sin hunc illi antepono, contumeliosa habenda est oratio: & dicendum est, id, quod ille me flagitat, Laterensem à Plancio dignitate esse superatum. ita aut amicissimi hominis existimatio offendẽda est, si illam accusationis con-

ditionem sequar: aut optimè de me meriti salus deserenda est. Sed ego, Laterēsis, cæcum me & præcipitem ferri confitear in causa, si te aut à Plancio, aut ab vllo dignitate potuisse superari dixero. itaq; discedā ab ea contentione, ad quam tu me vocas: & ve-
7 niam ad illam, ad quam me caussa ipsa deducit. * Quid, tu non inanem dignitatis iudicem putas esse populū? fortasse nonnunquā est: vtinam verò semper esset: sed est perrarò, & si quādo est, in ijs magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat. his leuioribus comitijs, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quæ esse in te videmus. nam quod ad populum pertinet, sēper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet, quanquam nihil potes in te, Laterensis, constituere, quod sit propriū laudis tuæ; quin id tibi sit
8 commune cum Plancio. * sed hoc totum agetur alio loco. nunc tantùm disputo de iure populi: qui & potest, & solet nonnunquā dignos præterire: nec, si à populo præteritus est, quē non oportuit, à iudicibus cōdemnādus est, qui præteritus non est. nā si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere nō potuerūt, vt reprehensores essent comitiorum, id haberēt iudices, vel quòd multò etiā minus est ferendū. tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si patres auctores non erāt facti: nūc postulatur à vobis, vt eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi Ro. reprehendatis. itaque quanquam, qua volui ianua sū ingressus in caussam, sperare videor, tantum abfuturam esse orationem meam à minima suspicione of-

ue offensionis tuæ, te vt potius obiurgem, quòd in-
quum in discrimen adducas dignitatem tuam, quã
vt ego eam vlla cõtumelia coner attingere. * tu con- 9
tinentiam, tu industriam, tu animum in remp. tu
virtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos,
quòd ædilis non sis factus, si actos esse & abiectos, &
repudiatos putas, vide tandem, Laterensis, quantum
à te dissentiam. si medius fidius decem soli essent in
ciuitate viri boni, sapientes, iusti, graues, qui te in-
dignum ædilitate iudicauissent: grauius de te iudi-
catum putarem, quàm est hoc, quod tu metuis, ne à
populo iudicatum esse videatur. non enim comitijs
iudicat semper populus, sed mouetur plerunq; gra-
tia, cedit precibus, facit eos à quibus est maximè am-
bitus: denique si iudicat, non delectu aliquo aut sapi-
entia ducitur ad iudicandum, sed impetu nonnun-
quam, & quadam etiam temeritate, non est enim
consilium in vulgo, non ratio, non discrimẽ, non di-
ligentia: semperq; sapientes ea, quæ populus fecisset,
ferenda, non semper laudanda duxerunt. quare cũ
te ædilẽ fieri oportuisse dicis, populi culpam, non cõ-
petitoris accusas. * at fueris dignior quã Plancius: 10
de quo ita tecum contendam paulò pòst, vt conseruẽ
dignitatẽ tuã: sed vt fueris dignior: non competitor,
à quo es victus, sed populus, à quo es præteritus, in
culpa est in quo primũ illud debes putare, comitijs,
præsertim ædilitijs, studiũ esse populi, non iudicium:
eblandita illa, non enucleata esse suffragia: eos, qui
suffragium ferãt, quid denique ipsi debeãt, cõsidera-
re. sæpius, quàm quid cuique à rep. videatur deberi.

sin autem maius esse iudiciũ, non tibi id rescindendum est, sed ferendum.* male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit, at potuit. non fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerunt, est enim cõditio liberorũ populorũ, præcipueq; huius principis populi, & omniũ gentium domini atq; victoris, posse suffragijs vel dare, vel detrahere, quod velit cuiq;: nostrum autem est, qui in hac tempestate populi iactemur, ac fluctibus ferre modicè populi voluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas: honores si magni non putemus, non seruire populo: 12 sin eos expetamus, non defatigari supplicando. Venio iam ad ipsius populi partes, vt illius contra te oratione potius, quàm mea disputem, qui si tecum congrediatur, & si vna voce loqui posit, hæc dicat: ego tibi, Laterensis, Plancium non anteposui: sed, cùm essetis æquè boni viri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui à me contenderat, quàm ad eũ, qui mihi non nimis submissè supplicarat. respondebis, credo, te splendore, & vetustate familiæ fretũ, non valdè ambiendum putasse. At verò te ille ad sua instituta, suorumq; maiorum exempla reuocabit. semper se dicet rogari voluisse, sæpe placuisse: M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumẽ à calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, innocentissimo, eloquẽtissimo, M. Pisoni prætulisse: præposuisse se Q. Catulo in sũma familia nato, sapientissimo & sanctissimo viro, non dico C. Serenum, subtilissimum hominem, (fuit enim & animi satis magni, & consilij) sed Cn. Manlium,

non

non solùm ignobilem, verùm sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta ac sordida.* desiderarunt te, inquit, oculi mei, tùm tu esses Cyrinis: me enim, quàm socios, tua frui virtute malebam, & quò plus intererat, eò plus aberas à me: certè non videbam: deinde sitientem me virtutis tuæ deseruisti, ac dereliquisti: cæperas enim petere tribunatū pleb. temporibus ijs, quæ istam eloquentiam, & virtutē requirebant, quam petitionē cùm reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in tempestate gubernare non posse, de virtute tua dubitaui: si nolle, de voluntate: sin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reseruasti, ego quoque, inquam, & resp. ad ea tempora te reuocaui, ad quæ tute ipse seruaras. per te igitur eū magistratum, in quo mihi magnæ vtilitati esse possis, ædiles quicunque erunt, idem mihi quod ostenderas: aut si, quod mea minus interest, id te magis fortè delectat, reddam tibi istam ædilitatem etiam negligenter petenti. sed amplissimos honores, vt pro dignitate tua cōsequare condiscas censeo, mihi paulò antè diligentius supplicare.* hæc populi oratio est: 14
mea verò, Laterensis hæc: quare victus sis, nō debere iudicem quærere, modò ne largitione sis victus. nam si, quotiescunque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri: toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam est, quòd populo supplicetur, nihil quod direptio, nihil quod supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorum expectetur. simul vt qui sint professi, video quid dicam.* hic familiæ cōsultari est, ille prætoria: reliquos video esse ex equestri

stri loco: sunt omnes sine macula, sunt æquè boni viri, atq; integri: sed seruari necesse est gradum. cedat consulari generi prætorium, nec cõtendat cum prætorio equester locus: sublata sunt studia, extincta suffragationes, nulla cõtentiones, nulla libertas populi in mandandis magistratibus, nulla expectatio suffragiorũ: nihil, vt plerunque euenit, præter opinionem accidet: nulla erit posthac varietas comitiorum, sin hoc persæpè accidit, vt & factos aliquos & non factos esse miremur: si campus atque illa vnda comitiorum, vt mare profundum, & immensum, sic efferuescunt quodã quasi æstu, vt ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum, & motu temeritatis, modum aliquem & con-
56 silium & rationem requiramus? * quare noli me ad contentionem vestram reuocare, Laterensis. etenim si populo grata est tabella, quæ frontes aperit hominum, mentes tegit: datq; eam libertatẽ, vt quod velint, faciant: promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quàm ille, dignior, perquam graue est dictu. quo modo igitur est æquum? sic credo, (quod agitur, quod fatũ est iudici) hic factus est. cur iste potius, quam ego? vel nescio, vel non dico, vel denique, quod mihi grauissimum esset dicere, sed impunè tamen deberem dicere, non rectè: nam quid assequerer, si illa extrema defensione vterer, populum quod voluisset, fecisse, non quod debuisset? * quid, si populi quoque fa-
57 ctum defendo, Laterensis, & doceo Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem, sed eo venisse cursu, qui sem-

semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco? posúmne eripere orationi tuæ contentionem vestrûm, quæ tractari sine contumelia non potest, & te ad causſam crimenque deducere? si, quod equitis Romani filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum Rom. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimùm iraſcare, qui longissime à te abfuit. equidem, si quando, vt fit, tactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra via, cùm ego ad Fabianum fornicem impellor: sed eum, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti viro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit potius, quàm ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas.* 18
sed tamen hæc tibi est prima cum Planci o generis vestri familiaque contentio, quæ abs te vincitur: cur enim non confitear, quod necesse est? sed nō hic magis, quàm ego à meis competitoribus & aliàs, & in consulatus petitione vincebar. sed vide, ne hæc ipsa, quæ despicis, huic suffragata sint: sic enim conferamus. est tuum nomen vtraque familia consulare: non dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus vestris ducuntur, te ædilem fecerint? equidem non dubito, sed si parum multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem vtriusque generis veniamus.* tu es ex municipio antiquissimo 19

Tuscu-

Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quot è reliquis municipijs omnibus non sunt: hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quantum interesse vis ad rationem petendi? primùm vtrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire enim hoc propter vicinitatem facilè possum) cùm huius ornatissimi atque optimi viri C. Saturnini patrem ædilem, cùm prætorem viderunt, quòd primus ille non modò in eam familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteros (credo quia refertum est municipium consularibus: nam malevolos non esse certè scio) nunquam intellexi vehementius hospitum suorum honore lætari. * habemus hoc 20
nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri propè dicam ipsi, mon. esque fauerunt. num aliquando vides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni virtute principe num de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? verbum nemo facit. at in quemcunque Arpinatem incideris, etiamsi nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. primùm igitur hic habuit studia suorum ardentia. tu tanta quanta in hominibus iam saturatis honoribus 21
esse potuerunt. * deinde tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci, siqui-

siquidem cum Atinat bus conferantur. huius præfectura plena virorum fortiß morum, sic vt nulla tota Italia frequentior dici poßit. quam quidem nunc multitudinem videtis, iudices, in squalore, & luctu supplicem vobis. hi tot equites R. tot tribuni erariÿ (nam plebem à iudicio dimisimus, quæ cuncta comitÿs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, sed dignitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam, & robustam, & assiduam frequentiam præstiterunt. iam municipia coniunctione etiam vicinitatis vehemẽter mouentur. omnia quæ dico de Plancio, dico 22
expertus in nobis: fuimus enim finitimi Atinatibus. laudanda est, vel etiam amanda vicinitas, retinens veterem illum ossiÿ morem, non infuscata maleuolentia, non assueta mendaciÿs, non fucata, non fallax, non erudita artificio simulationis, vel suburbano, vel etiam vrbano. nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranº Allifanus, tota denique nostra illa aspera & mõtosa, at fidelis, & simplex, & fautrix suorũ regio se huius honore ornari, se augeri dignitate arbitrabatur: ÿsdemque nunc à municipÿs adsunt equites R. publicè cum legationis testimonio: nec minore nunc sunt solicitudine, quàm tum erant studio: etenim est grauius spoliari fortunis, quàm non augeri dignitate.* ergo vt alia in te erant illustrio- 23

ra,

va, Laterensis, quæ tibi maiores tui reliquerant? sic te Plancius hoc non solùm municipij, verum etiam vicinitatis genere vincebat, nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina vicinitas adiuuabat. quibus è municipijs vix iam, qui carnem Latinis petant, inuenmuntur. Adiungam, si vis, id quod tu etiam huic obesse putas, patrem publicanum. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum Ro. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine contineturꝰ. * quis est ergo, qui neget, ordinis eius studium fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: vel quod erat pater is, qui est princeps tamdiu publicanorum: vel quod is à socijs vnicè diligebatur: vel quod diligentissimè rogabat: vel quia pro filio supplicabat: vel quia huius ipsius in illum ordinem summa officia quæsturæ, tribunatus, quo constabant: vel quod illi in hoc ornando, ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid præterea (timidè dicò, sed tamen dicendum est) non enim opibus, non inuidiosa gratia, non potentia vix ferenda, sed commemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus submisi me, & supplicaui: vltrò me hercule se mihi etiam offerentes, vltrò pollicentes rogaui. valuit caussa rogandi, non gratia. * nec si vir amplissimus, cui nihil est, quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, vt dicis, non impetrauit, ego sum arrogans?

gans, quod me valuisse dico. nam vt omittam illud, quod ego pro eo laborabam, qui valebat ipse per se: rogatio ipsa semper est gratiosissima, quæ est officio necessitudinis coniuncta maximè. neque ego sic rogabam, vt petere viderer, quia familiaris esset meus, quia vicinus, quia huius parentè semper plurimùm essem vsus, sed vt quasi parenti & custodi meo, non potentia mea, sed caussa rogationis fuit gratiosa. nemo mea restitutione lætatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. * etenim si antè reditum 26
meum C. Plancio se vulgo viri boni, cùm hic tribunatum peteret vltrò offerebant: cui nomen meum honori fuisset, ei meas præsentis preces non putas profuisse? an Minturnenses coloni, quòd C. Marium è ciuili errore atque ex impijs manibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod fessum inedia fluctibusque recrearunt, quod viaticum congesserunt, quod nauigium dederunt, quod eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lachrymis votisque omnibus prosecuti sunt, æterna in laude versantur: Plancio, quod me vel vi pulsum, vel ratione cedentem tempori receperit, iuuerit, custodierit, his & senatui populoq; Ro. vt haberet quod reduceret, conseruarit, honori hanc fidem, misericordiã, virtutẽ fuisse mirarũ? * vitia, mehercule, res hæ 27
Cn. Plãcij, de quib. dixi, tergere potuerunt: nec tu in ea vita, de qua tam dicam, tot & tanta adiumenta, huic honori fuisse mirere. His est enim, qui adole-

lescen-

lescentulus cùm A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo & sanctissimo, atque omni laude & honore dignissimo viro dilectus est, vt & contubernij necessitudo, & adolescentuli modestissim pudor postulabat: quod si adesset, non minus ille declararet, quàm hic filius frater patruelis, & socer, T. Torquatus illi omni virtute & laude par, qui est quidem cum illo maximis vinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, sed ita magni amoris, vt, illæ necessitudinis caussæ leues esse videantur. fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui, miles huius Q. Metlli. quibus cùm fuerit probatissimus, hodieque sit, omnibus esse probatum debet sperare. in ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua virtute, qua constantia vir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate testimonioque declarant.

28 * in Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea quæstor. primùm Macedonia sic eum diligit, vt indicant hi principes ciuitatum suarum: qui cùm missi sint ob aliam caussam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant: huic si præstò fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quàm si legationem, & mandata sua confecerint. L. verò Apuleius hunc tanti facit, vt moremillum maiorum, qui præscribit in parentum loco quæstoribus suis prætores esse oportere, officijs beneuolentiaque superarit. tribunus plebis fuit, non fortasse tam vehe-

vehemens, quàm isti, quos tu iure laudas: sed certe talis. quales si omnes semper fuissent, nunquam desideratus vehemens esset tribunus. * omitto illa, 29
quæ si minus necessaria sunt, at certè, cùm sunt prolata, laudantur: vt viuat cum suis, primùm cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamentum est omnium virtutum) quem veretur vt deum, (neque enim multò secus parens liberis) amat verò, vt sodalem, vt fratrem, vt æqualem, quid dicã cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo viro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cũ videatis luctus societatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse videor? quid de his tot viris talibus, quos videtis veste mutata? atqui hæc sunt indicia solida, iudices, & expressa virtutis, hæc signa probitatis, non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis veritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: aspicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur. * omnibus igitur rebus ornatum 30
hominem, quem externis, quem domesticis nonnullis rebus inferiorem quàm te, generis & nominis dico, superiorem alijs, municipum, vicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris virtute, integritate, modestia, ædilem factum esse miraris? hunc tu vitæ splendorem maculis aspergis istis? iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidẽ possit agnoscere?

scere? maritum appellas, vt verba fingas, non solùm crimina: ductum esse ab eo in prouinciam alicuem dicis libidinis caussa: quod non crimen est in reo, sed impudicum in maledico mendacium, raptam esse Mimulam, quod dicitur Atinæ factum à iuuene, vetere quodam in scenicos iure, maximeque
31 oppidano. ô adolescentiam traductam eleganter, cui quidem cùm, quod licuerit, obijciatur: tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere, & quidem emissus (vt cognostis) necessarij hominis, optimique adolescentis rogatu: idem postea prætoris mandatis requisitus, atque hæc, nec vlla alia sunt conjecta maledicta in eius vitam, de cuius vos pudore, religione, integritate dubitetis. pater vero, inquit, etiam obesse filio debet. ô vocem duram, atque indignam tua probitate, Laterēsis. pater vt in iudicio capitis, pater vt in dimicatione fortunarū, pater vt apud tales viros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus: tamē ipso nomine patrio valeret apud clementes iudices & misericordes, valeret, inquam, communi sensu omnium, & dulcissima commendatione naturæ.
32 sed cùm sit Cn. Plancius is eques Ro. ea primùm vetustate equestris ordinis, vt pater, vt auus, vt maio es eius omnes equites Ro. fuerint, summum in præfectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ: deinde, vt ipse legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines, equites, Rom. summo splendore fuerit: vt postea prin-

princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modò in eo nihil vnquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui vel minus honestum & alienum tueri vel auctoritate sua, vel gratia posßit? * asperius, inquit, locutus 33
est aliquid aliquando. imò fortasse liberius. at id ipsum, inquit, non est ferendum. ergo hi ferendi sunt, qui queruntur libertatem equitis Rom. se ferre non posse? vbinam ille mos? vbi illa æquitas iuris? vbi illa antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus, extollere tam caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines nobilissimos maledicta publicanorum in Q. Scaeuolam, virum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstantem, asperè, & ferociter, & liberè dicta commemorem? consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cùm ille edicto iustitio domum descendens rogasset Granium, quid tristis esset? an quod auctiones essent? immò verò, inquit, quod legiones. idem tribuno pl. potentissimo homini, M. Druso, sed multa in remp. molienti, cùm ille eũ salutasset, vt fit, dixisset, quid agis Grani? respondit, immò verò tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij voluntatem asperioribus facetijs sæpè perstrinxit impunè. nunc vsque eò oppressa vestrâ arrogantiâ ciuitas est, vt, qui fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti Rom. in plorando

34 non sit concessa libertas. * quæ enim vnquam fuit Plancio vox contumeliæ potius, quàm doloris? quid est autem vnquam quæstus, nisi cum à socijs, & à se iniuriã propulsaret? cùm senatus impediretur, quo minus id, quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus Rom. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paulò apertius. * communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod, cum cæteris animo sentiebat, id magis, quàm cæteri, &
35 vultu promptum habuit, & lingua. * quanquam, iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ abeo nunquam dicta sunt, conferuntur, ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus: & quia, vt fit in multis, exit aliquando aliquid, si non perfacetum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. ego autem, si quid est, quod mihi scitum esse videatur, & homine ingenuo dignum atque docto, non aspernor: si omachor verò cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam quòd primus scisti legem de publicanis, tum cùm vir amplissimus consul id illi ordine per populum dedit, quod per senatum si licuisset dedisset: si in meo crimen est, quia suffragiũ tulit, quis non tulit publicanus? si quia primùm sciuit, vtrùm id sortis esse vis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis, nullum crimen est in casu: si consulis, splendor etiam Planci, hunc à summo

viro

dro principem ordinis iudicatum.* Sed aliquando veniamus ad causſam, in qua tu nomine legis Liniæ, quæ eſt de ſodalitijs, omnes ambitus leges cõplexus es: neque enim quicquam aliud in hac lege niſi editicios iudices es ſecutus. quod genus iudiciorum ſi eſt æquum vlla in re, niſi hac tribuaria, non intelligo, quamobrem ſenatus hoc vno in genere tribus edi voluerit ab accuſatore, neque eandem editionem tranſtulerit in ceteras cauſſas: de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri voluerit iudicium alternorum: cumque nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen vnum prætereundum putarit.* quid? huius rei obſcura cauſſa 37
eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius à Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus aſſenſus. hoc igitur ſenſimus: cuiuſcunque tribus largitor eſſet, & per conſenſionem magiſtratuum, quæ honeſtè ſodalitas nominatur, quam quiſque tribum turpi largitione corrumperet, eum maximè ijs hominibus, qui eius tribus eſſent, eſſe notum, ita putauit ſenatus, cùm reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eoſdem fore teſtes & iudices. acerbum omnino genus iudicij: ſed tamen, ſi vel ſua, vel ea, quæ maximè eſſet cuique coniuncta, tribus ederetur, vix re- 38
cuſandum.* tu autem Laterenſis, quas tribus eddiſti? Terentinam, credo fuit id æquum, & certè expectatum eſt, & fuit dignum conſtantia tua. iuis tu tribus venditorem, & corruptorem, & ſequeſtrem

Plancium fuisse clamitas, eam tribum profectò, seuerissimorum præsertim hominum, & grauissimorum, edere debuisti, aut Volitiniam, libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari, hanc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiam etiam, non quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse voluisti. * dubitatis igitur, iudices, 39
quin vos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiam legis, sed ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cùm ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, nõ largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbitatem, remotâ ratione illâ, quam in decernendo secuti sumus? * tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu, me ignaro, nec opinante, inscio, notes & tuos, & tuorũ necessarios, vel inimicos meos, vel etiam defensorũ meorum? eosdémque adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repentè, vt antè conspectum eorum iudicum videam, quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosque me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consilij sententia constitutum est, cogas causam de fortunis omnibus dicere? * non enim, si aut Plancius ita vixit, vt offenderet sciens neminem,

nem, aut tu ita errasti, vt eos ederes imprudens, vt nos inuito te, tamẽ ad iudices, non ad carnifices veniremus: iccirco ista editio per se non acerba est? an verò nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerũt, cũ eo CXXV. iudicibus, principib. equestris ordinis, quinq; & LXX. reus reiceret, L. referret: omniaq; potius permiscuerunt, quàm ei legi conditioniq; parerent: nos neq; ex delectis iudicibus, sed ex omni populo neq; editos ad reiciendum, sed ab accusatore cõstitutos iudices ita feremus, vt neminẽ reiciamus? * neq; ego nũc legis iniquitatem queror, 24
sed factum tuum à sententia legis doceo discrepare: & illum acerbum iudicium si, quemadmodum senatus censuit, populusq; iussit, ita fecisses, vt in hunc & suã & ab hoc obseruatas ederes, non modò non quererer, sed hũc, iudicibus editis, qui testes ẽdem esse possent, absolutum putarem. neque nunc multò secus existimo: cùm enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus vti malle, quàm notis, indicauisti: fugisti sententiam legis, æquitatem omnem reiecisti: in tenebris, quàm in luce, caussam versari maluisti. * Volitinia tribus ab hoc corrupta, Terentinam habuerat venalem. quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? imò verò tu quid diceres? quem iudicem ex illa, aut tacitum testem haberes, aut verò etiã excitares? etenim si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plancius propter vicinitatem, ac necessitudinem suã non edidisset? & si quæsitor edendus fuisset, quẽ tandem potius, quàm hũc C. Alfium? quẽ habet, cui notissimus esse debet, 34

ſicinum, tribulem, grauiſsimum hominem, iuſtiſsimumq́ edidiſſet? cuius quidem æquitas, & meæ ſimilis voluntas erga Cn. Plancij ſalutem, quam ille ſine vlla cupiditatis ſuſpicione præ ſe fert, facilè declarat, non fuiſſe fugiendum tribulem huic iudicē, cui quæſitorem tribulē exoptandum fuiſſe videatis.

44 * neq; ego nunc conſilium reprehendo tuum, quod non eas tribus, quibus hic maximè notus erat, ediderit: ſed à te doceo conſilium non ſeruatum ſenatus. etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? ſequeſtrémne Plancium? reſpuerent aures, nemo cognoſceret, repudiaretur. an gratioſum? illi libenter audirent, nos nō timidè confiteremur: noli enim putare, Laterenſis legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire voluerit, id eſſe actū, vt ſuffragatio, vt obſeruantia, vt gratia tolleretur. ſemper fuerunt boni viri, qui apud tribules ſuos gratioſi eſſe vellēt.

45 * neq; verò tam durus in plebem noſter ordo fuit, vt eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſeruent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſarijs ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab his munus in ſua petitione reſpectent: hæc enim plena ſunt officij, plena obſeruantiæ, plena etiā antiquitatis. iſto in genere & fuimus ipſi, cùm ambitionis noſtra tempora poſtulabant, & clariſsimos viros eſſe vidimus, & hodiè eſſe videmus quāplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta, ſeueritatem ſenatus, & bonorum omniū vim ac dolorē excitarunt. hæc doce, hæc profer, huc incum-

incumbe, Laterensis, decuriasse Plancium, conscripsisse, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse. tum mirabor te his armis vti, quæ tibi lex dabat, noluisse: tribulibus enim iudicibus, nō modò seueritatem illorum, si ista vera sunt, sed ne vultus quidem ferre possemus. * hanc tu rationem cùm fugeris, cumq; 46
hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cùm scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit, quid apud hos dices, qui abs te taciti requirūt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur sepotissimū delegerus, cur denicq; se diuinare malueris, quàm eos, qui scirent, iudicare? ego Plancium, Laterensis, & ipsū gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos: quos tu si sodales vocas, officiosam amicitiā nomine inquinas crimino so. sin, quia gratiosi sunt, accusandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularit, repudiādis gratiosorum amicitys, non esse assecutum. * iam 47
vt ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium, quòd multis benignè fecerit, pro multis sponderit, in operas plurimos patris auctoritate & gratia miserit, quòd denicq; omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totam Atinatem præfecturam cōprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, cōscripsisse, tribules decuriauisse. quòd si non potes, noli tollere ex ordine nostro liberalitatem, noli maleficium putare esse gratiam, noli obseruantiam sancire pœna. itaque hæsitātem te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad cōmunem ambitus causā contulisti. in qua desinamus aliquando (si videtur)

vulgari & peruulgata declamatione contendere: sic
48 enim tecum ago. * quam tibi commodum est, vnam
tribum dele ge tu: docebid, quod debes, per quem se-
questrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere
non potueris, quod, vt opinio mea fert, ne incipies
quidem, per quem tulerit, docebo. estne hæc vera
contentio? placetne sic agi? non possum magis pedem
conferre (vt aiunt) aut propius accedere. quid taces?
quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiã atq; etiã
instо, atque vrgeo, insector, posco, atq; adeò flagito
crimen. quamcunq; tribum, inquam, delegeris, quã
tulerit Plancius: tu ostendito, si poteris vitium: ego,
qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio
Plancio, ac Laterensi. nam vt quas tribus tu tulisti,
si iam ex te requiram, posis, quorum studio tuleris,
explicare: sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersa-
rio, cuiuscunq; tribus rationem popoposceris, redditu-
49 rum. * sed cur ego sic ago? quasi non comitijs iam su-
perioribus sit Plancius designatus ædilis quæ comitia
primùm habere cœpit consul, tum omnibus in re-
bus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum
ambitus auctor: deinde habere cœpit subito, præter
opinionem omnium: vt ne si cogitasset quidem quis-
piam largiri, daretur spatium comparandi, vocatæ
tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ.
longè plurimum valuit Plancius. nulla largitionis,
nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandẽ vna cen-
turia prærogatiua tantum habet auctoritatis, vt
nemo vnquam prior eam tulerit, quin renunciatus
sit: tu aut his ipsis comitijs consularibus, aut certè in

illum

illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, sed vniuersus populus voluntatẽ suam declararit, cuius in honore non vnius tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint prærogata? * quo quidem tempore si id, Laterensis, facere voluisses, aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpè fecerunt, vt, cum minus valuissent suffragijs, quàm putassent, postea prolatis comitijs prosternerẽt se, & populo R. fracto animo, atq; humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo: nunquam enim nobilitas, integra præsertim atq; innocens, à populo R. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quàm ædilitas, noli, cũ habeas id, quod maluerit, desiderare id, quòd minoris putaris. equidẽ primùm, vt honore dignus essẽ, maximè semper laborauit: secundò, vt existimarer: tertium mihi fuit illud, quod pleriſq; primũ est, ipse honos: qui ijs denig; debet esse iucũdus, quorũ dignitati populus R. testimoniũ, nõ beneficiũ ambitioni dedit. * Quæro etiã, Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatißimo atq; optimo viro patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari, atq; illud caue potiꝰ, ne tua ista querela, doloriq; nimius ab illis sapientißimis viris reprehẽdatur. vidit enim, pater tuus, Appiũ Claudiũ, nobiliſsimũ hominem, viuo patre suo, potẽtißimo & clarißimo ciue, C. Claudio, ædilẽ non esse factũ, & eundẽ sine repulsa factũ esse consulem: vidit hominem sibi maximè coniunctum, egregium virũ L. Volcatium: vidit M.

Pisonem

Pisonem in ista ædilitate offensiuncula accepta, summos à populo Rom. esse honores adeptos. auus verò tuus & P. Nasica tibi ædilitam prædicaret repulsam, quo ciue neminē ego statuo in hac rep. fortiorem: & C. Marij, qui duabus ædilitatis acceptis repulsis, septies consul est factus: & L. Cæsaris, Cn Octauij, M Tullij, quos omnes scimus ædilitate præteritos, consul esse factos. sed quid ego ædilitatis repulsas colligo? quæ sæpè eiusmodi habitæ sunt, vt ijs, qui præterirent esset, benignè à populo factū videretur. Tribunus militum, L. Philippus, summa nobilitate, & eloquentia, quæstor Q. Cælius, clarissimus ac fortissimus adolescens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes consules factos scimus esse. quæ tibi vtrò pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neq; verò te liberent aliqua culpa, quam tu vereris, ne à te suscepta videatur: sed vt te ad iustum istum tenendum, quem à prima ætate suscepisti, cohortentur: nihil est enim, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico? si me hercule verè, quod accidit, interpretari velis, est aliquid etiā de virtute significatum tua. noli enim existimare non magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti, denunciasti homo adolescens, quid de summa rep sentires fortius tu quidem, quàm nonnulli defuncti honoribus: sed apertius, quàm vel ambitionis,
53 vel ætatis tuæ ratio postulabat. * quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum ani-

animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortasse nunc tuo loco dimouere potuerint, prouidentem ante & præcauentem nunquam certè mouebunt, an te illa argumenta duxerint? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cũ tribus plerasq; cum Plotio tulerit Plancius? an vna fieri potuerunt, si vna tribus non tulisset? cum nonullas punctis penè totidem: quippe cum tã facti prope superioribus comitijs declaratiq; venissent. quanquã ne id quidē suspicionem coitionis habuerit: neq; enim vnquam maiores nostri sortitionem constituissent ædilitiam, nisi viderent accidere posse, vt competitores pares suffragij essent. * & ait, prioribus comitijs Amiensē 54
à Plotio, Terentinam à Plancio tibi esse concessam: nunc ab vtroq; eas auulsas, ne in angustum venirēt. quàm conuenit, nondũ cognita populi voluntate, hos, quos tam tum coniunctos fuisse dicis. iacturam suarum tribuũ, quo vos adiuuaremini, feciste: eosdem, cùm iam essent experti quid valerent, restrictos, & tenaces fuisse? etenim verebãtur, credo angustias: quasi res in contētionē, aut in discrimen aliquod posset venire. sed tamen tu an Plotium, virum ornatißimũ, in idem crimen vocãdũ iudicia? an dicis eũ arripuisse, à quo nõ sit rogatus? Nã quod quæstus es, plures testes habere de Volitinia, quàm quot in ea tribu pũcta tuleris: indicas, aut eo testes te adducere, qui, quia nũmos acceperint, te præterierint: aut tene gratuita quidē eorũ suffragia tulisse. * illud verò crimẽ de nũmis, quos in circo Flaminio de- 55
prehẽsos esse dixisti, caluit te recẽti, nunc in caussa re-

refrixit: neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quib tribus, nec qui diuisor, ostenderis. atque is quidē adductus ad consules, qui tum in crimen vocabatur, se in què actus iactatum, grauiter querebatur. qui fuerit diuisor, præsertim eius, quem tu habebas reū: nr abs te reus non est factus? cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicij comparasti? sed neque tu habes hac, neq; eis cōsidis. alia te ratio alia cogitatio ad spem huius opprimēdi exciuit. magna sunt inter opes latè patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiā pater, optimus vir nimiū retinēs equestris iuris, & libertatis videtur: multi etiā cōmunes inimici reorum omnium: quæ ita semper tē stimonium de ambitu dicunt, quasi aut mouēāt animos suis testimonijs, aut gratum populo Ro. sit, aut ab eo facilius ob eam causam, dignitatē quā volunt,
95 consequantur. * quibuscum me, iudices, pugnantem meo more pristino non videbitis, nō quòd fas sit quicquam effugere, quod salus Plancij postulet: sed quia neq; necesse est me id persequi voce, quod vos mente videatis, & quòd ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes video paratos, vt eorum reprehensionē vos vestra prudentia assumere, meæ modestiæ remittere debeatis. illud vnum vos magnopere oro atq; obsecro, iudices, cùm huius, quem defendo, tum communis periculis causa, ne fictis auditionibus, ne dissemmato dispersoq; sermoni, fortunas innocentiū subijcien-
57 das putetis. * multi amici accusatoris, nonnulli etiā nostri inimici, multi communes obtrectatores, atq; omnium inuidi multa finxerunt, nihil est aūt iā volucre quā maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dispergitur: neq; ego si fontem maledictis reperieris, vt negligatis, aut dissimuleris,

vn-

vnquam postulabo. sed si quid sine capite manabit, aut si quid erit eiusmodi, vt non extet auctor, qui audierit, aut ita negligens vobis esse videbitur, vt vnde audierit oblitus sit: aut ita leuē habebit auctorē, vt memoria dignū non putarit: huius illa vox vulgaris auditu ne quid reo innocēti noceat, oramus.* Sed ve- 58
nio iam ad L. Cassiū familiarē meū cuius ex oratione, ne illū quidē Iuuētiū tecū expostulaui, quē ille omni & virtute, & humanitate ornatus adolescēs primū de plebe ædilē curulē factū esse dixit in quo, Cassi, si ita tibi respondeā, nescisse id pop. R. negs fuisse, quid nobis narraret, præsertim mortuo Longino, vt opinor, admirere, cùm ego ipse non abhorrēs à studio antiquitatis, me hic id ex te primùm audisse confitear. & quoniā tua fuit perelegans & perurbilis oratio, digna equitis R. vel studio, vel pudore: quoniam qs sic ab his es auditus, vt magnus honos & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur, respōdebo ad ea, quæ dixisti, quæ plera qs de ipso fine fuerūt: in quibus ipsi aculei si quos habuisti in me reprehēdēdo, tamen mihi nō ingrati acciderūt.* Quæsisti, vtrū mihi puta- 59
rē equitis R. filio facilior ē fuisse ad adipiscendos honores viam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? ego verò quanquam illi omnia malo, quàm mihi, tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt: quin etiam, ne fortè ille sibi me potius peperisse iam honores, quam viam demonstrasse adipiscendorum putet, hæc illi soleo præcipere (quanquam ad præceptæ ætas non est gnati) quæ ille à louerius suis præcepit filijs: Vigilandum est semper: multa insidiæ sunt bonis. nosti cætera. quæ nónne id quod multi inuideant: quæ scripsit grauis ille, & ingeniosus poeta, scripsit, non vt illos regios pueros, qui iam nusquam erā. sed vt nos

& no-

& nostros liberos ad laborē, & laudem excitaret.

60 * Quæris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis ædilis, fieri non potuisset: sed hoc præstare, quod ei minus invideretur. etenim honorum gradus summis hominibus & infimis sunt pares, gloriæ dispares. quis nostrū se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosdē sumus honorum gradus, quos illi, assecuti: est enim in virtute multis ascensus, vt is gloria maxime excellat, qui virtute plurimùm præstet. honorum populi finis est consulatus: quem magistratum tam octingenti ferè consecuti sunt horū, si diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignū. sed nemo vnquam sic egit, vt tu: cur iste sit consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multū. sic igitur Plancius nihilominus quæstor est factus, & tribunus pl. & ædilis, quàm si esset summo loco natus. sed hæc pari loco orti, sunt innumerabiles a-

61 lij consecuti. * Profers triūphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris, quid simile in Plancio. quasi verò isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quib re benè gestâ triumpharunt. Rogas, quæ castra viderit, & qui miles in Creta Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militū fuerit, & quæstor tantum ex re militari detraxerit tēporis, quantum in me cūsto-

dien-

diendum transferre maluerit. * Quæris, nũ diser- 62
tus: imò id, quod secundum est, ne sibi quidem vide-
tur. nũ iuriconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi
hunc falsum de iure respondisse dicat: omnes enim
eiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui cùm pro-
fessi fuerint, satisfacere nõ possũt: nõ in ijs, qui ab-
fuisse se ab istis studijs confiteutur. virtus, probitas,
integritas, in candidato, non linguæ volubilitas, nõ
ars, nõ scientia requiri solet. vt nos in mãcipijs pa-
randis, quamuis frugi hominẽ, si pro fabro, aut pro
textore emimus, ferre molestè solemus, si eas artes,
quas in emendo secuti sumus, fortè nescierit: sin
aũt emimus, quẽ villicum imponeremus, quẽ pecori
præficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatẽ, laborem,
vigilantiam esse curamus: sic populus Rom. deligit
magistratus, quasi reip. villicos, in quib⁹ si qua præ-
terea est ars, facilè patitur. sin minus, virtute eorũ,
& innocentia contentus est: quotus enim quisq; di-
sertus? quotus quisq; iuris peritus est, vt eos nume-
res, qui volũt esse? quòd si præterea honore dignus ne-
mo, quid nã tot optimis, & ornatissimis ciuibus est
futurũ? * Iubes Planciũ de vitijs Laterensis dicere. 63
nihil potest: nisi eum nimis in se iracundũ putabis
fuisse. Idẽ effers Laterensẽ laudibus. facilè patior
id te agere multis verbis, quod ad iudiciũ non per-
tineat: & id te accusantẽ tandiu dicere, quod ego
defẽsor sine periculo possim confiteri. atqui nõ mo-
dò confiteor summa in Laterẽse ornamẽta esse, sed
te etiã reprehẽdo, quòd ea non enumeres. alia qua-
dã inania, & leuius, conquiras. Præneste fecisse lu-

dos. quid? alij quæstores nónne fecerũt? Cyrenis liberalẽ in publicanos, iustũ in socios fuisse. quis negat. sed ita multa Romæ geruntur, vt vix ea, quæ fiũt in
64 prouincijs, audiantur.* nõ vereor, ne mihi aliquid, iudices, videar arrogasse, si de quæstura mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamẽ tum ne post ea fuisse in maximis reb. arbitror, vt nõ ita mihi multũ sit ex quæstura laude repetẽdũ. sed tamẽ nõ vereor, ne quis audeat dicere, vllius in Sicilia quæsturã, aut gratiorẽ, aut clariorẽ fuisse. verè, me hercules, hoc dicã. sic tũ existimabã, nihil homines vnquã aliud Romæ, nisi de quæstura mea loqui frumẽti in summa caritate maximum numerũ miserã, negotiatorib. comũ, mercatorib. iustis, municipijs liberalis, socijs alstinẽs. omnib. erã visus in omni officio diligẽtissimus. excogitati quidã erãt à Siculis honores
65 inauditi.* itaq, hac spe decedebã, vt mihi populũ R. vltrò omnia delaturũ putarẽ. at ego, cũ casu diebus ijs itineris faciẽdi caussa decedens è prouincia Puteolos fortè venissẽ, cùm plurimi & lautissimi solẽt esse in ijs locis, concidi penè, iudices, cùm ex me quidã quæsisset, quo die Roma exissẽ & nunquid in ea esset noui. cui cùm respondissẽ, me è prouincia decedere: etiã me hercules, inquit, vt opinor ex Africa. huic ego iã stomachans fastidiose immò ex Sicilia, inquã. tum quidã, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Siracusis quæstorem fuisse? quid
66 multa? destiti stomachari, & me vnum ex ijs feci, qui ad aquas venissẽt.* sed ea res, iudices, haud scio, an plus mihi profuerit, quàm si mihi tũ essẽt omnes

con-

congratulati. nam posteaquã sensi populũ R. aures hebetiores, oculos acres atq; acutos habere: destiti, quid de me auditurie ssẽt homines. cogitare: feci, vt postea quotidiè me præsentẽ viderẽt: habitaui in oculis: presti forũ: neminẽ à cõgressu meo neq; ianitor meus, neq; somnus absterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne ociũ quidẽ vnquam ociosum? nam quas tu commemoras, Casi, legere te solere orationes, cũ ociosus sis: has ego scripsi ludis & feriis, ne omnino vnquam essem ocios⁹. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum & præclarũ putaui: clariorum virorũ, atq; magnorum non minus ocij, quàm negotij rationem extare oportere. ita si quam habeo laudẽ, quæ quanta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaq; priuata consilia publici quoq; casus comprobauerũt, vt etiã summa resp. mihi domi fuerit gerenda, & vrbs in vrbe seruanda.* eadem igitur, Casi, via munita Laterensi est, idem virtutis cursus ad gloriam, hoc facilior fortasse, quod ego huc à me ortus & per me nixus ascendi, istius egregia virtus adiuuabatur commẽdatione maiorũ. Sed vt redeam ad Plancium, nunquam ex vrbe abfuit, nisi forte, lege, necessitate. non valuit rebus ijsdem, quibus fortasse nonnulli: at valuit assiduitate, at valuit obseruandis amicis, valuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est vsus ea ratione, qua minima inuidia, noui homines plurimi eosdẽ honores consecuti sunt.* Nã q; ait, Casi, nõ plus me Plancio debere, quã bonis omnib. quòd ijs

67

68

aquè mea salus cara fuerit: ego me debere bonũ omnibus fateor: sed etiam ijs, quibus ego debeo, boni viri & ciues, ædilitijs comitijs, aliquid se meo nomine debere, Plancio dicebant. verũ fac me multis debere, & in his Plancio. vtrũ igitur, me cõturbare oportet, an ceteris, cũ cuiusq; dies venerit, hoc nomen, & vrget, nunc, cùm petitur, dissoluere? quanquã dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniã dissoluit, statim nõ habet id, quod reddidit: qui autẽ debet, is retinet alienũ: gratiam autem & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipso, quod habet refert. neque ego nũc Plancio desinã debere, si hoc soluero, nec minus ei reddere voluntate ipsa. si hoc
69 molestiæ non accidisset. * Quæris à me, Cæsi, quid pro fratre meo, qui mihi est charissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quàm pro Plancio facio, facere possim: nec vides istorum ipsorũ caritate ad huius salutẽ defendendam maximè stimulari me atque excitari: nam neq; illis huius salute, à quo meam sciunt esse defensam, quicquã est optatius: & ego ipse nunquã illos aspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq; meriti in me recorder. Opimium damnatum esse cõmemoras, seruatorem ipsum reip. Calidiũ adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius, de Calidio tibi tantum respondeo. quod ipse vidi: Q. Metellum Pium cooſulem prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo R. supplicasse.

plicasse, cùm quidem non dubitaret, & cōsul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ, dicere. * quo loco quæro ex te, 70
num id in iudicio Calidÿ putes, quod ego in Plancÿ facio, aut Metellū Pium, si Romæ esse potuisset, aut patrem eius, si vixisset, non fuisse facturum. nam Opimÿ quidem calamitas vtinam ex hominum memoria posset euelli, vulnus illud reip. dedecus huius imperÿ, turpitudo populi R. nō iudicium putandum est. quæ enim illi iudices, si iudices, & non parricidæ patriæ nominandi sunt, grauiorē potuerunt reip. infligere securim, quàm cùm illum è ciuitate eiecerunt, qui prætor finitimo, cōsul domestico bello rēp. liberat? * At enim nimis ego magnum beneficium 71
Plācio facio, &, vt aiū, id verbū exaggero, quasi verò me tuo arbitratu, & non meo gratum esse oporteat. quod istiw tantū meritum, inquiū? an quia te non iugulauit? imò verò, quia iugulari passus non est. quos quidē tu loco, Cæsi, etiam purgasti inimicos meos, meæq; vitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idē Laterensis. quā ob rem de isto paulò pòst plura dicā: de te tantum requiro, vtrum putes odium in me mediocre inimicorū fuisse. quod fuit illorum tantum? requiro, vtrum putes odium vnquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hostem? an fuisse in ÿs aliquem, aut famæ metū, aut pœnæ, quorum vidisti toto illo anno ferrum in foro, flammā in delubris, vim in tota vrbe versari? nisi existimas, eos iccirco vitæ meæ peperciisse, quòd de reditu meo non timerent: & quemquam putas

fuisse, tam excordem, qui viuis his, stante vrbe & curia, redituru me, si viuerem, non putaret? quam ob rem non debes, u homo, & u ciuis, prædicare, vitam meã, qua fidelitate amicorũ conseruata sit,
72 inimicorum molestia non esse appetitam. * Respondebo tibi nunc, Laterensis, minus fortasse vehementer. quam abs te sum prouocatus: sed profecto, nec considerate minus, nec minus amicè. nam primùm illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui. quamobrem viderer maximis beneficij vinculis obstrictus, cùm liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendũ Plancium parum multa, parum iusta necessitudines erãt familiaritatis, vicinitatis, patriæ, amicitiæ? quasi non essent. verer credo, ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderẽ. fingenda fuit mihi, iudices, caussa peracuta, vt ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerẽ. at id etiã gregarij milites faciunt inuiti, vt coronã dẽt ciuicã, & se ab aliquo seruatos esse fateantur. non quò turpe sit, protectũ in acie, hostium manibus eripi (nam id accidere, nisi forti viro, & pugnanti cominus, non potest) sed onus beneficij reformidant, quod permagnum est alieno debere idẽ,
73 quod parenti. * ego cum cæteri vera beneficia etiã minora dissimulẽt, ne obligati esse videãtur, eo me beneficio obstrictum esse ementiar, cui ne referri quidem gratia posse videatur? an hoc tu, Laterẽsis, ignoras? qui, cùm mihi esses amicissimus, cũ vel periculum

culum vita tua mecũ sociare voluisses, cùm me in illo tristi & acerbo luctu, atque discessu non lacrymis solùm tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses: cùm meos liberos & vxorem, me absente, tuis opib. auxilioque defendisses: sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atque concedere, vt omne studium meum in Cn. Plancij honore consumerem, quòd eius in me meritum tibi etiam gratũ esse dicebas. * nihil autem me noui, nihil temporis caussa 74
dicere, nónne etiam illa testũ est, oratio, quæ est à me prima habita in senatu? in qua, cùm perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent, scelus autem esset quenquam præteriri: statuissemque eos solùm nominare, qui caussa nostra duces & quasi signiferi fuissẽt: in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quæ propter eius magnitudinem dicta de scripto est, in qua ego homo astutus, ei me dedã, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij seruitutem astringã, testimonio sẽpiterno. nolo catera, quæ à me mandata sũt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre videar ad tẽpus, aut eo genere vti literarũ, quod meis studijs aptius, quã consuetudini iudiciorũ esse videatur. * Atque etiã calamitas, Laterensis: Quousque ista dicis? nihilin Crispio profecisti: obsoleta 75
iam sunt preces tuæ. de Crispio mihine tu obijcies, quem ego de me bene meritũ quia te teste cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quousque, quem negas, quòd pro Crispio contenderit,

impetrare potuisse? nam istius verbi, Quousque, haec poterat esse inuidia, datus est tibi ille, condonatus ille: non facù finem: ferre non possumus. ei quidem, qui pro vno laborauit, & ipsum id non obtinuerit, dici, quousque, irridentis magis est, quàm reprehẽdentu, nisi fortè ego vnus ita me gessi in iudicijs, ita & cum his, & inter hos vixi, is in causis patronus, is in rep. ciuis & sum, & semper fui, solus vt à te constituar, qui nihil à iudicibus debeam vnquam
76 impetrare. * & mihi lacrymulam Crispiani iudicij obiectas: sic enim dixisti: Vidi ego tuam lacrymulam: vide quàm me verbi tui pœniteat. non modò lacrymulam, sed multas lacrymas & fletum cum singultu videre potuisti. an ego, qui meorum lacrymis me absente commotis, simultates, quas mecum habebat, deposuisset, meoque salutis non modò non oppugnator (vt inimici mei putarant) sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem?
77 * tu autem, Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem vis inuidiosas videri. negas tribunatum Plancij quicquam attulisse adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco (quod verissimè facere potes) L. Racilij, fortissimi & constantissimi viri, diuina in me merita commemoras, cui quidem ego, sicut Plãcio, nunquã dissimulaui me plurimum debere, semperque præ me feram. nullas enim sibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neq; vita dimicationes, nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit.

atque

atque vtinam, quàm ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum vim, & iniuriã populi Rom. ei gratiam referre. sed si non eadem contendit in tribunatu Plancius, existimare debes, non huic voluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. * an verò putas, iudices iccirco minus mea caussa facturos, quòd me esse gratum crimineris? an, cùm populus Ro. illo S. C. quod in monimento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus cõmendata, vni Cn. Plancio gratias egerit (vnus enim fuit de magistratibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cùm vides, quo me tandem animo in te putas esse Laterensis? vllum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quàm ego non modò pro salute tua, sed etiam pro dignitate defugerem? quod quidem etiam magis sum, non dicam miser, (natura quidem abhorret à virtute verbi) sed certè exercitus: non quia multũ debeo, (leue enim onus, beneficij gratia) sed quia sæpè concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipsos cõtentiones, vt eodem tempore in omnes, verear, ne vix possim gratus videri. * sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solùm quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusq; interfit, & quid à me cuiusq; tẽpus poscat. agitur studium tuum, vel etiam si vis, existimatio, laus, adilitas: at Cn. Plancij salus, pa-

78

79

ria, fortuna. Saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam vt esse possem. distineor tamẽ, & diuellor dolore, & in caussa dispari offiendi te à me, doleo: sed mediusfidius multò etiam meam salutem pro te obiecero, quàm Cn. Planciũ salutem tradidero con-
80 tentioni tuæ. * etenim, iudices, cum omnibus virtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est quod malim, quàm me & gratum esse, & videri. hæc est enim vna virtus non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omniam reliquarum. quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria benè merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dijs immortalibus gratiã, iustis honoribus, & memori mente persoluunt? quæ potest esse iucunditas vitæ sublatis amicitijs? quæ porrò amicitia po-
81 test esse inter ingratos? * quis est nostrũm liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, vbi ipse altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? cuius opes tantæ esse possunt, aut vnquam fuerunt, quæ sine multorum amicorũ officijs stare possint? quæ certe, sublata memoria, & gratia, nulla extare possunt. equidem nil tam proprium hominis existimo, quàm non modò beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari: nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm cõmittere, vt beneficio, non dicam indignus,

sed

sed victus esse videare.* quæ cum ita sint, iam succumbam, Laterensis, isti tuæ orationi, in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniã ita tu vis, nimium me gratum esse concedam: petamq; à vobis, iudices, vt eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quòd gratum præter modum dicat esse. neque enim ad negligendum meam gratiam debet valere, quod dixit, idẽ, vos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud vos valere oporteret. quasi verò in amicitia mea non hæc præsidia (si quæ fortè sunt in me) parata semper amicis esse maluerim, quã necessaria. etenim ego de me tantùm audeo dicere, amicitiam meam voluptati pluribus, quàm præsidio fuisse: meq́ue vehementer vitæ meæ pœniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini, nisi litigioso, aut nocenti.* sed hæc nescio quo modo, frequenter in me congessisti, saneq́ue in eo creber fuisti, te iccirco in locos causam conijcere noluisse, ne ego meã consuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerẽ, quod in alijs ædilibus ante fecissem. nonnihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentum orationis meæ. deridebor, si mentionem tensarum fecero, cũ tu id prædixeris: sine tensis autem quid potero dicere? hic etiam addidisti. me iccirco meã lege ex isto ambitu traxisse, vt miserabiliores epilogos possem elicere. non vobis videor cum aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputari?* Rhodi enim, inquit, non fui: me vult fuisse. sed fui, inquit, (puta-

putabam in Niceis dicturum) bis in Bithynia, si locus haberet reprehensionis ansam aliquam, nescio, cur seueriorem Nicaam putes, quàm Rhodum. si spectanda caussa est, & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nam quòd in eo me reprehendisti, quòd nimium multos defenderim: vtinam & tu, qui potes, & cateri, qui defugiunt, vellent, me labore hoc leuare: sed sit vestra diligentia, qui in caussis ponderandis omnes ferè repudiatis, vt ad nos pleraque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. * Admonuisti etiam, quod in Creta fuisses, dictum aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. vter igitur nostrum est cupidior dicti: egone, qui, quod dici potuit, non dixerim: an tu, qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse, quòd mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo, reip. video prodesse potuisse. * sed sunt hæc leuiora: illa verò grauiora atque magna, quod meum discessum, quem sæpè deflerat, nunc quasi reprehendere, & subaccusare voluisti: dixisti enim, non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. ego verò fateor mehercule, quòd viderim mihi auxilium non deesse, iccirco me illi auxilio peperciisse. quis enim status, quod discrimen? quæ fuerit in rep. tempestas illa, quis nescit? tribunitius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro ma-

mẽgnum fuit cum reliquis eorum, quos ego florentes atque integros sine ferro viceram. consules post hominum memoriam teterrimi atq; turpißimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerũ exitus declarant, quorum alter exercitũ perdidit, alter vẽdidit: emptis prouincijs, à senatu, à rep. à bonis omnibus defecerãt, qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimùm poterãt, cùm, quid sentirẽt, nesciretur, furialis illa vox, nefarijs stupris, religiosis altaribus effœminata, secũ & illos & cõsules facere acerbißimè personabat. egẽtes in locupletes, perditi in bonos serui in dominos armabãtur.* aderat 87
mecum senatus, & quidẽ veste mutata, quod pro me vno post hominum memoriam publico consilio susceptũ est. sed recordare, qui tũ fuerint consulũ nomine hostes, qui soli in hac vrbe senatũ senatui parere non fuerint, edictoq; suo non luctũ patribus cõscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecũ cunctus equester ordo: quem quidem in concionibus saltator ille Catilinæ cõsul proscriptionis, denũciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidẽ belli inteſtini, & vastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studẽtibus atq; incitatus vti me, Laterẽsis, potuisse confiteor: sed erat nõ iure, non disceptando decertandũ: (nam profectò præsertim tã bona in caussa nunquã, quo ceteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meũ defuisset) armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandũ: quib. à seruis, atq; à seruorũ ducibus cædẽ fieri senatus & bonorum, reip. exitiosum fuisset.* vincì autẽ improbos 88

à bo-

à bonis fateor fuisse præclarum, si finem eũ vincẽdi viderem: quem profecto non videbam. vbi enim præsto fuisset mihi aut tam fortis consul, quàm L. Opimius, quàm C. Marius, quàm L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues resp. vicit armatis: aut, si minus fortes, attamen tam iusti, quàm P. Mutius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sumpserat, ea Ti. Graccho interempto iure optimo sumpta esse defẽdit? esset igitur pugnandũ cum cõsulibus, nihil amplius dico, nisi illud: victoriæ nostræ graues aduersarios paratos, interitus nullos vltores esse videbã.* 89
hisce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor id, quod vis, non mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autẽ quò maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc ijs magis consulendum, & parcendũ putaui: tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum est, hodieq; est, & semper erit maximæ gloriæ? quem, vt potes ex multis audire, qui tum affuerunt inuictissimis virũ, cõstet bonis cessisse. nec fuisse dubium, qui contentione, & armis superior posset esse. ergo ille cùm suũ, non cùm senatus factum defenderet, cùm perseuerantiam sententiæ suæ, non salutem reip. retinuisset: tamen ob illam constantiam, quæ illud voluntarium vulnus accepit, iustissimos omnium Metellorum, & clarissimos triumphos gloria laude superauit, quòd & illos ipsos improbissimos ciues interficere noluit, &, ne quis bonus interiret in eadem cæde, prouidit: ego tantis periculis propositis, cùm si victus essem, interitus reip. si vicissem,

insi-

infinita dimicatio pararetur: committerem, vt idem perditor reip. nominarer, qui seruator fuissem? mortem me timuisse dicis. * ego verò ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. vellem. nam qui pro rep. vitam reddiderunt, (licet me desipere dicas) nunquam me hercule eos mortem potius, quàm immortalitatem assecutos putaui. ego vero si tum illorū impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuum resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiā si me vis aliqua morbi, aut natura ipsa consūpsisset, tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quòd peremptū esset meæ morte id exemplum, qualis futurus in me retinēdo fuisset senatus populusq; Ro. An, si vnquam in me vitæ cupiditas fuisset, ego mēse Decembri mei cōsulatus omnium parricidarum tela commôssem? quæ, si viginti quiēssem dies, in aliorum iugulum consulum recidissent. quam obrem si vitæ cupiditas contra rēp. est turpis, certè multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. * Nam quod te in rep. liberum esse gloriatus es, id ego & fateor & lator, & tibi etiam in hoc gratulor: quod me autem negasti, in eo neque te, neq; quenquam diutius patior errare. nam si quis iccirco aliquid de libertate mea diminutum putat, quod non ab omnibus eisdem, à quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primū, si bene de me meritis gratū me præbeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq; grati: sin autem sine

vllo

90

91

vllo reip. detrimento respicio etiam aliquãdo salu-
rem tum meam, tum meorum, certè non modò non
sum reprehendendus, sed etiam, si ruere vellẽ, boni
viri me, vt id ne facerẽ, rogarẽt. * res verò ipsa pu-
blica si loqui posset, ageret mecum, vt quoniam sibi
seruissem semper, nunquam mihi, fructus autẽ ex
sese non vt opportuisset lætos & vberes, sed magna
acerbitate permixtos tulissẽ: vt iam mihi seruirẽ,
consulerẽ meis: se non modò satis habere à me, sed
etiam vereri, ne parũ mihi pro eo, quod tum à me
93 haberet, reddidisset. * quid horum ego nihil cogito?
& idẽ sum in rep. qui fui sẽper? tamen ne tu liber-
tatẽ requires meam? quam tu ponis in eo, si semper
cum ijs, quibuscum aliquãdo contendimus, depug-
nemus. quod est longè secus: stare enim omnes debe-
mus tanquam in orbe aliquo reip. qui quoniã ver-
setur, eam deligere partem debemus, ad quã nos il-
lius vtilitas, salusq; conuertit. ego autẽ Cn. Pomp.
non dico auctorem, ducem, defensorẽ salutis meæ
(nam hæc priuatim fortasse officiorum memoriã,
& gratiam quærunt) sed dico hoc, quod ad salutẽ
reip. pertinet: ego eum non tuear, quẽ omnes in rep.
principẽ esse concedunt? ego C. Cæsaris laudibus de-
sim, quas primũ populi R. nunc etiã senatus, cui me
sẽper addixi: plurimis atq; amplissimis iudicijs vi-
deã esse celebratas? tum me hercule me cõfitear nõ
iudicium aliquod habuisse de reip. vtilitate, sed ho-
94 minibus amicũ aut inimicum fuisse. * an cum vi-
deam nauem secundis ventis cursum tenentem su-
um, si non eas eum petat portũ, quem ego aliquãdo

pro-

probaui, sed alium non minus tutum atq; tranquillum: cũ tempestate pugnem periculosè potius, quàm illi, salute præsertim proposita, obtemperẽ, & paream? neque enim inconstantis puto sententiam, tanquam aliquod nauigium, atq; cursum ex reip. tempestate moderari ego vero hæc didici, hæc vidi, quæ scripta legi: hæc de sapientißimis & clarißimis viris, & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monimenta nobis literæ prodiderunt: non semper easdem sententias ab ijsdem, sed qualiscumque reip. status, inclinatio temporum, ratio concordiæ postularet, esse defendẽdas. quod & ego facio, Laterensis, & semper faciã, libertatemq; quam in me requiris, quam ego neque dimisi vnquam, neq; dimittam, non in pertinacia, sed in quadam moderatione positam putabo. * Nunc 95
venio ad illud extremum, quod dixisti, dum Plancij in me meritum verbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemque è sepulchro venerari pro deo: neque enim mihi insidiarum periculum vllum, neq; mortis fuisse. cuius ego temporis rationem explicabo breui neque inuitus: nihil enim ex meis est temporibus, quod minus peruagatum, quodq; minus aut meæ commemoratione celebratum sit, aut hominibus auditum atque notum. ego enim, Laterensis, ex illo incendio legum, iuris, senatus bonorum omnium cedens, cùm mea domus ardore suo deflagrationem vrbi, atq; Italiæ toti minaretur, nisi quieuissem: Siciliã petiui animo, quæ & ipsa erat mihi, sicut domus vna, coniuncta, & obtinebatur à C. Virgilio, quo cum me vno vel maximè cum vetusta amicitia, tum

96 mei fratris collegia, tum resp. sociarat. * vide nunc caliginem temporum illorum. cùm ipsa penè insula mihi sese obuiam ferre vellet, prætor ille eiusdē tribuni pleb. concionibus propter eandem reip. causſam sæpè vexatus, nihil amplius dico, nisi, me in Siciliam venire noluit. quid dicam? C. Virgilio tali ciui & viro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil videlicet est eorum: sed quam tempestatem nos vobiscū non tulissemus, metuit, ne eā ipse non posset opibus suis sustinere. tum consilio repentè mutato, iter à Vibone Brundusium terra petere contendi: nā
97 maritimos cursus præcludebat hyemis magnitudo. * cùm omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea, iudices, essent, iter mihi tutum multis minitantibus magno cum suo metu præstiterunt. Brundusium veni, vel potius ad mœnia acceßi: vrbem vnam mihi amicißimam declinaui: quæ se vel potius excindi, quàm è suo complexu, vt eriperer, facilè pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci cōtuli: cui cùm omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si accideret, maluit, quàm custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentißimi atq; optimi senis, & vtriusque filiorum manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrachium, quod erat in fide mea, petere
98 contendi. * quò cùm venissem, cognoui id, quod audieram, refertam esse Græciam sceleratißimorum homi-

minum ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq; pestiferos meus ille consulatus e manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cùm tum abesset aliquorum dierum viam in Macedoniam, ad Planciumq; perrexi. hic verò simulatq; me mare transisse cognouit: (audi atque attende, Laterensis, vt scias, quid ego Plancio debeam: confiteareq; aliquando, quod faciam, me & gratè, & piè facere, huic, quæ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certè non oportere:) nam simul ac me Dyrrachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. *ô acerbam mihi, iudices, memoriam temporis illius & loci, cùm hic in me incidit, complexus est, conspersitq; lachrymis, nec loqui præmœrore potuit: ô rem cùm auditu crudelem, tum visu nefariam: ô reliquos omnes dies noctesque eas, quibus ille à me non recedens Thessalonicam me, in quæstoriumq; perduxit. hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, nisi eum & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadem timuisse, quæ cæteros: Cn. Plancium fuisse vnum, non qui minus timeret: sed, si acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea subire, & perpeti vellet. *qui cùm ad me L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia venisset, easq; insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amicissimo detulisset: in Asiam me ire propter eius prouinciæ metum, & cum meo fratre necis insidias comparatas non est passus, vt me,

99

100

inquam, Plancius in complexu suo retinuit, multosq; menses à capite meo non discessit, abiecta quæstoria
101 persona, comitisque sumpta. * ô excubias tuas, Cn. Planci, miseras, ô flebiles vigilias, ô noctes acerbas, ô custodiam etiam mei capitis infelicem, siquidem ego tibi vivus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem. memini enim, memini, neque vnquam obliuiscar noctis illius, cùm tibi vigilanti, assidenti, mœrenti vana quædam miser, atque inania, falsa spe inductus, pollicebar: me si essem in patriam restitutus, præsentem tibi gratiam relaturum: sin autem vitam mihi sors ademisset, aut vis aliquo maior reditum peremisset, hos hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me persoluturos. quid me aspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar sed horum erga me benevolentiã promittebam, hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite vel vitæ periculo velle videbam: de horũ desiderio, luctu, querelis quotidiè aliquid tecum simul audiebam, nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimis effudisti. *
102 quid enim possum aliud, nisi mœrere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen, quæso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem sociumq; profitebor: atq; vt spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq; inhumano, nec

tam

tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei seruatorem capitis diuellat, ac distrahat. non ego meis ornatum beneficijs à vobis deprecor, iudices, sed custodē salutis meæ: non opibus, contendo, non auctoritate: non gratia, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq; vos simul miserrimus, & optimus obtestatur parens, & pro vno filio duo patres deprecamur.
* nolite, iudices, per vos, per fortunas vestras, & per 103
liberos, inimicis meis, ijs præsertim, quos ego pro vestra salute susceperi, dare lætitiam gloriantibus vos iam obligatos mei, salutisque eius, à quo mea salus conseruata est, hostes extitisse: volite animum meū debilitare tum luctu, tum etiam metu commutata vestræ voluntatis erga me: sinite me quod vobis fretus huic sæpè promisi, id à vobis ei persoluere,* teque 104
C. Flaui, oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in consulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq; non modo saluum sēper, sed etiam ornatum, florentemq; esse voluisti: vt mihi per hos conserues eum, per quem me tibi, & his conseruatum vides. plura ne dicam, tua me etiā lacryma impediunt, vestraque, iudices, non solùm meæ: quibus ego magno in metu meo subitò inducor in spem, vos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me: quoniam istis vestris lacrymis, de illis recordor, quas pro me sæpè, & multum profudistis.

FINIS PARTIS II.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

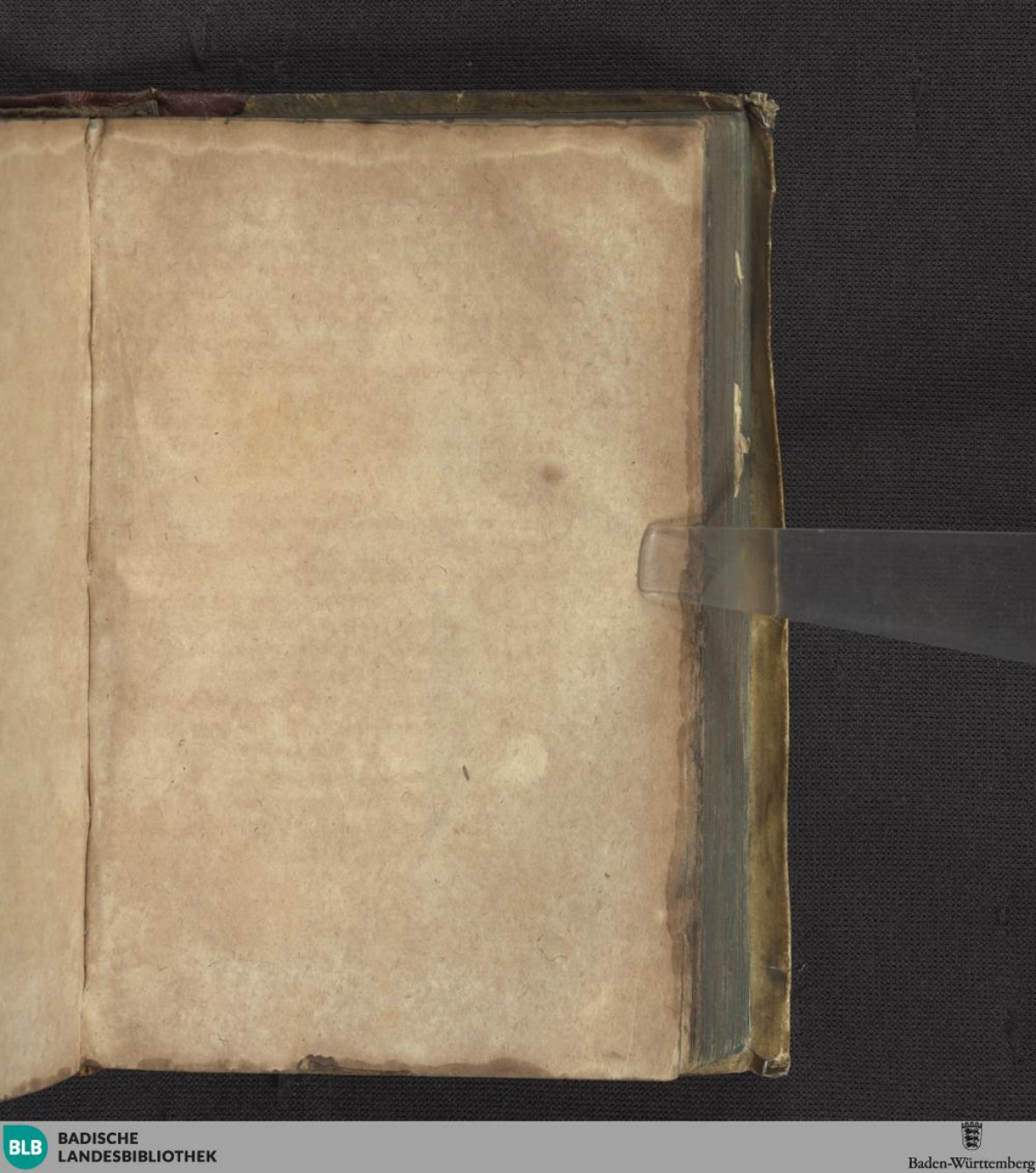

M. T

CICE

RHETO

DE INV

RHE

LIBRI II.

In usum St

sim excu

Sco

COLONI

In Officina

H

ANN

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Iodocus Mockelius

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg